ÁLLANDÓ MELLÉKLET
az
„ÜSTÖKÖS“
humorisztikus hetilaphoz.
Szerkeszti: JÓKAI MÓR.

RAB RÁBY.*)

Regény

JÓKAI MÓRTÓL.

Első fejezet és mintegy Előljáró Beszéd.

(Melnec foliamattiaaban elewadatic, 100 eztendewnec elewtte mileteen formaivv aabrazatia wala az io Pest-Buda waarossaanac, es mű ocnaal fogwa nem lacozaanac ez helienn procatoroc?)

Hogy voltaképen miért választotta szerző ezt a czímet regényéhez, annak az okát nem az magyarázza meg hogy ez a kettős név »Rab« »Ráby« olyan szépen rímel egymásra, hanem kideriti azon kényszerítő körülmény, hogy a regény főhősét, az acták bizonysága szerint valósággal Rábynak hitták, s ugyanazon acták szerint ő kegyelme folyvást a »rab« melléknévvel emlittetik.

Hogy mit vétett Ráby, a miért a Rab praedicatumot kellett viselnie? azt is mindgyárt az elején megmondjuk.

Még száz év előtt Budapest városában, nem volt prókátor — a szó mai értelmében. Fiscalisok igen is valának; tabularis fiskalisok, megyei és városi fiskusok, uradalmi ügyészek; de prókátor, a ki a publicumot szolgálja, épen olyan kevéssé volt, mint újságiró; úgy hogy nehéz lenne meghatározni, melyiket értse a kettő közül

az a falusi ember, a ki a »Tudós Palóczban« keresi azt a valakit, a ki »pénzért hazudik«?

De hogy megérthetővé legyen téve, miért nem volt Pest-Budában száz év előtt »prókátor«? elébb egy pár vonással vázolnunk kell a két város akkori képét.

Mert két város volt az valójában, két külön czímerrel és jurisdictióval s maga sem tudta, hogy melyik az egyik, melyik a másik? A német magistratus állhatatosan »Alttofennek« czímezi Pestet; Pestnek pedig a budai ráczvárost nevezi; ellenben a magyarok szerint »Pestinum antiqua« a neve Pestnek, Buda pedig az »új város«. Ugy hogy ha az idegen valami némettül kérdezi, hogy hol van Ofen? az át küldi őtet Pestre, s ha azt kérdi tőle, hol van Pest? átküldi a Tabánba, ha pedig magyartul kérdezi, hogy »Ubi est Buda?« az elcsónakáztatja őt Ó-Budára.

Maga Pest a hatvani kapuig és a váczi kapuig terjed. A Magyar-utcza helyén látszik a védő kőfal romladéka, ahoz vannak ragasztva az alacsony vályogházak. Az ó török-temetőt, a melynek helyén most a nemzeti szinház áll, akkoriban ajándékozták el Grassalkovics herczegnek házhelyül, kissé odább kapta Beleznay a mostani munkásgyűlések és népénekesek csarnokának telkét; azontúl káposztás kertek voltak. A másik oldalon a mostani Deák Ferencz utcza végében a Dunaparton állt a tömör rondella, a szélső bástya-körönd, melyben a civilizatio első jeléül egy szinész társaság ütötte töl tanyáját (természetesen német). Hiszen még akkor a város statutumai szerint tiltva volt magyart választani meg városbirónak. Egy magyar szabó s egy magyar csizmadia vitte csak odáig, hogy házi úr lehessen Pest városában.

A Lipót-városnak még akkor hire sem volt; a mostani bőrze helyén ugy vadásztak akkor a vad kacsákra, mint ma a hírlapi kacsákra, s a Deák-Ferencz-utcza hosszában vonult végig egy iszapos árok, sárral tapasztott sövénykeritéssel. A József-városnak akkor kezdték a területét házhelyekre és utczákra felosztani, de a Teréz-városnak már volt valami kezdetleges nyoma, egy csoport egymáshoz tömődött ház, melynek szűk sikátorát úgy hítták, hogy zsidóutcza. Ebben az utczában, de csak ebben, volt szabad a városi tanács rendelete szerint a zsidóknak minden héten egy napon kirakni azokat a holmikat, a mik náluk zálogban ott maradtak, de benn a városban nem volt szabad kereskedniök, sem a portékáikat a házakhoz hordaniok, s a zsidó-utczán kivül kötelezve voltak ismertető jelül veres köpenyeget hordani, s nehogy a szerezsánokkal összetévesztessenek, a veres köpeny közepére arasznyi sárga foltnak kellett felvarva lenni, a ki e nélkül kapatott, fizetett négy dénár birságot.

Kereskedés nem volt. Kupecz, kalmár, csiszár kész pénzen vett és adott; adósságot csak az csinálhatott, a ki zálogot tudott adni, s ha nem fizetett, ott veszett a zálog. Ehez nem kellett prókátor. A polgárságnak, ha valami baja volt egymással, azt elmondta élőszóval a biró előtt, s az úgy igazitotta azt el, hogy vagy az alperes, vagy a felperes, de valamelyik bizonyosan meg volt vele elégedve. Ehez sem kellett prókátor. Becsületsértési, kriminalitási causákban ex offo járt el a fiscus, volt főfiscus és vicefiscus, az egyik vádolta, a másik védte az incattust: annak sem kellett prókátor.

Volt azután a »miseriek« utczájában (mai nevén granátos-utcza) egy emeletes ház, átellenben a Komlókerttel, (a hol a törökfutás alatt a magyar korona volt elrejtve.) Ennek a háznak a kapuján belől csak a vármegye parancsolt. Sok ideig garázdálkodtak ugyan benne a német dragonyosok, kik azt egészen a maguk kaszárnyájának nézték, miglen Mária Therezia »királyunk« e helyet »Salva Guardiá«-vá emelte a kapujára festetvén egy óriási kétfejü sast, keblében a Magyarországczimerrel s attól fogva tilalmas volt e ház küszöbén bármiféle katonának betenni a lábát. Ide csak nemes emberek járhattak fel, meg olyanok, a kik érdemessé tették magukat arra, hogy a lábukon láncz legyen. Az épületnek csak a keletre néző része állt fenn; ott voltak a tiszti hivatalok: a föld alatt a börtönök.

A nemes urak zálogpöreiben, oppositionalis, repositionalis praeemptionalis, reoccupationalis pöreiben harczolt kiki a maga tudományával, hisz a magyar nemes mind juris prudens volt, sőt voltak asszonyok is, kik a perviselésben tökéletesebbek voltak minden prókátornál.

S a törvény jogot adott a nemes embernek, ha nem akarta engedni, hogy az itéletet végrehajtsák, kivont karddal kergetni el az ajtajából az executiót, ugyanezzel a joggal a nemes asszonyt is felruházta, kard helyett botot adván a kezébe. Nagyobb juris causakat a tabularis fiscálisok ültek meg, s ha értették a dolgukat, úgy vitték, hogy abból még az unokáik is részesüljenek: ezek igazán gondoskodtak az uj generatiórul. Nem is kivánta a közjó, hogy siessenek a per befejezéssel. A hosszu juris stititiumok arra valók voltak, hogy biró és peres fél hadd menjen haza szántatni, arattatni, szüreteltetni, disznót öletni. Az alatt a pöröket jégre tették, hogy el ne romoljanak.

Ha pedig a misera plebs contribuensnek, a jámbor adózó parasztnak volt egymás között valami ügyebaja, azt elintézte a falusi biró, a kupak tanács, meg az »úri szék.« A földes úr jogait megvédte a saját »jurium directora.« Ide sem kellett prókátor.

De hátha a misera plebs contribuensnek volt valami baja a maga előljáróságával, földes uraságával, hát annak az ügyét ki védelmezte?

Itt van a »hiatus.«

Ezt a hiányzó valakitkipótolni támadt egy vakmerő ember a semmiből. — Ez volt a Rab Ráby. Nemesi nevén »Mathias Ráby de Rába et Mura.«

Ez volt az első ember, a kinek az a rettenetes gondolatja támadt, hogy egészen a maga öklére prókátor legyen Pestben, Budában és Pest-Pilis és Solt vármegyében: nem választatva meg a restauration, nem küldetve ki a personalis, az országbiró által, nem plenipotentiáztatva a potiorok megbízásából, hanem csak alázatosan és titokban felkéretve azok által, a kiknek a kis baj is nagy baj, s a kiknek a panasz hangja, ha külön-külön szólal meg, csak nyöszörgés; de ha egyszerre adhatnák ki, menynydörgés volna.

Hát ennek az új mesterségnek a feltalálója akart lenni Ráby. Azért lett Rab Ráby. Bele is tört a kése.

Tehát ennek a kornak a rajzát akarja feltüntetni az itt következő — nagyrészben igaz historia. — Érdemes lesz azt elolvasni, hogy tudja meg az ember, milyen lehetett a világ, mikor még egy prókátor sem volt Pestben, Budában? Majd talán akkor kibékülünk azzal a factummal, hogy most olyan sok van.

Első fejezet.

(Mellben leiratic edj wigh züreti mulattchaagh, az holott neemellec hegedülnec, maasoc penigh hegedültetnec, es edjebb bolondsagoc müweltetnec wala).

Heten ülének együtt a tintapettyes zöld asztalnál, az uradalmi prefectura gyüléstermében a bonorum director elnökölt, mellette jobbról a praefectus, ki az ügyek sorrendjét válogatta elő a conceptusból, a mit a szomszédja a kaszmár jegyzetei iparkodtak felhomályositani; balrul egy szék üres volt, tul rajta ült a megyei perceptor, ki az előtte fekvő számadások hátára mindenféle huszárokat igyekezett pingálni veres plajbásszal; ennek átellenében a kiküldött assessor, a kinek a nyaka megfájdult már a hátramögé nézegetésben, a hol az óra áll, hogy mikor lesz már dél? A többiek urodalmi tisztek; a kik részint diák stylus gyakorlatok felolvasában fárasztják magukat, részint fogpiszkálókat faragnak a közelgő ebédhez.

A nyolczadik szék, a melyik üresen áll, a szolgabiróé.

S ez nem azért áll üresen, mintha annak képviselője hanyag volna a betöltésben; hanem inkább azért, mert hivatalos exmissióban van távol. Távol és még is közel; csak a szomszéd szobában, melynek ajtaja félig nyitva vagyon: ugy hogy daczára annak, miszerint a tárgyalt ügy folyamatját nem hallhatja, még is az itélethozatalban részt vehet, s mikor az elnök ur felhivja a votumáért: »Domine spectabilis Judlium!« — hangzatosan kiálthatja viszsza: »viginti solidos!«

(Hja perse, ha azt a maikor fia tudná, hogy mit jelent az a viginti solidos kapása).

Mert ugy van az, hogy a tanácsteremben már olyan vastag az ázott szűr szag, meg a savanyu bundairha illat, keverve a trágyában cserzett sarubőr büzével, meg a kilehellt fokhagymával, hogy azt késsel lehetne metélni. Sok a paraszt idebenn: magyar paraszt, rácz paraszt,

sváb paraszt; a kinek mind meg kell kapni azt a »viginti solidos«, jelentvén az husz kemény botokat.

Ma van ugyanis az uriszék negyedik napja. Ezen a napon kerülnek a zöld asztalra a criminaliák, s egy pár halálitélet kimondása után (az uradalom pallosjoggal bir) következik a sor a kisebb delictumokra, a mikben a paraszt-

tok számosan lélekzenek. Vagynak, a kik vermeket törtek fel, mások, a kik az apjukat megverték; de a legnagyobb számot három csoport képezi. Az egyik csoport az izbeghi telepitvényeseké, kik az uradalmi erdőben fát szedni bátorkodtak. A második csoportot képezik azok, kik olyan furfangosak voltak, hogy a szüret ideje alatt a szőlőjükben az érett fürtöket földdel eltakarták, hogy dézsmát ne vegyen belőlük az uraság, s csak szüret után szedték le lopva a szőlőjüket, mikor már a hajduk nem álltak strázsát az uton. A harmadik csoport pedig azoké a refractariusoké, kik a világos tilalom ellenére deputatióba mentek fel az udvari cancellariához, vakmerően könyörögve, hogy a község számadásai huszonöt év óta vizsgáltassanak meg! Holott ez részint vakmerő, részint bolond kivánság; mert hiszen huszonöt év nagy idő, az alatt a számadások részint elrohadtak, részint megevődtek az egerek által, részint pedig annyira jó rendben vannak, hogy az idei 1783-iki esztendőben volt a bevétel hatvanezer forint, ebből fizettetett hatezer forint a kincstárnak, mint földes uraságnak, két ezer forint a vármegyének a domesticába; maradt tehát a cassában ötvenkétezer forint — nem fölösleg, hanem hiány. Már pedig 8-at a 60-ból ha kiveszünk marad ott csakugyan 52. Hogy pedig a plus, meg a minus között mi külömbség, van? Ahoz mi köze van a parasztnak?

Tehát »viginti solidos« neki! — Ez is olyan »plus«, a melyik annak, a ki kapja, »minus.« Quod fuit demonstrandum.

A szolgabiró ur tehát csak az ajtón keresztül küldi ki a votumát, maga pedig azt a hivatalos küldetést teljesiti, hogy a mellékszoba udvarra nyiló ablakából ellenőrzi az itélet végrehajtását az udvaron. Ott van tudniillik a deres: azon hajtatik végre a kiszolgáltatott igazság. Nem megvetendő studium a psycholog és az ethnograph számára. A szőlődézsma kijátszók ráczok, azok a verés alatt jajgatnak, és káromkodnak: ráczul jajgatnak s magyarul káromkodnak; az erdőtilalomszegők svábok, azok a puffanások időközeit arra használják fel, hogy fennhangon szidják az előljárókat, szemükre

hányva, hogy maguk pusztitják a kamara erdejét; májusban vágatják a fát, azzal vesztegetik meg a nagy urakat; az odafenn járt deputátió tagjai pedig vegyes nemzetiségbeliek, azok nem jajgatnak, összeharapják a fogaikat; ugy állják ki a — megrovást.

A legale testimoniumnak pedig azért kell e végrehajtást saját szemeivel ellenőrizni, ne hogy a hajdu, meg a delinquens között valami egyetértés szövődjék a büntetés enyhitésére. Sokfügg a bot megsuhintásától. Nem csak a számbetöltéséről van szó, hanem hogy az »solidus« is leg en. A miért is nem egyszer, midőn a hajdu irgalmazni látszik, lekiált rá a szolgabiró: »for-tius!« Mivelhogy ennek a hangszernek is mutatiója van, mint a fortepiánónak.

Szolgabiró ur azonban érti a hivatalos functiót összekötni a kellemessel: »miscuit utiledulci.«

Ugyanazon oldalszobában van jelen Fruzsinka kisasszony, a praefectus unokahuga. Jól megjegyzendő: »kisasszony,« nem »leányasz-szony;« a mi e kor szólásmódja szerint nagy különbség.

A titkos suttogások, forró kézszoritások, az epedő pillantások alapos gyanuokot szolgáltatnak arra, hogy a szolgabiró úr és a kisasszony nem indifferens kérdések tárgyalására kerülnek e helyen össze.

A mig a mellékteremben a jegyző olyan magosra emelt szóval igyekezik felolvasni a species factit, hogy azt a mellékszobában helytt álló szolgabiró úr is meghallhassa, ez azalatt sokkal érdekesebb »puncta de utri« keresztkérdéseire felelget, s csak a felhivásra kiáltja oda a maga votumát.

Bizony még az sem volna lehetetlen, hogy csókok is váltassanak.

Hisz a családfő nem mozdulhat most az ülnöki székről, minden ellenőrzés lehetetlenné van téve.

A botozás időközeiben a szerelem alku igen erősen folyik.

Fruzsinka kisasszony végre egy gyöngéd kérést sug a fiatal szolgabiró fülébe.

— Legnagyobb örömmel, sugja az vissza a kisasszonynak, ki addig az ablak függönye mellől nézte csak az olympi mulatságot. Hanem a mig azt teszem, addig a kisasszonynak kell ideállni az ablakba és számlálni a botokat helyettem.

Fruzsinka kisasszony nevetett, aztán előlépett a függöny mögül s elfoglalta a szolgabiró helyét az ablakban.

— Aztán annak a hajdunak az a neve, hogy »Fortius,« informálá a szolgabiró úr a helyettesét.

Fruzsinka kisasszony kihajolt az ablakon

folyvást kedélyesen nevetve, s elkezdé számlálni: »unus, duo, tres, quatuor, quinque, sex« mintha csak zongorascála volna.

A deliquens, a mint észrevette, hogy vidám női alak váltotta fel a szigoru végrehajtást, könyörgésre fogta a dolgot. S a kisasszonynak nem is volt kemény szive, oda kiáltott a hajdunak: »ugyan ne üsse szegényt olyan nagyon Fortius!« Az meg aztán annál jobban kitett magáért.

A szolgabiró úr a duodecimnál visszatért s lopva valamit odacsúsztatott az ablakon kihajló kisasszony kezébe.

Azt a valamit Fruzsinka kisasszony, a mint ismét a függöny mögé visszalépett, az ajkaihoz szoritá s aztán elrejté a keblében viselt nagy medaillonba. Szolgabiró úr számlált tovább.

Még egy banda czigány következett, a kik hatan loptak egy ludat, s azért most mind fejenként kapnak hat botot. Azután az asztal fölött fognak muzsikálni, a kövér assessor úr szavaiként: »most mi hegedülünk ti nektek; aztán meg ti hegedültök mi nekünk.«

Fruzsinka kisasszony egy utolsó kézszoritással siet utána nézni a felteritésnek: az ő dolga az ezüst és a porczellán, meg az asztalkendők. A szolgabiró úr kezet csókol.

»Domine spectabilis Judlium!« hangzik át a tanácsteremből.

»Viginti solidos!« zeng vissza a felelet, a gyöngéd ölelkezés közben; mire általános hahota támad a teremben; a kövér assessor úr hasa megrázza a zöld asztalt a kaczagás földrengésével. Úr, hajdú, principalis és cancellista chorusban röhög fel unisono.

»Mi történt?« Kérdé a szolgabiró átlépve a törvénytartó terembe.

Hát az történt, hogy arrul volt szó, miszerint az úri szék tagjai közt ezúttal is, mint a mult alkalommal negyvenkét körmöczi arany osztassék-e ki rang és állás szerint? s erre kiáltá vissza a szolgabiró úr, hogy »viginti solidos«, a mit a társaság összes tagjai igen jó quidproquonak találtak, kivéve a praefectus urat, a ki igen cholericus ember lévén, egyátaljában soha sem szokott nevetni, ez esetben pedig különösen azért nem, mert ő tudhatta legjobban, hogy a quidproquo ezuttal a quiproquora nagyon ráillett, s az egész társaság érdemes volt rá, hogy a szolgabiró itéletét csak intra dominium appellálja.

Második fejezet.

(Kiben leiratnac soc jeless urasaghoc, edj azzonizemeellel edjetembenn; nem különbenn edj konihamesternec az eö zaamadaasa, a mi chodaalatrameelto leezen!)

Következett a jól megszelgált ebéd, melynek alkalmával a házi urat és kisasszonyt, a négy hivatalos vendéggel együtt lesz szerencsénk közelebbről szemügyre vehetni.

A praefectus, tekintetes Zabváry János ur, epeszinü arczával, megsárgult szemfehéreivel, az önmagát bálványozó egoismus tökéletes mintaképe. Neki minden ember ellensége, akár kér tőle valamit, akár hoz valamit. Ha kér, hogy minek kér? ha hoz, hogy mért nem hoz többet? Szeretné, ha maga volna a világon; s nem kellene osztozni senkivel. Étvágya iszonyu és enni meg nem tud. Szereti a pénzt, és nincs senkije, a kire hagyja. Folytonos szakgatott köhécselése ugy hangzik, mintha mindig figyelmeztetni akarna valakit valami elkövetett hibára. Viseletében nem alkalmazkodik senkihez. Akármilyen tekintetes urak jőjjenek hozzá, azoknak a kedvéért a panyókára vetett dolmányát fel nem ölti. Csak ugy lobogós ingujjakban ül az asztal végén, s tart magának egy irtóztató nagy ernyőjü veres bársony sipkát, tarkójába boruló veres bársony leffentyüvel, a mivel csuffá tesz minden magyar viseletetet. Rosz szónok, s ha haragba jön, akkor épen elakad a nyelve, s csak dadogni tud. Ő Fruzsinka kisasszonynak a nagybátyja és nevelő atyja.

Talán épen ez az oka epés arczszinének.

Mert Fruzsinka kisasszony, bármilyen szép délczeg alak, villámló szemekkel, csókratermett ajkkal, azért még is valóságos házi kereszt. Jaj de szeretné már a praefectus ur, ha valaki megszabaditaná tőle! De szivesen megadná neki a paraphernumot. (Azaz, hogy megigérné: a megadás más szó.)

Hanem hát maga az oka, hogy nem veszik el: — mert mindenkivel kaczérkodik. Most is hogy viseli magát az asztalnál! A szolgabiróval kenyérgalacsin bombázást folytat, a mi nem illik erkölcsös leányhoz. Köhög is egyremásra a praefectus ur, s ha Fruzsinka kisasszony felé pillant, a fejét csóválja, a mire aztán Fruzsinka részéről durczás vállrángatás a felelet.

Pedig az a Petray Péter szolgabiró igazán délczeg férfi. Ugy áll rajta az a fekete magyar dolmány, mintha ráöntötték volna. Fekete kondor haja nincsen a némettől bevett módi szerint se behajporozva se czopfba fonva; hanem szép csigás fürtökbe bodoritva, a mik félhomlokát takarják; bajusza is ahoz illőn felkunkoritva. Igazi dalia a javából.

A mellette ülő táblabiró tekintetes Laskóy Bálint úr már jobban képviseli a Mária Theresia korából átszármazott magyart. Kövér potrohos termet, csereszneyszin kurta dolmányban, sürű gombokkal és zsinórokkal, hasonló szinű magyar nadrágban, széles sárga övvel a derekán és sárga csizmákkal a lábain, fakó bajusza hosszan lelóg a két szája végén, s a két bozontos szemöldök vetekedik vele haragos voltában; hanem az arcz maga, az folyvást nevetésre van gömbölyödve, s hatalmas hangja is van az indulat kifejezéshez; ha néha bevetődik Pesten a rondellába, a hol a német komédiások játszanak s rákezdi a Lacza gást, meg kell állni az előadással, mig abba nem hagyja. S e martialis magyar alaknak már czopfba van fonva a haja hátul, s a szalagcsokor végei meg egy fehér nyúlfark körül bogozva, a mi a háta közepéig fityeg, mig elől két kifelé bodoritott haj göngyöleg, vulgo »vukli« takarja a füleiket.

Az ebéd késő estig tartott: azt minek volna leirni? Ismeri biz a magyar ebédet mindenki. Más népnél az evés legfeljebb gyönyörüség; de minálunk »cultus«. Még a népdalaink is arról zengnek. A »menyecskéről, a ki megtudja főzni a borsos levecskét«; a derék asszonyról, a ki »ha beteg is, keljen fel, megfőzni a vacsorát«; a »kálvinista menyországról« s ételeinket úgy megbecsüljük, hogy azoknak egész czímlajtorját adtunk: elkezdve a »felséges« töltött káposztán, le egész a »hallja kend« hajdú-kásáig.

Füszerezi az ebédet az adomázás, a mi kényesebb tartalmu tárgyaknál »ne foeminae intelligant« latin nyelven folyik, s mindent olympi fellegekbe burkol végre a muskotály dohány édes füstje.

Mikor aztán asztalbontás előtt bekövetkezett az »amabilis confusio«, szolgabiró ur elővonta a dolmánya zsebéből azt a kis iratkát, a mit Fruzsinka kisasszony csúsztatott a kezébe az asztal alatt, s a miről a kémkedők bizton azt hihették, hogy az szerelmes levél, s odatolva azt az assessor úr elé, azt mondá neki:

— Domine spectabilis. No még ezt a kis számadást méltóztassék ratificálni.

— Micsoda ez? Nem látok gyertyánál olvasni! — szólt az assessor s a praefectus elé tolta a lajstromozott papirost.

— Ez a konyhamester számlája: szólt az fanyarul, s a könyökével tolta el magától: — utána mormogva a fogai közül: »ez a hugomnak a »béné«-je.« Nem tartozik elém!

— Nem látok gyertyánál! szólt az assessor úr, messze eltartva magától az irást. Egy betüt sem látok. (Pedig inkább az volt a baja, hogy kettőt látott egy helyett.) Pápaszemet pedig igaz magyar nem tesz fel az orrára. Olvassa fel valaki a »dócé«-t, a kinek jó szeme van.

Szolgabiró úrnak jó szeme volt.

Fruzsinka kisasszony megnyomta a lábát az asztal alatt, a mit a szolgabiró úr elértett.

— Tehát halljuk, hogy mit ettünk és ittunk meg négyen négy nap alatt?

— Itt az elenchus.

Elfogyott »kávé 12 font
nádméz 24 font és 31 lat
626 zsemlye
534 karafina bor
154 font marhahús.«
4 süldő sertvés.
107 pár apró baromfi, pulyka, lúd.
54 és fél pint tejszin.
174 és fél font hal $24\frac{1}{2}$ font mandula,
$18\frac{1}{3}$ rész font mazsolaszőlő.
422 tojás. Alkermes a tortáták ajzolásához 4 itcze.
Három mázsa mondliszt.

A táblabiró úr nem állhatta meg, hogy minden egyes tételnél növekedő kaczajjal ne fejezze ki tetszését az adatok furcsasága felett! A mit felolvasnak az nem négy táblabirónak; de négy Gulo primigeniusnak is sok lett volna. Hanem hát ez Fruzsinka kisasszony b é n é j e: ez az ő javadalma; ebből fedezi a toillette szükségleteit. Az uriszék feladata udvariasnak lenni a szépnem iránt. Fruzsinka kisasszony, a ratificatio alatt, szemérmesen arcza elé tartja két kezével az asztalkendőt, hogy szégyenkedő elpirulását eltakarja vele, s csak a szöveten keresztül vizsgálja az araeopag tekintetét. A hajdú ott állt a háta mögött a készen tartott kalamárissal, hogy a perceptor és assessor aláirhassák a megértett költségvetést, mely ellen senkinek nincsen kifogása. Szerencsére a tinta, a melylyel aláiratott, ki volt feledve a számlából, mert az is lett volna — egy akó. Hanem az assessor úr elcseppenté a névaláiráskor a toll nedvét s erre szolgabiró úr azt mondá nevetve: »ott az ötödik sertés!« melyre az illető rubrum négyről ötre ex offo kigazitatott. Hitelesiti azt a szolgabiró úr »coram me, mint legale testimonium« előtt.

A számla Fruzsinka kisasszonynak átadatik, s azzal mindenki kedves egészségére kivánja egymásnak az ebédet, s ha volna valakinek még valami észrevétele, azt a czigány rázenditett kesergője mellett bizvást elfeledheti. Nem mulasztja el azonban az assessor úr, hogy tarsolyát, mely oldalán függ, az asztalra feltett czukkerpakkerájból meg ne tőmje, s hatalmas kalpagját tele ne rakja narancscsal. Örülni fog ennek otthon az asszonyember!

(Folytatás következik.)

Budapest, 1879. Nyomatott az **Athenaeum** irod. s nyomdai r. társulat nyomdájában.

ÁLLANDÓ MELLÉKLET
az
„ÜSTÖKÖS“
humorisztikus hetilaphoz.
Szerkeszti: JÓKAI MÓR.

RAB RÁBY.

Regény
JÓKAI MÓRTÓL.

.1 folytatás.

Harmadik fejezet.

(Mellnec summaia ez haarom zavacbann vagion kifeiezwe: »canis tota mater«.)

Este nem szokott szivesen látott vendég elutazni a háztul, a miben egyébiránt az utak mivolta is határoz, levén még akkor az az utcsinálási rendszer, hogy »lutum super luto im posuerant«. Sarat sárra rakának. Csak másnap keltek az urak utra, akkor sem igen korán, mert éjjel sokáig fenmaradának egy kis »halber-zwelwi« mellett, melyben praefectus ur a diurnumokat mind az utolsó babkáig visszanyerte a vendégeitől.

Fruzsinka kisasszony is együtt kártyázott a férfiakkal reggelig. Nem volt benne szerencséje; de segitett magán azzal, hogy tudott csalni. S miután ezt szép hölgynél elnézik a férfiak, tehát nyert is valami tiz aranyat. — Laskóy aszszeszor ur pedig vesztett ugyanennyit (tudniillik az egész uriszék sallériumát). Hanem azt a nyertes fél a praefectus titokban visszaadta neki. — Ez ugy volt szokás. — Hogy a kártyán elnyert pénzt az aszszeszor urnak a legtöbbet nyerő visszaadja. A ki ezt elmulasztotta, annak még hetedizigleni rokonai is

számithattak az aszszeszor ur boszuállására. A tiz aranyat Fruzsinka kisasszony által csempésztette a házi gazda a vendég ur markába.

— Aztán vigyázzon rá, bácsi, tréfált vele a kisasszony, hogy az utban el ne vegye a »Gyöngyöm Miska!«

— Dejszen jól eldugom; a hol senki se találja meg. Ide a kalpagom lelóggó csákójába Olyan ez, mint egy erszény, aztán senki se gondolná, hogy micsoda ravaszság van benne! A Gyöngyöm Miska pedig ez uttal Somogy vármegyében vagyon. Azt ugyan a »Lébekotty« kapitány hiába kergeti a dragonyossaival a mi vidékünkön.

— No no. Én csak azt mondom, hogy vigyázzon a sárga csikóira!

Aszszeszor ur nagyot kaczagott. És meg ujra kezdte. Azon kaczagott, hogy milyen szép nevet talált ő ki a Lievenkopp dragonyos kapitány számára, — a ki szintén egyike volt Fruzsinka kisasszony udvarlóinak. »Lébekotty!« Ezen el lehet nevetni egy esztendeig.

Aszszeszor ur a szolgabiró ur hintájával utazott a legközelebbi státióig, a hol utaik elválnak: nem azért, mintha az ő patriarchalis »castrum doloris«-a számára is ki nem járna a forspont: utána döczög az szépen; de a szolgabiró uj hintója nem ráz olyan nagyon s a saját négy tüzes paripája ugy röpíti azt tova, mint a sárkány. Ergo: a patvaristát, meg az esküdtet összecsapták a táblabiró bricskájába, a két ur pedig a módi hintóba ült össze amicaliter conversálni.

— Capitalis egy persona ez a mi domicellánk, spectabilis uram öcsém. Kezdé az aszszeszor ur, a mint a kapun kivül voltak.

— Nem mondom, hogy nem az.

— Sőt visum repertumot is exhibeálhatna felőle, spectabilis uram öcsém.

— Hát csak ugy, mint más.

— No no. Minek ez a tergiversatio? Ha én nézek a domicella szemei közé, csak egészen mást látok én azokban, mint mikor uram öcsém veszi oculata alá. Csak nem kell denegálni, a mi factum.

— No hát igen, hát néztem rá! Mi az?

— Tudjuk! »Post visum risum, post risum venit ad usum.« Először néznek, azután nevetnek, azután megszokják. Talán nem elucubrál, hogy a sedria alatt miről trafikáltak ott a benyilóban!

— Én trafikáltam?

— Ipsissime. Tudok mindent. Az éjjel lefekvés előtt, mikor a szobámba mentem, hallottam valami vociferátiot a domicella szobájának az ajtaján keresztül, megálltam auscultálni s constatáltam, hogy a praefectus erősen remonstrál bizonyos pronunciált tenor ellen, a mivel Fruzsinka kisasszony uram öcsémmel correspondeál, a mire a domicella eminenter replicázott azzal, hogy kettőjök között declaratiok történtek s a dolog egészen serio.

— Óh bizony! Ha én minden leányt elvennék, a kinek már declaratiot tettem.

— Hahaha! Az épen olyan nehezen exequálható volna, mintha Fruzsinka kisasszony mind azokhoz férhez akarna menni, a kik neki már declaratiot tettek. Nem mondom, hogy vice versa! Kár érte! Mert capitalis egy persona.

— Hiszen csak akadna már egy jó ember, a ki férjhez venné!

— S uram öcsém nem vindicálja magának ezt a »jó ember« titulust?

— De nem ám. Mert arról bizonyos vagyok, hogy ha nem én veszem el, hanem más: akkor igen hűséges lesz — hozzám; de hogy ha én veszem el, nem más: akkor mindennap meg fog csalni.

— Akkor »kávé« mint a barátnak az ancilla. De hát spectabilis uramöcsém; ha ez a convictio praedominal nála, akkor nagy lapsus volt a verbalis contestatiokon kivül még realis indiciumokat is hagyni a domicella kezében, a mik incidentaliter még legalis praetensiokra is argumentumul producáltathatnak.

— Miféle reális indiciumokat ért, urambátyám?

— No no! uramöcsém! Én nem hiába cooperáltam husz esztendeig a criminalis praxisba; tudok ám a benevolisáláshoz! Hát mi is történt csak abban a kis benyilóban? Mit mond első rendü vádlott?

— Hát én collaudáltam az ablakbul az executiot.

— És a pausák alatt »informáltam a do-

micellát e verbum regens conjugatiójában: amo, amas, amat.«

— Posito, sed non concesso, hogy úgy volt . . .?

— A mikor aztán a domicella igy duplikázott: »Ha revera valósággal szeret az ur, akkor a bona fides signumául adjon nekem egy tincset a hajából.«

— Ugy-e?

— Ugy-e? Most mingyárt convincálva lesz a delinquens! Erre uramöcsém azt enunciálta, hogy a priori nincs ellene semmi animadversioja, csak egy ollót keres: s a mig uramöcsém az ollót kereste, az alatt a domicella az ablakba kihajolva, mint locumtenense, regestrálta az ictus baculorumokat. Tandem a haj tincs levágatott; uramöcsém tovább számlálta az ictusokat: s az alatt a legveszedelmesebb ictust követte el a legártatlanabb szerető sziven, mely uramöcsém ajándéka alatt dobog: elrejtvén azt Fruzsinka kisasszony a medaillonjába; de nihilominus mindenkinek eldicsekedvén a trophaeumával. Még mikor elváltunk is, láttam, a mint az ablakbul kihajolt s a kebléből kivont medaillonocskát számtalanszor megcsókolgatá: »pars, pro toto.« Convincálva van-e az incriminatus?

— Nem vagyok, urambátyám! Nem irom alá a protocollumot. Illusión fordul meg az egész conclusio. Odáig áll a species facti, a mint elindultam az ollót keresni, de itt következik a fatalis divagatio. Mikor már a tükör előtt álltam s az olló a kezemben volt, odajön hozzám a kisasszony fekete pudlikutyája, a Pamina, s mint hogy igen jó barátok vagyunk, nyájasan felteszi rám a két első lábát. Nekem akkor egy jó ideám támad. — Ennek a pudlinak a nyakán épen olyan göndör tincsek vagynak, mint az én hajam. Hát ha ez is megtenné? Dictum, factum. A kisasszony nem nézett oda, el volt foglalva az executioval; én hirtelen lecsikkentettem az ollóval a Pamina nyakárul egy competens volumenü tincset s azt csúsztatám a kisasszony bársony puha tenyerébe, azt rejté el ő a medaillonjába. De el ne mondja valakinek, urambátyám; mert ha meg tudja a domicella, a legközelebbi traktánál mindnyájunkat megmérgez.

Laskoy Bálint ur nem szokta egyszerre rákezdeni a nevetést, mikor okot talál rá: elébb recapitulálja a dolgot: »ergo a Pamina szőre volt: ergo a Pamina szőrét tette a medaillonjába: — és azt csókolgatja annyi deliciával a domicella . . . . Ez aztán canis tota mater!« Most azután, mint a vulcán eruptio, kitört egyszerre a jovialis kaczagás, oly hangerővel, hogy a négy ló mind megijedt tőle s elkezdte a kocsit ragadni, kocsis és hajdu nem birták megállitani őket egész az állomás előtti hídig. A kocsiban ülők majd kirepültek az üléseikből; de még az imminens veszedelem sem birta elnémitani a táblabiró hahotáját; a mig csak a töltésnél, a hol elválnak az utak, le nem szállt a szolgabiró hintajából, bevárandó a saját hátramaradt fogatát.

— De aztán el ne beszélje ezt valakinek, urambátyám: mondá a szolgabiró a bucsuvételkor

— Mit gondol? uramöcsém. Soha sem volt a Laskóy de Laskofalva familiában traditor, profuga, spion. — Hanem már arról nem tehetek, hogy valahányszor én már ezentúl egy fekete pudlit meglátok; — bruhhahahihahujajajaj . . . megszakadok a nevetésben. Ugyan menjen már, ne nevettessen tovább!

Szolgabiró ur odább is ment. Sietni kellett. Terminusa volt — még tegnap.

A hidnál, a hol az utak eltértek, nyugodalmasan bevárhatá a táblabiró ur az utána jövő bárkáját. Ott volt egy hosszu keskeny töltés, a mi egy sárviz-rét csatornáját rekesztette el, azon kényelmesen végig lehetett sétálgatni a várakozás közben. Valami emberi alak nem látszott se messze, se közel. Csak egy lebotolt füzfa állt a töltés oldalban; a mi buczkós fejével, az azon levő odúkkal és dudorodásokkal, meg a kuszált sarjuágak bozontjával nagyon hasonlított egy szájtátva, szemmeresztve hallgató kezdetleges emberhez. A táblabiró ur, a mint e tréfás alakú tuskóval négy szem közt találta magát, nem állhatá meg, hogy legalább ezt az egyet be ne vonja a bizalmába. Odáig csak csendes buffogásban jelentkezék nála a letiltott jó kedv, itt aztán kitört a birói zár alól. Neki támaszkodott a két tenyerével az odvas füzfa törzsnek, s annak a fülébe röhögte el keble vigalmait.

— Hallott már ember ilyet? — A szép kisasszony keblében az arany medaillon. — Abban a fekete pudli szőre! — Hahaha! Ha megint

összejövök vele. — Hahaha. — Mi lehet abban a medaillonban, hugomasszony? — Hahaha. — Szép gavallérnak a haja? — Hahaha. — Kitaláljam a nevét, hogy hiják? — Hehő! — Hogy soha se találom ki? — Uf — buff! — Nem ugy kezdődik, hogy »Pam«. — Kukrupszkhmpuhuhum! — — A nevet és nevetést markával fojtá vissza a szájába a táblabiró ur. — Aztán letörülgetve a szemeiből a kaczaj-könnyeket, megfenyegeté nádpálczájával az ormótlan faembert, a ki még akkor is bámult a vele közölt titkon.

És aztán valahányszor elsétált az odvas füz mellett a táblabiró, mindig megujult nála a kitörő kaczaj. — Pedig sokszor elsétálhatott: mert a töltés nem volt hosszu, s túl rajta morotvás rét volt: a kocsija pedig iszonyu időkig váratott magára. El nem tudta gondolni, hogy hová lehetett. Már a dél is elérkezett, a has korgott, s a bricska még sem érkezett. De még ez a boszuság sem rontá el a jó kedvét.

Végre feltünt a láthatáron a veszedelmes jármü; de nem csak az, hogy olyan lassan döczögött, mintha ökrök vontatták volna; hanem még azonfelül minden száz lépésnyire megállt: pedig még itt jó volt az ut. Valjon mi történhetett vele?

Negyedik fejezet.

(Megtvdivc az reeghi ioo welaaghbann mill ercevlchevs magawiselettel dichecedeec vala egi iool newelth falvssi aarthatlansaagh, ees hogi woltaceepen mi oca wala az dombon aalloo embernec, hogy az ev newe legien »Gievngievm Misca!«)

Hát azzal a kocsival az történt, hogy az útban elvesztette az egyik hátulsó kerekének az elősrófját: minélfogva a kerék kiesett. Akkor aztán elébb elkezdték keresni a srófot az út hosszában. Keresték egy óráig, akkor felhagytak vele. Bizonyosan beleesett valamelyik kátyúba s az elnyelte. Akkor aztán megpróbáltak srófnélkül utazni tovább: az pedig nehéz. Parasztszekérnél, ha elvész a kerékszeg, azt még csak lehet valahogy helyettesítni, más szeggel, faczövekkel; de az úri hintó csavarját nehéz kipótolni. Minden szíjat, madzagot felkötöztek már a tengely végére, de azt a kerékpuskája két perczalatt mind pozdorjává rágta: úgy hogy utoljára a két urfi közül az egyiknek folyvást a kocsi mellett kellett bandukolni egymást fölváltva, hogy a mint a kerék kezd a tengelyről leválni, azt helyretaszítsa.

A mi az esküdtnek különösen nem volt inye szerint.

— Hol van az én principalisom? kérdé az esküdt, a mint körültekintett s a szolgabiró hintaját nem látta sehol.

— A biz öcsém megunt rád várni s itt hagyott a faképnél. Azt mondta, hogy vagy sétálj utána gyalog a státióig, vagy gyere el hozzám, majd visszatérett fölvesz.

— De köszönöm a mulatságot! szabódék az urfi. Elég volt idáig fognom a kocsi kerekét. Inkább gyalog megyek.

Azzal kiereste a maga kardját a kocsiülésből, felkötötte s neki indult gyalog a principálisát utólérni.

Ezzel aztán az az egész hivatal a táblabiró ur patvaristájának a nyakában maradt.

Tudniillik az a hivatal, hogy gyalog baktasson a hintó mellett, s mikor azt látja, hogy a kerék kezd tágítani, azt helyrelódítsa.

Maga a táblabiró ur felült a hintóba, a mivel most már csak lépést lehetett döczögni, s az ő faluja felé kezdődött csak az igazi rosz út. Lesz este, mire bevergődnek.

— A »nap«-nál ebédelünk ma! monda zavartalan kedélylyel; előkeresve a pinczetokot meg az elemozsiás tarisznyát. Óvatos magyar e nélkül útra nem indul. Van sonka, meg jó szentendrei ráczürmös, a mivel az ember vigasztalhatja magát.

Hanem a mint kibontotta a holmit, arra a tapasztalatra jött, hogy az ifjú urak nagy elkeseredésükben szintén hozzáfolyamodtak már ehez a neméhez a vigasztalódásnak. A sonkának is csak a fele volt meg a csonton, a pintesüveg is csak félig volt már.

— Audiat! kiálta le a sárban taposó patvaristára. Evett valaki ebből a sonkából?

— Melyik sonkából?

— A melyik itt a kezemben van.

— Dehogy evett!

— Hát ebből a borból nem ivott valaki?

— Melyik borból?

— A ki itt az üvegbe' van.

— Dehogy ivott.

— Hát hogy hiányzik mégis annyi belőle?

— Hát bizonyosan abbul a sonkábul evett valaki, a melyik már nincs urambátyám kezében, meg abbul a borbul ivott, a melyik már nincs a palaczkban.

— Canis tota mater!

Ez sem hozta ki táblabiró urat a jó kedvéből; eszébe jutott a pudli kutya hajemléke: s ráért a nevetés. Még az üvegbe is visszanevette a bort, a mig húzott belőle.

A patvarista meg azt hitte, hogy az ő nyomorúságát neveti, a ki a kerékhelyretevéssel vesződik. Egyszer aztán gondolt ki valamit. Vágott valahol az útfélen egy pár jó hosszú fűzfavesszőt, abból gúzst csavarintott, azzal hozzákötözte

a keréktalpat a sárhányóhoz: akkor aztán nem eshetett ki többet a kerék; de nem is fordulhatott többet: ezt meg a befogott turcsik nem szerették, bekötött kerékkel vontatni ezt a nagy kasornyát a ragadó sárban: ezzel még hosszabb lett az út.

De még az sem rontotta el a principalis úr nevetési kedvét. Minden nyomon kialudt a pipája a ráérkezett nevethetnémség miatt.

— Üssön ki Audiát!

A patvarista nem győzött neki kicsiholni.

Csak legalább elmondhatná valakinek, hogy min nevet? Hisz ez valóságos tortura, folyvást nevetni és nem mondhatni meg a szomszédjának, hogy miből támad a jó kedve.

Legalább nem unta magát, a mig a két csiga mászott a bekötött kerekü őshintóval a latyakban.

Egy magaska dombon az út mellett áll egy lovas, alatta erős, csontos paripa, mely fejét a földre lehajtva szimatol, mint a kopó s szemeivel vigyázva tekintget, s a füleivel előre-hátra hallgatózik, s a mellett olyan csendesen tartja magát hogy még a legyekre sem csapkod a farkával, a mik a vékonyát csípik. A lovag szint oly csendesen ül a nyeregben; barna képü, sassszemü, kondor fekete hajú legény, kacskaringósra kipödört bajuszszal. Parasztöltözetet visel, de czifrát, szűre virágokkal tele varrva; ingújja széles csipkehimzés, patyolatgatyájának a rojtja arany; süvege mellett árvalyánhaj, meg csinált virág; szironyos tűszőjébe egy pár ezüstveretes török pisztoly van dugva, a nyereg kápájáról duplapuska lóg alá; a jobb kezében fokost tart. Egy nyárfabokor takarva tartá eddig a lovast, hogy a kocsiból nem vehették észre, csak mikor rájuk köszöntött:

»Hát azt a Judás-apostollal-összeczimborázott-aprópénzhamisító-Ponczius-Pilátussát-a-jeruzsalemi-Golgotha-hegyén-Krisztuskáromlólatorképen-keresztrefeszített-paraszt-öregapádnak! Nem állsz meg mingyár?«

Dehogy nem állt meg a kocsis; még le is ugrott a bakról ijedtében, s bebújt a kocsi alá, onnan nyöszörögte:

— Jaj, tekintetes uram! A Gyöngyöm Miska!

A lovas legény oda finczoltatta lovát a hintó oldalához; a paripa csakúgy hánytavetette a czifra sallangot a fejével nagy büszkén.

— Most nevessen már, urambátyám! Dörmögé a patvarista.

Nevetett is.

— Mi az ördög? Hisz ez ami Karcsatáji Miskánk!

A zsivány is elnevette aztán magát.

— Hát csak rám ismert még is, urambátyám? Én vagyok a hires Gyöngyöm Miska.

— Hát hogy lett te belőled Gyöngyöm Miska?

— Tán nem emlékezik rá? Hisz urambátyám tett meg azzá. Nem emlékezik már rá, mikor tavaly a generalis gyülésen hozzáfogtam egy orátióhoz, urambátyám a közepén belekiáltott: »Jaj gyöngyöm Miska, hat ökör vagy te ahoz!« tudja hogy nem mondhattam tovább a közkaczagástul. Azóta rajtam száradt a »Gyöngyöm Miska« név. Akár mihez kezdtem, mindenütt azzal fogadtak, hogy »jaj gyöngy m Miska!« No hát mondék: legyek Gyöngyöm Miska! Majd produkálok én nektek olyan tudományt, a miben nem tesz túl rajtam senki! — Ugy-e hogy emlegetnek? [1])

— No de engemet csak nem akarsz kirabolni? Nem veszed el a lovaimat?

— Dehogy! Nem rablok én ki senkit; csak elveszem, a mit szivesen adnak, s elhajtom, a mire a gazdája nem ügyel; az ilyen négy rossz dikhenczet meg, a milyenen urambátyám jár, ha utánam dobálják, se szedem fel. Válogatós vagyok. — Aztán hát ne prézsmitáljunk sokat. Nem kérem é azt a mi nincs. Tudom, hogy urambátyámnak is sietős az útja. Csak azt a tiz sárga csikót adja ide, aztán mehet Isten hirével.

Táblabiró úr nem akarta az allegoriát elérteni.

---

[1]) Angyal Bandi is épen ilyen vármegye gyülésen rajta esett »stikk« miatt lett rablókalandorrá.

— Micsoda sárga csikót?

— No azt a tíz körmöczi máriás aranyat, a mit a szentendrei uriszéken szoktak sallárіumba osztogatni.

— Jaj, Miska öcsém, igaz hogy megkaptam én azt; de egy kis parázs halberczvelvén az éjjel mind visszanyerte azt tőlem a praefectus: irmagnak se maradt belőle.

Ezt a patvarista is sietett megerősiteni.

— Istenucscse igaz! Ott szurkoltam az urambátyám háta mögött egész éjjel; mindíg hetest kaptunk, mikor ötös kellett volna.

A betyár aristocraticus megvetéssel nézett végig a fiatal emberen.

— Te meg öcsém, tanulj mórest! s mikor azt látod, hogy »urak« beszélnek egymással, ne kottyanj bele! Várd meg, míg kérdeznek; akkor is zsinórra tedd a kezedet s csak anynyit mondj, hogy »igen is, nem tudok semmit: engedelmet kérek, hogy élek!« — Urambátyám meg mért nem tartja jobb regulában a fiatalságot? Mit tudja még az ilyen gyerek a juridicus praxist. Hogy a mi pénzt a tiszttartó elnyer a táblabirótul, azt vissza szokás suttyomban adni.

Táblabiró úr ezen is igen jó ízűt nevetett.

— Pletykabeszéd! Biz én nekem nem adogatják vissza a pénzt, a mit elnyernek tőlem. Itt van öcsém, keresd össze a zsebeimet, tapogass össze, csak meg ne csiklandj, s ha találsz nálam egyebet egy kajla máriásnál, legyen mind a tied. Itt a tarsolyom is. Nézd, nincs benne egyéb, mint czukedli. Ez nem neked való; kipotyog tőle a fogad. A csizmámat is lehúzhatod, abban se' találsz pénzt. Cantat vacuus coram latrone viator! [2])

A rabló megpörgette az újjai között a fokos sát, s aztán a rézbalta fokával nagy kényesen odakoppintott a táblabiró úr feje búbjára, a hol a begyűrt bársonycsákó volt: »Hát itt mi csörög la?«

A táblabiró úr szájából egyszerre kiszakadt a nevetés. Kövér arcza négy szegletüre szaladt a bámulattól.

— Hát ez már micsoda? Canis tota mater! Ki árulta ezt el? Hisz én nem mondtam azt senkinek. — Csak épen egy embernek.

De Gyöngyöm Miska nem várta azt, hogy vége legyen a töprengéseinek, hanem a szemfényvesztő gyorsaságával előrántotta a somogyi bicskáját a piros csizma szára mellöl s egyet hasítva vele a táblabiró úr bársony csákóleffentyüjén, egy percz alatt markába önté az eldugott aranyakat: egy térdnyomására a paripa megfordult, s aztán egy szökéssel túltermett az árkon gazdájával együtt Gyöngyöm Miska csak onnan kiáltotta vissza a szolgabírói köszöntőt: »ajánlom hivatalbeli szolgálatomat az urnak!« s azzal elvágtatott az árva nyárfás bozótban.

— Canis tota mater, ez nem jól van! dohogá a kirabolt táblabiró, a kinek azzal a kalpagleffentyűjén ejtett hasitással mintha a jókedve tömlőjét hasitották volna ki, ugy elszállt rajta. Ez nem jól van, ez sehogy sincsen jói; az embernek megáll az esze. S most már, ha Fruzsinka kisasszonyra gondolt, nem egy csipet humoristicus kutyaszőr jutott az eszébe, hanem egy egész nagy anyányi mérges harapós kutya: »canis tota mater!«

A Gyöngyöm Miska pedig neki eresztve karikás ostorát, nagyokat pattantott, ugy vágtatott végig az avaron.

Este felé volt már; az őszi nap hosszu árnyékokat vetett végig a sik mezőn. Egy kerek erdő szélében pásztor tűz égett. Az előtt ült a töldön egy fiatal amazon, fejét két tenyerébe hajtva, mellette két agara hevert; a paripája oda volt kötve egy nyirfához. Az ostordurranásokra felugrott a helyéből, még egy nyaláb targalyt vetett a tűzre, felpattant a lovára s leoldva nyakából a karikás ostorát ő is visszafelelt a kérdező kongatásra. Az árva kökörcsines mezőn összetalálkoztak. Ott a nyeregből egymáshoz hajolva megölelték, megcsókolták egymást, s azzal aztán az egyik napkeletnek, a másik napnyugatnak elvágtatott.

—

[2]) Danol az üres zsebü utas a rabló előtt.

Alig távoztak el az urak a kastélyból, midőn egy staféta érkezett a városba az ó-budai út felől. A staféta pedig olyan nevezetes tünemény, a kinek a csodájára minden ember kiszalad a háza kapujába. Van neki veres frakkja, szarvasbőr nadrágja, térden fölül érő csizmával, a fején pofoncsapott karimáju kalap, egy fehér, meg egy veres struczczotollal; annak minden postamester tartozik rögtön váltott lovat adni s mikor az belefúj a trombitájába, hát annak minden paraszt tartozik az útból kitérni, akár hány ökröd- vagy lovadmagával legyen is. Ismerik is már a trombitája nótáját: ugy hangzik az hogy »elmaradt az ur a lórul!« s mikor végig vágtat az utczán minden gyerek utána trombitálja tülökké alakitott markán keresztül hogy »elmaradt az ur a lórul!« s asszonyok férfiak törik rajta a fejüket, valyon mit hozhatott?

Mert nem lehet az bolondság, mikor egyetlen egy levélnek a kedvéért lóra ültetnek egy ilyen egész veres frakkos embert s azt addig ületik egyik lórul a másikra éjjel-nappal, mig csak oda nem érkezik, a hova a levél küldve van. Igy csak nagy urak levelezhetnek egymással, meg katonák.

Ez is az »újabb« kor intézményei közé tartozik. Az előtt voltak minden városban jó gyalogoló emberek, a kik ezt a hivatalt végezték: többnyire czigányok. Ha nevezetesebb levele volt az embernek, várt vele, mig alkalmatosság jön: a vásárosokra legjobban rá lehetett azt bizni. De a »fölséges német« minden városba póstamestereket rendelt s most már kocsin lovon küldeti a leveleket, és portót fizettet érte. Postamesternek még akadt magyar ember elég; mert lóval kellett foglalkozni s a birtokos ur jót is tudott állni a pénzes levelekért; de már kihordót nem lehetett kapni az országban: még németet sem. Mert olyan emberre nem lehetett a drága leveleket bizni, a ki cautiót nem tud letenni; a kinek pedig anynyi pénze van, hogy leteheti a cautiót, az inkább szőlőt vesz rajta s abban kapál, mint hogy vizben sárban járja a várost végtől végig, s fejében tartsa, hogy ezért a levélért jár egy petak, ezért két greschli, ezért három poltura! s aztán még arra is vigyázzon, hogy a beszedett pénzt valahol be ne igya. Az idegen institutióhoz helvetákat kellett behozni, többnyire francziák voltak, a kik minden embert mossiönek tituláztak s megtanitották rá az egész világot, hogy az »agyon Isten jó napot« azt teszi francziául, hogy »trezömbl szervitör!«

— Trezömbl szervitőr, mamsell Öfrüzin! Vla egy estafett! An Iro okwolgeboren Fraülin Öfrüzin de Zabváry. Porto nix beczal. Kapsz nekem három máriás; mert szaladsz nagyon. Recepisse retur! Van benned ezer forint.

A mosiő minden embert és tárgyat tegezett, saját magát is, s a kézbesitett levelet azzal szokta ajánlani hogy: van benne ezer forint. Igy könnyebb szerrel megfizették érte a portót.

A Fruzsinka kisasszony stafétájában semmiképen nem volt ezer forint; mert azt Lievenkopp Henrik dragonyos kapitány irta, s hogy a dragonyos tisztek leveleiben miért nincsen ezer forint, arról nem szükség hosszasan disserálni.

A levél az akkori időkben divatozó franczia-német stylussal, mythologiai phrasisokkal, kaszárnyai miveltséggel és ragyogó tintával volt irva. Mivelhogy a tintába czukrot szoktak keverni, hogy a papiros át ne igya a betűket: különben kivülről is ellehetett volna olvasni a levelet.

Fruzsinka kisasszony kifizette a postást, meghagyta neki, hogy egy párszor a nap folytán nézzen fel a kastélyba a stafétának adandó válasz átvétele végett. (Ez is a kihordó dolga volt: a választ megsürgetni a hozott levélre.) Azután felvágta a pecsétet s olvasta, a mi következik:

(Folytatása következik.)

Budapest, 1879. Nyomatott az **Athenaeum** irod. s nyomdai r. társulat nyomdájában.

Adorált Madonnám!

»Mercur szárnyas lábain egy extremement agreable messaget adressálok Ihro Hochwohlgeborenhez. Mars isten ugy capricirozta magát, hogy a Cacust attakirozó Heracles herosi facinussait egygyel még cumulálja. A detestable latro, a Gyöngyöm Miska, miután az örkényi pusztán cernirozó phalanxunk közül par force échappirozott, a Duna felé deployirozva, a ráczkevi szigetbe bride abattu átsaltomortalirozott, protegálva Neptun és a tolvajok istene Hermes által. Az alatt mi nekünk, Bellona fiainak ott kellett rostokolnunk a parton, — wie die Ochsen am Berge, mig kompot hoztak s utána traversirozhattunk. De a miserable couyon azzal chicanirozott bennünket, hogy a Duna másik ágán átusztatott a tulsó partra. Erre a bennünket convoitirozó pestmegyei pandurok doucement declarálták, hogy oda nem poursvivirozhatják, mert ez már Fehér vármegye. És igy nekünk retournirozni kellett Pestre, a míg Pest vármegye inhibeálja Fehér vármegyének a velünk való strategiai cooperatio szükségét. A Fama szerint azonban a félelmes rabló már Fehérből is átvoltigirozott megint Pest megyébe s ott grassiroz a vörösvári erdőkben. Annálfogva én uj marschordret kaptam a Generalcommandotul, hogy eskadronommal debouchirozzak Vörösvárfelé. Holnap, Aurora első sugarainál lesz a departirozás mely engemet a Horák szárnyain az én aimable Calypsom magicus circulusába, a szép vörösvári Tempe völgyébe ameniroz.

Azonban egy kis fatalis incidens inquitálja deliberatiómat, a mit a kisasszony előtt sincerment detegálok. A mult héten a Petray Judlium urral (a ki egy charmant enfant) cavalierment amusiroztuk magunkat Fortuna festett lapjai mellett, mely alkalommal a keréken táncoló istenasszony irántam extremement disgracieuse producálta magát, ugy hogy én husz aranynyal a Judlium urnak obligoban maradtam ; in cambio hagyva nála a tiszti parolámat, hogy dito summát dato holnapi napig neki recompensálom. Item insistál a szavam beváltására ; mert holnap nála is cassavisitatio van indicálva, s a többek között az a husz arany is manquiroz a statusquohoz. Én pedig, miután gazdag tanteomtul az apanageom, az inqualificable utak roszszasága miatt, a dato nem arrivirozott, egészen impossiblenak találom a praetensio commplanálását. A Rothesel zsidóra sem calculálhatok ; mert a zsidóknak most épen malapropos uj esztendő napjuk vagyon, a mikor semmiféle financzoperatumot nem entriroznak. És igy nem marad számomra egyéb chance, mint vagy egy pisztolylövéssel, magamat a világnak recomandálva, Charon csónakjába expediálni ; vagy — ami ennél sokkal nehezebb — az én anynyiszor suppeditáló geniusom, Egeria nymphám tündéri protectiójára apellálnom, humblement apprecálván, ha még egyszer, és utoljára intermediálna illustre cousinjánál egy a soudit summával aequivalens empruenteot számomra, melyet én, a praecedensekkel együtt, mihelyt gazdag tanteomtul az apanageom arrivirozni fog, a legprofondabb reveranceal recompensálni cavalierement impleálandó devoiromnak declarálok.

Acceptálja leghumbleabb complimentjaimat a kisasszony

Henrik von und zu Lievenkopp.

Fruzsinka kisasszony, a mint a levelet megérté, azonnal sietett a nagybátyjához, a praefectus urhoz.

— Hallod-e, Hanzi, nem adhatnál nekem arra az approbált konyhakontóra tiz arany anticipandót? (A másik tiz ott volt a mult éjjeli nyereségből.

— Hohó, galambon! szólt, agárvonitáshoz hasonló hangon, Zabváry ur — hol van az már? Nincs már arra mit anticipálni ; intabulázva van az már a bécsi masamód expensnótáival terque quaterque. De hát mire kell neked most olyan nagy sebbel-lobbal tiz arany? Talán bizony megint a dragonyos kapitány érzi magát momentán pénzkalamitásban? Ez nála, ugy látszik, chronicus nyavalya kezd lenni. Majd si friget, majd ha fagy. Stante-pede kell neki ugy-e? Különben főbe lövi magát. Faxit Deus! Csak már megtenné egyszer. Minek nekem az ilyen dragonyos kapitány? Az soha sem házasodik, csak a becsületes kérőket ijeszti el a háztól. Veszett volna Sileziában! S ha még megházasodnék is, nekem kellene őtet is tartanom. Hogy van neki egy öreg tanteja. Azt se hiszem. De ha van,

utoljára bizonyosan még majd azt is nekem kell tartanom. Csak irj vissza neki szépen: »Centurio« = »kapitány«; »pecunia« = »pénz«; »non est« = »nincs.« — »Si vales, valeas« = »ha nincs píz, igyál víz!«

— Jól van, ha te nem adsz, majd kérek mástul; mondá nagy dérdurral Fruzsinka kisasszony, s bevágta az ajtót maga után.

Zabváry ur nem bánta biz azt. Hozzá volt már szokva, hogy Fruzsinka innen amonnan kasznártul, számadó juhásztul, birkástul felszedegesse a kölcsönöket, a miket azok soha sem is mertek a praefectustól megkérni, hanem valószinüleg elszámitották imide amoda — a hogy münyelven szoktuk mondani: »csináltak a kis nullából nagy nullát.« (Szép tudomány ez, a ki érti.)

Fruzsinka kisasszony azonban ezuttal békében hagyta mind ezen gyanuba vett urakat; hanem felnyergeltette a paripáját s a karikás ostort a nyakába vetve, a két kedvencz agarával együtt kiment az irtványosba vadászni.

Azonban ugy látszott, mintha nem sok gondja volna a nyulakra, hanem inkább a sürü erdőt iparkodnék elérni; a hol a patak mentében hegynek fölfelé haladva, miután az uradalmi kanászra rátalált a ki ott makkoltatott az erdőben s azzal nehány szót váltott, annak az utasitása nyomán neki vágott egy fiatal csalitnak, s a mint azon keresztül történtett, kijutott egy szép kerek tisztásra, a minek a szélében parázstüz körül heverészett leteritett czifra szürén hat fegyveres legény, a kik közül a legczifrább öltözetü, a mint a kisasszonyt meglátta, felugrott fektéből s odasietett eléje; összetalálkozván, összecsapta a sarkantyuit gavallérosan, s két felé sodorintva a bajuszát, miután leemelte a kisasszonyt a lórul, ugy megcsókolgatá annak a két orczáját, a hogy csak illett; a két agár is ugy látszott, hogy jól ismerte az urat, mert az meg őtet csókolgatta össze jobbrul-balrul. Akkor aztán ketten egymás vállát átölelve s a Gyöngyöm Miska czifra szürével közösen betakarva alá s fel sétálgatának a szép kakukfüves pázsiton, halkan beszélgetve, a minek a vége az lett, hogy a délczeg lovag maga is lóra kapott, s egy pár szót dörmögve a társaihoz, fegyvereit magához vette s a kisasszony társaságában elcsörtetett a csalitos berek közé.

Hogy azután mi történt, azt már láttuk.

Fruzsinka kisasszonynak, mikor hazatért, kezében volt a tiz aranyja; azt a másik tizhez téve, szépen bepecsételé egy levélbe, azt átadta a reá váró póstásnak s a veres frakkos staféta, még mielőtt bealkonyodott volna, már vágtatott vissza Ó-Buda felé s fujta a trombitáján, hogy »elmaradt az ur a lórul!«

És igy Fruzsinka kisasszony egy füst alatt három jó tettet vitt végbe.

Először az egyik imádóját, a Gyöngyöm Miskát, figyelmezteté, hogy mely oldalról fenyegeti drága életét a veszedelem; ugyanakkor azzal megszerezteté azt a tiz aranyat, a melyikre a másik imádójának, a kapitánynak van szüksége, hogy a paroláját beválthassa és magát a főbelövéstől megkimélje; harmadszor pedig a harmadik imádóján, a szolgabirón segitett az által, hogy a holnapi computusnál be tudjon számolni a becassált árvapénzekkel és dikával.

Az a tiz arany különben is olyan megbabonázott pénz volt, a minek az volt a hivatása, hogy egy huszonnégy óra alatt hét kézen keresztül hétszer legyen elcsalva, ellopva, visszacsalva, visszalopva s csak akkor találjon nyugodalmat.

Hogy pedig Fruzsinka kisasszony mind a három imádója iránt egyforma jó indulattal viseltetett, s mind a hárommal jót tett, arról meg kezünk irását adhatjuk.

Ötödik fejezet.

(Leiratic egi magistratvs, mell mindenecbenn az zegeen neepnec az ev iavaat vgi tecinti wala, minth az magaeet, zoo leezen contribvtiocrvl ees egieebb Isten chapaasairvl, weegezetre penigh az kiss laadaarul, megh az nagi laadaarvl, az micbenn nem tvdatic hogi mi wagion?)

A szentendrei, meg a hozzátartozó izbeghi szőlőhegyekben javába folyt a szüret. Üstökösjárta esztendő volt, kitünő jó bor igérkezett, minden promontorium (igy nevezi a törvény a szőlőhegyeket) tele volt danoló szedőkkel.

Valamenynyi szőlőhegyről azonban csak egy uton szabad a leszürt mustot lajtokban lehozni, a többi mellék utak el vannak zárva, puskás és dárdás hajduk által, a kik még csak egy háti kosaras asszonyt sem eresztenek ott keresztül. Mivelhogy mindaz, a mi a szőlőhegyen termett, elébb dézsma alá vétetik.

A szabad ut kijáratánál van felállitva négy gunyhó, mindenik előtt egy nagy kád. Az első gunyhó a váczi püspöké. A mint a musttal telt lajtot hozza a szekér, azt ott megállitják, s abból a püspöki sáfár kiméri a maga kilenczedét. Akkor tovább megy a szekér a második gunyhóhoz. Ott a városi kamarás kiveszi a mustból az uradalom jussát, a tizedet. Azután kerül a szekér a két átelleni kunyhó közé, a mik ugy őrzik a szoros utat, mint a Dardanellák tornyai a fekete tenger szorosát. Ott, ha a megszólitásra a gazda magyarul vagy németül felel, akkor a plébános sekrestyése veszi ki a hordójából a papot illető tizenhatodot, ha pedig ráczul szólal meg, akkor a pópa sekrestyése teszi meg neki ezt a barátságot.

Akkor aztán odább mehet.

Mehetne bizony, ha még egy ötödik gunyhó is nem volna az utjában, s ott megint két hajdu meg nem fogná a lova zabláját, s egy esküdt ember jobbrul, a másik balrul bele nem kapaszkodnék a gallérjába s azt nem kérdené tőle, hogy »hát a portziós könyv mit vétett?«

(Mivelhogy a szegény paraszt azt a szót hogy »proportio« oda röviditette, hogy »portio«).

Ez a legpracticusabb módja az adóbehajtásnak. Mint mikor a birkákat esztrengára fogják s egyenkint megfejik. Addig haza nem viheti a paraszt a leszüretelt borát, mig a portióját az utolsó dénárig le nem fizeti.

A ki teheti, már készen is tartja magát a harács lefizetésére; csak oldja a tűszőt s számlálja elő rézgarasokban a hátralevő tartozást, a mit a könyve kimutat. Mind rézpénzzel fizetnek. Isten ellen való vétek volna adóba ezüst pénzt adni. Hadd menjen vissza a bécsi garas, meg a dénár (vulgo babka) oda, a hol csinálták; a tallért, a kinek van, jól eltegye. A »forint« az csak ideális pénz, a minőt soha sem vertek, hanem van egy félezüst, félréz monéta: a greschli, a miből öt tesz egy forintot. — Tehát az ötödik gunyhónak az asztalán termetes zsákok telnek meg rézpénzzel, a mit a szüretelőkből préseltek ki birák uraimék. Ugy kell nekik! Ha ők nem sajnálták a drága szép szőlő gerezdeket sarkaikkal öszszetaposni, prés alatt kisajtolni, megérdemlik, hogy velük is hasonlót tegyenek a magistratualis szüretelők.

Vagynak azonban számosan, a kik nem látták el magukat elegendő aprópénzzel, s nem tudnak stante pede fizetni. Azokkal megfizettetik a hátralékot in natura. Arravalók azok a nagy kádak ott az uttelen. Borban is elfogadtatik a fizetés.

Az ekként összegyüjtött bort pedig rögtön hordókba tölteti s készen álló tót szekerekkel leszállitatja a Dunára a »veres zsidó«; ott hajóra rakatja, felviszi Bécsbe, eladja a »veres ökör« korcsmárosnak, a kihez szoktak szállni mind a magyarországi urak, meg a deputatusok. A veres zsidó általjában fizet az uj borért két rénes forintot.

Már most azután, ha egy megszoritott gazdának a tűszője fenekéről elfogyott az aprópénz, akkor ott volna a veres zsidó, a ki szivesen megsegitené őt azzal, hogy az ő borának akójáért is megadná a két forintot. De nem ugy van ám ez egy jól rendezett községben elintézve. Bort idegennek eladni csak a városnak van privilegiuma, a pógár maga csak a városnak adhatja el a borát. Azt pedig, hogy mi legyen az uj bornak az ára, a »hatvanszemélyek« limitálják meg. Az idénre egy forintban van az megállapitva.

A gazda tehát kitölti a portioban ott fogott borát a nagy kádba egy forintért akóját, s a veres zsidó ugyanonnan kimeri azt két forintért.

Ilyenformán megesik egy jámbor szőlős gazdán, hogy a milyen üresen hozta ki a lajtját a szüretelésre, éqen olyan üresen viszi vissza szüretelés után. Pedig jó termése is volt.

A parasztnak ez nem tetszik.

— De már ez mégis csak istentelenség! hogy egész esztendőn át én kapálom a szőlőt, s szüret után még csak anynyit se látok belőle, hogy biró uram, nótárus uram egészségére egyet ihassam a magam borából.

No hiszen megkapja a magáét ezért a vakmerőségért.

*

Megfelel neki nótárius uram ex tripode.

Kracskó Mátyás nótárius vézna, szikár ember; savószinü, gyér bajuszának a szálait meg lehetne számlálni, s a két orczája majd beszakad a soványságtul. Hanem azért van olyan hangja, mint a pereczes trombitájának: azt meghallhatja a paraszt. Biró uram, a kövér termetü, piros órru Bikács János uram meg, a maga rekedt borizü hangjával, csak kontrázni szokott a notáriusnak, mint a bőgő a klarinétnak, mikor a parasztal veszekedik.

— Hát tehetek én róla, hogy anynyi restantzia van a kee portiós könyvében?

— De hát mért van az a sok numerus ebben a portziós könyvben? Dohog vissza a paraszt. Hiszen nem kellene nekünk olyan sokat fizetnünk. Beszélte azt nekem egyszer »valaki«, a ki érti a törvényt, hogy egy sessio után nem kell többet fizetni törvény szerint hat kurta forintnál; mért fizet hát a szegény gazda még is hatvan kemény forintokat?

— »Valaki«-e? No iszen hozza kee ide nekem azt a »valaki«-t, majd megtanitom a corpus jurisra, hogy arrul koldul! Igen bizony, jámbor paraszt, az a hat forint, az csak a »dica«; de hol van azután még a »subsidium«, a »datia« az »accisa« meg a »tri-gesima«? A mi mind itt van a törvényben. Akarja kee, hogy kiverjem a szemét csupa »articulusokkal.« Azután jönnek még a »contributiók«, a hogy azokat a diaetán elhatározták; contributio a »lóvásárlásra«, contributio a »végvárakra«, contributio a »török által elhurczolt foglyok kiváltására.« Kilencz forint contributio csak a »katonatartásra«, hát az »annonarium« egy nagyszombati mérő buza, vagy annak az ára a »szent korona őrzésére«, második a »határőrzésre«, harmadik a »római szent birodalom megőrzésére«, negyedik a »a törökök ellen operáló dunai flotta felépitésére«, azután öt denár minden napszám forint-, meg cselédbér után; no meg a »bellica cassa«, aztán meg a »domestica cassa«! Verjek még többet a kee fejéhez? Hátha még a »sexagesima« is hozzá jön, a miről már törvény van, hogy a kinek hat forintnál többet érő ingóbingója van, annak egy hatvanadrész valorát lefizesse a regnicolaris palota épitésére. Megálljon kee csak, majd mingyár megbecsülöm a kee szekerét, lovát, menynyit ér? Aztán a sexagesimát is lefizetheti kee!

A jámbor paraszt ugy megijedt, hogy közé vagdalt a lovainak, s áldotta szent Orbánt, a mért a szőlőhegyrül üres hordóval szerencsésen haza segité.

S ez igy ment szép gyönyörüséggel késő estig. Akkor becsukták a szőlőhegyi utak kapuit s az igazi szüretelők hazatérének; de nem pihenni, hanem hivatalos kötelességüket tovább folytatni, a tanácsházhoz.

Együtt voltak a biró, a notárus, a kis birák, meg az esküdtek. A notárus volt egy személyben perceptor és controllor is, a miből elgondolható, hogy igen okos embernek kellett neki lenni.

A vörös zsidó is hivatalos volt a tanácsházban, abbul a czélbul, hogy a tömérdek sok beszedett pénzt beváltsa.

Mert igaz ugyan, hogy már azokban az időkben rendes pénznem gyanánt Mária Theresia tallérjai, huszasai, tizesei és ötösei voltak bevéve országszerte; de azok csak ünnepnap kerültek az asztalra; a közforgalomban még ott kovályogott a mult századból hátramaradt máriás, poltura, peták, bécsi garas, fillér, greschli és babka, sőt a rézpénz közé még egy-egy »libertás« is vegyült, s azzal fizettek összevissza számitva a sehol nem létező kurta forintban és vonás forintban. Kurta forint volt, ha két denárt lehuztak belőle; vonás forint volt, ha két dénárt hozzá adtak. Az ilyen pénznek aztán zsák kellett. Egy zsák rézpénzzel, meg avult monétával pedig fizetni nem lehetett; azt eltenni is bajos volt; azért a zsidónak kellett azt átvenni és becsületes pénzt adni helyette. Ő aztán felvitte azt Bécsbe s ott lerázta a nyakáról.

A rézpénzt csak amugy mázsára téve számolták át neki; hanem azt a mindenféle »kongót,« a mi nem szégyenlette magát ezüstnek kiadni, ugy kellett darabonkint megválogatni, mert azok között irtóztató sok volt a hamis.

A mig Ábrahám a két kisbiró, meg két esküdt pógár jelenlétében ezt a foglalatosságot végezte a benyilóban, az alatt a tanácsterem hosszu asztalát végig ülték kétfelül a hatvanszemélyek öregei; a fiatalabb tagok a fal melletti lóczákon foglaltak helyet s nótárus uram előhozá a protokollumot, a miben a magistratus ez évi müködésének summázata volt foglalva.

Mind a protokollum, mind a számadások rácz nyelven és cyrill betükkel voltak irva. A magyarok meg a svábok abból nem értettek semmit. Annál könnyebb volt nekik benne megnyugodni.

Egyszer azonban egy fiatal magyar legény nekidurálja magát, feláll a lóczáról s megszólal, mondván:

— De már megkövetem az érdemes tanácsot, ha szabad volna nekem is szót emelnem.

Mire nagy zugás támadt a vének közt.

— Ki fia csikaja ez a kotnyeles otténg? — mordul fel biró uram.

— A Bacsó Marczi! — dörmögi a nótárus, — az idén halt meg az apja, aztán ő következett a hatvanszemélységre a helyébe; először van a tanácsban. Az a baja, hogy iskolába is járt. — No hát mi kell Marczi öcsém? beszélj!

— Hát csak azt szeretném megtudni, nagy alázattal, hogy voltaképen minélfogva kivánatos mi nékünk ezt a protokollumot rácz nyelven meghallgatni, a mit se magyarok, se svábok nem értünk?

— Hát Marczi öcsém, tudod, az urak azért vezetik a maguk protokollumait diák nyelven, hogy azt a parasztok meg ne értsék; mi pedig azért irjuk a magunk protokollumait rácz nyelven, hogy az urak meg ne értsék.

Mely elmés felelet általános helyeslő morgással találkozott.

— Az ám! — pattogott vissza a legény. — De akkor mi magunk pógárok sem értünk belőle semmit s azt irhatja bele nótárus uram, a mi tetszik.

Erre a goromba szóra aztán mind ellene röffentek: »nem szégyenled magad? ilyen gyalázatot elkövetni a tanácsházban!« kicsinyben mult, hogy ki nem dobták ő kemét.

— Ezt a ficzkót, — dörmögé biró uram a nótárusnak — mihelyt katona-fogdosás lesz, jó lesz a verbungosok körmére keriteni.

— Lesz rá gondom.

A beszámolás aztán folyt a maga rendén tovább, egy olyan nyelven, a mit a gyülekezet kétharmada nem értett meg.

Ez alatt a benyilóban elkészültek a pénzleszámlálással, s Ábrahám előjött a nagy fekete táblával, a mire fel voltak krétázva az egyes tételek. Ennyi az átvett rézpénz, ennyi a bor ára, ennyit tesz ki a régi ezüst váltópénz, ennyi pedig a kiválogatott hamis pénz, a mi itt hagyatik.

— Nem venné meg kee már azt a hamis pénzt is, Ábrahám szomszéd? — mondá biró uram.

— Nem biz én, hallja kee biró uram, mert ha én adom ki a hamis pénzt, engem megfognak, becsuknak érte, kentek pedig beteszik szépen a »kis cassába,« ezzel fizetik a napszámosokat, hajdukat, cselédséget, csőszöket; azok ezt kiadják itthon a piaczon, a mészárszéken, a kocsmában, a publicum meg ujra behordja szépen dicába, portzióba, s igy szépen megfordul a hamis pénz egyszer minden esztendőben, a maga utján, mint a nap a föld körül. Nem vész az el.

— Nem a hogy nem vész el, de még inkább szaporodik, — monda biró uram. — Minden esztendőben, mikor kend megszeleli a garmadánkat, egy-egy ezer forinttal több a rosta alja. Hát már ez hogy lehet, mikor ide idegen vásáros nem jöhet?

— Már hiszen, ha olyan bizonyos nem volna, mint a nap az égen, hogy egy ilyen derék városban, a hol olyan szép nagy templomok vannak, csupa merő istenfélő becsületes emberek laknak, azt kellene hinni az embernek, hogy idebenn a városban van valami hamis pénzverő mühely; de mivel hogy ezt feltenni Isten ellen való vétek volna, annálfogva azt hiszem, hogy ez a hamis pénz — ugy fiadzik.

Nagyon jót nevettek a zsidónak ezen az észrevételén.

Ábrahám azután megmondta, hogy az át vett kongó pénzért mennyit szándékozik adni aranyban. Megegyeztek nagy hercze-hurcza nélkül.

A zsidó elővette a talárja alól a táskáját s százaranyas tekercsekben leszámlálta az asztalra a körmöczieket. A körülülőknek mind járt utána a szája, a mint sorba számlálták a sorba rakott sárga csikókat.

— De hát nincsenek ezek az aranyak k ö r ü l m e t é l v e, Ábrahám? — tréfálózék, a végzett munka után, biró uram.

— Ej ej, biró uram, én sem kérdeztem kendtektől, hogy nincs-e az a bor m e g k e r e s z t e l v e, a mit nekem eladtak?

Tréfás fiu ez a vén Ábrahám!

— No már most aztán nótárus uram adjon nekem egy kis igazságlevelet, — monda Ábrahám, — hogy ezt az aprópénzt itt váltottam be, s igaz járatban vagyok; de ne ráczul irja, hanem diákul.

— Jól van, Rothesel.

— Aztán, megkövetem: ne ugy irja a nevemet, hogy Rothesel, hanem ugy, hogy Roth-

eisel; ha terhére nem esik a karjának azt az »i« betüt is közbeszúrni.

— De hiszen Rotheselnek hija kendet minden ember, Ábrahám; a névosztogató commissió is ebben erősitette meg.

— Mind igaz az. Csak hadd hijanak, a hogy akarnak; elvállalok én mindent; hanem irásban mégis csak Rotheisel e nevem; magam jártam érte Bécsben a császárnál, hogy kegyelmezzen meg azzal az egy kis »i« betücskével.

— Hej Ábrahám, sok szép pénzébe kerülhetett kendnek az az egy »i« betücske ott Bécsben. Vallja meg az igazat!

— Már hiszen minek vallanám meg az igazat? Hiszen akár azt mondanám, hogy én nekem bizony de csak egy babkámba se került az az »i« betü, akár azt mondanám, hogy bizony az az egy »i« betü kóstál valami százezer forintot; de azt nem én fizettem meg; hanem kentek fogják megfizetni; hát mind a kettőre azt mondanák kentek, hogy »hazudsz, bolond vagy, elmehetsz!«

Igazán tréfás ficzkó ez a vén Ábrahám!

A nótárus elkészité az »igazságot,« az alatt biró uram halhólyagokba csomagolá az aranyakat, s sorba rakta egymás mellé a kalamáris körül.

Mikor aztán a zsidó eltávozott, azt mondá biró uram:

— No már most az érdemes külső tanács haza takarodhatik, csak a belső tanács, meg a presbyterium marad itten, hogy a »nagy láda« felnyitásánál jelen legyen.

Mert nem minden halandó szemének szabad a »nagy láda« titkaiba bepillantani.

A mint a »belső emberek« magukra maradtak, nótárus uram elővett a fali szekrényből ugyanannyi hálósapkát, a hányan voltak az ott levők s azokat egyenkint mindegyiknek a fejére huzogatá, ugy, hogy csak az orruk hegye látszott ki belőle. Ez arra való volt, hogy ne lássanak semmit. Mikor aztán mind vakká volt téve, egyedül ő maga volt a látó, akkor vette a gyertyát az asztalról, a botja végét biró uram kezébe adta, biró uram viszont a maga botja végét az esküdt polgár kezébe, és sorba mig az egész, mint egy vakok lánczolata, megindult valahová, — de hogy hová? azt csak a nótárus tudta; az dirigálta az egész vonatot: »no most grádics jön! nagyot lépjünk lefelé: egy, kettő, három — tiz!« Egyszer aztán vasajtóba dugott kulcs nyikorgott. »Bukjunk le, hogy bele ne üssük a fejünket szemöldökfába!« valami alacsony ajtón vonultak keresztül. »Helyben vagyunk, szabad a látás!«

Az esküdt polgárok többször is voltak már ezen a helyen, egy alacsony, tömör boltivekre osztott pinczeüreg volt az, a minek egyik sarkában állt egy vasláda, erősen a kőfalhoz pántolva.

A vasládán kivül volt még egy rácz pópa is az üregben; a ki hogy honnan kerülhetett oda? azt tán a nótáruson kivül senki sem tudta. Annak kezet csókolt — a ki akart.

Egy nagy czifra kulcsot a pópa adott elő a másikat a nótárus.

— Na itt vannak a kulcsok, nyissa fel a kinek tetszik.

Hárman négyen próbálkoztak vele, de nem mentek semmire, fordultak azok a kulcsok jobbra is balra is, tizszer is; de egyszer se nyitottak.

— Ugyan ne töltsétek az időt hiábavalósággal, — szólt közbe a pópa; — nyissa kend ki nótárus uram, kend annak a mestere. Az aztán csak rátette a kezét a két kulcsra s mindjárt nyitva volt a láda.

Szabad volt mindenkinek belenézni.

Nem volt abban egyéb, csak arany. Szép, átlátszó halpukkantyu erszényekbe elrakva, a miken keresztül fénylett a sárga ércz, száz darabjával; egymás mellé sorakozva, hadi rendben, mint a katonák. Rengeteg pénz lehetett az! Most ismét megszaporodott egy glédával. Azt is oda rakták a többiek közé. Aztán a ládának egyik mellékfiókjából kivettek egy kis könyvet s abba a nótárus holmi egyetmást belejegyezgetett. Furcsa dolgok lehettek! Az esküdt pógárok »ejh! ejh!« sóhajtozásai tanusiták, hogy sokallják a budgetet. »Muszáj volt!« Ez a nótárus válasza. S erre meg kell adni az indemnityo.

Olyan kiadások ezek, a miket nem lehet kiharangozni.

Biró uram egyszer majd el is szólta magát.

»De hogy még ő excellentiájának is . . . «

»Trum—rum!« — kiálta közbe a nótárus. — Nem ütnők dobra?

»Hát hiszen ha muszáj — kellett — lenni!«

A kis könyv számadásai is helybenhagyatván, a nagy láda ismét lezáratik. Ekkor azonban megszólal a pópa.

— Hát hiszen azt látom, hogy megint jól gazdálkodtatok, a pénz megint szaporodott; de hát az Isten áldása hol maradt? Az ecclezsia csak nem jut eszetekbe? Azt igértétek, hogy uj harangot vesztek, a torony tetejét ujra megaranyoztatjátok, a kántornak házat épittettek; erre mind nem telik megint; hanem a nagy láda csak telik!

— Ne busuljon, tisztelendő atyám, — szólt a nótárus. — Mind meg lesz az jövő esztendőre, ha Isten éltet bennünket. Ezt még a kis cassa is kiadja.

— De ördög anyját adja! Hát az ispitály mit vétett? A szegény nyavalyások nyáron majd megvesznek éhen, télen majd megfagynak a hidegben, mig ti száz szekér számra külditek fel az ölfát Pestre elajándékozni; hát még a sok száritott vizát, tokot, meg a sok uj bort — imide amoda — mindenféle nagy uraknak; hanem a szegény betegeknek nem jut.

— Hagyja el tisztelendő atyám! A ki nyavalyás, annak semmi sem olyan jó, mint a friss levegő, s semmi sem olyan rosz, mintha megterheli a gyomrát. Azoknak a nagy uraknak pedig sokkal jobb, ha mi fűtünk, mint ha ők fűtenek be nekünk.

— De hát a szegények háza! A mire boldogult királyasszonyunk Mária Theresia tizennyolcz ezer forintot hagyott, hogy a város szegényeinek legyen hol meghuzni magukat: most is üresen áll.

— Hát tehetünk mi arról, ha nem kapunk bele való szegényt a városban.

— De ördög anyját nem kaptok! Hiszen vasárnaponként két glédában áll a koldus a templom előtt sorban; ki vak, ki sánta; de ha azt akarom, hogy a vakok lássanak s a sánták szaladjanak, hát csak azt kell nekik mondanom: »no jertek, ti árvák, elviszlek benneteket a szegények házába«; mind szétiramodik menten; ugy fél a város kenyerétől!

— Pedig biz az nem rosz kenyér, — ugy-e biró uram? tréfálkozék a nótárus.

— Ördög anyja kotlott ki benneteket! Hát a szegény izbegiek, a kik tavaly negyven ház számra elégtek. A császár elengedett anynyit az aréndából, a menynyit a leégett házak portiója kitesz, s ti azt csak kivetettétek a többi házakra, azoktul hajtottátok be!

— Hát az természetes. A császár elengedte az árenda égett részét a városnak, anynyival mi kevesebbet fizetünk a kincstárnak; de nem engedte el Péternek meg Pálnak. Ha Péternek nincs miből, fizeti Pál. Ez a regula!

— Istentelen regula. Nekem megjavitjátok magatokat azt mondom; mert ha én nekem még esztendőre is anynyi panasz jön a fülembe, feladom a ládátokat a fiscusnak.

Erre aztán valamenynyien nevettek.

— Nem olyan »rosz« ember tisztelendő uram! Mondá a biró megnyugasztalt hangon.

Azzal a kulcsokat ismét kétfelé osztották; a háló sipkákat megint ráhuzták a deputatio fejére, s notárus uram visszavezette megint valamenynyi vak emberét föld alatti utakon keresztül a tanács terembe, ott azután meggratulálták egymást a kiállott veszedelem után.

— Csak az a pap valami garabonciát ne csináljon egyszer, évődék biró uram. — Mert mind ilyenek ezek a papok! Mindeniknek csak m a g a f e l é hajlik a keze. Mind csak azt akarná, hogy templomra, ispitályra prédálja az ember a keserves szerzeményét.

Erre megszólalt egy fekete szemöldökü rácz ember: igazi bosnyák alak, még abban a viseletben, a miben apái a Bosna völgyből ide vándoroltak.

— Már az igaz, biró uram. Én magam is sokkal jobbnak látnám, ha már egyszer azt a sok temérdek pénzt a mi ott a nagy ládában haszontalanul hever, felosztanók rendén, kire mi jut.

Az inditványtevőnek számos pártja lehetett, a helyeslő mormogásból következtetve; de leverte a lábáról valamenynyit notárus uram a maga ékesenszólásával.

— Jaj, édes Avakumovics barátom, ez aztán épen olyan dolog volna, mint mikor a tót gyerekek ugy osztoztak meg az atyjuk hagyatékán, a bőven termő körtefán, hogy kivágták. Ez a »nagy láda« a mi uraságunknak a fundamentuma. Erősebb fundamentum, mint a nemes uraknak a »pusztaszeri kötés«, vagy az »arany bulla.« Ez a mi privilegiumunk, — ez a mi patronusunk, — ez a mi frigyládánk. — A mig ez a láda birja magát, addig mi vagyunk az urak ebben a városban, meg minden ennek alávetett coloniákban. S azt tudják kendtek, hogy úrnak lenni milyen jó. A mig ez a láda mellettünk szól, addig akármit kezdenek a mi irigyeink, mind szégyent vallanak; mert szolgabiró, viczispán, törvényszék, királyi tábla, septemviratus, királyi kamara és udvari cancellaria mind a mi kedvünkre olvassa a törvényt. Még az ökör sem bőg, ha szénával bedugják a száját, hát még az ember, a kinek esze van? A mig ez a láda beszélni tud, addig a mi fiainkat nem viszik el katonának; — a mi számadásainkat nem kérik fel a vármegyére s ha birót, belső tanácsot kell választanunk, magunk végezzük el: nem kérdjük a paraszttól. Mikor kaszálót, kertiföldet kell osztani, mi végezzük a nyilhúzást, s ha kijön az inzsellér, mi igazgatjuk a czirkalmát, hogy merre felé kanyaritson. Mi vágatjuk a fát a nagy erdőn, mi huzatjuk meg a hálót a Dunában; mi limitáljuk meg a bort, mi veszünk, mi adunk el; mi vetjük ki a porcziót. Ezzel a ládakulcscsal a kezünkben olyan urak vagyunk a magunk városában, mint József császár a királyi pálczájával Bécsben. Ennek a ládakulcsnak a likas végén én olyan nótát tudok fújni, hogy minden nagy úr tánczol rajta.

— Igaz a! ugy van biz a! Kiálta rá az egész presbyterium.

— No hát kendtek is tánczoljanak rajta.

Azt pedig szó szerint vették.

Előhozták a tamburákat, azután meg az órros kancsókat, a jó veres borral, s mig a társaság rákezdte dalolni a »mno gája, no léta!« ismeretes rácz nótáját, biró uramnak olyan kedve szottyant, hogy maga kezdte el járni a »kolót.«

Mert a magyar parasztnak már egyszer az a különös természete van, hogy a míg a németet, meg a diákot sehogy se veszi be a nyaka, addig — a saját nótájakint: »megtanultam tótul ráczul: kukoricza gombóczátul.«

Hatodik fejezet.

(Mell nem zool egieebrewl, mint eepen chac az i betew fevlevtti pvnctvmochcaarvl.)

Tudniillik, hogy az Ábrahám zsidónak tizenkét gyermeke volt, mind fiu, és mind vörös haju. Egyik ugy hasonlított az apjához mint a másik. Egész nemzetség igérkezett belőle időjártával támadni.

Hanem hát kezdjük az elején a dolgot.

Egész József »császár« idejéig a zsidók csak úgy jártak keltek az országban, családnév nélkül, mint hajdan az igéret földén. Minek is lett volna nekik a családnév? hisz az ő ősiségük Palaestinában feküdt.

Mikor aztán II. József a zsidókat is felvette az emberszámba: t. i. kimondta róluk, hogy ők is tartoznak katonáskodni: akkor egyúttal az is

mulhatatlan kötelességükké lett téve, hogy valami előnevet válaszszanak maguknak: még pedig okvetlenül németet.

E végre kiküldettek mindenfelé a regnicolaris deputatiók, hogy a zsidókat lássák el nevekkel. Ez volt a szüret! Ki milyen mélyen nyúlt az erszényébe, olyan mélyen válogathatott a nevek javában, vehette azt az arany és ezüst, a napok és csillagok, a madarak és négylábu állatok, az angyalok és igaz emberek, a fák és virágok, s a szivárvány szinei közül; mig a ki csakúgy üres kézzel jött, bizony rajta maradt a csúfnév, a mit úton útfélen ragasztott rá a nép csufondáros ajka.

Ábrahám nem jött ugyan üres kézzel a commissio elé; de mivel abban a hirben állt, hogy igen gazdag ember, s a hirét nem igazolta elégséges tettekkel, bizony rajta hagyták a Rothesel nevet.

A vereshez azért jutott, mert a haja egészen olyan szinü volt, a szamárhoz meg azért, mert a mikor a felesége hozományául kapott kétszáz tallérral azt kezdte, hogy borokba verte mind; hát akkor minden ember azt mondta neki: »szamár vagy!« — És minden embernek igaza volt — a priori. — Mert hogy minek a zsidónak a bor? Idebenn az országban ki nem mérheti, mert az »epocillatio« joga a községeké és uradalmaké: az út melletti fogadókba csak örményeknek és görögöknek szabad magukat megfészkelni: kifelé pedig hová viszi a zsidó a bort? Délnek törökök laknak, azok nem iszszák a bort; keletnek oláhok laknak; azok innák; de nincs pénzük hozzá; északnak lengyelek laknak, azok jól tudják a bort inni, fizetni is tudnak érte; de az ország törvénye szerint Felső-Magyarországon meg van tiltva a zsidónak borral kereskedni. Maradna a nyugoti határ; de arrafelé meg az a baj van, hogy az ország törvénye ott már nem a zsidót, hanem magát a bort vetette tilalom alá, arra nem szabad a magyar bort kivinni: — igaza is volt benne! Ha már a német nekünk annyi búbánatot importál; legalább a búfelejtetőnket ne engedjük neki exportálni.

Annálfogva egész méltàn mondta minden ember az Ábrahámnak, mikor az fiatal korában elkezdett borokat vásárolni; hogy »bist ein Esel.« Ez az üzlet alig hozta be a kenyérre sóra valót.

Hanem az Abrahám nagy psycholog volt. Előre látta, hogy a szeretetreméltó asszonykirály uralkodása alatt sok törvény feledékenységbe fog menni, a nélkül, hogy eltörülnék, mint például az, hogy »a lutheranusokat meg kell égetni«, hogy »a más feleségének udvarlókat le kell nyakazni«, — hogy »a tolvajnak a szemét ki kell szúrni« — meg hogy »ha egy nemes ember elveszi a szolgálóját, szalmakötelet kell kötni a nyakába, s mind a kettőt eladni a vásáron.« Soha se hajtották ezeket végre, csak ijesztgetésre voltak. Igy járt a borkiviteli tilalom articulusa is. Ábrahám megtalálta az utat a Dunán felfelé Bécsbe a magyar boraival: első volt a vásáron s meglépesedett az üzletével, s nem csalta meg a vásárlóit, a mi legnehezebb a borkereskedésben.

Hanem azért a pénzét nem szerette könynyen odaadni. A commissio azt várta tőle, hogy majd ezerével adja elő az aranyakat, ő pedig nem hozott egyebet egy pinczetok bornál. Ezért boszúból rábillogozták a gúnynevét: »Rothesel.«

Hát bánta is ő! A név csak név! A hitelező neve mindig szép név, az adósé meg mindig csunya.

Hanem a felesége nem azon a véleményen volt. Az apának mindegy, akárhogy hiják; de a tizenkét fiúra nézve ez nem közönyös dolog. Azok időjártával házasodni fognak. A leendő menyasszonynak az apja az adandó »keszubbá«-t,[1]) a mi 37½ Darham, legalább is megkétszerezteti, s a »párnászát«[2]) lehúzza felére, azért hogy a vejét Rotheselnek híják. A nőkre nézve a hitvesi hűség, a gyermekekre nézve a szülők iránti tisztelet lesz megnehezitve a fatális Rothesel név által. — Mindezek praktikus nézpontok voltak. — S Abrahám föltette magában, hogy ezen a bajon utólagosan segiteni fog. De úgy, hogy még se kerüljön ezer aranyba.

Hiszen ha egy embert agyonütnek, annak a homagiuma kétszáz forint, hát »egy szamárnak« az agyonütéséért ne lenne elég kétszáz arany? Kétszáz aranyat rászánt.

Fölment Bécsbe, hogy majd eligazitja ő azt

[1]) Móring.
[2]) Hozomány.

a dolgot fenn a kútforrásnál. Okos ember magában a fabrikában vásárol.

Mikor aztán odafenn volt, meghányta vetette magában a dolgot, hogyan kezdjen hozzá, hogy sok tollát ki ne huzzák.

Ha az elején kezdi, az udvari cancelláriánál; — először jön a kapus; azután a janitor, azután a registrator, azután a sollicitator, azután az ágens, azután a secretarius, azután a referendarius, azután a cancellár: az nagy lajtorja! felmászni rajta! De visszajönni még nehezebb. Ott van az expeditura. A bölcs Salamon gyürüjével lepecsételt kútból könnyebb kiszabaditani az ördögöt, mint az expeditúrából kiásni az indorsátát, mikor már minden készen van is.

Abrahám egyet gondolt. Volt neki »egy« ismeretsége a magas udvarnál. A titulusát nem tudta, mert még fiatal ember volt s annál nem tudja az ember, hogy cancellistának nevezze-e, vagy cancellariusnak? — Olyanformán jutott pedig Ábrahám ennek az ismerettségéhez, hogy ennek a nagybátyja volt a szentendrei postamester: tekintetes Leányfalvy János úr, a ki a nővére árván maradt fiát gyermekkorában felküldte Bécsbe, hogy ott kezdjen életpályát; és aztán minden alkalommal, a mikor Ábrahám beszólt hozzá, a borszállitás alkalmával, hogy nem izen-e valamit a »Matyi urfinak«? küldözött az öcscsének Ábrahám által nagybecsü falusi ajándékokat: finom almát, körtét; néha bizony egy kis szalonnát, sonkát is: a mit Ábrahám csak elvitt hiven; de ha kérdezte az úrfi, hogy mit hozott? azt mondta rá: »én nem tudom, mi lehet a batyuban!« Ilyenformán Ábrahám mindig szivesen fogadott látogató volt a Matyi urfinál.

A Matyi urfi pedig valamiféle »benfentes« volt az udvarnál, ott dolgozott a császári Burgban. Hogy mit? Azt biz ő nem tudta. Tanácsokat osztogat e a császárnak, vagy a kabátját keféli? Ez az utóbbi volna a legjobb. Senki sem olyan jó patronus, mint az inas.

Tehát azt gondolta ki Abrahám a maga furfangos eszével, hogy felkeresi a Burgban a Matyi úfit. — S hogy ezúttal se jőjjön üres kézzel, vitt neki körtét. — Abban az időben voltak t. i. divatban azok a fából faragott körték, a miket két felé lehetett nyitni, s azokban valami primitiv muzsika volt elrejtve (embryója a kintornának), a mit ha az ember a szájába tett és színi (nem fújni) kezdett, hát igen szépen szólt. Hát egy ilyen körtét vásárolt meg Ábrahám a nürnbergi árusnál; hanem annak a nem-muzsikáló részébe kétszáz aranyat tömött bele s igy tette a zsebébe: ezt a körtét szánta a Matyi urfinak, ha az szerencsésen bejuttatja a császárhoz az ő instantiáját, a mit nem készitett se ágens, se prókátor; hanem maga irta meg az Ábrahám, e rövid sorokban: Fölséges császár. Engem a magas commissió elnevezett Rotheselnek, kérek a nevem közepébe még egy alázatos »i« betücskét.«

Ilyen munitioval ellátva indult neki Ábrahám bevenni a Burgot. Az ugyan sokkal könnyebben sikerült, mint képzelte volna. A Burgban az a rend volt, hogy semmiféle folyamodót nem szabad elutasitani. Őt is bebocsáták a nagy váró terembe, a hol már akkor sok ember volt.

Csallóközi szerencséje volt Ábrahámnak. (Annak nevezik azt, mikor az utazó épen indulásrakészen találja a kompot az innenső parton.) A legelső úri ember, a ki a váró termen végig ment, épen a Matyi úrfi volt. — A Matyi úrfi már akkor lehetett huszonnégy éves. Finom arczú, sima legényke, olyan gyöngéd arczszinnel, mint egy kiasszonyé, puderezett hajjal, zöld selyem szárduthban,[1]) piros hajtókával, tarka virágos mellénynyel, tászlis újjakkal, sapódlis ingelővel, térdig érő meggyszin bársony puliderben, selyem harisnyában, csattos czipőkben s az oldalán a gyikleső koszperddel, a mi harántosan állt, mint az »f« betűn a keresztvonás. A nagy mellény zsebéből kifityegett az óraszalag, s azon mindenféle bolondság, medaillon, távcső, pecsétnyomó, aranyszív és szerecsenyfej: a hóna alatt vitte a sapapáját.[2])

S az elegans úrfi nem szégyenlette ráismerni a sokaság között a maga régi látogatójára: a mint meglátta annak a veres köpönyegét, mingyárt odament hozzá, kikérdezte, hogy van, mint van? Hát a nagybátyja odahaza egészséges-e? Miután pedig megértette, hogy mi járatban van

[1]) Szirmay szerint az akkori nagyzsebü frakk neve.
[2]) Összenyomható kalap csipkeszegélylyel.

itt Abrahám. »Tréfaság az egész dolog!« monda neki. S azzal megfogta a kezét, bevitte magával három négy szobán keresztül, a hová neki minden koczogtatás nélkül lehetett belépni, mig egy ötödik szobába jutott vele; a hol ő maga felakasztotta a szegre a sapapáját, annak a jeléül, hogy ő itt helyben van: s aztán azt mondá az Ábrahámnak, hogy ő csak várjon egy kissé, majd mingyárt bejelenti a császárnak.

Ábrahám, mikor megtudta, hogy őtet csak ez a nagy szárnyajtó választja el a császártól, majd lerogyott a lábáról. S ezen az ajtón is szabad belépése van a Matyi urfinak. Bizonyosan valami komornyikféle lesz.

Egy percznek a felénél hamarább visszatért az úrfi.

— Bemehet kend Ábrahám.

S azzal betuszkolta az ajtón, az instantiával a reszkető kezében.

De nem látott Ábrahám a császárbul egyebet, mint annak a csizmáit, azokrul pedig azt látta, hogy egy hét óta nem voltak suviczkolva: ha Matyi urfi az inasa, akkor ugyan roszul teljesiti a hivatalát.

Egyszer aztán csak visszakerült a nagy szárnyajtón megint az előszobába Ábrahám.

A Matyi urfit már akkor ott találta az iróasztalnál; sietős dolga lehetett; irt.

Ábrahám meg volt főve a dicsőségtül; azt sem tudta, hogyan kezdje: »itt van, meg van! A császár maga irta rá az instantiára, hogy »fiat.“ Itt van a neve. Maga irta bele az »i« betűt a nevem közepébe. Itt van! Lelkem, dicsérd az urat....«

Hanem aztán egyszerre kettészakadt a szájában a dicsérő zsoltár; a mint a kibontott irásba belepillantott.

»Aj weh!«

— No mi baj Ábrahám?

— Ő felsége elfelejtette az »i« fölé a punctumot odatenni. A nélkül már most az az »i« úgy néz ki, mintha »e« volna; — ugy hogy ha eddig rövid Esel voltam, ezután hosszú Eesel leszek. Hamut a fej emre. Holt emberré vagyok téve! Ugyan édes Matyi urfi, nem lenne olyan jó kegyes, (hogy egyforma tintával legyen) peczczentse oda az »i« fölé azt a szükséges kicsi kis punctumot. Ugy is kezében van a toll.

— Mit gondol kend? pattant fel az urfi. A császár kéziratába beleigazitani! Hisz az hamisitás volna.

— Csak egy punctum....

— A ki egy punctumot megenged magá-

nak, az egész okiratot is meghamisíthat. Adja ide kend azt az instantiát; majd visszaviszem a császárhoz, ő majd maga helyrepótolja, a mi kimaradt.

Azzal kikapta az Ábrahám kezéből a folyamodást s bement vele a nagy szárnyajtón.

Ábrahámnak egészen megkönnyebbült már most a szive tája. Egészen elérte a czélját; — s nem kellett hozzá ezer arany: megtette kétszáz is. Előkereste a tarsolyából a zengő kört, s szépen letett e azt a Matyi úrfi kalamárisára: úgy, hogy az azt rögtön meglássa, amint a tollát bele akarja ütni a tintába.

Az urfi sietve jöttvissza.

— Itt van kendnek az igazsága. Már most Istenáldja meg. Sok a dolgom. Köszöntetem az urambátyámat, mondja meg neki: semmi baj om. Kivánok neki is minden jókat, kendnek pedig szerencsés utat.

Ábrahám eltette az irását a tarsolyába és sirt mellette, mint egy házeresz. Matyi úrfi kikisérte őt a szomszéd szobáig, azt gondolta, hogy onnan majd magától is kitalál. Hanem abban a szobában volt valami négy fali almárium, azokba Ábrahám mind benyitogatott, azt gondolva, hogy az a kijárás, s mig az igazi ajtó felfedezésével bajlódott, csak jön ám utána rohanva a Matyi úrfi, elvörösödve, mint egy kanpulyka, s megragadja az egyik kezével az Ábrahám veres palástjanak a gallérját, a másikkal pedig a muzsikáló körtét tartja a szeme el és mérgesen rivall rá.

— Kend hagyta ezt ott az én asztalomon?

Ábrahám mosolygásra fogta a dolgot.

— No hát igen. Egy kis körtét hoztam. Szokás szerint. Egy kis »szép asszony körtéjét.«

—De ezek az aranyak benne!

— Hát azért a kegyes pártfogásért, a miben részesitett az úrfi.

—Én nem részesitettem kendet semmiféle pártfogásban. Igazsága volt, s azt megkapta. Vigye vissza a pénzét.

— De már minek vigyem vissza? Mikor azt az úrfi megérdemelte. Ez a fáradságáért van. Hát nem fáradt-e az »i« fölötti punctumért?

— De csak nem fogok egy »i« fölötti punctumért egy marék aranyat elfogadni.

— Ha én nekem ez a punctum egy marék aranyat ér! Én nem sokallom érte. Az urfi meg hasznát veheti. Kifizetheti vele a hitelezőit.

— Nekem nincsenek adósságaim.

— Nincsenek adósságai? Isten a világ felett. Bécsi úrfi, s nincs adóssága! Hát nem tartozik se szabónak, se vendéglősnek? Ilyen nincs több. — Hát vegyen rajta ajándékot a kedvesének.

— Nekem nincsen kedvesem.

— Szeretője sincs! Ezt már higyje, a ki akarja? Tán még most is hüséges a kis Mariska leányasszonyhoz? Ni hogy elvörösödött rá! — No hát költse el, traktálja el, kártyázza el jó pajtásokkal: de én vissza nem viszem a pénzt.

— Én nem iszom bort, nem kártyázom, s nekem nincsenek jó pajtásaim. Ezt a pénzt pedig vissza fogja vinni; mert ezzel engem megsért. — Engemet azért, a mit végzek, megfizet az, a kinek szolgálok. S a ki hivatalban van, annak nem szabad mástól jutalmat elfogadni, mint a maga urától. Vegye kend vissza a pénzét.

— Jól van van »Ráby« úr. — Monda a zsidó s visszatette a tarsolyába a pénzt.

Hetedik fejezet.

(Az mellnec svmmaaiaabol az niaaiass olwasoo nem fog megtvdni semmit.)

— Jól van Ráby ur, azt mondta erre a zsidó, — (Meost már nem mondta neki, hogy »ifju ur.«) — De már most nem megyek el innet, ha kikergetnek is, a mig három szót el nem mondok. Akárcsak a Szirmay gróf kápsáló barátja, a kinek nem volt szabad többet elmondani három szónál, még is elmondott benne mindent.— »bort! buzát! szalonnát!«

— No hát halljuk azt a három szót!

— Hát az egyik az: hogy a mióta én ezt a télen sáros, nyáron poros világot járom, se keresztben, se hoszszában nem találtam még olyan emberre, a ki a pénztül megijedt volna. Ma bukkantam az elsőre. Hogy meg volt ijedve attul a csomó aranytul, a mit a markában tartott! Azt hittem szentül, hogy a fejemhez vágja. Azután — szeretőt nem tart, nem iszik, nem kártyázik, nem bratinázik senkivel. Ilyen sincs több. Ámbátor azt mondta böles Salamon, hogy semmi új sincs a nap alatt. No ez új! Azután a kit még csak anynyira sem visz rá a lelke, hogy a más irásában egy »i« fölé odapeczczentse a punctumot; mert még azt is hamisságnak találja. Ilyen ember nincs több a világon! Ezt nekem meg kellett mondanom.

— Ne ez elég hosszu volt »egy« szónak; hát a másik mi lesz?

— Hát a másik meg én rólam szól. Mert a milyen igaz, hogy engem még tegnap Rothenselnek hittak, olyan igaz az, hogy a mi kincset a Rothesel felfedezett valahol, azt a Rotheisel felásatlan nem hagyja. Én tudok egy kincset, a minek a fölvételéhez, valamint a mesékben halljuk, szűzkézre van szükség.

— Nem értem, miről van szó?

— Elhiszem azt. De annál jobban értem én. Van valahol egy elásott kincs: — nem példabeszédképen mondva — igazi kivert körmöczi aranyokbul élére vert kincshalmaz, a mire én ráakarom az én egyetlen választott vitézemet vezetni, Van ott több mint százezer forint.

— Még sem értem. Kié az a kincs?

— Ez a kincs a legnyomorultabb emberek véres veritékéből van összegyüjtve; didergő emberek utolsó gunyájából, éhező nyomorultak falatjaiból összeharácsolva, földönfutóvá tett telkes gazdák átkaival, özvegyek és árvák könyhullatásaival megtetézve, országtul, királytul elcsalva, eldugva. Az ur szülötteváros ának a népe az, a ki összeéhezte, összeizzadta ezt a kincset, s szaporitja folyvást; és maga rongyossá lesz mellette, koldussá, földönfutóvá; ott hagyja üresen a telkét, s ha soká tarthat ez igy; elpusztul miatta az egész város. És én tudom azt jól. S erre a kincsre én az urat rávezethetem, ha kiáshatja a sárkány körme közül, kétharmada visszatér a szegény nyomorgatott néphez, egy harmada pedig a feljelentőnek jut.

— De hát ha ön tudja, mért nem jelenti ön fel maga?

— Ugyan édes, tekintetes Ráby Mátyás úr, hát ebben a Bécs városában olyan nagyon

kitanult a Corpus Jurisból, hogy a saját hazájának a törvényeire nem emlékezik? Hisz ott van, hogy az »accusator«-nak keresztyénnek kell lenni. A zsidónak nem szabad vádolni. Még ha azt látja is, hogy az ország czimeréből az egyik folyóvizet ellopják, azt se szabad neki meglátni; mert ő zsidó. De azonban pediglen mind a mellett is hiába volnék én akár olyan nagy keresztyén, mint a Miseriek harangozója, a ki minden nap maga nyitja ki a templomot, s maga csukja be a kulcscsal; azért még sem volnék én az a »legény a gáton,« a ki erre a helyre kell. Mert ember kell oda, olyan, mint kegyelmed, tekintetes uram. A ki először is bizonyos maga felől, hogy mikor hozzá kezd ahoz a kincs fölvételhez, semmi babonasággal magát a lábáról le nem hagyja vetetni. Mert, a mint az a hétfejü sárkány a ki azt a kincset őrzi, észreveszi, hogy jön valaki a kincset fölvenni, egymás után emeli föl majd a fejeit. Az egyik feje aranyat okádik. A legtöbb vitéznek már ez is elég. Mikor az investigáló uraságnak az asztalán ott felejtenek olyan tiz, husz tekercset, a melyikben mind egyenkint száz arany van, nagy hamar visszafordul, s azt referálja, hogy mindent rendben talált. S ha ez nem fogott, akkor előbugja a sárkány a másik, meg a harmadik fejét, azok tüzet, mérget, hazugságot okádnak. A vitéznek az életét fenyegetik, meg is teszik, hogy néma embert csinálnak belőle; ha a tiz körmére nem áll. Eget, földet, poklot megmozditanak ellene. Mindenütt ellenségeket talál, a hol segitséget várt is; rászedik, hamis útra vezetik, bevádolják, eláztatják. Ugyan hogy kezdene az ilyen dologhoz egy ilyen szegény jámbor halandó, mint én vagyok, oda egy hatalmas ember kell, a kinek a fejét nem lehet büntetlen elütni; a kinek minden órában be lehet lépni magához a császárhoz, a ki maga is nemes ember, s kardot, pennát egyformán tud forgatni; és a kinek van valamije, a mi kevés embernél található:— szive; — hogy be tudja fogadni annak a nyomorult földhöz ragadt népnek az égrekiáltó panaszait, a ki nem az én népem, mert én idegen vagyok közötte, és még is megesik rajta a lelkem; s mikor végig megyek közötte s látom hogy húzza az ekét s töri a hantot — más számára —, hogy vet és arat — másnak, olyankor áldom a Jehovát, hogy nekem ennek az országnak a földjéből nem adott mást, mint az országutat. — Mert higyje el kegyelmed, tekintetes Ráby Mátyás uram, hogy nehéz iga volt ezen a népen a török járom, – a nemes urak is elég jól meg tudják magyarázni a jobbágynak, hogy az ur pokolban is ur; — hanem mihor a »pugris« ember maga kaphat fel a magaszörü szegény parasztnak a nyakába, akkor verte azt meg csak igazán a mindenható: mert a török basa csak megnyírta, a földesur csak megkoppasztotta; de a kupak tanács már megnyúzza a jámbort. Ez volt a harmadik szavam.

— Jó. Ha erről akar ön nekem adatokat szolgáltatni, jöjjön el a szállásomra, ott majd beszélhetünk róla. Otthon leszek egész este.

Ábrahám megjelent a mondott időben Rábynál. s csak a reggeli harangszó vetette haza. Addig mindig beszélt. Hogy miket? azt nem volt szabad avatlan füleknek meghallani.

Még mikor eltávozott is, lelkére kötötte Rábynak, hogy

»Hanem aztán el ne árulja ám a tekintetes Ráby ur, hogy ezeket a dolgokat honnan tudja? Mert a spanyol inquisitio csak dinom-dánom ahoz képest, a mit én velem csinálnának az atyafiak, ha megtudnák, hogy én fűtöttem be a kemenczéjüket — nyár derekán.

. . . . . .

És igy már most érthetővé válik, a mit Abrahám, biró uramnak arra a szavára felelt, hogy »hej sok szép pénzébe kerülhetett kendnek az az »i« betü a neve közepén! Mert akár azt felelte rá, hogy a biz az egy batkába sem került: az is igaz volt; — akár pedig azt felelte rá, hogy »százezer forintba került az; de azt nem én fizetem meg, hanem kentek;« az is igaz volt. — Hanem hát ki törte volna a fejét azokon a bolondságokon, a miket a Rothe sel szokott elejtegetni? Minden ember tudja róla, hogy ő szamár.

Nyolczadik fejezet.

(Mellben elevfordol egi madaarieztev, ees bezeelgetees leezen az dinnieecrevl ees egieeb cvcvrbitaceacrol.)

Leányfalvi Máté ur egészen magának való ember volt. Ő vitte a szentendrei postahivatalt. Azzal ő neki csak délelőtt volt dolga, délután pedig történhetett a világban, a mi akart, az ő rá nézve nem volt sürgetős. Ő sem járt sehová, ő hozzá sem járt senki. Nem szeretett semmi mulatságot. Csak egy szenvedélye volt: a kertészet; azt azután egész hollandi nekiadással üzte. Voltak olyan virágai, a minőknek soha senki hirét sem hallotta: külföldi ritkaságok; aztán meg kiveszőben levő fajok, a miknek az utolsó sarjadékát az ő kőfallal körülkeritett kertje tartogatta még. És azokra ő féltékenyebb volt, mint egy arabs a háremére. Dehogy engedte volna másnak azt az örömöt, hogy az ő virágaiból szaporitson! Ha kértek tőle magot, azt ugyan nem tagadta meg a »jó embereitől,« hanem a jó embereknél soha se kelt ki abból egy szem se. Alapos a gyanu, hogy az elajándékozandó magot előbb leforrázta valami lúggal.

A dinnyéi kivált kitünőek voltak. Ő azokból soha egy szeletet maga meg nem evett. Igaz kertész szokásaként nem volt gyümölcsevő. Csak elajándékozásra termelt. De a mit elajándékozott, azt előbb kétfelé vágta s az utolsó magot is kiszedte belőle.

A dinnye-érés idején két nagy sinkorán őrizte a kertjét, s az ő saját hálószobájának az ablaka is a kertre szölgált. A kit tolvajlási szándék vezetett volna a kőfalon keresztül, azt srétek és czerberusok tették volna tönkre.

Hanem a sárgarigókkal volt nagyon megakadva. Azok a szomszéd kertekből minduntalan átlátogattak az ő dinnye-ágyaiba s a legszebb gerezdes gömböket kikezdték.

Ezek ellen mindenféle madárijesztőket kigondolt. De azok az udvari szineket viselő madarak. Szörnyü aristocraták mindenféle plebejus váztul meg nem ijednek: a mi ott holmi rongyos kalapban, szakadozott szűrrel, fancsali feszületként áll a dinynye ágyak között: tudják, hogy az csak paraszt, a kivel paczkázni lehet.

Egyszer aztán azt mondá a postamester ur. no megálljatok, rigók, majd csinálok én nektek ide egy olyan madárijesztőt, a mitől tudnm, hogy mind a Szigetségbe repültök át.

Nem restellt Pestre felmenni, ott a zsidóutczában összevásárolni holmi zsibvásárra jutott módi viseletet, lebernyeges frakkot, csókaorrú kalapot, pulidert, kenderből készült parókát. Azzal aztán szépen kistaffirozta a kitömött bábot, a ki két lábu karóra volt felállitva, kobakfejjel, tászlis ujjú kezekkel: s még azt sem restellte, hogy annak az egyik kezébe egy fakardot adjon, a mi olyan elmésen volt formálva, hogy mikor a szél fújt, a fakard elkezdett hadakozni, mintha valami igazi gavallér csinálná vele a hat vágást.

No ettül csak elijed a határbul minden becsületes madár!

Az öreg ur nagy gyönyörüséggel nézegeté csodálatraméltó alkotását, ugy hogy észre sem vette, hogy a lánczrakötött kutyák milyen bomlottul ugatnak valakire, a ki a kertajtôn át közeledik felé.

Csak akkor vette észre, mikor az »szerencsés jó napot« kivánt neki. — Visszatekintett. — Hás azt látta, hogy a háta mögött is ott áll az a madárijesztő — eleven alakban.

Tulajdon az a madárijesztő, a kit ő recentissime componált, csakhogy selyem kiadásban.

Az öreg úr először megijedt, azután elnevette magát, azután megharagudott, végtére pedig örvendett — egy rövid pillanat alatt mind. Megijedt azért, mert azt hitte, hogy a megelevenedett homunculus állt eléje, (mint a minőt a bűvész Hatvani professor, a magyar Faust, csinált egyszer:) de elnevette magát, mert csakugyan nagyon hasonlitott a divatos gavallér costumeje az ő madárijesztőjéhez, boszankodott pedig azon, hogy ebben az idegen stutzerben a saját kedves Matyi öcscsét ismerte fel; de elvégre is örült neki, hogy láthatja; mert nagyon szerette.

De ezt a sok indulatkifejezést mind nem lehetett rajta észrevenni attól a nagy bajusztól. Olyan volt az, mintha egy bajuszhoz ragasztottak volna hozzá egy embert: úgy hogy a vele találkozónak kedve lett volna rákiáltani: »ajh te bajusz, hová viszed azt az embert?« A fején volt egy bárányból sipka, a vállára vetve pongyolára pedig egy »kirilájzum;« (Kyrie elei son) szürke moldonbul; a hogy azt a ráczos szabású dakut nevezték abban az időben.

— Nézd csak nézd, hisz ez az én Matyi öcsém, Bécsből! Majd alig ismertelek meg ebben a módi hábitusban, Hozott Isten öcsécském!

Azzal nyalábra fogva a fiatal embert, odaszoritá annak az orczáját a két nagy bajusz közé. »Ejh de megemberesedtél, a mióta nem láttalak! De csak már legalább kölcsönadhatnék neked ebbül az én bajuszomból. — Csiba te ne! (Ez már a komondoroknak szólt.) Ne nézd azt, hogy ő német: azért az én öcsém az; s ne ugass rá, mert megütlek! No de most már csak nem eresztelek egyhamar vissza abba a csirkefogyasztó Bécsbe.

— Dejsz, ha kergetne urambátyám, akkor se mennék el egyhamar. Itt telelek az idén.

— No de a kutyámat tedd bolonddá, édes öcsém. Ne biztass engem ilyen szóval. Tudom én, hogy van, a ki te neked parancsoljon.

— No hát most az épen azt parancsolta, hogy itt maradjak: még pedig nagyon sokáig.

A nagy bajusz kegyetlen fintorgást követett el jobbra-balra.

— Te! Talán csak nem az adórectificaló-commissióba vagy kinevezve?

Ez volt az a czim abban az időben, a mi a magyar ember előtt egyenlő értelmü volt »Caraffával« meg a »kutyafejü tatárral.«

— Nagyobb ez annál. Szólt mosolyogva az ifju s odasúgá az öreg fülébe a választ, a mit nem volt tanácsos fennhangon elmondani.

Az öreg úr erre nagyon felderült, a nagy bajusz felszaladt kidomborodó arcza közepéig.

— Ez már derék! Ez már capitalis dolog! Most már azt mondom, hogy ember lesz belőled. Csak erősen fogd a dolgot.

— Azt fogom tenni.

— Aztán ne alul kezd, a hiblihubli embereknél, hanem a nagyját fogd nyakon. Egyenesen a praefectus torkának eredj; mert az a nagy calefactor! Hej ha én beszélni akarnék! De hát »audi, vide, tace, si vis manere in pace! [1]) De te csak nyaggasd, a hogy Isten tudnod engedte.

— Már hisz akárki legyen, a kit hibában találok, azt nem fogom kimélni.

— Meglátod, öcsém, szólt az öreg, kezeit dörzsölve, hogy hajól megszorongatod a nyakát a praefectusnak, hát esztendő ilyenkorra visegrádi tiszttartó vagy. — Szépen a vállára veregetett az öcsecsének.

Az meg bámultában majd belelépett a sarkával a legszebb dinynyeágyba.

— Micsoda tiszttartó? Visegrádon?

— Hát, öcsém, az a legjobb hivatal ezen a vidéken: többet ér száz viczispánságnál: aztán most üres.

— De hát hogy keveredem én abba bele?

— Ejnye be durae capacitatis homo [2]) lett belőled abban a Bécsben. Hogy hogy keveredel te abba belé? Hát csak nem számitod tán magadat azok közé az inczifinczi emberek közé, a kiket ideküldöznek investigálni, computisálni,

[1]) »Hallj, láss és hallgass, hogy békességbe maradhass!«
[2]) Nehezen felfogó.

aztán négy szép lóval, vagy egy pár körmöczi hengerkével ki hagyják szúrni a szemeiket: az ilyen embernél, mint te, uraim ő kegyelmeknek valami igazi derék dologgal kell kirukkolni.

A fiatal ember czéklavörös lett.

— De urambátyám, én nem azért jövök ide, hogy engem akár paripákkal, akár aranyokkal, akár tiszttartósággal lekenyerezzenek ezek az urak; hanem hogy az elnyomott népnek a panaszait megorvosoltassam s kideritsem a viszszaéléseket, akárkik legyenek is azok az urak, a kiket bennük találok.

János úr erre a szóra a balvállárul a jobb vállára rázta át a kirilájzumot.

— De hát édes öcsém: a szegény népnek mindig tele van panaszszal a szája; Isten a ki segithet rajta: jön jégeső, jön sáska, jön fagy, jön árviz: hát ki tehet az Isten csapása ellen? Köd megüti a szőlőt virágzáskor, mind lehull. Ki tehet róla? Hát az előljáróság is csak ilyen elementaris csapás rajta. Ki segithet azon? Hörcsököt, seregélyt ki tud a vetésből kipusztitani? Ráolvasással talán? Az ember is csak olyan hörcsök. Pusztitsd el a mostani előljáróit, tégy helyükbe ujakat, akkor azok fognak lopni. A mig okos paraszt, meg ostoba paraszt van a világon, addig az egyik a másikat mindig meg fogja lopni.

— Már ha urambátyám az előljárói visszaéléseket is az Isten csapásai közé számitja, akkor én azon kezdem, hogy erős akarattal magát az elemi vészt is meglehet győzni. S ez az akarat nálam megvan.

— De hát tehetség van-e hozzá? Vana sine viribus ira. [3]) Ki van a hátad mögött, a kire támaszkodol?

— Maga a császár.

— Hát még?

— Hát még? Nem elég ez?

— De gutát elég! Patronusod-e a második viczispán? vagy a Judex Curiae? a camerae praeses? az udvari cancellár? vagy legalább a districtualis commissarius? Ha valaki azt mondhatja, nekem barátom Eszterházy, vagy Niczky, vagy Orczy! az már valami; de ha csak annyit tud mondani, hogy nekem barátom József császár! azzal se kinn se benn. Mit adjanak az olyan császárra, a ki mindennap engedi magát kipasquilizáltatni. Mindennap megfordul a kezem alatt egy egy paksaméta Bécsből, a mit Wucherer küldöz szélylyel a mi urainknak. (Hiszen te magad jobban fogod tudni, hogy ki az a Wucherer?) Tele van az mind ocsmánynál ocsmányabb pasquilusokkal a császár személye ellen.

— Ő a teljes véleményszabadság barátja.

— De láncz hordtát, Ha én ellenem nyomtatnának ki olyan dolgokat, én nem vagyok császár, de régen kaptam volna a fokost s olyan sort vertem volna Wucherer uramnak a hátán végig, hogy nem kivánt volna belőle második kiadást. Aztán mikor azt látja a magyar, hogy a császárt még a németnek is szabad szidni, a kinek nincs egyéb constitutiója egy rongyos paraplénál, hát neki hogy ne volna szabad, a kinek van primae nonussa? [4])

— Igen is. Ellene röffennek mind azok, a kik megrettentek az ő ujitásaitól. Szidják, azért, mert a szabadságot. a mi eddig csak egy osztálynak, egy hitfelekezetnek volt szabadsága, ki akarja terjeszteni országainak minden lakóira. Szidják, mert jót akar a néppel.

— Kedves öcsém, beszéljünk most a dinynyékről. Nézd azt a szép kantalupot, azzal a márványos héjával, azokkal a mély vágányu gerezdekkel. Valóságos versaillesi fajta. Mikor megérik, olyan illata van, hogy betölti az egész házat; s olyan az ize, mint a nádméz. Ha egy egészet megeszel magad, az sem árt meg. De próbálj belőle csak egy falatot lenyelni, mikor még éretlen, hát nem csak az, hogy keserü lesz tőle a szád, de olyan nyavalyássá leszesz tőle, hogy megihatod utána az egész »diákkonyhát.« Látod, ilyen a szabadság is. Ha megérik egyszer, maga a termesztő, a kertész fogja azt felszeldelni s czintányéron kinálja meg vele a népet: itt van, tessék: neked termesztettem: de a mig éretlen, ne lékeljétek meg, mert a dinynye is elromlik, meg az is megromlik, a ki megkóstolja. Tudom, tudom, hogy mit akarsz erre mondani:

[3]) Hasztalan a harag erő nélkül.

[4]) A nemesi előjogokról szóló T.-czikk

hogy de bizony lehet a dinnyét is kényszeriteni, hogy korábban érjék, mint az Isten elhozza rá a maga Lőrincznapját: van melegágy, meg üveg-harang. No hát ilyen melegágyban, üvegharangban érett dinnyéi vagytok ti a mai kornak, te, meg a többi philosoph, philantrop cosmopolita barátaid. De hát ugyan ki győzne az egész ország alá melegágyat rakni, s üvegharangot boritani rá? Várjátok meg, mig elhozza az úr a kánikulát. Akkor magától megjőn az ig ért idő, hogy minden ember egyforma igazságot kap.

— Jól van, urambátyám: én elfogadom a dinnye allegoriát s a saját kertésznyelvén felelek rá vissza. Ha valaki dinnyét akar növelni, annak előbb magot kell vetni. Fele kikel, fele bennfullad, azután neki jön a lóféreg: kirágja; vakandok: kiturja; mézharmat, ragya, késő fagy: megrontja; sok eső: meddővé teszi; szomszéd uborkája: elkorcsositja; — de azért a hű kertész még is csak türelemmel ápolja azt eleitől végig. — No hát ilyen magvető vagyok én is. Elültetem, a mit rámbiztak, a késő ivadék szedje le a gyümölcsét, ha megérett.

Az öreg urnak megtetszett a folytatott allegoria: kétfelé törülte a bajuszát.

— Ember vagy öcsém! Hát ha érzed magadban az erőt; birkozzál meg vele. De félek, hogy beletörik a késed. Experto credo Ruperte. Szeretném hallani hogyan kezdesz hozzá? Mert talán csak nem a »crabrones irritare« [5]) jöttél ide. Bejelented a császár parancsolatját a districtualis commissariusnak, hogy utasitsa Pest vármegyét, hogy vizsgáltassa meg a szentendrei kameralis uradalom jobbágyainak a panaszait. Arra Pest vármegye kiküldi a maga assessorát, mint commissariust. Az három nap itt fog együtt tractálózni az előljáró urakkal, délutánonkint együtt kuglizik velük garasban, harmadnap azt se tudja már, hogy fiu-e vagy leány! akkor felteszik a hintajába, hazaküldik mikor aztán kialuszsza a crapuláját, akkor azt mondja a patvaristának, »audiát, irja meg a relatiót. A szentendrei cameralis dominiumban minden rendben találtatott« s a patvaristának is ád egy aranyat abból a mit a dolmánja zsebében talált, maga sem tudja, hogy került oda? — A relatiót aztán elküldik a districtualis commissariusnak, a commissarius elküldi neked; te meg hazamehetsz vele Bécsbe.

— Nem úgy kezdek hozzá, urambátyám. Előbb a valóságos dátumokat szerzem meg, s addig senkinek sem szólok, a mig azok a kezemben nincsenek.

— Ez már okos beszéd. De hogyan jutsz azokhoz a datumokhoz? Mint az én vendégemet szivesen látnak mindenütt a városban; de a belső ügyeikbe bele nem hagynak kotnyeleskedni. Arra azt mondják, hogy »orrod tőle fokhagymás!«

— Erre is gondoltam: házat, telket, szőlőt veszek, itt letelepülök, mint itteni lakosnak jogom lesz a község ügyeivel megismerkednem.

— Ez tehát egészen serio megy. No ha azt akarod, akkor mindjárt tudok neked egy arravaló házat is komendálni. Itt van a notárius öcscsének a háza. Csinos lokálitás, szép kerttel, szőlővel, szántóföldekkel. Korhely iszákos ember a gazda; tele van adóssággal. De a legnagyobb baja az, hogy épen a bátyjának adós s az könnyen elbánik vele. Az adósságban elveszi tőle az egész telkét s egy garast se ád neki belőle vissza. Ettül kéz alatt meg lehetne szerezni a telket, még valami ráfizetéssel, úgy hogy neki is maradjon: s a contractus csinálásnál majd gondoskodjunk róla, hogy a praeemptiónak [6]) útját vágjuk. Bizd azt egészen én rám.

— Jól van, urambátyám, a pénz nem jön kérdésbe. Annyival rendelkezem, a mennyi szükséges.

— Idáig hát csak meglennénk. De hát aztán, ha kezedben lesznek a datumok, mit kezdesz velük? Van valakid, a ki föllép, mint »accusator?«

— Én magam. . . . .

Az öreg úr a két nagy bajuszt egészen lehuzta a markával az álláig.

— Hjú! öcsém. Ez veszedelmes dolog! Ehez az embernek a más bőrét kell kölcsönkérni, ha a magáét nem szereti kicserzetni. Tudod-e:

[5]) Darazsakat boszantani.

[6]) Elővétel. Rokonok, szomszédok joggal birtak az idegentől ajánlott árban megtartani az eladott telket.

hogy törvényeink szerint név nélkül nem szabad vádolni, hanem az accusatornak a vád mellett a biró előtt saját neve alatt evictiót kell vállalni, hogy a biró ismerje azt, a ki vádol.

— Nyiltan fogok vádolni: hogy a bünösök is megismerjenek.

— Hisz akkor elölnek!

— Katonadolog!

A nagy bajusz elkezdett kétfelé széthuzódni. Az öreg ravaszul mosolygott.

— De most jut eszembe valami. Hiszen te nem is lehetsz vádló.

— Miért nem?

— Ejh, hogy kitanultál ott Bécsben a magyar Corpus Jurisból! Hát nem ismered már Szent István király II-ik R. 3. cz. decretumát: »accusator debet esse uxoratus.« A vádlónak feleséges embernek kell lenni. Ha feleséged nincs, végig sem olvassák a feljelentésedet: hiányzik a qualificatio.

— Jó. Hát akkor megházasodom.

Már erre a két bajusz igazán elkezdett táncolni: olyan nevetésnek eredt.

— No már öcsém, sok mindenféle motivumait hallottam a szent házasság copulájába való belépésnek; s azt hittem eddig, hogy valamenynyi között legoriginalisabb a palóczlegényé, a ki azért házasodott meg, mert az édes anyja mindennap »nyögvenyelőt« [7]) főzött neki ebédre. De a te praetextusod elüti tőle a pálmát. Megházasodol, azért — hogy a misera plebs contribuens elnyomott sorsán segits általa. Hej pedig csak igaz az a jezsuita proverbium: »qui capit uxorem, litem capit atque dolorem.« [8]) Hogy ő azt csak olyan phlegmával ejti ki, mint mikor az ember ki akar menni az utczára, s aztán mondják, hogy »esik az eső:« — »no hát akkor köpönyeget veszek.« Könnyen segit magán. A törvény követeli a feleséget. Mindjárt vesz egyet. Hej pedig csak igaz az a kálvinista felkiáltás, hogy »sunt tria damna domus: imber, mala foemina, fumus.« [9])

— De már, urambátyám, mi baja van magának a házassággal, a ki soha se próbálta, hogy most minden jezsuita, kálvinista adagiumot előcitál a diffamálására; s más embernek a disgustálására?

— Jaj, de szeretem, hogy már egyszer magyarul kezdesz el beszélni, Ugy ki nem állhatom azokat a neologizálókat. No hát — nekem bizony semmi — egy csepp — kifogásom sincs az ellen, hogy megházasodjál. Itt is az ideje. Embernyi ember vagy. Bizd rám azt is. Ha már házat kerestem a számodra, még asszonyt is szerzek bele.

— Jó lesz, urambátyám.

[7]) »Gánicza,« a ki igy jobban ismeri.

[8]) Ki feleséget vesz, perpatvart és kinokat vesz.

[9]) Három nagy kár van: köd, füst, rosz asszony a házban.

— No hát, ha nem tréfa a dolog, akkor egyet mondok: kettő lesz belőle. Tudok én egy jó nekedvaló kis leányt! Hiszen mit mutassak én farkasnak berket? Magad is jól ismered. Mikor patvarista voltál a háznál, de sok czifra iskátulát csináltál neki! Minden accidentiádat czifra papirosra költötted. A szép kis Mariska: a hajdani principálisod leánya. Ugyan derék leány lett ám belőle. A mióta megboldogult anyját eltemettük, ő maga viszi az egész háztartást, de nincs olyan rend sehol a világon, mint a Tárhalmyéknál. A minap is, hogy ott voltam a protonotáriusnál ebéden, magafonta abroszt teritett fel a Mariska. A császárnak sincs annál különb. S nem megy ott ki a házbul egyéb pénz, mint a mit a koldusnak adnak; mégis úri módon élnek; mert van, a ki takarékoskodni tud. Nem látsz azon módi ruhát, pufándlis, bóbitás frizurát, rikikit, kalamajkát; hanem tiszta fehér kötényt, szép fűzött derekat, gyöngyös pártát a simára fésült haján, s meg nem mondod, ha vele beszélsz, hogy milyen szinü volt a szeme? (azaz, hogy te már tudod; de más meg nem látja azt, mert nem emeli föl a szempilláit.) Aztán nem olyan leány ám az, mint a mai módi kisasszonyok, a kiknél azon kell kezdeni, hogy »kisztihand«: már előre nyújtják a kezeiket a kézcsókolásra. Ez még a régi becsületet tudja. Ha úri vendég, vagy tisztes atyafi lép be a szobába: ő siet neki kezet csókolni. Aztán nem kotyog bele minden beszédbe; hanem ha kérdik, megfelel okosan, s szépen elpirul, a mikor hozzá szólnak.... Ez lesz neked való feleség, kis öcsém!

Mikor legutoljára láttad, akkor volt tizenkét esztendős; azóta még jobban megszépült. Hogy ha ezt elveszed, egész életedrevalót imádkoztál.

— Jól van, kedves urambátyám. Mihelyt a házat megszereztem, s körülnéztem itthon a dörgést: rögtön első dolgom lesz Tárhalmyékat meglátogatni.

— Ugy hiják ám azt nálunk magyaroknál, hogy »háztüznézés.«

— No hát háztüznézni.

Az atyafiságos beszélgetést valami sajátszerü hangok szakitották félbe, hasonlatosok a ráczok nagypénteki kalakolásához; vagy a lovas katonák jeladó kelepeléséhez: mintha keményfa deszkát ütnének tempóra kalapácscsal.

— No, édes, öcsém most már megengedj: készülőre harangoznak: én indulok a templomba. Látod azóta templomunk is van Szent-Endrén, kálvinistáknak.

— Lám ezt is József császár türelmi edictumának köszönhetjük.

— Az ám. A már igaz. De már ugyanannyi erővel azt is megengedhette volna a császár, hogy templomaink ajtajai az utczára nyiljanak, s harangot is vehessünk magunknak, igy most a káposztás kerteken keresztül kell az isteni tiszteletre járnunk, s harang helyett deszkát kalapáltat a pap a hiveknek, mint az abrakoló dragonyosoknak. Már biz ezt egy füst alatt megadhatta volna a császár.

— Tudja, urambátyám: a »dinnye! a dinnye!«

— Igazad van: megadom magamat. A saját

szavammal fogtál meg. Még ez a dinnye sem érett meg: várjunk rá türelmesen. Patientia: barát táncz. Te addig eredj a szobámba s mulasd magadat, mig én a templomba járok.

— Hát én nem mehetnék urambátyámmal együtt oda?

— Nem, édes öcsém; ebben a habitusban, a miben itt állsz, velem a templomba nem jöhetsz; mert ha a papunk meglát, rögtön kiprédikál. Különben sem jó lesz igy magadat mutogatnod a városban, mert az a kisebbik baj, hogy minden kutya utánad fog iramodni: de nagyobb az annál, hogy minden ember azt fogja rólad mondani: »ahol megy a bécsi úr!« s kész a gyanúper ellened. Most csak tedd el magadat a háznál; délután én bekocsikázok Budára Nagy János uramhoz, a ki magyar ruhákat készit, s attól hozok ki neked egy egész öltözet ruhát; a milyenben igaz magyar ember szokott járni; »kancza-mentét«, sábeszteklit, egy szóval becsületes magyar köntöst.

(A kancza-mente volt egy kvekkerformára szabott; de mégis körül prémezett, zsinórral kikacskaringózott felöltő, a sábesztekli pedig egy háromszegletüre behajtott szélü kalap. Mikor ahhoz a mult század ivadéka az ezüstös kardot felkötötte, meg volt a lelke nyugodva benne, hogy most ő egészen Tuhutumhoz hasonlit.)

— Ad vocem: köntös. Hát urambátyámnál még mindig tartja magát a kirie eleison?

— Tartja bizony. De ki kell ennek szolgálni a maga árát. Mert drága köntös ez én rajtam.

Tudniillik, hogy valami nyolcz esztendővel az előtt az öreg úrnak a kert kőfalán át egy tolvaj mászott be éjszaka. Az először is a méhest feltörte, a köpüket mind elrontotta, azután meg a félérett dinnyéket sorba mind meglékelte, azokat is elpusztitotta, akkor János úr felébredt a nagy kutyaugatásra, kiszaladt a kertbe a fokossal; a tolvaj megugrott; de a nyakába vetett kirilájszum ott maradt a káros fél kezében. S azóta János úr jure neoacquistico viseli a tolvajtól elvett felöltőt hiven, még a templomba is abban jár. A tolvaj természetesen soha se jött azt reklamálni.

Kilenczedik fejezet.

(Mell nem akkeeppen veegzevdic, mint a mikeeppen kezdevdic wala.)

A postamester úr mindent aképen végzett el, a hogy megigérte: elkezdve a ruhától, a házig. Mindent a legjutányosabban szerzett be az unokaöcscse számára.

— No én már megházasitottalak, most már rajtad a sor, hogy megházasodjál. (A magyarnál a ház és a feleség egyet jelent.) Valami sok retyemutyát (értsd butort) ne végy belé; mert a feleség majd hoz eleget. Magadnak nem kell egyéb egy nyoszolyánál, egy asztalnál, egy almáriumnál meg egy pár széknél: azt nagyhamar csinál az asztalos; de ha akarod, megveheted a volt házi gazda holmijét is, a ki most már valamelyik ángyának a nyakára megy élősködni. Nincs már annak egyébre szüksége, mint egy légycsapóra. Addig, a mig asszony jön a házhoz, az egyik szolgálómat odaadom kölcsön: az fejni is tud. Tehenet okvetlen kell tartanod; aztán otthon főzetned, mert itt nincs se kávéház, se vendégfogadó, mint Bécsben: hozzám sem járhatsz el mindennap, ha az esők beállnak, mert akkor térdig ér a sár az utczán. A boros pinczédnek a kulcsát pedig soha se bízd másra.

Ráby Mátyás megfogadta szépen a jó tanácsokat s egészen a szerint rendezte be az újon szerzett házat, mint a ki ott szándékozik megtelepedni. Az ugart felszántatta, búzát vettetett bele; a szőlőt befödette, s bevásálta a télirevalót, Ismeretségeket azonban még egyelőre nem kötött senkivel, mintha senki sem érdekelné: a látogatói irányában pedig nagyon szófukar volt: úgy kellett belőle kipréselni a szót.

A köznép között azonban mégis hire terjedt, hogy az az úr, a ki most itt letelepedett, a császártól van küldve, azért, hogy az előljáróságnak hátul kösse a sarkát.

Egy este, jó későcskén négy idegen férfi jelent meg Ráby tornáczán, a kik a kertajtón át jöttek be az udvarra, Mind a négy rácz volt: az

első közülök, a ki magát és a többieket bemutatta, Avakumovics György volt: a másik három neve nem megtartani való, azokkal nem lesz semmi dolgunk.

Ez az Avakumavics volt az, a ki a tanácsházban azt az inditványt tette, hogy a nagy cassa tartalmát legjobb lenne felosztani. Akkor letájcsolták s azért boszút esküdött.

Ez a négy férfi késő éjfélig ott maradt Rábynál. A szolgálót kiküldték a tehénistállóba, hogy ne hallgatózhassék az ajtón.

Nagy dolgokat beszélhettek Rábynak; mert eltávozásuk után az nem hogy lefeküdt volna, hanem papirost vett elő, egész éjjel irt, s reggel egy egész paksamétát vitt fel a postamesterhez, a mit staféta által küldött fel Bécsbe.

Az öregnek csak annyit mondott, hogy »valóságos Sodoma és Gomora!«

Az öreg tudott már valamit. Tőle kérdezősködtek a ráczok, hogy mikor lehetne a »nagyságos urat« otthon találni.

— Pedig még csak az »egyik« panaszkodott a »másikra;« hát még majd ha a »másik« kezd el panaszkodni az »egyikre«? Mert mind egy húron pendül ám ez! Monda János bácsi.

Ráby azt mondá, hogy még ma fel akar menni Pestre s lovakat kért.

Nagybátyja aztán utasitást adott neki, hogy melyik vendégfogadóba szálljon, Magyarország fővárosában? Legjobb a »fehér farkas;« de nem a pesti fehér farkas, hanem a budai. A pestiben húsz krajczárt is fizettetnek egy szobáért, azért mert a hatvani utczában van.*) A »zöld házba« pedig épen ne menjen: mert oda hamis nasivasi játékosok járnak. Aztán sorba köszöntette valamennyi pesti budai ismerősét.

Ráby Mátyásnak csakugyan az volt a legelső dolga, hogy Tárhalmyékat fölkeresse Pesten.

Tárhalmy megyei főjegyző volt s a megyeházban lakott. Ráby tudta ott jól a járást, patvarista korában mindennapos volt. A mint a megyeház kapujához ért, ott állt az utjában az őrtálló hajdú, nyalábra fogott puskával, s egyik lábát a másikon keresztbe téve, a fél vállával neki támaszkodott a kapufélnek. Keresztül kellett volna rajta lépni valahogy.

— Ugyan édes atyámfia, szólitá meg Ráby a vén hajdút, a kit név szerint is ismert: nem tudja megmondani: itthon van-e a tekintetes protonotarius úr?

A közbiztonság őre végig nézte tetőtül talpig a kérdezőt, s aztán a fogai közül egy hegyeset köpve annak a két piros sarkas csattos czipője közé, azt mondta rá nagy fumigálva.

— Ha tudná, nem kérdezné az úr.

Ráby nagyot bámult; hanem aztán a csattos czipő megmagyarázta neki, hogy hol a hiba? Visszafordult szépen; hazament a fehér farkasba (a hatvani utczaiba), levetette a csattos czipőt, meg az egész német viseletet, a miben Budapesten reméllett parádézhatni, s felvette helyébe az igaz magyar dolmányt, felkötötte hozzá az ezüstös kardot s úgy ment vissza megint a vármegye házához.

De már messziről elkezdett a hajdu glédába állni s olyat prezentirozott neki a puskával, hogy zörgött azon minden. S mikor másodszor kérdezte tőle, hogy itthon van-e főnotárius úr, egész becsülettel elmondá, hogy a bizony most ment ki épen; de azt mondta, hogy mingyárt visszajön; csak tessék felsétálni szépen, odafenn van a kisasszony, az szivesen látja a tekintetes urat!

(»Ruha tisztesség!« Ráby uram!)

Ráby sietett föl az ismerős falépcsőkön, a mik már középen ki voltak kopva a sok járáskeléstől. A téglával kirakott folyosón szemközt jött rá nagy csörömpöléssel a vármegyeház legrégibb lakója, a »Csajkos«, másod magával. Az is rab volt. Csakhogy a Csajkos volt a tekintélyesebb; mert annak harminczhárom fontos vas volt a lábán: minden lépéssel egy félkört kellett neki csinálni maga körül a lábával a nehéz láncz miatt. Vizet vittek fel a kútról a viczispány konyhájába egy nagy fedett vendelyben, rúdon emelve. Ráby megszólitá az öreget, a ki hirhedett lókötő volt; »no öreg, hát még mindig itt

*) Átellenben volt a mostani nemzeti casinoval.

szolgálja a vármegyét?« — »Az ám, felelt az, zsiros süvegét még mélyebben húzva a szemére; »mert a császár még sem koronáztatta meg magát.«

No lám: még a rabnak is az a baja, hogy a császár mért nem koronáztatja meg magát? Bizonyosan arról beszélnek egymás között odalenn, hogy a koronázás napján általános amnestia lesz adva a raboknak s mind eleresztik őket. Hová le nem hatol a politika?

Rábynak nem kellett vezető ezen a helyen. Tudta jól a járást, az időt is, a mikor látogatóba lehet jönni: délután három és négy óra között. Elébb a cancellériába megy az ember, ott leteheti a kardját, meg a kalapját, a mi nem szükséges a vizitához, ott bizonyára talál egy patvaristát, a ki körmöl; attól megtudja, hogy itthon vannak-e? elszedték-e már az asztalt? nincs-e beteg a háznál? ha ezt megtudta, akkor aztán a konyha felől kerülhet, (mert az irodából nem illik a női lakosztályba átmenni.) Ott nincs se inas, se komornyik, a ki bejelentse a látogatót; hanem maga bekoczogtat az első szoba ajtaján, s ha azt hallja, hogy »tessék«, benyit rajta s vagy ráismernek, vagy megmondja hogy kinek hiják?

Az ismeretes ebédlő volt az; a hol Matyi úrfi patvarista korában annyiszor segitett boldogult asszonynénjének pulykát-libát trancsirozni; s a hol aztán, eltakaritás után a fehér nép összeült — fonni.

Most is ott ülnek: a két szolgáló, meg a leányasszony, a kerekes guzsaly mellett. Szép kis »velocipede« volt ez, a hajdankori urhölgyek számára! Egyúttal fortepiano is. — De jól emlékszem még a zenéjére!

A Mariska csakugyan nagyon megszépült: ámbár igen egyszerüen volt öltözve és fésülve; a hogy János bácsi mondá. Azt is jól mondá János bácsi, hogy a kis leány szépen elpirul, mikor megszólitják. Most megszólitásra sem volt szükség: elég volt a belépőt meglátni, hogy arcza kigyulladjon. — De még másban is igazat mondott János bácsi. A kis leány a kerekes rokka mellől fölkelt tiszteletteljesen; eléje ment a látogatónak szemlesütve s mielőtt az sejthette volna a szándékát, gyermeteg pukkedlivel, kezet csókolt neki.

Ráby csaknem megharagudott érte.

— De ugyan, Mariska, hát nem ismer?

— Hogy ne ismerném, Ráby bácsi?

— Hát akkor hogy csókolhat nekem kezet?

— Kegyelmed már nagy úr....

— De hát ha akkora úr volnék is, mint Eszterházy herczeg, még akkor sem illetne meg, hogy nekem csókoljon kezet — egy kisasszony.

— Kérem: én nem vagyok kisasszony.

— No hát én sem vagyok nagy úr. Már most nyújtsa a kezét, hadd adjam vissza a kézcsókot.

Arra pedig a leány mind a két kezét eldugta a háta mögé,

— Akkor én aztán mingyárt kisasszony lennék! Tessék leülni kérem.

Azzal helyet mutatott Rábynak a bőrkanapén, maga pedig visszaült a kerekes rokka mellé, megnyálazva a nyelvecskéje hegyével a rózsaszinü újjai hegyét s folytatta a szöszke len szálainak selyemvékony fonallá eregetését. A mellett beszélgethet az ember.

A két szolgálónak azért nem volt szükség elhagyni a szobát. Azoknak szabad sőt illik meghallani, hogy a kisasszony meg a látogató urfi miről beszélnek egymással?

Matyi urfi azonban azt hitte, hogy majd könnyen segit ő azon, hogy a szolgálók ne fülelhessenek a discursusra: német szóra huzta szélyel a száját.

»Was machen Sie?«

A leány ránézett a nagy kék szemeivel, s e tekintetben bámulat és neheztelés volt.—Pest vármegye házában, a magyar szabadság Sion hegyén, azt a szót intézni egy magyar nemes leányhoz, hogy »was machen Sie?« Azután lesütötte azokat a szép szemeket s halkan rebegé:

— Én nem tudok németül.

— Nem tud németül? Hát aztán mikor a pesti burgerek bált adnak, hogyan beszél a tánczosával?

— Bálba engem nem visznek s tánczolni nem tudok.

— Nem tánczol? Hát mivel mulatja magát?

— Mikor ráérek, olvasok.

— De hát mit olvas, ha nem tud, csak magyarul?

— Van édes apámnak igen szép bibliothekája, a mit abból édes apám kiválaszt, azt szabad elolvasgatnom,

— Példának okáért.

— Hát azt a szép »Cancionalét.«

— Szent úr Isten! a Cancionalét! A jó Heltai Gáspár énekes cronicáját, — melyben »kűlemb kűlemb fęle zęp dolgoc vadnac nyomtatua az Magyari királyocrol ęs egięb zęp lűt dolgocrol. Giőnőrűsegessec oluasasra es halgatasra.« Nyomatott 1574-ben! S ez magának a legutolsó olvasmánya!

— Édes apám megigérte, hogy majd később a Zrinyiást is ideadja; de most még nem értek hozzá.

— Hát aztán az egész napot mindig csak a ház körüli dologgal tölti?

— De van egy kis kertem az udvaron. Szeretem a virágokat.

— Hát énekelni nem szokott? Nincsen gitárja?

— Nekem volna kedvem hozzá; de édes apám nem szereti a gitárt. Azt mondja, az csak diákok kezébe való.

Most egyszerre egy harmadik is beleszólt a beszélgetésbe. Egy ökölnyi kis emberke. Nálunk »seregélynek« hiják. Ott volt a falon, drótkalitkában. Igazi ember az, csakhogy kiadja magát madárnak: igy kikerüli az adófizetést, meg a robotba járást.

Ráby úr meglepetve forditotta vissza a nyakát, a mint a háta mögött azt kérdezték:

»Matyi bácsi mit csinál?«

A leány pedig fülig pirul, s szemérmes boszankodással csititja a fecsegő tollas embert. Annak pedig az a szokása, hogy mentül jobban csititják, annál jobban igyekezik produkálni, hogy mit tud még? Fütyölni, öblögetni, vizet tölteni palaczkból, trombitálni, s aztán megint Matyi bácsiról beszélni. »Matyi bácsi de soká . . . . szerencsére a mondat végét elkerepeli: azt már nem tudta megtanulni. Az árulkodó!

A két szolgáló a fejét egymáshoz dugva vihog a kályha mellett, Mariska pedig halkan rebegi:

— A leányok tanitották mindenfélére: én nem is tudtam.

A mentség csak még jobban megerősiti a gyanupert. E szerint a Matyi bácsiról sokat beszélnek annál a háznál. A leányok is. Még a madár is. Még a kerekes guzsalyak is! A kétszárnyu tanu mind kifütyörészte azt a nehéz titkot.

Ime egy leány, a ki tizenkét esztendős korától tizennyolcz esztendősig nem »tanult« semmit, és nem »felejtett« semmit!

Ilyen virágot sem rejteget már más ország: csak a Pannonia Hunnorum.

Sok más egyéb apróságot talált még ott Ráby Mátyás, a mi titkos szavakban ő hozzá beszélt. A varróasztalon még ott voltak a czifra skatulyák, a miket ő készitett patvarista korában, czérnagombolyag, olló, gyüszütartónak: szárított virágok, egy bokrétába összerakva, üveges rámában, egy ágy fölött: nem ismert-e egyenkint rájok? Semmi sem veszett el: minden meg van tartogatva, s az az irótoll, a mit legutoljára használt az irodában, a zászlójára irt nevével, oda van dugva a tükör mellé.

Pedig hiszen nem vártak rá: nem voltak ez emlékek az ő látogatásának hirére előkeresve s

látványul kirakva. Mindennapos megszokott gondolatok tanujelei ezek: ereklyéi a legigazibb oltárnak, egy ártatlan leány-szivnek, a ki végtelenül szeret — és még nem tudja, hogy mi az?

Oh be háládatlan volt Ráby Mátyás a maga sorsához, mely számára egy ilyen kincset tett félre. Hiszen nem esik az jól a fiatal embernek, ha azt látja, hogy olyan nagyon szeretik valahol! Hogy olyan szertelenül hüségesek hozzá! Hogy van valaki, a ki játékos kis leánykorától egész pártás hajadon koráig megtartogatja a szeretetét! Nem kell érte küzdeni; nem kell meghóditani; csak h a z a kell jönni hozzá! — De nem tetszik az ilyen könnyü birtok egy gavallérnak! Annak az kell, hogy az imádottját vetélytársak rajongják körül, kilenczvenkilencz elbolondított között ő legyen a győztes századik, (a kit legjobban elbolondítottak), az kell neki, hogy egyszer eltaszítsák, másszor visszacsalogassák, a szivét megkinozzák, tüz-viz-próbán keresztül vigyék; elébb jól kétségbeejtsék, azután megvigasztalják. Ilyen kell a módi gavallérnak!

Szinte jól esett már, mikor a fecsegő madár a sok »Matyi bácsi« helyett egyszer már arra fordítá a szót, hogy »Du Spitzbub.« Ez pedig már nem a vendégnek szólt: mert a spitzbubot, ezt az ős alkotmány védvárában kivételkép forgalomban levő egyetlen német szót a tollas ember a Miska hajdu számára szokta fentartani. Mikor az belép a szobába, annak mondja azt, hogy »Spitzbub!«

— Ni! hogy r á m i s m e r az a csunya madár! szól vigyorogva a hajdú, s csak azután jelenti be a tekintetes ifju úrnak, hogy a tekintetes főnotárius úr már hazaérkezett s ott vár reá a cancelláriában.

Ráby Mátyás fölkelt a kanapéról s kezdett búcsút venni.

A kis leány kikisérte az ajtóig.

Ott az »Isten áldja meg« szónál kezét nyujtá a leánynak, a ki félve tette bele a magáét, mintha a kézcsóktól tartana, a mi aztán nagy szégyen volna reá nézve. — És a mikor aztán Ráby ezt a félve nyújtott s örömest ott hagyott kezecskét, ezt a bársonysima velejárasztó talizmánt kezében tartá: egyszerre föltámadt benne a régi ember. Egy kérdés jött a nyelvére; az a kérdés, a mi tulajdonképen idehozta: az a kérdés, a mit a szemei elmondtak volna, ha a leány fel mert volna azokba nézni.

És a leány ajkain is ott lebegett egy kérdés: »meddig marad még kegyed itthon?« Ha annak hangot mer adni, akkor arra az lesz a válasz, hogy »sokáig, nagyon sokáig!« — mire mulhatlanul azt kell válaszolni; — »akkor látogasson meg bennünket sokszor, igen sokszor«, s ahoz jön magától egy önkénytelen kézszorítás; — a mit aztán lehetetlen nem viszonozni, s a minek a vége utoljára ez a szó »örökké.« — Igy kellett volna tenniök.

A helyett ugy tartották egymás kezét a kezükben, mint a kik mind a ketten attól félnek, hogy a másik kezet akar csókolni.

Most az egyszer tartotta kezében Ráby Mátyás azt a vékony láthatatlan selyemfonalat, a mit a nagy Ismeretlen minden halandó elé lebocsát egyszer az életben: jó, ha megragadja! az keresztül vezeti őt az élet minden viszontagságain; jaj, ha elszalasztja! esik, botlik, töri zúzza magát, míg elpusztul, elmerül.

Ráby elszalasztotta azt. Nem mondta ki, a mit a szív dobogása diktált. Majd máskor! Majd később.

Ilyen máskor pedig nem következett el soha.

— Isten áldja meg! Rebegék egymásnak. És az igen jó szó. Mert megáld az Isten minden embert; de arról az Isten sem tehet, ha sok ember van, a ki maga magát nem akarja megáldani.

..... Soha sem szoríthatták meg többé egymás kezét.

Tizedik fejezet.

(Mellbenn elmondatic, mi oknaal fogva kell mindeneknec akkeeppen lenni, az mikeeppen wadnac, ees nem penigh azonkeeppen, az mikeeppen lehetneenec.)

A mint a cancelláriába visszatért Ráby, a patvarista azt mondá neki, hogy a principalis ott várja a palotában. (Palotának hítták azt a szobát, a hova csak kitüntetett vendégeket volt szokás bevezetni, a mi családi ünnepélyek alkalmával szokott nyitva lenni. Itt már fénymázos

bútorok is voltak és képek a falakon, aranyozott állványú óra is volt benne, a mit minden ünnepnapon felhuztak, — a többi napokon nem járt.)

Tehát az nagy kitüntetés volt Rábyra nézve, hogy a protonotárius nem a cancelláriában fogadja el őt, hanem a diszszobában. Ehez a becsülethez fel is kötötte a kardját, úgy nyitott be az ajtón.

A főjegyző még most is szép, méltóságteljes arczu férfi volt: sürü szürke haja hátrafelé simítva; de nem czopfba fonva, hanem magyarosan a fejtetőn egyik fültől a másikig érő görbe fésüvel leszorítva. Bajusza is volt, de kurtára nyirott, egyéb része az arczának símára borotválva; kurta, csipőig érő prémes dolmányt viselt, a mi a derekán széles gombkötő övvel volt átkötve, arról csüggött le egy kis tarsoly, a miben rendesen toll és kalamáris volt, az óraláncz tisztességesen onnan csüggött ki a nadrág hasítékból; s minthogy már ennél az öltöny darabnál vagyunk, a mit a magyarok nem neveznek »inexpressiblenek«, azt is el kell róla mondanunk, hogy az akkori magyar divat szerint az kétféle szinü posztóból készült, csípőtül czombtövig sötétzöld volt, azon alul a csizmaszárig piros; s elől a két lábszáron kihánytatva akkora zsinórczifrázattal, mint egy lefelé fordított góthicus münster tornya. És ez symbolicus divat volt: ez jelezé hazánknak a török járom alul való felszabadulását; miután a török hódoltság alatt tiltva volt a zöldet, a próféta szent szinét, lábszárra huzott öltözetnél profanálni

Matyi urfi meg volt akadva az üdvözlés módja iránt. A francziás köszöntés nagyon sok előre hátra lépegetéssel, csoszogással, derék meghajtással jár, a németnél meg az a szokás, hogy egymásnak a tenyerébe csap, azt megrázza, mintha zabra alkudtak volna s most arra paroláznának, a régi magyarnál pedig az volt a szokás, hogy az ifjabb az öregebbnek kezet csókolt. Matyinak eszébe jutott az a kézcsók, a mit ő kapott eljöttekor s az határozott nála. Visszaadta az apának. A mire a hajdankori principalis arcza felderült.

— No lásd, monda tiszta mély hangon: hajdanában én ezt azzal szoktam viszonozni, hogy a markommal felborzoltam a hajadat: most ezt se tehetem már, hisz elrontanám vele a frizurádat, a min három frizőr remekelt. Ugyan nem sajnáljátok a lisztet igy elpazarolni? Eddig a molnárokat csufolták lisztlopóknak.

Matyi urfi kapott rajta, hogy az öreg urat ilyen jó kedvében találta, s folytatni akarta a tréfát:

— Sokkal jobb, hogy ha liszt közé keveredem, minha korpa közé keveredtem volna.

— Pedig aligha korpa közé nem keveredtél, édes öcsém!

Ráby csak elbámult.

Most aztán Tárhalmy arcza elkomorult.

— Én tudom jól, hogy miben jársz te itt most?

— Itt? (Tudná talán?)

— No — nem itt: én nálam; hanem itt: az országban, s nem kések felőle megmondani a magam véleményét; ha meghallgatod.

— Sőt kérem.

— Hát, tudod, édes öcsém: én mindenkor nagyon szerettelek: mint a tulajdon fiamat. Szép tehetségedet mingyárt felismertem, s azt mondtam, nagy ember lesz belőled! Jobb erkölcsü, nemesebb érzésü ifjut keresve sem lehetne találni náladnál. Becsületed tisztaságáról pedig akkora ideám van, hogy rád mernék bizni akár egy olvasatlan milliót, akár egy ártatlan hajadont; .... hanem azt mondom neked, édes öcsém, hogy ha azon az úton haladsz előre, a melyen elindultál, itt fogsz megrohadni Pest vármegye tömlöczében! — és én mindennap fogom hallani a lánczod csörgését és egy újjamat nem fogom kinyújthatni, hogy megszabadítsalak!

— Azért, mert a nép barátja vagyok?

— De a nemzetnek ellensége!

— Hát nem a nép a nemzet?

— Nem! — A nemzet a nemesi Karok és Rendek. Ti idealisták (elől a császártokkal) nem látjátok a fától az erdőt, a néptől az országot. Ráfogjátok az ősi házra, hogy az börtön, s le akarjátok rombolni, hogy szabaddá tegyétek a benne lakókat, s hogy minden embernek jusson belőle egy tégla.

— Megvárjuk-e, míg a vihar szakítja a fejünkre a házat?

— Ez a ház sok vihart kiállt már kilenczszáz esztendő alatt.

— A lengyeleké is oly régi volt s a szomszédok szedték szélylyel.

— Most azután boldogok a lengyel parasztok, ugyé?

— Az a sajnos, hogy nem érzik, hogy mit vesztettek »clitellas dum portem meas.« *)

— Hiszen hitesd el a köznéppel, hogy a tyrannismus alatt boldogabb lesz, mint a constitutio alatt, s megtalálod — Hórát és Klóskát.

— Még ott fehérlenek a csontjaik a keréken!

— A constitutioban a hiba, ha a nép »egy« zsarnokat könnyebben elvisel, mint ötszáz ezeret.

— Te fiú! Az az ötszázezer zsarnok ennek az országnak védelmezője a csatatéren, bírája, rendfentartója, pásztora s tanitója.

— Volt eddig! De a kor meg nem áll ott, a hol a magyar középkori alkotmány behelyezkedett. Az új idö jobb honvédelmet, jobb igazságszolgáltatást, jobb közigazgatást, javitott vallást s jobb közoktatást követel.

— De mind ezt egy hatalomszóval megteremteni Magyarországon nem lehet. Másutt sem! — Mi még csak passiv ellenállással védelmezzük ázsiainak csúfolt alkotmányunkat; de a németalföldiek már fegyveres kézzel védik a császár által eltörült »Blyde Inkomst«-jukat. Nem érti még azokat az ideákat senki, a miket a császár élő hússá és vérré teremteni akar.

— Mikor Jézus elkezdte a maga tanait hirdetni, csak tizenkét ember volt, a ki megértette, abból is egy áruló lett. Ha ő akkor vissza rettent volna a nép értetlenségétől, a farizeusok haragjától, a papok boszújától, s az olympi istenek majorum et minorum gentium gyülekezetétől, és a bizonyos golgotától: — hová lett volna a »szeretet vallása?«

— Épen jó példát hoztál fel: a Jézust. Ő az egész világ idvezítője lett: Messiása minden népeknek; de a saját nemzetét, a zsidót semmivé tette. Menynyországot nyitott meg a kerek föld népének, de a maga népétől elvette a hazát. Az ő győzelmével Izraelnek nem volt a Kanahánban megmaradása többé. — Ilyen Izrael vagyunk mi magyarok József császárral szemközt. Az ő doktrinái lehet, hogy új aerát fognak alkotni az egész emberiségre nézve; de minket, ős magyar nemzetet megsemmisítenek.

— A kérdés tehát csak az, a mit a dodonai berek elénkbe dörg: hogy mire van nagyobb szüksége a jövendőnek: arra e, hogy legyen egy szép, nemes, dicsőséges magyar nemzet? — vagy arra, hogy legyen — nép szabadság?

A főjegyző e szónál cordialiter nyújtá kezét az ifjunak.

— Ez tiszta kérdés volt. Becsülöm benned az öszinteséget. Még eddig akárhány proselytája a császárnak került velem össze, mind azzal akart ámítani, hogy hiszen ez a két nagy antagonista kiegyeztethető, hogy a nemesi privilegiumnak lerombolása után a jogegyenlőség, a

*) Ha rajtam marad a nyereg.

közteherviselés mellett is lehetünk még az a nemzet, a ki voltunk. Te pedig őszintén kimondod, hogy ez egy alternativa, a mi között választottál; én is. Én azt hiszem, hogy ennek a világrésznek nagyobb szüksége van arra, hogy itt ezen a helyen létezzék egy alkotmányos, hazaszerető magyar nemzet, mint arra, hogy a parasztnak hetenkint egygyel több elhevernivaló napja legyen, s a helyett hogy az ország szine java parancsol a sokaságnak, ezentul a sokaság parancsoljon az ország szine javának.

A fiatal ember elnevette magát.

— Azonban én, kedves urambátyám, egy kis újjammal sem jöttem érinteni ősi alkotmányunkat; mert az én egész missióm abból áll, hogy bizonyos égrekiáltó visszaéléseket, a mik egy kamarai uradalomhoz tartozó községben elkövettettek, megorvosoltassak.

— De ki bizta ezt rád?

— Először a császár, másodszor a nyomorgatott nép maga.

— Itt van a hiba. Ennek a kettőnek nincs joga neked megbizást adni. Ez a jog a megye közönségeé.

— De a korona joga követelni, hogy a megyei közönség ezt a jogát gyakorolja.

— Az igaz. Ha eddig mégy, még akkor a lábadat nem ütöd meg sehol. A megye megteszi, a mire fel lesz hiva. De tovább ne lépj; mert ott vas van!

— És ha a megye roszul fogja ezt a feladatát megtenni?... Mert a saját hivatalnokai is bünrészesek e nép nyomorgatásban!

— Tudom.

— Kegyelmed tudja? És még is azt mondja, hogy ne lépjek tovább?

— Igen. Nem titok. Tisztviselőink egész fölfelémenő lánczolatban mind complicitasba vannak keveredve azokkal a népnyomorgatókkal, a kiket te megfenyíteni lejöttél. S a legelső tisztujitási gyülésen én magam leszek az, ki vétkeiket nyilt szóval a generalis congregatio Karok és Rendek szine előtt szemeikre fogom hányni, — és egy is közülök meg nem marad a maga székében, azt fogadom! De ki az oka, hogy restauratiot nem tarthatunk? Nem a császár? Addig pedig ezek a tisztviselők a mi választottaink, és inkább eltürjük őket magunk felett, a hét fő bünnel megterhelve, mintsem helyükbe a császár által kinevezett hivatalnokokat fogadjunk el, ha mingyárt a szenteket hozná is ide az égből, a hét fő erényekkel ékeskedve. Ez nem juris kérdés; ez nem humanitási ügy: ez az alkotmány kérdése. Ha a nép szenved, a nép majd kigyógyul; ember meghal, ember születik helyébe; de a constitutiónak nem szabad se szenvedni, se meghalni. — A mit te mondasz, az a császár szava, a mit én mondok, az a nemzet szava. Halandó mind a kettő: a császár is,

a nemzet is. — Meglássuk, melyik éli túl a másikat? — De neked annyit mondok, hogy abban a munkában, a mit elkezdtél, senki de senki segitségére az országban ne számíts, mindenkit ellenségednek tekints.

— Köszönöm, szólt Ráby nyugodtan; az is egy segítség; megtudni, hogy csak egy emberben bizhatom; de a felől bizonyos vagyok, hogy nem hágy el.

— Ki az? szólt Tárhalmy, azt vélve, hogy Ráby a császárt érti alatta; s egy keserü válasz elő mosolya volt az ajkán.

— Saját magam.

Erre oda ölelte őt magához a főjegyző s érzékenyen kebléhez szorítá.

— Szegény fiu! .... Aztán eltolta őt magától — Isten veled. .... Bár soha se látnálak többet! ....

. . . . . .

Hogy ezen bevezetés után semmi kedve sem volt Ráby Mátyásnak arról beszélni, hogy ő itt most háztüznézőben járt, az már természetes. Elment, a nélkül, hogy a szép Mariskáról egy szót is szólt volna. Pedig azzal a szándékkal jött ide. Kutya dolog az a politika!

Tizenegyedik fejezet.

(Mellben kimagiaraaztatic, millen naghi kewlevmbseegh leegien az ioo baraatoc ees az ellenseegec kevzevtt.)

Alig húzta ki a lábát a cancellaria felőli ajtón Ráby, a mint a diszszobának az ebédlő felőli ajtaján meg bedugta a fejét Mariska leányasszony. Tárhalmi ur még ott járkált nagy léptekkel.

— Hítt engem édes apám? kérdé a lányka.

— Nem híttalak én, kis leányom. De hát gyere be!

— Haragszik édes apám?

— Nem haragszom én, kis leányom.

— Pöröltek?

— Dehogy pöröltünk! Országos dolgok fölött disputáltunk, s az úgy hangzik az ajtón keresztül, mintha pörpatvar volna. No gyere be hát egészen.

A lyánka oda sompolyodott hizelkedve az atyjához.

— De igazán nem hítt, édes apám?

— Nem én.

— Én úgy hallottam. Mintha azt mondta volna, hogy »Mariska, holnap vendégünk lesz!«

— Igazságod van! — szólt elmosolyodva Tárhalmy. Persze, hogy mondtam. Holnap itt ebédel nálunk Matyi bátyád. Lásd, hogy elfelejtettem volna.

— Pedig azt nekem jókor meg kell tudni.

— Igaz, igaz. Hogy a kedvencz ételeit elkészíthesd a számára. No hát csak láss hozzá. Kell valamit hozatni a »görögtül?«

— Nem kell semmi, minden van itthon.

A leány azzal kezet csókolt, mind a kettőt megcsókolta, s mint a ki valami új ruhát kapott, olyan örömmel tánczolt vissza a másik szobába. (Tudott ő tánczolni, de csak úgy, a maga örömében, mint a madár.)

A két szolgálónak nosza rögtön abba kellett hagyni a fonást, az egyiknek a mozsárhoz állni és mandolát törni, a másiknak lisztet szitálni a dorongos fánkhoz. (Nem volt ám akkor numero nulla liszt). Ő maga pedig czitrom hámozáshoz fogott. »Krisztus lábát« fog készíteni: az a Matyi bácsi kedvencz süteménye; nem is tudnak olyat csinálni a bécsi czukkerpakkerek. Volt aztán danolás az egész háznál. — Dehogy nem volt szabad Mariskának danolni; ha kedve támadt hozzá! Csakhogy nagyon ritkán támadt kedve. S ha nem volt hozzá gitár: ott volt a szita: az is jó zenekiséret; aztán meg a rézmozsár, a miben a mandulát törték.

A főnotárius ur pedig kiment a hajdúhoz s azt mondta neki: »hallja kend Mihály, siessen azonnal tekintetes Ráby Mátyás urat felkeresni valahol a városban. Egész Pest nem nagy erdő. Aztán mondja meg neki, hogy köszöntetem, szivesen látom holnap ebédre egy kanál levesre.

— Tüstüllést indulok, tekintetes uram; csak elébb a dolgomat elvégzem; viszonza a hajdu, az a dolog pedig abból állt, hogy a tekintetes ur csizmáit sorban megtisztítsa; a mi nem volt olyan gyerek dolog, mint a mai világban; mert akkor még sárga meg piros, meg zöld csizmát hordtunk, ha sár volt, lovon, meg gyaloghintóban jártunk: az ilyen csizmának nem kel-

lett ám suviczk, hanem kréta, s mindegyiknek pengős ezüst sarkantyúja volt; azt ki kellett szépen fényesíteni. A mig pedig ezzel elkészült a Mihály, addig bejárhatta Ráby Mátyás egész Pesten Budán, a hány locumtenentialis és districtualis praeses volt, valamennyit.

Első volt a helytartósági elnök, a kinél prezentálnia kellett magát.

Ehez a látogatáshoz megint át kellett öltöznie, mert az már a császár által kinevezett főhivatalnok. Ide az udvari köntöst kellett fölvenni.

Ő excellentiáját bizonyos nimbusz vette körül; mindenki gyűlölte: az udvar is, a nemzet is és egyik sem tudta nélkülözni. Szívós volt és keresztülharaphatatlan, mint a kaucsuk. A mit nem látott jónak, azt hiába kisértette meg a császár, nem lett belőle »gáliczkő;« de a tekintetes Rendek is hiába akartak mozogni, a hol ő kimondta, hogy nyugodjanak. Senkivel sem sympathiált, senkinek sem járt kedvében. Ezért volt nélkülözhetlen.

Ráby jól kitudakolta, hogy mikor kell ő excellentiájához látogatóba járulni, mert a ki rosz órában lépett be hozzá, az háttal jött tőle kifelé. Öt órakor szokta a filagóriában meginni a kávéját, akkor leginkább megközelithető.

Ő excellentiájának a külseje is ahoz való volt, a milyen volt a hire. Verhenyeges arcza, roszul borotvált szakállal, levont szemöldökkel, azon természetes hibája miatt, hogy a nyaka félre volt görbülve a jobb válla felé, mindig alulról látszott felnézni az emberre. Haja tapirozva volt, és az is vereses; öltönye fél magyar, fél német, kopott és piszkos; elől sárga az elhullatott tubáktól, a miben a mindig nyakán viselt Szent-István rend commandeur szalagja is bőven részesült. A hangja visszataszitóan dörmögő volt. Aztán mindenkihez németül beszélt: és az rettenetes német nyelv volt; budakeszi dialektus, kecskeméti kiejtéssel; a beszéd közben sürün előfordult ez a mondat nála: »bihászman« (wie heisst man?) s akkor haragudott, ha a társalgó ki nem tudta találni, hogy mit akart ő most mondani?

Mikor Ráby Mátyás ő excellentiájának a szeme elé került, még akkor az csak félig itta meg a kávéját s hagyta maga előtt állni a tisztelkedőt, folyvást nyilazó szemekkel lövöldözve feléje vizsga pillantásokat.

Csak mikor az utolsó cseppet is kihörpenté a findzsából, akkor kelt fel és oda lépve, azt mondá neki:

»Sind Sie ein Graf?«

Ráby el nem tudta gondolni, hogy hogy jött ő kapóra ennek a kérdésnek? Mondta, hogy nem az, csak nemes ember.

Azzal ő excellentiája megfogta a két ujjával Rábynak a selyem mellényét, s azt hevesen megrázva, azt mondá:

— Hát ez, bihászman? micsoda?

Ráby tudta már, hogy mi ez a bihászman?

— Az aranyhimzést méltóztatik érteni a lajblimon?

— Igen is, szolgálatjára. A »Kleiderordnung« parancsolatja szerint aranyhimzést csak a grófoknak szabad viselni.

Mert abban az időben Kleiderordnung volt. A császárnak még arra is kiterjedt a gondja, hogy alattvalói hogy öltözködjenek. A mi öltözet és czifrázat a grófoknak dukált, az nem volt megengedve a bárónak. Minden emberről az első látásra meg lehetett már tudni, hogy micsoda? A kalapja is megmondta. A herczegek és herczegasszonyok kalapján a toll prémezet fehér fekete volt, a grófokén fehér, a bárókén fekete, a nemes emberekén fehér-piros és a szinészekén világos zöld. Ezek tartoztak az aristocratiához. A mi azon alul volt, annak nem competált toll a kalapja szélére. Hanem a szinésznőknek kötényt is kellett viselni, még pedig sárgát, kéket vagy rózsaszinüt. Még a fuscher mestereknek is meg volt szabva az egyenruhája. Pálczát mindenki viselt, de azon arany zsinórt csak a herczegek, ezüstöt aranynyal a grófok, ezüstöt a bárók, selyem czafrangot a nemesek, szalagot a szinészek, szijat a polgárok; ezt a rendet a hölgyeknek is meg kellett tartani, kik mind nagy négyláb hosszú nádpálczákkal jártak. A himzések a frakkon, mellényen és vállfüzőn pedig épen egész heraldikai tanulmányt képezének.

Azért volt olyan nagy dolog ő excellentiája előtt az az aranyhimzés a Ráby mellényén, kinek mint nemes embernek, nem arany, hanem csak ezüst járta volna meg, az sem himzés, hanem csak paszománt.

– Ez a császári iroda titkárjainak a viselete, — magyarázá meg Ráby.

— Az már más. Különben a keményitett máslis nyakravaló sem járná meg egy simpla nemesnek.

Azzal körüljárta nagy gyanakodva a látogatóját.

— No hát — ilyen a — bihászman? Hofkabinetssekretär? Még az a széles másli is a czipő csatton. No jól van. — Tudom már, hogy mért jött ide az ur? Referálták. — Tegye meg az ur a kötelességét. De jól vigyázzon mindenre, a mit tesz, mert ha valahol elbotlik, senki sem lesz, a ki fölemelje. — Ennyit mondok. Servus humillimus!

De Ráby nem hagyta magát ilyen könnyen kiexpediálni.

— Még én nem mondok »Servus humillimus«-t, excellentiás uram. Mert nekem excellentiádhoz egyenes küldetésem van; attól, a ki mindkettőnkkel rendelkezik. Nekem kötelességem beszélni: excellentiádnak azt meghallgatni. Itt a császár credentionalisa.

A határozott hang egyszerre kitölt minden rang- és korkülönbséget. Ő excellentiája hiába találta azt ki, hogy a szobában alá s fel sétáljon; Ráby együtt tette meg vele a sétát az ajtótól az ablakig, meg vissza, mindaddig, mig az egész rábizott ügyet a fülébe nem rágta ő excellentiájának, jól ügyelve a mellett, hogy minden fordulónál jobb felől ereszsze nagyméltóságu sétáló társát.

Mikor aztán vége volt az előadásának, akkor szépen meghajtotta a fejét, a csókaorrú kalap hegyét az álláig emelte, a jobb lábát hátrahuzva, 65 fokú szögletben térdben meggörbité, és sarkát fölemelte s most már ő is »Servus humillimus«-t mondva, három etiquette-szerü correct lépéssel kihátrált az ajtón.

Alig tette be maga után az ajtót, midőn a szobából heves csengetés hangzott utána: a mire a folyosón keresztül jött rohanva ő excellentiájának a titkárja: egy savanyúképü, lenparókás dicasterialis hivatalnok, csíkos szövetü karton frakkban: majd egymásba ütötték az órraikat. Az is nagyon megnézte nemes Ráby Mátyásnak a — czipőmáslijait s megcsóválta azt a kiskutyafarkmódjára felkunkorodott czopfot a parókás fején

Hallatlan dolog az mégis! Hogy a császári kabinét titkárainak tulajdon olyan széles keményített máslijuk legyen a czipőjük csattján, a minő a grófoknak van, holott más nemes uraknak csak keskeny és lágy szalagot szabad rangjuk jelvényeül viselni ugyanott.

A mai kor fia és leánya ezen persze nevetni fog, s sehogy sem fogja elhinni, hogy ez tragicus dolog, mely mélyen sérti az alattvalók érzületét.

. . . . . .

Nemes Ráby Mátyás innen egyenesen a Districtualis Commissarius úr lakására sietett, ki szintén Budán lakott, maga egy egész házban. Ennek a kapuja előtt már strázsa is állt. Azonkivül kapus is volt a bejáratnál, a ki csöngetett, ha gyaloghintós látogató érkezett. Akkor még a gyaloghintó volt a »gőzsikló« fel a várba. Kocsin is fel lehetett menni; de azt nem köszönte meg az ember. Gyalog pedig nem volt tanácsos járni, mert a fedett folyosón a mi a vizi városba levezetett olyan sötét volt, hogy a magányos embert könnyen kirabolhatták.

A districtualis commissariushoz már nagyobb biztossággal sietett fel Ráby. Az bécsi ismerős volt: hires gavallér. A mint a komornyik bejelenté a vendéget, rögtön kiizent, hogy csak menjen be hozzá: most épen a toillettejét csinálja: a régi jó barátot ez nem fogja zsenirozni.

Hja bizony az akkori férfi toilette nem volt bolondság, s a ki azt kiegészité, a frizeur, a szabad müvészek osztályához tartozott. Elébb simára kellett borotválni ő excellentiája ábrázatját, azután elővenni az egyik pikszist, abból valami fehéret, a másikból valami gyönge pirosat mázolni az arczára; mert akkor nem csak a delnők, hanem a delfiak is festették magukat, majd finom pemzlivel szemöldököt rajzolni, azután meg egy ultramarin griflivel gyöngéd ereket a halántékra; azután a kipirositott ajkak fölé müvészi kiszámitással oda illeszteni a szépség flastromot.

S mikor készen volt a remekmű, csak azután kellett végezni a felbodoritott, táskába font haj beporozását; mely alatt, hogy a pictura el ne rontassék, a gavallér egy olyanforma hüvelyt tartott az arcza elé, a mi a czukorsüveg végét takaró papiroshoz hasonlít, mig a fodrász egy óriási nagy pamacscsal hajporfellegeket szórt a frizurájára.

Hát ez alatt lehetett diskurálni.

— Krisztigott, brúderkám! üdvözlé a belépőt ő excellentiája. Mingyárt készen leszek s akkor szolgálatodra állok. Ülj le addig az olvasó asztalhoz s mulasd magad a lectürerrel.

Ott a főhivatalnok asztalán hevernek a legújabb pamfletek, »A Babylon.« — »Babel.« »Ninivé.« — »Briefe aus dem Mond.« — »Briefe aus der Hölle.« — Fezer, Wucherer, Hofman, Riederer nevezetes pasquilljai József császár ellen. De ott volt az »Antininive« is, s Battyányi Tausend und ein Irrthumja, és a »Babuk«, — meg az »Unwahrscheinlichkeiten.« — A pamfletek stylusa olyan volt, hogy ahoz képest a mai világbeli ellenzéki polemia még mind csak adventi prédikáczió.

Szapperment! Az volt aztán a bors, a mit egyenesen a császár orra alá törtek! — S ő maga adta nekik hozzá a mozsarat, hogy hadd törjék.

— Mind ismerem én már ezeket. — Szólt Ráby Mátyás. Nálunk is ott hevernek az irodaasztalon, minden szobában.

— S a császár nem haragszik érte?

— Sőt maga hozatja fel a pamfleteket és velem olvastatja fel magának és igen jókat nevet rajtuk.

— Másutt ezt a kiadót legalább is kerékbe törték volna.

— József okosabb német találta ki számára a büntetésnek. Wucherer a pasquilljait harmincz krajczárért szokta árultatni s házakat vásárolt a nyereségen; most a császár azt teszi, hogy a mint egy pasquill megjelenik az ő személye ellen, azt rögtön utána nyomatja s árultatja nyolcz krajczárért. Wucherernek a példányai mind a nyakán maradnak, a publikum mind a császár utánnyomatait veszi. A begyült pénzt pedig kiosztják a szegényeknek.

— Eh! Ez nem császárhoz illő ötlet! Sokkal fejedelemhez illőbb gondolat volna a ficzkót lenyakaztatni.

— A császárnak mind ilyen plebejus ötletei vannak.

— Azzal a gárdistatiszttel is mit tett? Nem tudtatok neki szólni? A kik közel vagytok hozzá. Pellengérre állíttatni egy nemes embert. Aztán miért? Azért, mert elvett a gárda kassájából rongyos kilenczvenhatezer forintot. Hiszen nem lopta el: csak elszámította magát. Nem tudta, hogy mibe kerülnek a szép asszonyok, a kik hintóban járnak. Aztán lám helyre akarta pótolni a hiányt becsületesen; három alchymista mühelyt is állított fel; de hát még sem tudott aranyat csinálni? Az ilyen kis hiányt Mária Terezia az udvari perselyből szokta helyre pótolni.

— Hja, most annak kilyukadt a feneke.

Ez alatt a frizeur elkészült ő méltósága fejével s magukra hagyta az urakat.

Rábynak könnyü volt a felvett themából egyenesen áttérni az idejövetele czéljára.

— A császár a közpénzek kezelésében a végletekig menő szigorral szokott itélni. Most épen azért küldött le engemet, hogy a szentendrei kamarai uradalom kezelésében észrevehető visszaélések kideritését szorgalmazzam.

— Tudom, tudom, szólt ő méltósága, otkolont töltve a tenyerébe. Nekem is intimálva van a dolog. Hanem átkozottul unni fogod magadat abban a sárfészekben; vagy akár ebben a mi Krähwinkelünkben itt! — Noverre balletjei után azt nézni, hogy ugrálnak a szarkák egyik fáról a másikra? — Héj, van-e már új operette társaság a kärntnerkapui szinházban? vagy még most is minden igazgató sorban bukik benne? Hát a lipótvárosi szinházban adják-e még Kasperlét? Ah milyen fölségesen játszta azt La Roche! *) Hát a Mercur, der Modezauberert hányszor nézted meg? Azt hallom, hogy tizenháromszor adták egymásután.

— Bizony én nekem most más Mercurokkal van bajom, és más forma szemfényvesztőkkel, a kik a szegény nép tarsolyából tudják kieskamotirozni a pénzt.

— Ördög vigye a parasztjaidat! Hát a

*) Nem a mostani, hanem a nagyapja.

Grabenen, a Kohlmarkon lorgnetteirozzátok-e még a szép hölgyeket? Fenmaradt-e még a redouteban a stájertáncz? Hát az »Arany Ábécébe« járnak-e még a czimborák? Hol van most estenkint az összejövetel a téli saison alatt? A »Púposhátu Reménységnél«, vagy a »nackender Herrgottnál?«

— Nem. Most »zur guten Frau« jár a társaság. A kocsma czimeren egy asszony van lefestve, — a kinek nincsen feje. —

— Hahaha! Nincsen feje? Azért jó asszony! Mit szól hozzá a kocsmáros felesége?

— De azt én most meg nem kérdezhetem, mert én nekem itt kell töltenem a telet számadások átvizsgálásával

— Ostoba munka! Végezd el hamar, s eredj vissza Bécsbe. Mond, hogy nem találtál semmit. Hát Pozsonyban a Grazsalkovich herczeg szinházában voltál-e már? Azt mondják, hogy hetenkint husz forintot fizet a társaságának, s azonkivül kosztot is ád nekik! Mit meg nem értünk? Pozsonyban! Csak nekünk kell itt az ország fővárosában ezzel a rosz truppal kinlódnunk. De hát az is jó, ha nincs más. Hát az öreg Stephani játsza-e még Codrust? Bizony Isten, egy foga sincs már. — Hanem a szegény Jaquet Katharináért kár! Kellemesen deklamált. Igaz-e, hogy a császár lefestette az arczképét s a Burgban akasztatta fel? Tizenöt aranyat fizetett érte?

— Igaz, igaz, lefestette, felakasztatta, tizenöt aranyat fizetett érte, hanem hát kérem méltóságos districtualis commissarius úr kegyeskedjék az én szentendrei ügyemnek az előterjesztését is meghallgatni.

— Hiszen hallgatom barátom. Egészen rendelkezésedre állok. Csupa fül vagyok. Csak beszélj. Ne confundáld magad, azért, hogy én közbeszólok. Hallok mindent. Hogy anynyit kizsaroltak a szegény néptől? Hallatlan! Hogy ez ellen maga a rácz pópa is felszólalt már! Derék ember! Épen olyan pap lehet, mint a mi Parhammerünk Bécsben; tudod mikor nagy pénteken odavitette magának az ebédjét a temetőbe, két vizbe főtt gombóczot s ott költötte azt el egy sirhalmon, a nép szeme láttára, estére meg oda jött hozánk a »nackender Horrgottba« s jóllakott straszburgi pástétommal. Hahaha! Folytasd csak! hallgatom. Oda hallgatok én. Nagyszerü gazságok, a miket felfedeztél! Az a rejtett láda historiája valósággal hasonlít a »Soncha barlangja« »oder die vierzig Räuber« darab történetéhez. Mond csak tovább! Az a notárius megérdemelné, hogy odajusson Donáti mellé az Armensünder Kerkerbe! Apropos! igaz az a nagyszerü hamisítás, a miért egy nagynevü gróf börtönbe jutott? A legnagyobb szigorral kell az ilyen emberekkel elbánni. Ejh az olyan apró-cseprő szunyogocskák, mint a te falusi notariusod, bizvást fennakadnak a pók hálóban, de a nagy excellentiás dongók keresztül törnek rajta. Azokon kell példát szolgáltatni.

Ráby Mátyás egészen letett róla, hogy ő a maga szentendrei ügyétbaját elmondhassa a méltóságos úrnak, úgy, hogy azt annak a kegyes fülei bevegyék. Jobbnak látta elhallgatni, s engedni, hogy hadd beszélje az ki magát.

Akkor aztán a méltóságos úr, a ki igen fáin ember volt, úgy tett, mint a ki egészen megértette a dolgot.

— Csak bizd rám, kedves barátom, én utána fogok járni a dolognak. Számíthatsz a segélyemre. A vármegyei urak, ha renitenskednek, majd megtánczoltassuk őket. Hanem már most nekem is van hozzád egy komoly kérdésem. Egy dologban szeretném a véleményedet megtudni. Valahányszor az öreg gróf Ráday Pállal összejövünk, mindig összedisputálunk fölötte. Az a kérdés, hogy Mozart-e különb muzsikus, vagy Kutzeloch? Ráday azt állítja, hogy Mozart, én pedig azt, hogy Kutzeloch. Te ismered, hallottad muzsikálni mind a kettőt. Mi véleményed van felőle? No, nem kivánom, hogy rögtön választ adj. Gondold meg a dolgot. S ha megint lesz hozzád szerencsém, akkor majd ki kérem az itéletedet.

De inkább soha se jön ide többet Ráby Mátyás, minthogy azt megmondja ő méltóságának, hogy Mozart-e nagyobb, vagy Kutzeloch?

— No de most már szinházbamenetel ideje van, kedves barátom. Ott játszik a trupp a rondellában. Tudod, hogy mirevaló volt az a rondella? Azt Zsigmond király azért épittette, hogy onnan egy lánczot huzat keresztül a budai csonka toronyig s a Dunán járó hajóktól vámot

szed. Fölséges idea! Hunyady Mátyás alatt meg azokat a perduelliseket csukták ide, a kik az ügyeiket a római pápához appellálták. Az a »Mátyás diák« valóságos »gróf Falkenstein« volt magyar kiadásban. *) Gyere velem oda. Van páholyom. Onnan rendre meg láthatod a budai és pesti szépeket. A darab nem sokat ér.

— Köszönöm, méltóságos uram, sajnálom, hogy nem használhatom e kegyes nagylelkűséget; de haza kell sietnem, s megirnom a tudósításomat a császárhoz.

— Ugvan minek az az irkafirka? Ne irkálj te Bécsbe! — No ha nem akarsz ma velem a szinházba jönni, hát akkor gyere el hozzám holnap ebédre. Akkor majd beszélhetünk mindenféléről.

Ráby nem vethette szemére magas pártfogójának, hogy az meg ne adta volna neki a barátságos jó tanácsot: »ne irkálj te Bécsbe!« Az ő részén volt a hiba, hogy a sok polyva közül ezt az egy magot ki nem tudta rostálni. Még is csak hazament; firkálni Bécsbe.

. . . . . .

A mint a helytartósági elnök úrhoz benyitott a titkárja, ő excellentiája ezt mondá neki.

— Melyik törvényczikk az, a mely szól a »nobilis, cum rusticis tumultuans«-ról? **)

A titkár maga volt az eleven corpus juris. Nem csak azt meg tudta mondani, hogy a kivánt törvényczikk az 1514-ik 33-ik kacsesában foglaltatik, de szó szerint is tudta azt idézni »Az olyan nemesek, kik a parasztság zavargásaiban részt vettek, számüzessenek és minden világi birtokoktól megfosztassanak.«

Ő excellentiája nagyot dörmögött rá, s a fogai közt rágogatta a törvényczikket kelletlenül: mint a kinek az nem elég.

— Hát az a másik: a »Nota conjurationis«-ról?

— Az az 1536-iki 40 T. cz. — Az összeesküvés egyenlő vétség a hütelenséggel. Vide Nota infidelitatis.

A kérdező megrázta a fejét.

— Hát a »consiliariorum calumniator«-ról szóló törvényczikk?

— Az 1588-iki 48-ik. Szól eképen: »az országtanácsosainak rágalmazója, és méltatlanul vádolója, fejének és minden birtokának elvesztésére itéltetik.« Foganatba vétetett a törvényczikk az ország akkori »al-tárnokmestere« ellenében.

— Jól van. Elmehet az úr.

Ő excellentiája meg volt elégedve.

Hanem aztán megint vissza csengette a titkárt.

— Melyik törvényczikk szól a »portatores causarum«-ról?

— Az 1498-iki 63. »A kik az ügyeiket az országon kivül eső forumok elé viszik, elfogassanak és a csonka toronyba zárassanak.« Ez azonban csak a lelki ügyekben támadt processusokra vonatkozik.

— Azt nem kérdeztem az úrtól. Most már igazán elmehet az úr.

. . . . . .

Ő méltósága, a districtualis commissarius úr pedig, a ki Ráby előadása alatt úgy tett, mintha az egész szentendrei ügyre rá sem hallgatna, a rondellába megérkezve, rögtön papirost tintát tollat hozatott magának a páholyába, s nem törödve vele, hogy Iffland »Gonosztett nagyravágyásból« drámája alatt, hogy sirják tele zsebkendőiket a szép asszonyok? nagy sietve levelet irt a praefectus úrnak, melyben tudatta vele, hogy Ráby Mátyás mi járatban van? hogy a császártól van egyenes megbizása a számadoltatásra, hogy már eddig is igen jól van mindenről értesítve: még a titkos nagy ládáról is tudomással bir: annálfogva jó lesz vele csinynyán bánni; mert különben még bajt csinálhat az uraknak.

Azt a levelet még onnan a szinházból éjszakai stafétával elküldte, egyenesen a praefectus kastélyához czimezve, hogy a staféta a postamester házánál meg se álljon.

. . . . . .

A Mihály hajdú pedig csak késő este érkezett vissza Ráby Mátyás lemondó válaszával a megye házához. Nem jöhet el, mert már a districtualis commissarius ő méltóságához igérkezett holnapra ebédre.

— No, kis leányom: monda aztán a főnotarius Mariskának, hagyd abba már a mandulatö-

*) Az egyik Hunyady Mátyás a másik II-ik József álneve uti kalandjaik alatt.

**) »A parasztokkal zavargó nemes.«

retést; Matyi bátyád nem jön el holnap hozzánk ebédre; mert ő holnap nagy kanállal eszik.

Vége lett aztán egyszerre minden danolásnak a háznál!

Tizenkettedik fejezet.

(Kibenn gengeen tvdtvl adatic, hogi meeg az kinchneel is wagion nagiobb kinch, mellel emberecnec ziweet meg lehessen weztegetni).

Ráby Mátyás alig érkezett haza Szentendrére, rögtön tapasztalá, hogy már ott minden ember tudja, hogy ő mi járatban van itten. Egyszerre tyúkkal, kalácscsal forgolódott körülötte minden ember. A szolgálója arról értesíté, hogy távolléte alatt két hordó finom bort hengerítettettek le a pinczéjébe; s nem mondták meg, hogy ki küldi? Az udvarára szépen be volt állítva a télire való tizenkét öl fa. Azt sem tudni, hogy ki küldte. A baromfi udvara tele volt libával, pulykával, az mind ugy repült ide az égből. Hát még az a sok szép mákos kalács, a mi egyszer csak itt termett az asztalon. Azt is mind az Isten adta.

Kár volt Ráby urnak olyan nagyon boszankodni e felett! Ne búsuljon, majd eljön az idő, a mikor meg valahányszor kihúzza a lábát a házból, mindannyiszor tisztára ki fogják rabolni — ugyanazok, a kik most ajándékkal tele hordták. — Szörnyen pattogott, hogy hozzá ne merjen a szolgáló semmihez nyulni, a mit ajándékba hoztak; mert rögtön elkergeti. A szegény Böske nagyon elbámult ezen. — Hiszen attól hízik az ember, a mit ingyen kap.

A haza érkezése napján pedig oda áll a kapuja elé szép négy lóval, meg egy könnyü bricskával két esküdt polgár; a kik közül az egyiket Paprika Péternek hivták. Korábbi időkben hat esztendeig biró volt: ilyenformán nagyon jó tudomása lehetett az itteni állapotokról. Betértek egy jó nap kivánásra Ráby urhoz. — Paprika uram mingyárt azon kezdé, hogy ilyen urnak nem lehet lovak nélkül létezni ezen a vidéken, a kinek olyan sok járása-kelése van. Ez a négy ló kocsistul együtt eladó Ráby ur számára — negyven magyar forintokért. Ne tessék az ár fölött elbámulni; azért nem lopott jószág ez; a város saját nevelése a négy ló; a bricskát meg remekbe csinálta a bognár.

Ráby Mátyás igen szép udvariasan megköszönte az atyafiaknak a szivességet; de neki az ekvipázs még ilyen olcsón sem kell s nem szándékozik nagyobb urnak mutatni magát, mint a mekkora.

Azok csak nem hagytak neki békét, utoljára még szénát, zabot is igértek hozni a négy ló számára, mig elvégre Ráby megmondta ne-

kik kereken, hogy ide hiába hordanak ajándékot; mert azzal az ő feltett szándékát se jobbra, se balra el nem térítik.

Paprika Péter uram nagy hüledezve tért vissza a tanácsülésbe, a hol az esküdtek vártak rájuk, hogy mit végeznek?

— Jaj, birák uraimék, monda a küldött, itt nem teszi meg a kis láda! Kemény embert küldtek a nyakunkba. — Ennél az öreg ládába kell nyúlni!

Meghányták vetették a dolgot s biz abban állapodtak meg, hogy a »közjó kedvéért« eret kell vágni az e czélra félretett kincsen: s az ujabb kisérlet végrehajtásával megint Paprika Péter uram és esküdt társa levének megbizva; a kiknek az ilyen eljárásokban már nagy tapasztalatuk vala.

Másnap tehát visszamenének Ráby Mátyás házához és előadták neki világosan a dolgot. Hogy itt »van egy kis teher a saraglyában« — mert hát »a nyomtató lónak sem kötik be a száját«, s »asztag mellett kalászt szedni: jó!« — de hát »a kit nem éget, az ne fújja a kását«; — mert »a ki molnárral utazik, annak lisztes lesz a kabátja« — aztán meg »a szakácscsal nem jó az embernek haragban lenni.« De hát különben is »bolond ember az, a ki az ökör alatt is borjút keres«, ellenben »addig hántsd a hársfát, a mig hámlik«, sőt igaz az, hogy »ha ludat osztasz, a legjobb darabot magadnak tartsd«, de mivelhogy »a kinek Krisztus a barátja, az idvezül« tudnivaló pedig, hogy a »Krisztus koporsóját sem örizték ingyen« — a vége a dolognak az, hogy Paprika Péter uram a magistratus nevében ime h á r o m e z e r darab körmöczi aranyat teszen le Ráby uramnak az asztalára; a miért azután a tekintetes ur majd tudni fogja, hogy mit kell cselekedni.

Három ezer arany a mai világban is szép pénz, akkoriban épen egész capitalis volt; de majd kiverte azzal Paprika uraimékat Ráby Mátyás a szobájából. Most már igazán megharagudott és goromba volt. Úgy taszigálta ki erővel a látogatóit az ajtón.

»Jól van jól — dunnyogá magában Paprika Péter uram; láttam én már ilyen haragos urat máskor is eleget: hallottam én már elégszer: Kitakarodik kend! Elviszi kend a pénzét! Hogy mer engem igy megbántani! — Mondani mind igy mondják; hanem aztán okos ember ezt ugy intézi el, hogy engedi magát leszidatni, s mig a hatalmas ur az egyik deputatust a gallérjánál fogva tologatja ki a szobájából, az alatt a másik a megvetett aranyakat szépen belecsúsztatja a haragos főur szegre akasztott felső kabátjának a zsebébe, s szépen otthagyja. Nincs rá eset, hogy utána küldjék az összeget, a mit hat szem között fejéhez vágnak a kísértőnek; hanem mikor az ember magára marad, egyedül a szobában, s észreveszi, hogy valami húzza le a zse-

bét; belenyúl; látja, hogy a biz arany : hát azt mondja rá, hogy »az Isten adta.«— Ez a praxis.

Azt hitték, hogy most is úgy történt. Eltelt egy hét és Ráby Mátyás uram csak nem ment panaszra sehova a rajta elkövetett megbántás miatt. Az atyafiak kezdtek már neki confidens mosolygásokkal köszöntgetni az utczán. Ismerik már! Ez is olyan madár, mint a többi — Kissé több madárlép kellett neki a talpára, mint a többinek; de csak megragadt aztán mégis. Itthon van már!

Bezzeg nagy volt aztán a hiveknek a megrőkönyödésük, mikor a következő vasárnap valamennyi templomban, plebánus, pópa és prédikátor mind felolvasá a prédikáczió végén a császárnak azt a kegyelmes leiratát, mely szerint ama 3000 darab aranyak, melyek e város »becsületes« (czim) tanácsa által Ráby Mátyás kamarás úrnak jótékony czélokra átadattak, a tavaly leégett negyven gazda között kiosztassanak, ugy hogy mindegyiknek adassék 75 arany. Volt is processio Rábynak a házához! A károsult nép egész familiástól ment hozzá hálálkodni, kézcsókolni. Soknak a háza még most is födetlen volt. Soha jobbkor nem jöhetett volna az a segitség. De egyszerre hive is lett a szegény nép. Van annak esze! Nem kellett annak magyarázni, hogy volt, mint volt? Mingyárt kitalálta, hogy nem jótékony czélra adták birák uraimék Rábynak azt a sok pénzt, hanem lekenyerezésül. S ő ajándékozta nekik a megvetett bündijt. Most már úgy nézték, mint a megváltójukat.

Hanem annál jobban meg voltak rémülve birák uraimék. Nosza futott biró uram, notárus uram, Paprika Péter uram a praefectushoz, s jelenté hüledezve, hogy no most küldtek ám a nyakukra egy olyan sárkányt, a kit még a »nagy kincs« sem bir kielégíteni.

— Jó! Monda a praefectus. Akkor majd elővegyük a még nagyobb kincset, az majd kielégíti bizonynyal.

Hogy mi volt légyen az a még nagyobb kincs? az majd a dolgok rendén lassankint kitudódik.

Tizenharmadik fejezet

(Laatni fogivc, hogi az zeepseegwel paarosvlt ezesseeg mill kemeen wezedelem azokra neezwe, az kiknec genge ziwewk wagion.)

E napokban tartatott meg a nagy megyei »körjárat«: nem a hajdankori »ambulatorium forum« (körüljáró törvényszék;) hanem egy legújabbkori intézmény, melyet József császár hozott be, miszerint az alispán, (ha az első nem ér rá, a második, ha az sem, a substitutus) egy évben egyszer körül tartozik járni az egész vár megyéjét és annak mindenféle ügyéről bajáról értesülést venni s mindeneket referálni a kerületi biztosnak, a milyen megint tiz volt az egész országra. Hiszen egy Torna vagy Esztergom megyei viczispán csak könynyen elbánt ezzel a feladattal; de Pest vármegyének, a mi akkora, mint egy német királyság, valamenynyi királyi és mezei városában, járásbeli székhelyén végig enni inni a hivatalos traktákat; — gyomor kellett ahoz; még pedig hatalmas! Az olyan kákabélü városi urak, mint az első, meg a második viczispán, már negyednapra mind a bodzaherbatéra szorultak: s a vége felé az egész teher a substitutusra maradt: a legidősebb és leghozzátermettebb táblabirára, a ki hogy is lehetett volna más, mint tekintetes Laskoy de Laskafalva úr? Az aztán kigyőzte végig.

Tehát mikor a körjáró bizottság Szent-Endrére került, akkor természetesen a kamara uradalmi praefectuson volt a sor a traktálásra. Ehez a traktához nemes Rábai és Murai Ráby Mátyás »belső bizalmas udvarnok« úr is kapott a praefectus úrtól egy sajátkezüleg irt meghivó levelet.

A franczia kihordó, hogy még hosszabb fogat csináljon neki a lakomához (helyén levő germanismus) azt is elmondá, hogy kiket fog ott conviva társakul találni az udvarnok úr? ott lesz a substitutus, a főszolgabiró, esküdtjével (az utóbbi, a documentumokon, az előbbivel csak egy ember; de az asztalnál négy helyett eszik) azután az inzsellér, meg a megyei orvos, meg a khirurgus, meg a városbiró, meg a rácz pópa, meg a plébánus, azonkivül a helyben állomásozó dragonyos svadrony kapitánya. — Aztán van egy házi kisasszony is, a ki egy

»superbe donzelle!« — egy »friand morceau!«

No, képzelte magában Ráby, ez is valami olyan tenyeres-talpas falusi szépség lesz a kivel nem lehet egyébről beszélni, mint a tehenekről, meg a pulykák veszedelmeiről.

A meghivásnak azonban eleget kelle tenni. Mint hivatalos szinü lakomához csak elővette azt az öltözetet, a miben az embert falú helyen megugatják a kutyák. Jó, hogy a divathoz tartozik a hosszú nádpálcza. Tizenkét órára levén hiva, a mint haragoztak elindult.

A kastélyhoz érve, ott talált a kapuban egy csoport pipázó hajdút és kocsist. Meg sem szolította őket, okulva a pesti megyeház kapujában vett leczkén: csak felment egyenesen a kastélyba.

Ott aztán ment, a mig egy urasági hajdú útját nem állta.

Ez kivételképen nem volt vele goromba: jámborul tudtára adta, hogy még egy kicsit korán tetszett érkezni: az urak még tanácskoznak; hanem addig, a mig az ebéd ideje eljön, tessék lesétálni a kertbe; ott fogja találni a kisasszonyt, azzal elmulathatja magát.

Rábynak kezdett magasabb véleménye lenni a házi kisasszony felől: a ki már a nagy trakta előtti órákban rá ér a kertbe lemenni sétálni. Ez nem büszke a gazdasszonyságára.

Hanem hát most menjen az ember egy kertbe, a hol soha sem volt, keresni egy kisasszonyt, a kit soha sem látott.

No de közel volt a segitség. Mintha csak megszagolta volna, ott termett a fekete pudli a folyosórul: először barátságosan kezdé a farkát csóválni a vendég előtt, azután a két első lábának a konterfáját oda nyomta annak a bársony puliderére, végre pedig a foga közé fogta a nád pálczájának a végét s elkezdte őt annál fogva vezetni a kert ajtó felé. Ráby Mátyás, látva, hogy milyen nagy kedve van az uszkárnak ahoz a pálczához, egészen odaadta neki, a midőn aztán az okos kutya, középen fogva a sétabotot, nagy készséggel vezeté őt a kerti utakon egyenesen oda, a hol a kisasszonya járt a labyrinthusban.

Az akkori kertészeti divat szerint nagy úri parkokban voltak ilyen élőfákból csinált tömkelegek, a mikből nehéz volt kitalálni.

Biz ott magától soha sem akadt volna rá Fruzsinka kisasszonyra Ráby Mátyás, mert az ott félrevette magát a legbelső rejtekbe s a gyeppadra ledülve, olvasott.

Ez nem volt az a kalpagos, zsinóros mentés magyar amazon, a kit első alkalommal láttunk. A legujabb bécsi divat szerint volt öltözve, a mit a Kleider Ordnung a nemes kisasszonyok számára megszab: kalap, sétapálcza, hajfodrozat, nyakmásli; mind kifogástalanul correct. Arczfestés, flastromkák, a hogy illik; s az üdvözlést elfogadó válasz is: »Ihro Dienerin, mein Herr!«

Idáig hozta a Pamina a vendég ur pálczáját s ott letette azt urnője lábához.

A kisasszony pedig, kecses meghajlással, fölemelé azt a földről s visszanyujtá a lovagnak. Neki már volt egy pálcza a kezében, a másikban pedig egy diszkötésü könyv: Wieland Oberonja, a mint azt Ráby kérdésére sziveskedett megmutatni.

No már azzal a urhölgygyel, a ki Wieland Oberonját olvassa, másról is lehet beszélni, mint kis pulykákról.

De már az első negyedórában megtudta Ráby Mátyás, hogy ő egy eltemetett kincsre bukkant itt ebben a falusi városban. Ez egy magas miveltségü hölgy, a ki ugy beszél Voltaireről és Rousseauról, mint más falusi kisasszony a tiszttartóné főkötőjéről; és a mellett ugy ejti ki a németet, hogy nem lehet rajta észrevenni, hogy magyarul gondolkozik s ugy forditja le azt németre. Ez nevelést kapott!

Hát még azok a szemek!

A labyrinthból, folyvást a magas irodalomról discurálva, kisétáltak a parkba; a virágokra áttérve, Fruzsinka kisasszony azt is elárulta, hogy a »napkeleti virágnyelvhez« is ért. Ez pedig legujabb divat volt a bécsi jó társaságokban. Urak és urhölgyek sok kellemes mulatságot találtak benne. Fruzsinka kisasszony egy téli zöld ágacskát tört le s azzal ajándékozá meg Rábyt: a ki aztán nagyon jól emlékezett a versre, mely e növénynek megfelel:

»A télizöld örökzöld, de soha nem virágoz:
Hasonlit egy férfi és hölgy közti barátsághoz.«

Lám még nem is kaczér. Nem ád avanceokat.

Hanem azok a szemek!

Az ebédre hivó csengetyüszó aztán véget vetett az élvezetteljes társalgásnak, Fruzsinka

kisasszony Ráby Mátyás kiséretében tért vissza a kertből a kastélyba, a hol már az uri társaság türelmetlenül várt megérkezésükre: a leves az asztalon volt.

Az uj vendéget a kisasszony bemutatta a régieknek, a kivel mindenki kezet szoritott. A szolgabiró meg a dragonyos kapitány egyszerre per tu lettek vele. És igen kitüntették. Az asztalnál odaültették őt a kisasszony mellé jobbrul. Az egész asztalnál Fruzsinka kisasszony mindig csak ő vele társalgott: a mi ugyan az ő részéről nem nagy áldozatba került; mert a többi urak discursusába nem lett volna könnyü élvezetet találnia. Az assessor meg a papok mindig diákul beszéltek: a többiek pedig — szokás szerint — egymást csipkedék élczeikkel. Ez megkivántatik az ejtőzéshez (a mit concoctiónak is hivnak). A kapitány pedig talált egy méltó versenytársra az esküdtben, a kivel arra fogadtak, hogy a leves és a hús között melyik tud több fánkot megenni. Az állkapcza versenyben (szégyenpirral kell megvallanunk), hogy a német maradt a győztes, mert nem, mint az esküdt, kétfelé szakitva rakta a szájába a fánkot, hanem kettőt összefogva. Ő begyűrt huszonkilencz fánkot, az esküdt csak huszonhatig vitte.

— No majd a töltött káposztánál revanzseot veszek! fenekedék az esküdt; majd hogy ki vág be több tölteléket?

De biz ott is győztes maradt a német. Volt hahota aztán!

A szolgabiró azt mondá:

— No kapitány! ha te a háboruban is ugy fogod kardra hányni az ellenséget, mint itt a töltött káposztát, akkor a szegény törökből marad is nem is a muszkának valami.

Biró uram erre kiürité a poharát: »az Isten éltesse a vitéz kapitány urat.«

— Csak te végezd a magad dolgát, vágott vissza Lievenkopp. Te vagy csak derék szolgabiró! Rábizták a nép-összeszámlálást, s ugy végezte, hogy csak a menyecskéket, meg a leányokat számitotta össze.

— Ha a többiek nem engedték magokat összeszámitani.

Biró uram kiitta rá a poharát.

— Az Isten éltesse a tekintetes főszolga biró urat.

Laskóy táblabiró ur nevetése elnyomta a többi beszédet.

— De hát én legalább a fiatalját találom meg az asszonyfélének, de te kapitány, valahányszor a Gyöngyöm Miskát elfogni kirukkolsz, mindig megfogsz egy vénasszonyt! vágott oda a szolgabiró.

Uj hahota. »Az Isten éltesse a Gyöngyöm Miska urat,« monda biró uram és ivék.

Mikor ujra szóhoz lehetett jutni, akkor meg az inzsellér kezdte el vagdosni a megyei orvost, odakoczintva a poharát azéhoz.

— Héj doctor, ilyen medecinát nem főznek a kalocsai patikában ugye? Van-e ilyen a receptjei közt? Azt mondják, hogy az ajtóra vannak felfűzve a receptjei, s a mint jön egy beteg, a melyik recept következik, azt leszakitja a madzagról s odaadja neki. A minapi nagy patécs járvány alatt igy adta ki a szentendrei ispitályosoknak recept helyett a tinta-speciest. Azok mind végig tintát szedtek be kanállal, s ki elfutott, ki meggyógyult tőle.

Mindenki nevet rajta, csak biró uram iszik hiven: »az Isten éltesse a tekintetes doktor urat!«

— No de most már elhallgass indzsellér! Pattant fel a doktor. (Az orvosok egyátaljában nem szeretik az élczelést.) Mert ha én elmondom, hogy hogyan mérted ki a szentendrei határban ezerhatszáz ölével a primae classis földet az esküdt uraknak s ezer ölével a czincsés pióczatenyésztőt a jámbor parasztnak, hát majd azon lehet ám nevetni.

De már ez nem is volt nevetni való. Praefectus ur a fogát szitta s Ráby Mátyásra tekingetett, valjon nem hallgat-e oda félfüllel? Biró uram azonban sietett a maga áldomásával a jó kedvet helyreütni.

— Az Isten éltesse a tekintetes »hityimityimatyimókus« urat.

Tudniillik, hogy a megyei mérnök hivatalos czime ez volt: »hites mathematicus« a miből a népajk aztán ilyen szép magyar szót acclimatizált.

Azután következtek az áldomások. Magyar asztalnál az a szokás, hogy az ott jelenlevők közül senki eláldatlan nem marad. Különösen a kálvinista papnak volt meg az a gyászos szokása, hogy toaszt nélkül senkit el nem eresztett, a ki vele egy asztalnál ült; mindenkiben fedezett fel valami occulta qualitást, a miért áldomást lehetett rá mondani.

Ez aztán épen Ráby Mátyásnak való mulatság volt; a ki maga vizisza. Pedig ilyen helyen inni kell, minden áldomásra ki kell üriteni a poharat, mert különben az embernek a nyakába töltik a bort. És hát Mátyás csak végig itta azt mind s még csak görögül sem beszélt tőle, pedig azt várták, hogy ebéd vége felé az asztal alul fogják összeszedni. Csodálkoztak aztán nagyon, hogy a pakenehändli-evő bécsi gavar hogy győzi a nagy ivományt!

Pedig hát Fruzsinka kisasszony finesse volt az egész. A mint egymás mellé leültek, azt súgá Rábynak:

— Ön bornemisza: itt ebben a pintes üvegben van az ön számára ribiszkebor: a szine olyan, mintha veres bor volna.

Igy csalták végig az egész lakomán át a társaságot, versenyt nyakalva a ribiszkeborbul, a mi nem megy a fejbe.

Épen csak Fruzsinka kisasszony egészségére nyult a tokaji boros pohárhoz Ráby. Enynyi excessust meg lehetett neki engedni — azokért a szép szemekért.

Az ebédnek — természetesen — soha se szakadt volna vége, mert a hajduk egyre hordták: a kapitány leveses kanállal ette az ananászkocsonyát; ha a doktornak eszébe nem jutott volna a társaság egészségéről — legalább prophylacticus módon — gondoskodni.

— No urak, de már erre a nagy evésre csakugyan kell egy kis commotio. Délután kuglizni fogunk.

»Kuglizni«: ezt volt a népszerü jelszó, mely még a plebánus inditványát is csaknem megbuktatta, a ki a — mondó volt, hogy ebéd után meghallgassuk Fruzsinka kisasszony bájos éneklését a clavicordium mellett.

A kuglizók ha többségben nem is, de tüzes oppositióban voltak. Különösen a kapitány félretett minden udvariassági szabályt. Fruzsinka kisasszonyt hallotta ő már máskor is klavirozni és énekelni; de ma az egész társaságot le akarja verni a tekepályán.

— Engem nem! kiáltott közbe az esküdt. Fogadjunk, hogy tőlem egy zsinórt sem fogsz behuzni!

A kapitány tüzbejött és nagyot mondott: a mit a műszavak miatt csak eredetiben lehet viszszaadni.

— Auf einem gesattelten Pudel mach ich immer den König.

A min aztán Laskóy táblabiró ur, a Pudelt négy lábu értelemben véve, irtóztatón elkezdett kaczagni. »Egy dragonyos kapitány, a ki egy felnyergelt pudlin királyt csinál!« Az kellene nekünk magyaroknak! a kik felnyergelt lovon se tudunk József császárból királyt csinálni. E fölött oly kaczagásba jött a táblabiró ur, hogy szétnevette az alatta levő széket. Erre aztán határozatba ment, hogy elébb meghallgattatik Fruzsinka kisasszony éneklése és klavirozása, azután pedig elkezdetik a kuglizás.

De biz az csak olyan határozat volt, mintha a diaetán hozták volna, hogy a ki nem akarta, nem tartotta meg. Ketten hárman ott somfordáltak eleinte a zongora körül, a mig Fruzsinka kisasszony valami románczot bájos hangjával énekelni kezde; de miután e mellett pipázni nem lehetett, utoljára az inditványtevő plebanus maga is elpárolgott, s utána szökött a kuglizóknak, a kiknek a nagy lármája a nyitott ablakon át felhangzott a kertből. A kapitány még ott is kiabálta, hogy »auf einem gesattelten Pudel mach ich immer den König.« Azt ugyan egész délután egyet sem csinált; hanem kiteremtette a kuglitámogatónak két fogát a kiugratott tekével, a miért ott rögtön a legale testimonium által elmarasztaltatott a III: 3: 14. T. cz. alapján, mely hat forintban állapitja meg egy kiütött fognak az árát, 12 frtokban. Igaz, hogy nem fizette meg.

Fruzsinka kisasszonyt bizony egyedül hagyta mindenki oda fenn, a zongora mellett Ráby Mátyással. Az ért a hangjegyekhez is, s mikor rákerül a sor, el tudja forditani a lapot.

Mikor aztán ketten maradtak egyedül, akkor Fruzsinka kisasszony becsapta a kotát, s felkelt a zongora mellől: egyetlen hallgatójához fordulva e szavakkal:

— Minő társaság ez! — S összecsapta a kezeit. Egy magasabb eszme, egy nemes gondolat nem kerül felszinre soha. — S ez a mi világunk!

Ráby udvaroncz volt: szerette a társaságot, a melylyel együtt ebédelt, menteni.

— Egészen a hivatalkörük képezi a sphaerájukat.

— Hivatalkörük? — Nem hallotta ön, hogy micsoda adomákat hordtak fel egymásról — egész leplezetlen cynismussal? Az mind igaz! Valamennyinél versenyez a tudatlanság a restséggel és a kapzsisággal. Itt mérnök, orvos, biró és katonatiszt mind nem érti a hivatását és elhanyagolja; hanem a helyett a hol valami nyereség kinálkozik a hivatalos eljárásból, annak az elfogadását lelkére sem veszi.

Ráby csak prokátorkodott mellettük.

— Nálunk csaknem kényszeritve van erre a tisztviselő. A fizetése csekély s a legtöbbször a nagy család tartás szüksége kényszeriti a mellékjövedelmek után látni.

Fruzsinka elnevette magát.

— De hisz ez egy sem családos ember. A kiket itt látott ön az asztalnál, azok a vén táblabirón kivül mind nőtlen urak: a kik azért járnak a házhoz, hogy nekem udvaroljanak, s valamennyi mind azt számlálja a dolmánya gombjain, hogy elvegyen-e, vagy ne vegyen? Meg is tenné, ha olyan nagyon nem félne tőlem.

— Félni a kisasszonytól? Különös hatást tulajdonit magának.

— Hát azt hiszi ön, hogy én nem tudom, hogyan kell megijeszteni valakit, a kinek »szándékai vannak!« Selyem divatöltöny, regény a kézbe, ügyesség a klaviernál, nem törődés a konyhával: a háta kezd borsózni a kémszemlélőnek: »ezt én nem tudom eltartani!« s odább menekül.

— Ellenkezőleg. A toilette és a nevelés gazdagságot árul el, s egygyel több ok a rajongásra.

— Igen, ha arról valaki assecurálná őket, hogy nagybátyám gazdagsága, a mit az maga szerzett, valaha rám száll: de ez az a titok, a mit nem tudnak kitanulni. Mert két dologról nem tud tisztába jönni az elővigyázó epouseur: hogy nagybátyám valósággal szeret-e engem, s hogy én tudok-e ugy hizelkedni a nagybátyámnak, hogy ki ne essem a szeretetéből. S azt én bizony magam sem tudom megmondani.

— No bizony azt nem volna nehéz kitalálni. Épen e kitünő nevelés, s az elegans toilette tanúskodik a nagybátyja szeretetéről.

— A nevelést a budai Erzsébetapáczáknál kaptam, Mária Theresia kegyelméből, az nem került senkinek semmibe. A mi pedig a toilettemet illeti, annak a kútforrását ezek az urak, a kik itt az asztalnál ültek, mind ismerik. Illő, hogy ön is megismerje.

Azzal egy aranyozott szekrénykéhez sietett, s onnan kivett egy hosszu számlát, a miben a mai lakoma költségei voltak feljegyezve: párját a már egyszer ismertetettnek, csakhogy megbővitett kiadásban. — Akkora quantumok voltak abban felrakva, mintha a kapitány svadronyostul s a pap ekklesiástul ebédelt volna itt.— Mind azt fizeti a kamarai uradalom.

— Szabad önnek is elolvasni ezt!

Fruzsinka kisasszony mind a két tenyerét arczára szoritá, mintha attul tartana, hogy pirulása még a festéken is keresztül lobog.

— Már most ön is tudja az én fényüzésem titkát. Susogá elfogódottan. S elképzelheti ön, hogy kedvem volna letépni magamról a grosdenaple bouffant-t s elszaladni mezitláb — kapálni.

Rábynak megesett a szive a leányon.

— De hát miért kénytelen ön ezt tenni?

— Miért? Miért? Hát azért, hogy megfogjak valakit. Ha párduczos levente tünik fel a láthatáron, akkor velem is felvétetik a gyöngyös vállderekat, a csipkés köténytt s a kócsagos kalpagot, ha pedig divaturacs közeledik a kalithoz, akkor a szalűpőt és a trompőzt. De hát mindent megakar ön tudni első találkozóra? No hát tudjon ön meg annyit, hogy legyen az elsőből az utolsó is. Akarja ön megtudni, hogy mért kell most önnek itt lenni? — Jöjjön be velem a belső szobába: mert itt ki találna valaki hallgatni.

Ráby már bele volt vonva e nőnek a büvkörébe: az már forgatta őt maga körül, mint Klimius Miklós a holdjává alakult zsemlyét. Követte őt a boudoirba.

Itt leültek a causeusere s Fruzsinka legyezőjével játszva, elkezdé az érdekes vallomást.

— Nem ön az első, édes Ráby, a ki ebbe a városba leszáll, szigorúan összevont szemöldök-

kel, hogy »par ordre du Mufti« számot kérjen t ő l ü n k. Méltán mondhatom »tőlünk,« mert mint az imént látta ön, én is benne vagyok a szent Hermandad szövetségében. Kevés idő jártával mind valamennyit mosolygó ábrázattal láttam innen eltávozni. — Most egyszerre hire futamodik, hogy hej érkezett ám a nyakunkra egy igazi kemény ember, a ki még az aranytul sem rozsdásodik meg. A ki az ajándékozott nagy összeget kiosztja a szegények között: a kit megvesztegetni nem elég a nagy kincses láda! Azt mondja erre a szövetség feje: no hát van nekem egy kincsem: majd megveszem azon! S azzal felöltöztetik a praefectus hugát divathölgynek s egyedül hagyják őt a megvesztegethetlennel. — Ugyan kérem, nem pirul el ön helyettem? én nem tehetem; mert ki vagyok festve. — És én azt mondom önnek: »fusson ön innen!«

— De, kisasszony, a szavak, a miket ön hozzám intézett, csak megerősitenek abban a szándékomban, a miért idejöttem.

— Én most látom önt először, csak annyit tudok önrül, a mennyit azoktul hallottam, a kik önt szidják. Ma együtt ebédelt velük. De az, a mit önrül az ellenségeitül hallottam, elég arra, hogy önnek a pártjára keljek. Ön nem a mindennapi emberek közül való. Meneküljön ön e helyről!

— Én? Meneküljek?

— Igen: arról van szó. Ön nem is képzeli, hogy milyen rosz emberek közé tévedt? Itt képesek önt megölni. Én hallottam, hogy valaki azzal fenyegetőzött, hogy önt az utczán s z é l p u s k á v a l lelövi.

Mit akar ez a hölgy? Csakugyan elakarja-e riasztani erről a helyről a fenyegető alakot? s azzal is czél lesz érve, ha az megijed, s hazaszalad Bécsbe. Vagy pedig egy tekintetre keresztül ismerte az emberét s megtudta, hogy ezt azzal lehet legjobban megfogni, ha el akarják riasztani. Miért mutatta be magát is oly eltaszitó vonásokkal; mert kitalálta, hogy a leghathatósabb csáb — az elutasitás?

Ráby azzal felelt erre az ijesztésre, hogy most már odaült a kisasszony mellé s kivéve annak a kezéből a legyezőt, felváltva hol magát, hol a kisasszonyt hűsité vele.

— De hisz ez nekem nagyon tetszik, igy épen regényes lesz az ittmulatásom.

— Megfogja ön azt bánni. Higyje el nekem. Ezer bajnak, veszélynek teszi ki magát, a mit leküzdeni az ön tehetsége kevés. Azt látom önrül, hogy személyes bátorságára büszke. Ha önnek párbajra kellene menni valakivel, az nem tartaná önt vissza, ha megtudná, hogy ellenfele nagyon jó lövő? Jó. Hanem ha abban a perczben, a melyben önök a barrieren állnak, valaki azt sugná önnek: »vigyázz, a secundásod az ellenféllel összejátszik, a pisztolyodba nem tett golyót!« nem azt mondaná-é ön: »igy nem vivok!«

— De az itt lehetetlen.

— Jó! Hát hogy én önnek bebizonyitsam, miszerint nem azt teszem, a mit az ön ellenségei rám biztak, hogy önt körülhálózzam; hanem annak az ellenkezőjét: hogy a tőrt széttépjem, a miben már ön vergődik: tehát mutatok önnek valamit, a mi egyszerre fel fogja önt világositani.

Azzal az iróasztalához lépett s annak a fiókjából kivett egy levelet.

— Ismerős ön előtt ez az irás?

— Nagyon jól. A districtualis commissarius irása.

— A levél hozzám lett czimezve, hogy gyanút ne költsön. Olvassa el: kérem.

Ez volt az a levél, a mit ő méltósága még a szini előadás alatt irt vala.

Rábynak az arcza e levélnek az olvasása alatt nem sápadt el az ijedelemtől, hanem lángragyuladt a haragtól. Pedig megkellett volna rémülnie a fölött, hogy maga a hivatalbeli elöljárója, a kinek az ő küldetését elő kellene segítenie: elárulja őt az ellenségeinek s egy gyékényen árul azokkal, a kiket meg kellene fenyitnie! Hát kiben bizzek már most?

— Menekülni fog ön innen? kérdé Fruzsinka tőle, és szavai kergették; de a szemei maraszták.

— Most fogok csak igazán itt maradni! felelt Ráby, talpra pattanva, s hogy megmutassa, milyen dolgok elkövetésére van merészsége? hirtelen ajkához emelte Fruzsinka kezét s forrón megcsókolta azt.

S a leány nem rántotta vissza a kezet; hanem adott neki egy forró szoritást vele, mely azt mondá: »ilyen férfit kerestem én már régen.«

— Hagyjon ön el most! súgá neki; de szemei azt mondták: »de jöjjön vissza minél elébb!«

Ráby Mátyás annyit már tudott, hogy magához méltó magas lelket, erős szivet, nemes, rokonszenves alakot hozott eléje a sors.

Tizennegyedik fejezet.

(Meg vagion irwa; hogi »ne maazz az faara, nem esel le rola!« — ees meeg iss socac wadnac akkic felmaaznac az faara).

Ha az embernek valami vakmerőség jól sikerül, akkor azt mondják az emberre, hogy »Napoleon,« ha pedig roszszul sikerül, akkor azt mondják rá, hogy »Hübele Balázs.«

Ha ez a történet csak simpla regény volna, akkor elég lenne annyit elmondanunk, hogy Fruzsinka kisasszony szemeiben tűz volt, Mátyás urfi szive pedig viaszkból volt: egymáshoz közel jutottak s az egyik a másikat elolvasztá. A ki nem hiszi, esküdjék meg rá, hogy soha sem látott hasonló esetet.

Azonban mivel hogy ez a szerelmes historia nagyjában valóságos megtörtént dolog is, annálfogva nem tartjuk elégnek pusztán a szóbeli érzésekre utalni; hanem elmondjuk még azt is, hogy Ráby Mátyás, mint philosoph és diplomata, meg is gondolta azt a dolgot elejétől végeig, és meghányta vetette magában, s nem csupán Venus Anadyomenével tartott tanácsot, de magával a sisakos Minervával is, s mindenképen úgy találta, hogy először is itt van egy magas erényü lélek, a ki tüzeszével keresztül látja a környezetét képező emberek gonoszságait, melyeknek kiviteléhez azok még az ő ártatlan kezeit is fölhasználják: azt kiszabaditani kárhozatos helyzetéből, lovagias és nemesi feladat. Azután: ebben a nagy tusában, a hol valamennyien egy ellen küzdenek, vajmi jó segitség leend ennek egy olyan társat venni maga mellé, a ki amazoknak minden tőreit ismeri, és a ki a megtámadottat szive szerint szeretvén, e veszedelmek közepett földi őrző angyala lészen.

Egy napon Ráby Mátyás meglátogatta Leányfalvy János urabátyját.

— No, kedves urambátyám, itt vagyok az igéretéért. Násznagyra van szükségem.

— Násznagyra? Megyek öcsém! Rögtön befogatok.

— Nem kell oda befogatni. Itt van az a város végén.

— Város végén? — Ott a czigány putrik vannak. — Te, csak nem a szép czigány Manczit akarod elvenni?

— Nem, urambátyám; ez még a czigány putrikon is túl van valamivel: az uradalmi kastélyban.

— A Fruzsinka! kiálta fel az öreg úr, s aztán elkezdte az öt körmével körülvakarni a fejét, csunya nagy fintorgatást követve el a közben a nagy bajuszszal. Aztán csak kirukkolt vele. Tudod öcsém: vedd el inkább a czigány Manczit.

— Bátyám, kikérek minden sértegetést: ő nekem jegyesem.

— Hiszen nem sértem én meg a kisaszszonyt de csak egy szóval sem. Csak azt akarom mondani, édes öcsém, hogy én ismertem az apádat is, meg az anyádat is, jámbor, istenfélő, kegyes lélek volt mind a kettő. Ha Mózses a tiz parancsolat helyett huszat hozott volna le a Sion hegyéről, azt is mind megtartották volna. S úgy szerették egymást, hogy mikor az egyik meghalt, a másik másnap már utána halt: egy pap prédikálta el mindakettőt, s másfél óráig tartott, a mig a virtusaikat mind előszámlálta, magadról sem mondhatnám, hogy emberölő gyilkos, vagy templomrabló lettél volna; azért méltán szállhatok perbe az úr Istennel, mikor azt kérdezem, hogy holott se apád se anyád, se te magad oly főbenjáró vétket el nem követtetek vala; minélfogva méri rád még is, hogy neked adja házastársul — a Fruzsinkát?

— De — urambátyám.

— Ha te tudnád, hogy kicsoda-micsoda az a leány.

— Tudom jól. Ő maga elmondott nekem mindent.

— Mindent! Mindent! De valjon »mindeneket?«

Mátyás vállat vont, mint a ki nem érti a grammaticalis subtilitást.

János úr aztán megmagyarázta neki diákul.

— Dixit tibi omnia; sed dixitne omnes? [1])

Erre csak elnevette magát Mátyás.

— Csigavér az bátyám! A nagyvilági hölgyeknél ez mindennapi dolog.

— De ezek nem mindennapi dolgok.

— No én nem akarok semmi roszat hallani felőle! Magdolna sokat vétkezett e punctumban s Jézus mind megbocsátotta neki.

— De nem vette feleségül.... Uram bo-

[1]) A »minden« többese himmemben.

csá, hogy ilyen bolond szót ereszték ki a szájamon e szent adventvasárnapi délestén! Különben hát bánom is én! Én komendáltam neked derék jó erkölcsü leányt, a kinek a czipője pántlikáját sem érdemes amaz felkötni, pedig még szebb is amannál! Mit azok a fekete czigányszemek emennek a gyönyörü ártatlan kék szemeihez? De hát ha ti nektek gavalléroknak az ilyen tetszik (én nem tudom, mit szerettek rajta?) hát vedd el magadnak. Feleségben az igaz, hogy nem lesz hiányosságod.

— No hát, kedves uram bátyám, már most arra kérem, hogy jöjjön el velem, kérő násznagynak.

János úr mindenképen azon volt, hogy ha lehetne, mind a két bajuszát az ábrázatjának az egyik oldalára fintoritsa által: végre is csak kellett neki a pantomimia mellé valami élő szót is kitalálni.

— Nincs nekem uj ruhám, édes öcsém. Ebben a kirilájzomban csak nem mehetek olyan nagy urakhoz.

— Hozok én urambátyámnak uj mentét Pestről.

János úr gyönyörüen tudta a két bajuszát úgy mozgatni, hogy az azzal az órra hegyét végig kefélje.

— Nem lesz az jó, kedves öcsém. Az ilyen nagy urakhoz nem mehet kérő násznagynak ilyen kurta nemes, mint én vagyok, a kit csak »nemzetes uramnak« hínak. Vidd oda násznagynak a districtualis commissarius urat: az neked nagy jó akaród és méltóságos úr.

— De én nekem nem kell semmi méltóságos úr. Én azt akarom, hogy urambátyám jöjjön el velem násznagynak.

Ekkor aztán a postamester is kitört a maga véleményével.

— Én pedig nem akarok veled odamenni násznagynak.

— Nem akar? Miért nem?

— Azért mert haragban akarok lenni veled! Azt akarom, hogy úgy legyünk, hogy mikor egymásnak a háza előtt elmegyünk, be se nézzünk az ablakon. Haragban akarok lenni veled! Nem azért, hogy a Fruzsinkát elveszed; azért majd haragudjál magad magadra, — hanem azért, hogy azt a derék, szép, ártatlan jó leánykát ott hagyod, megcsalod. Elmehetsz felőlem: nekem nem vagy emberem többé! Vidd el magaddal násznagynak a méltóságos urat.

— No hát nem viszek magammal senkit. Odamegyek egyedül, s megkérem magam!

S azzal megfordult a sarkán és tovament. Ugyan nagy szégyen lett volna egy olyan magas állásu férfinak, a kit a Theresianumban neveltek, a kit a császár országos dolgaiba beavatni nem restelt, a ki maga daczolni mert vármegyével és dicasteriummal, ha azt egy ilyen együgyü falusi kukkónak az ellenkezése feltett szándékától eltéritette volna.

Az ellenmondás csak sietteté elhatározását. Aztán meg azok a szép szemek!

. . . . . .

Ráby Mátyás az az ember volt, a ki ha egyszer föltett magában valamit, azt azután végbez is vitte. Ment egyenesen a kastélyba a praefectushoz s röviden előadá neki, hogy mi járatban van? a kisasszony kezét kéri.

E szóra Nepomuk János feltolta egy kicsit a sipkája ernyőjét a homlokáról s eként sivalvalkodott a leánykérő fülébe:

— Tud-e az ur magyarul?

Ráby meghőkölt e kérdésre: »hogy tudok-e magyarul?« hisz úgy beszélek.

— Hja, barátom: magyarul beszélni, meg magyarul érteni, az két különböző dolog. Hát mingyárt meglássuk. Csak azt kérdem, hogy mit kiván az úr: Fruzsinka hugomat akarja-e magának feleségül venni: vagy Fruzsinka hugomnak akar férje lenni?

— Hát hisz azt vélem, hogy ez mind a kettő egyet tesz.

— Dehogy tesz. Az egyik is más, a másik is más. Hát teszem fel: ha az úr azt választja, hogy a Fruzsinka hugomnak lesz férje, (a »nak«-ban van a virtus!) hát az lesz a dolog, hogy az úr ide költözik hozzánk a kastélyba; az egész felső traktus az úré lesz, lesz négy lovas hintaja, kocsija, hajduja: a háztartásra, aszszonyi putzra semmi gondja; a mire kell, döge lesz a pénznek; aztán ha megunta az úr a cancellistáskodást ott fenn Bécsben, itt a visegrádi tiszttartóság vacantiában, mingyárt beleülhet: vagy ha úgy tetszik az udvarnál levő hivatalát is megtarthatja; a visegrádi dolgot elvégzi ide

lenn az ispán is helyette, még jobban: az úrnak csak a jövedelem elköltésével lesz dolga. Még igy jobb is lesz, ha nekünk is lesz odafenn mindig egy jó emberünk kéznél, a ki a dolgunkban peroráljon. Aztán még egyet mondok. Ha idejön az úr a kastélyba hozzám: akkor ketten leszünk, a kik vigyázunk rá, hogy a »róka be ne törjön a baromfias udvarba«; mert jó ám arra gondolni annak, a ki tyukot tart! — Hát ez az egyik »másik«: — a másik »másik« meg az, hogy ha az úr akarja magának feleségül a Fruzsinka hugomat, akkor elviszi magához a bogárhátu házikójába s azután az úr gondja a többi, nem az enyim. — Hát ez magyarul volt mondva, megértette-e az úr?

— Tökéletesen megértettem s készen vagyok a felelettel. Nekem nem kell se kastély, se négy lovas hintó, se tiszttartóság; hanem csak Eufrosina kisasszony szeretett személye: én leányt kérek; nem vagyont.

— Hát úgy is jól van. Menjen be az úr hozzá s magyarázza meg ezt neki. Ha neki tetszeni fog, nekem semmi kifogásom ellene.

Azzal beküldé a kérőt Fruzsinka kisasszonyhoz, a kinek Rábyt már előre megmondta, hogy ma eljön a kezét megkérni.

— Ön násznagy nélkül jött, szólt Fruzsinka, a mint Rábyt egyedül látta belépni. Ugy-e nem kapott embert, a ki erre a hivatalra vállalkozzék. A hány jó embert megszólitott ön, mind azt mondta önnek: »én nem megyek te neked azt a leányt megkérni!« S aztán elmondta ön előtt az egész litaniáját a roszaságaimnak.

— Biztosithatom róla a kisasszonyt, hogy nincs az a halandó a világon, a kinek meg volna engedve az én fülem hallatára akármi roszat elmondani a mi az ön személyéhez még csak közel is esik. Ezt még az apámtól sem türném el. De egész őszintén megmondom, hogyan van? Egyetlen jó barátom és rokonom az egész világon, ön tudja jól: Leányfalvy János az. Őt kértem fel násznagyul, s ő ezt igaz, hogy megtagadta; de azért tette, mert ő nekem más menyasszonyt szemelt ki, egy gyermekkori játszótársnémat; a jó öreg magát egészen beleélte ebbe az eszmébe s most elkeseredett, hogy nem lett belőle semmi.

— Hát mért is nem veszi ön el azt a leányt, a ki önt olyan nagyon szereti?

— Azt is megmondom. Én olyan őszinte akarok lenni önhöz, mint ön volt én hozzám. Az a leány oly kedves, oly szelid, oly jó szivü; hogy valóságos kegyetlenség volna az Istentől egy olyan küzdelmes sorsot, mint az enyim, hozzákötni az övéhez. Nekem egészen ujra kellene teremtenem magamat, ha őt elakarnám venni. Ha én olyan jó, nyugodalmas, a közáramlattal úszni tudó ember volnék, a ki nem törődik a maga háza táján kivül semmivel; a ki ha lármát hall az utczán, otthon marad, a ki a nagy urak előtt szépen befogja a száját, akkor gondolhatnék ő reá. De én bennem egy legió ördög lakik! A nép baja nem hagy nyugodni, s a hatalmasokkal szembeszállni lázit. Az én számat nem lehet csókokkal elhallgattatni. Az én életem egy nagy küzdelem lesz; előre látom. S a veszedelem nem hogy megrémitene, hanem ingerel. Vakmerőségem a hangyáéhoz hasonlit, melyet, az állatok legparányabbikát, eltaposni lehet, de elkergetni nem. S ehez a sorshoz, ehez a nyugtalan kedélyhez lánczoljak én egy gyermeteg teremtést, akinek erő helyett a sors csak a végtelen türelem és szenvedni tudás kiapadhatlan kincsét adta osztályrészül, s aztán minden elhatározásomnál tépjem a lelkemet azzal a gondolattal, hogy én ezt a kincset teli kézzel pazarolom, s kinozom magamat azzal az érzéssel, hogy minden szenvedés, a mit magamra idéztem, százszorosan fáj egy szegény teremtésnek, a ki csak titokban sir miattam. — Nem, kisasszony, mikor idejöttöm után felismertem egész kietlen nagyságában a feladatom ellen tornyosuló akadályt, föltettem magamban, hogy társat nem keresek hozzá. (Találok más vádlót, a ki feleséges ember.) Nem is gondoltam volna a házasságra többé, ha a sors önnel össze nem hoz. — Az első pillanatra azt mondtam: »itt az én saját lelkemnek e tükre!« Egy hölgy, a kinek a lelkében épen anyagi világgal daczoló önérzet van, mint az enyimben. Senki sem képes önt megérteni, egyedül én. A mitől más visszariad, az engem odaragad önhöz. Nekem viharos életem lesz, de hiszem, hogy dicsőségteljes. Az én sorsomat csak az oszthatja meg velem; a kinek dicsvágya van s a vele együtt járó

vésztől nincs félelme. Ha igaz, hogy ön az, úgy válaszát kérem.

Fruzsinka kisasszony nem felelt neki mást, mint hogy a keblére borult: — egy kezét kérték, s mind a kettőt odaadta: még pedig úgy, hogy a Ráby feje közbeesett. Nem is látta őket aztán az ember a kézfogótul a lakodalom napjáig másképen, mint csókolózva. — Ez biz akkori divat volt: a mi úgy látszik, hogy mind a mai napig fentartotta magát.

Három hét mulva meg is történt az esküvő: nem ugyan a templomban, hanem a plébánia kapubejárása alatt a mi akkor volt szokás, ha a protestans vőlegény nem adott magáról reversalist, hogy a József császár pátense által körülirt jogáról, lemond ha ezt nem tette, csak a kapu alatt eskették meg s nem kapott papi áldást. A ki nagyon kiváncsi rá, hogy miben állt a hajdankori vőlegénynek ez a joga, ne sajnálja az 1791: XXVI. t. cz. 15. §-át elolvasni, mely néhány évvel később e jogot codificálta.

Mikor vége volt az esküvőnek, Nepomuk János úr a tenyerét dörzsölve mondá: »no hálá Istennek, nyakában van már a Ráby Mátyásnak a gúzs! — Furcsa áldás!

Tizenötödik fejezet.

(Laatni fogiuc, hogian lehet chinaalni az elefaantból zvniogoth?)

Csoda történt. Fruzsinka fejét a főkötő egészen helyreigazitotta. Mintha csak kicserélték volna, a mióta férhez ment. A czifra ruha helyt adott az egyszerű perkál viseletnek s a fejdisz állandóul az a magyar csipke főkötő maradt, a minek védelmére azon években nemes Müller Jakab egy egész könyvet adott ki.*) Paripa, agarak, zongora mind ott hagyattak a kastélyban, nem jött el más, csak a könyvek; de azokba sem sokat nézegetett az uj menyecske; mert azt nagyon elfoglalta a házi dolog. Tüzes gazdasszony lett, minden rendeletet ő maga adott ki; mindig ott csüggött a csomó kulcs az övére akasztva: az utolsó kanál lisztet is tőle kellett kérni a szolgálónak. A fánktészta ott kelt meg az ő szobájában a kályha vállára téve, s azt nem engedte másnak kiszakgatni: a tejet is maga fölözte le s a kávépörkölést ki nem adta a kezéből. Még rokkát is hozatott a házhoz s hozzá ült a fonáshoz: a mikor aztán a Mátyás meg melléje ült s aztán hiába pörölt rá: »vidd el innen a fejedet, mert biz idefonom a hajadat a len közé!« annálfogva képzelhetni; hogy milyen szapora fonál lett abbul? a rokkakerék maga sem tudta, hogy előre forog-e vagy hátrafelé? Az urát pedig nagyon szerette: még az udvarra sem eresztette ki, a nélkül, hogy a téli bekecset az álláig be ne gombolta volna, hogy meg ne hütse magát, s ha valami változása történt, volt dolga az ezerjó fűnek, meg a melegitett fedőnek. Az, hogy ő ment volna ki valahová az ura nélkül, még csak álomnak sem járta meg: ellenben az ura akárhová indult, belé csimpaszkodott; nem eresztette egyedül: — féltette: — a mi olyan jól esik a férjeknek, ámbár ugy tesznek, mintha haragudnának érte. A szép leányoktól, meg a menyecskéktől féltette. Rábynak elég esze volt kitalálni, hogy sokkal valószinűbb, miszerint a rosz emberektűl, az ellenségeitül félti, nehogy valahol kárt tegyenek benne. Rá kezdett jönni, hogy biz az asszony, a ki az urát szereti, mind egyforma. Mese beszéd az a história a hős asszonyokrul, a kik maguk adják a férjeik kezébe a kardot, s noszogatják: »eredj a háboruba, vágasd le magadat!« De bizony mikor nagy veszedelemről van szó, akár Mariskának, akár Fruzsinkának híják, eltakarja az az urát a szoknyájával, mikor híni jönnek, s azt mondja »nincs itthon.«

Egyébiránt a veszedelem sem volt olyan igen nagy. A dolog, a miért Ráby ide küldetett, egész simán ment. A helytartóság utasitotta a kerületi bizottságot, a kerületi bizottság a pestmegyei főispánt, a főispán az alispánt, az alispán összehitta Kalocsára particuralis gyülésre a megye rendeit; ott megválasztották a számadás vizsgáló deputatiót, az ki lett küldve teljhatalommal, az felszólitotta a szentendrei tanácsot a számadásra, az megválasztotta a husz tagból álló esküdt bizottságot. Minden készen volt, Rábynak csak elő kellett állni a vádjával. Sokan haragudták rá; de azokat mind a kezében tartotta.

*) Gedanken über die Nationaltracht der Frauenzimmer in Ungarn. Wider das berüchtigte Buch »Ninive.«

A mindenféle bizottságok ugyan erősen gyanuban álltak, hogy maguk is érdekelve vannak a számadásokban; hanem biztató körülmény volt, hogy maga a districtualis comissarius fog praesideálni; s aztán az sem volt olyan rosz ember, mint a milyennek eleinte hittük. Mert ha Ráby szándékait elárulta az ellenségeinek, de viszont Rábyt is tudósitotta egész barátságosan minden veszedelemről, a mit a nem jó akarói készitenek a számára: még a kipéczézett törvény czikkelyek czimeit is megküldte neki, hogy tanulja meg, mitől óvakodjék? Nagyon jó ember volt, ez volt hibája. Nem szerette, ha a jó barátjai veszekedtek egymással, azért mindegyiknek az ártó szándékát elárulta a másiknak, hogy meghiusitsa, ha lehet a küzdelmüket: ne bántsák egymást. Minek az a czivakodás? mikor békében is megélhetnénk.

Az ilyen átkozott jó emberek csinálják a legtöbb bajt a világon.

Végre elkövetkezett a nagy és nevezetes nap, hogy a commissió kijöjjön a számadásokat megvizsgálni Ő méltósága, a districtualis commissarius sem váratott magára sokáig. Olyan igazságos volt, hogy ebédre a praefectus urhoz igérkezett el, de vacsorára Rábyékhoz invitálta meg magát. Az ifju asszonynak régi tisztelői közé tartozott. Pesten a nobel-bálban tánczoltak együtt.

A tanácsházban gyültek össze a nagyszerü operatióhoz.

No iszen gyönyörü munka volt: az igaz! Tiz esztendőre való számadásokat előhordtak innen amonnan. Mintaképei a könyvvezetésnek! Tele kivakart helyekkel; néhol egész lapok ki voltak vágva s azok helyett uj lapok oda csirizelve, a régi megfakult, rozsdaveres irás ujdonat fekete tintával vakmerően kiigazgatva: nevek kitörülve, számok megmásitva, a hol legérdekesebb volt az adat, ott az egér kirágta a contextust. Ennek aztán neki állitották a húsz tagból álló esküdt bizottságot, öt felé elosztva, azoknak a szétszedett fasciculusokat kiosztották, úgy hogy mindegyik csak a maga részét ismerte meg belőle. Ráby Mátyás majd a kezét-lábát ette meg mérgében a szép gazdálkodás felett, s minden egyes visszaélésre sietett figyelmeztetni ő méltóságát.

— Bagatelle! felelt rá ő méltósága. Menjünk tovább!

S tovább mentek.

A legvakmerőbb orczátlansággal ugrottak át mindenféle csempészeten, vesztegetésen, prédáláson, zsaroláson.

— Bagatelle! szólt csititólag a tüzeskedő Rábyhoz ő méltósága. Ez igy szokott menni mindenütt.

S mikor végre az érdemes pógár commissió, mely úgy értett a számadásokhoz, mint a tyúk az ábéczéhez, ennyi furfang, sikkasztás, csalás és természetes butaság daczára összeszámitá a vizsgálat eredményét, kiderült, hogy mind a mellett is nyolczvanhatezer forintra megy, a miről nem lehet kimutatni, hogy hova lett? Ennyit zsaroltak ki a szegény néptől, a minek nem tudták a hovalettét kimutatni.

— Bagatelle! monda rá ő méltósága. Menjünk odább.

— De nem bagatelle! És nem megyünk odább! monda neki Ráby. Gondolja meg méltóságod, hogy kilenczvenhat ezer forintnyi hiány miatt egy gárdista kapitányt a pellengérre állitottak, nyakába akasztott táblával. Egy nemes embernek, egy gárdista kapitánynak ezt elkellett viselni, a kit szerencsétlen szenvedély ragadt e bajba, s ezeknek itt azt mondjuk, hogy »bagatelle!« a kik a pénzt eldugták. Tessék csak a titkos ládát előkövetelni tőlük.

A nemes emberre és a gárdista kapitányra való hivatkozás egy kis hatással látszott lenni a districtualis commissarius úrra. Ugy tett, mint a ki haragba jött. Elővette a hoszszú nádpálczáját a térde körül s kegyetlenül végig vert vele az asztalon. És hatalmas fenyegetéssel kisérte ez actust.

— Hallják kendtek! Ez több mint kettő! Én a császár nevében ezennel megparancsolom kendteknek, hogy én nekem azt a bizonyos titkos ládát, a miben a felrakott pénz őriztetik, előteremtsék. Mert ha délután két óráig, a mikor a computust folytatni fogjuk, az a láda itt nem lesz előttem, mind az egész magistratust a csonkatoronyba csukatom, (ott ugyan most a színészek játszanak.) Tehát a kincses ládát ideteremtsék kendtek. Nec secus facturi! No már most gyerünk ebédelni, tekintetes uraim.

Ezekre ugyan ráijesztett.

Ráby Mátyás nem ment a praefectushoz a traktára; mert ő a feleségét nem hagyja egy magában ebédelni. Várhatta aztán azt a délutáni két órát, a mikor őt újra meghivják a tanácsházhoz a vizsgálatot folytatni. Lesz abból négy óra. Akkor már kész este van ilyen téli időben. Pedig még egy nagy dolog hátra volt: a fakérdés. Azt nappal kellett volna elvégezni.

A mint aztán jött érte a kisbiró, hogy meghivja, sietett fel a tanácsházba. Az urak mind együtt ültek már a hoszszú asztalnál: csak épen ő reá vártak.

— No hát, biró uram! parancsolá a kerületi biztos ő méltósága. Hadd lássuk azt a titkos vasládát!

Biró uram engedelmesen fölkelt a helyéből, kiment a mellékszobába s nem sokára visszatért onnan, a f é l t e n y e r é n hozva egy vasládát, akkorát, mint egy tisztességes varróvánkos, s azt lehelyezé az elnök elé az asztalra.

— Ime kegyelmes uram, itt a mi titkos vasládánk: itt vannak a hozzá való kulcsok, méltóztassék bele tekinteni.

A districtualis commissarius úr aként cselekedék s talált a ládában összevissza két forintot és negyvenöt krajczárokat válogatott pénznemekben.

— Ez a mi kincsünk, monda biró uram hypocrita szomorusággal, s azt olyan jól adta, hogy nem csak az egész commissió, de még maga Ráby Mátyás is jó izűet nevetett rajta.

— No méltóságos uram, erre mondjuk már, hogy »bagatelle!«

Mikor azonban vége lett a nagy nevetésnek, akkor azt mondá Ráby Mátyás:

— No hát ez igen jó volt tréfának, birák uraimék; hanem hát nem errül volt szó. De igen is arrul a »nagy ládárul,« a melyhez a titkos lejáratot a tanácsházbul csak notárius úr ismeri.

— Én ismerek! Titkos bejáratot! Pattant fel a notárius. De már micsoda kupczihér mondhatta azt. Tessék a tekintetes commissiónak összevissza vizitálni a tanácsház valamennyi zegét zugát: talál-e valaki ebből valamerre titkos kijáratot? Ha talál, itt a nyakam, vágja le!

— Hiszen én is tudom; monda Ráby, hogy van kőmüves Szent-Endrén, s a titkos bejáratot befalaztatni nem boszorkányság; hanem hát ennek a rejteknek még egy másik bejárata is van.

Itt aztán diákra fogta a beszédet, mert ezt csak a commissiónak kellett megérteni.

»A rácz pópa tudni fogja és meg is fogja mondani, hogy hol van a másik bejárat az összezsarolt kincshez, csak azt kell megkérdezni.

Hanem ennek a districtualis commissarius igen alapos akadályát tudta felfedezni.«

A rácz pópa egyházi személy: azt a világi hatóság egyszerüen maga elé nem idézheti, hanem annak directe a karloviczi patriarcha parancsol. Az viszont nem tartozik a magyarországi helytartótanács jurisdictiója alá, mert az a horvátslavon bánus együtt uralkodó társa. Annál fogva meg kell tartani a törvényes formákat, miszerint a magyar helytartó tanács irjon át (ha rá ér) a horvát bánhoz, hogy az szólitsa fel (ha el nem felejti) a karloviczi érseket, miszerint az idézze maga elé (ha akarja) a szentendrei keleti nem egyesült görög hitü plebánust, hogy az jelenjen meg előtte (ha az idő engedi) s beszélje el, hogy mit tud ama titkos nagy cassáról? (ha nem sajnálja.)

No ez hát jól el lett intézve.

Ráby Mátyás az óráját nézte.

— Itt e szerint semmi tenni való sincs többé. A papirosrul, a mit lehetett, kitörültek, kivakartak; hanem hátra van még a »fakérdés.«

— Feljelentésemben azzal is vádolva van a tanács, hogy a nagy kamarai erdőben példátlan pusztitást követ el. A mig a szegény népnek a legnagyobb szigor és büntetés mellett tiltva van száraz galylyat szedni az erdőben, a mig a kórházban a betegek télen megfagynak a hideg szobákban; addig az előljárók a nyár elején halomra vágatják a fát s száz meg száz ölével ajándékozzák el egyenesen vesztegetésre. Ez factum, a mit nem lehet eltitkolni. Ott van az erdő. A préda csempészet kiáltó nyomait már csak nem lehet letörülni, mint a papirosra irt sort!

Dehogy nem lehet, Ráby ur! Azt is lehet. Csak tessék azt ránk bizni.

Az elnök ur azt mondta rá, hogy ez már igaz! Már azt rögtön meg kell vizsgálni. Ha ez igaz, akkor ez maga elég arra, hogy az összes előljáróság elmozdittassék a hivatalából. — Ki

is adatott rögtön a rendelet, hogy a kocsik járjanak elő; még világossal be lehessen járni az erdőt.

Jaj de mikor azok a kocsisok olyan nehezen tudnak elkészülni a felszerszámolással! A mig azok szöszmötölnek, csak esik ám be az ajtón nagy ijedten a kis biró!

— Jaj, tekintetes uraimék! Ég az erdő!

Erre aztán minden ember felugrált az asztal mellől: »ég az erdő! ég az erdő!« Hasztalan csititotta őket Ráby, hogy hiszen csak most gyulladhatott az ki, könnyü lesz a tüzet télviz idején elfojtani; nem hallgattak rá: vége lett a sessiónak, minden ember szaladt ki az udvarra, az utczára. Tűz van! Lajtot! vedreket hamar! csáklyákat, köteleket! Vizet, vizet! Minden ember parancsolt, senki se fogadott szót. Utoljára kisült, hogy a város egyetlen vizhordó lajtjának a szekeréből hiányzik egy hátulsó kerék: azt nem tudni, ki vitte el? Más kerék meg nem megy rá a tengelyre. Mivel hordjanak most vizet az erdő oltásra? Lett zürzavar! Egy csoport nép lefelé szaladt az utczán, a másik felfelé szaladt, ember ordított, asszony jajgatott, kutya vonitott, egész falu tyúkja mind kotkodácsolt, a harangokat félreverték, a kis biró ütötte a dobot, úgy szaladt végig az utczán, a lovas legények vágtattak kiabálva, a dragonyos eskadron kivonult nagy trombitálva a piacz közepére; egy szóval nagy p e t e k lett abbul.

— Gyerünk, barátom, monda a districtualis comissarius; menjünk hozzád. A szegény feleséged ezóta kétségbeesett rémületében, vigasztald meg.

Ez csakugyan legokosabb volt, a mit Ráby tehetett.

Fruzsinka már a kapuban várta az érkezőket s igen megható látvány volt, a mint görcsös sirások között szoritá át visszatérő kedves urának a nyakát: azt hitte már, hogy azt szétették a gyilkosok, s aztán egész este le nem szakadt a nyakából, folyvást reszketett a sok harang félreveréstől, s alig engedte magát megnevettetni a méltóságos vendég úr által, ki a bekövetkezett vacsora felett mindenféle adomáit előszedte, hogy elüzze a félelmét a gyönge asszonykának. Még azt is megtette a kedvéért, hogy ott maradt náluk hálásra éjszakára, hogy jelenléte által nagyobb bátorságot öntsön a szivébe. Reggel aztán egész tiz óráig aludt: az volt a szokott felkelési ideje ő méltóságának. Addig nem volt szabad az ajtókat nyitogatni sem a háznál.

Mikor aztán hozzájárulható volt ő méltósága; akkor jöttek neki jelenteni a kávézásnál, hogy az éjjel a fél erdő leégett.

Ez volt a számadás befejezése.

Erre már nem mondta azt ő méltósága, hogy bagatelle. Hanem erős szemrehányást tett érte — Ráby Mátyásnak.

— Látod, ez a te hibád! ha te elő nem hozod azt a szerencsétlen fakérdést; nem gyujtották volna fel az erdőt, nem történt volna az aerariumnak ilyen nagy kára.

S csak a szép menyecske jelenlétének köszönhette szegény Ráby, hogy ezért ő méltósága által, érdeme szerint, kegyetlenül le nem hordatott.

Tizenhatodik fejezet.

(Soc niomorvsaagos dolgoc wadnac, az mellecnec ugi kell lenni, de azonban egi wigh teurteeneth is wagion, mellnec kimenetele zomorusaaghoss leezen.)

Ráby Mátyás nem szólt odahaza semmit. Harapófogóval sem lehetett volna belőle kihuzni egy szót a számadásvizsgáló commissio előtt történtekről: csak azt tette, hogy mikor a vendég urak eltávozának, elővette az uti táskáját s elkezdett pakolni.

— Te készülsz valahová? Kérdé Fruzsinka. Aztán nekem nem is szólsz. Nem tudod, hogy asszony dolga a pakolás.

Tudta biz azt Ráby Mátyás; de épen nem akarta ezuttal, hogy az asszony be legyen avatva abba, hogy mit csomagol ő az utitáskába, mert abból kitalálta volna, hogy hová megy? Pedig hát azon volt, hogy elhitesse vele, miszerint Nagy-Szombatba készül, ott vannak letéve az okiratai, a mik a szentendrei dolgokra hivatkoznak: miután a vizsgáló bizottság ilyen comoediát hagyott játszani magával, most előhozza azokat a bizonyitványokat s egyenesen a megyei sedria elé viszi a dolgot saját vádlói mi-

nőségében. Azt is megmagyarázta aztán az asszonynak, hogy azért nem viheti őtet is magával az utra; mert ő nyergesujfalusi gyorsparasztokkal fog utazni, parasztszekeren: az ilyen út téli időben még a férfit is megviseli: asszonyember abban összetörik.

— No én, ha neked volnék, nem mennék Nagyszombatba; hanem egyenesen Bécsbe, oda mennék a császárhoz s elmondanám neki tisztára, hogy miféle gonoszságok történnek itten, hogy értse meg.

Ráby csak elbámult. Hiszen szórul szóra azt akarta ő is tenni. Az a Nagyszombat csak ürügy volt. (De hát azért ereszt az ember magához olyan közel egy asszonyt, hogy az mindent kiolvasson a szivéből, meg a májából?)

— Leirnám előtte az egész cselszövényt folytatá a tüzelést Fruzsinka s aztán azt mondanám neki: »s már most uram, küldj helyettem oda olyan embert, a ki ezeknek a cselszövőknek a nyakukra tud hágni.

Aha! Mátyás kezdett látni. »Helyettem?«

— De én nem tudnék helyettem magamnál jobb embert felfedezni, a ki az itteni bajokkal megküzdjön.

— Hát magad akarsz ebben a küzdelemben elveszni? — Férjem! Az ég szerelmére kérlek: gondold meg a helyzetünket! Csupa ellenség között élünk. Azok, a kik nem irtóztak felgyújtatni a nagy erdőt, hogy vétkeiket eltakarják, nem fognak visszaretteni attól, hogy a házunkat a fejünkre gyujtsák. Engem a rettegés fog el, valahányszor a házból kimégy, s nincs nyugtom, míg visszatérni nem látlak. Minden éjjel azt álmodom, hogy megöltek. Babonás vagyok. Tegnap előtt a kardod minden ok nélkül leesett a szegről, s az ivópoharad, a mig kiöblitettem, szétpattant a kezemben. A vizsla kutyád minden reggel gödröt kapar a küszöb előtt; ugy takarjuk be a leánynyal. Én irtózom e között a nép között élni. Soha boszuállóbb, alattomosabb, kapzsibb népet nem ismertem. Veled itt szerencsétlenség fog történni. Menjünk innen. Menjünk haza Bécsbe. Ott van a te carriéred. Hagyd a maga veszedelmére azt a háladatlan, malitiosus népet, a ki minden lépteden romlásodat készíti.

Mátyás elkomolyodott — keserüen.

— Oh milyen nagyon megvetnél te engemet, ha én most a te szavadra meglágyulnék s megijedve a Phaeákok hadától, elhagynám a helyemet s kiszaladnék az országból!

— Tehát komolyan akarod a harczot folytatni ellenük?

— Nem harczot: itéletet és büntetést!

— Jól van. Ne hidd azt, hogy asszonyi gyöngeség beszélt csak belőlem. Én végig gondoltam ezt a dolgot egész komolyságában. Te azt akarod most, hogy az általad kideritett viszszaéléseknek a megtorlása olyan kezekre bizassék, a mik senkit sem fognak kimélni.

— Ugy van.

— De hát nem gondoltál rá, hogy ha valaki egész a minutiákig fogja ezeket a dolgokat átvizsgálni: én saját magam, a te feleséged is megkapom a magam részét a vád szégyenéből?

— Mi oknál fogva?

— Hát nem emlékezel azokra a famozus konyhaszámlákra?

— Ugy? Azokon ugyan inkább nevetni fog mindenki, mint komolyan venni őket. Egyet közülök már a császár is látott s nevetve mondá Pálffynak: »ezek a ficzkók képesek volnának egy regementet felfalni!« De elvégre is, hogy jönne azokkal a te neved kapcsolatba? A számlát a konyhamester csinálta s az összeget a praefectus vette át.

— De azt mindenki tudja, hogy ez az én javamra történt. S ha azok nem vállalnák magukra? Engedhetnéd-e, hogy a te feleségedet a praefectussal és a konyhamesterrel confrontálják? Nem volna-e az neked szégyen?

— Hát az nem volna neked szégyen (és bizonyos,) hogy a te férjed visszatérjen az uralkodóhoz, azzal a szóval, hogy »ime uram, én is az vagyok, a ki a többi volt, hetedik a hat után, a kiket kiküldél, hogy országodban a szegény nép panaszait orvosolják, s a kik fél év mulva viszszajöttek meggörbitett háttal, s referáltak nagy fejlesütve, hogy bizony mindig és mindenütt a tolvajnak van igaza, ha gazdag és hatalmas. Ha egy szót nem szólna is rá: ha csak rám nézne is azokkal a megkövitő kék szemeivel, a földbe kellene sülyednem előtte. Te félsz attól, hogy a praefectussal szembesiteni találnak, s abból a koromból, a mi ő hozzá tapad, a te ujjaid hegyére is ragad valami, de attól nem félsz, hogy tégedet majd be kell mutatnom ott a császárnak: ime itt a feleségem! — a kinek az arczfestékével a praefectust fehérre festettem.

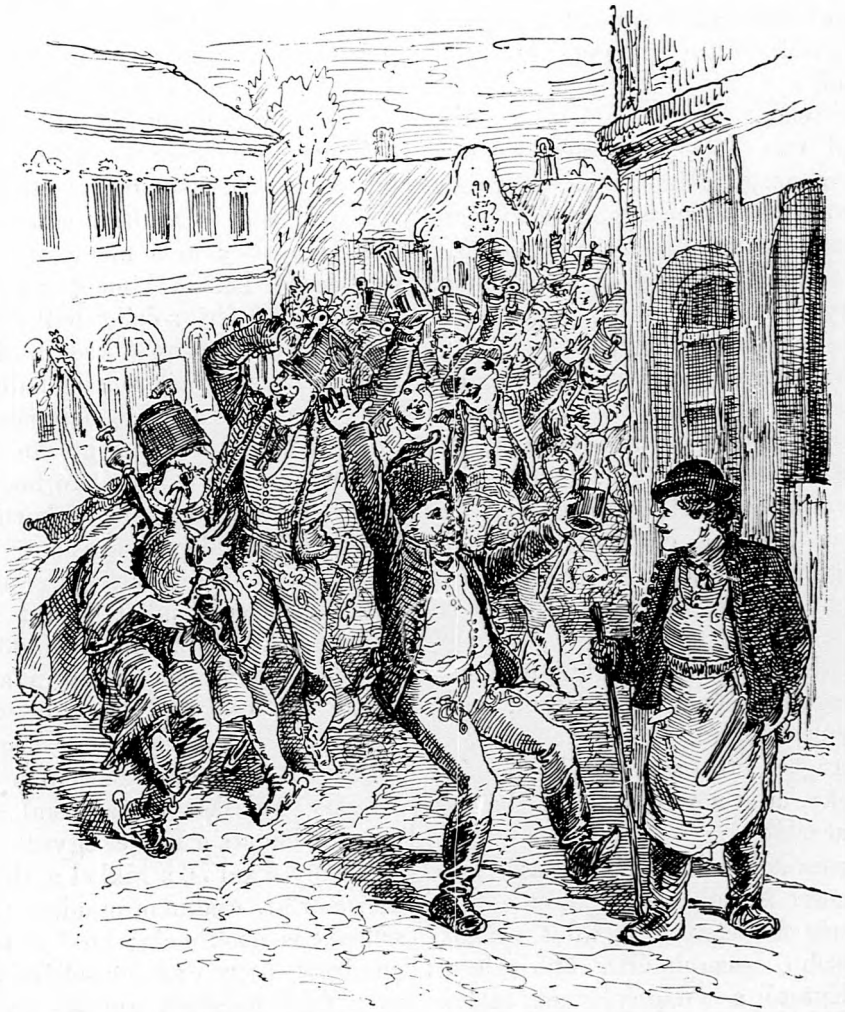

No ez már gorombaság volt Ráby úr. Az embernek szabad azt tudni, hogy a felesége

herczegnővizet használ (ez divat,) de nem illik róla beszélni. Az ilyen szót legnehezebben bocsátják meg.

Fruzsinka asszony ki is jött a sodrából e szóra.

— De elvégre is gondold meg, hogy az által, ha mi a bátyám ellen fellépünk, egy nagy, gazdag vagyont veszitünk el.

Most aztán Ráby is kitört.

— Te attul rettegsz, hogy azt a vagyont elveszited, én pedig attul rettegek, hogy azt örökleni találod.

— Nem értelek.

— Igazad van. Más sem értené ezt meg. Ugyan ki értené meg? Hiszen ha egy rongyszedő után öröklenék dús vagyont, a ki a szemétről szedette össze az eldobott rongyokat, s abbul gazdagott meg, azt még az unokáimnak is szemére hányná minden ember, hogy zsidók voltunk; hanem ha egy nagy vagyont öröklünk, a mit úgy szereztek, hogy a rongyokat az élő emberek testérül szakgatták le; akkor minden ember azt mondja, hogy nagyságos urak lettünk.

Fruzsinka észrevette magát. Nem szabad ezt az áriát tovább folytatni; forditani kell egy lapot a kótában. A hol a cis moll symphonia kezdődik. Egyszerre odaborult a férje vállára s a szemébe nézett azokkal a megigéző szép szemeivel.

— De hát Ráby! arra esküdtünk-e mi meg egymásnak, hogy a népet boldogitjuk, vagy arra, hogy egymást fogjuk boldoggá tenni?

Ettül a hangtul, ettül a nézéstül aztán úgy járt a Ráby lelke, mint a vas, amit a tüzbe tesznek: elveszté aczélát.

Mit lehet a csókokra felelni. Socrates! Plato! Luther! Diogenes! Napoleon! Álljatok elő! Ki tud a csókra más feleletet adni, mint csókot? Okosabb, élczesebb, igazabb, érthetőbb választ: mint csókot? Kutatói a világnyelvnek, találtatok-e ennél többet, nagyobbat, örökké valóbbat, mint a csókot?

Ugyan ki vehetné rosz néven Ráby Mátyásnak, ha ebben a disputában ő is megbukott, mint a bölcsek és szentek minden collegiumai és synedriumai, s utóljára kapta magát, odavágta a sutba az egész utiböröndöt. Menjen az magában Bécsbe, — ha tudja az utat.

Akkor aztán a menyecske forditotta enyelgésre a dolgot.

— No már most majd én pakolok a számodra! — Azzal leakasztotta a falról a vadásztáskát, azt megrakta hideg sülttel, paprikás szalonnával, puha czipóval; a kulacsot megtöltötte jó szilvoriummal, — »eredj ki! ne ülj ide haza. Tele van a fejed boszusággal; szellőztesd ki. Eredj el vadászni. Jót tesz, ha kijárod magadat.

Aztán felöltöztette a vadászköntösébe, előhozta neki a nagy sárgyürü csizmákat: a vizslakutyáját is behitta a szobába: az elkezdett csaholni, a mint a puskát, tarisznyát meglátta, s örömében a gazdája nyakába ugrált. A vadászkutya jó kedve pedig az emberre is elragad. Ráby Mátyás a vállára vetette a puskát, meg a tarisznyát s nem ment se Nagyszombatba, se Bécsbe, hanem kiment a határba nyulászni. Az eltávozó férj sokáig hallotta még a feleségét künn a folyoson jó kedvün dalolni s a honn maradt feleség, még sokáig hallgatott az utczán végig csaholó vadászeb hangjára. — Allegretto!

A mig Ráby az utczán végig ballagott, azon gondolkozott magában, hogy lehet az, hogy ő egyetelnegy régi ismerős kortárssal sem találkozott még eddig a városban? Pedig itt járta ki az elemi iskolákat, (még akkor kálvinista iskola nem volt, tehát együtt a többiekkel a pápista rektornál), annak mindössze tizenöt esztendeje: hogy nem ismer rá akkori iskolatársaira? Hát csak ugy lehet, hogy a nyomoruság gyorsan vénit. A kit az idők megviselnek, az már huszonhat esztendős korában kész vén ember, vén asszony. Találkozott ő azokkal, a kikkel egy padon ült hadan, a kikkel együtt lapdázott, meg a kis leányokkal is, a kikkel a »hármas-futós«ban kergetőzött, csaknem mindennap az utczán, köszöntek is azok neki; de ő el nem tudta volna gondolni, hogy ez a görbehátu vén ember, meg ez a fakó cserszinü anyóka az ő játszópajtása lehetett valaha, a ki maga most a legszebb virágában élő délczeg ifju. Biz ez ugy van!

Most azonban épen egy olyan alak jött rá szemközt az utczán, a kinek az arczára kivétel képen ráemlékezett. Bőrkötény volt előtte, mely jártában csattogott a lába szárán, — az övébe dugva a háromszögvonalzó, meg a lapos plajbász, aztán meg a szekercze. Szépen köszönt

előre Rábynak s aztán el akart mellette suhanni; hanem az megállitotta.

— Szervusz Marczi! Ugy-e te vagy a Dacsóék Marczija? No hát meg sem állnál az ember előtt egy szóra. De régen láttuk egymást!

Azzal megfogta a legény kérges tenyerét s belécsapott és aztán ott tartá megfogva.

— De bizony magam is örülök, hogy ujra láthatom a tekintetes urat itt a mi szegény városunkban.

— De hát ne tekintetesurazz engem! Jó pajtások voltunk mi régente is. Tudod, hogy egymás mellett ültünk az iskolában is Emlékezel rá, mikor a gyújtó üveggel lyukat égettem a kalapodon : s te még csak meg sem vertél érte, azt mondtad, hogy »de már most mit hazudjam én odahaza, hogy hogyan égettem ki?« Hát tegezz engem most is.

— A magam részéről igen szivesen veszem, ha az ur azt mondja, hogy »te«, de engedjen meg, hogy én vissza ne mondjam : az nekem olyan nehezen esnék, mintha az apámnak kellene mondanom azt, hogy »te!«

— No hát, a hogy neked jobban fog esni; hanem a régi jó pajtásságot csak fentartjuk azért ezutánra is?

A legény nyüzsgölődve tekintgetett jobbrabalra, s látszott a képén, hogy nem bánná, ha a kezét eleresztenék.

— Már hiszen, a mi azt illeti; megkövetem egész alázattal : tisztesség nem esik, mondván: én azt gondolom, hogy nem egészen idvességes dolog lesz az, ha meglátják, hogy mi itt az utczán egymással igy parolázunk.

— Vagy ugy? Monda Ráby, egyszerre eleresztve a legény kezét. Attól tartasz, hogy gyanuba fognak téged, ha velem meglátnak beszélni?

— Attól nem tartok : eléggé gyanuba vagyok én már fogva, hanem megforditva attól félek, hogy az urnak lesz abból valami baja, ha meglátják, hogy én velem ilyen kontemfinter beszélget.

— Hát ugyan miért : te veled?

— Azért, mert én rólam tudják, hogy én kontrabontos ember vagyok.

— Mi az a? »kontrabontos?«

Ráby ki nem tudta találni annak a szónak az értelmét: francziául anynyit tesz az, hogy »csempész«; de hát az a bőrkötény, meg ez az ácsszekercze sehogy sem illik a csempészet külső jeleihez.

— Hát én nem tudom azt más szóval megmagyarázni. Kontrabontos az olyan ember, a ki valami kontrabontot csinál.

— Te ácsmester vagy, ugy-e?

— Az az, hogy kőmüves is, ács is. A falat is megrakom, meg a tetőt is kifaragom. Ugy hijják az ilyent nálunk egy szóval, hogy »faragó ember.« Most épen sietek az embereimet megnézni, a kik az alsó városban az égettek házaira felrakják a gerendákat. Az Isten áldja meg az urat, hogy felsegítette szegényeket!

— No hát én is odamegyek veled. Nekem úgy is mindegy, akármerre megyek ki a mezőre.

— Jó lesz biz az; csak arra kérem az urat, hogy ne igen álljon szóba a nyomorultakkal; mert aztán majd nem állhatják meg, hogy ne panaszkodjanak. Mindig akad ám rosz ember, a ki azt befütyüli, s akkor aztán rájuk fogják, hogy kontrabontot csináltak.

Most már kezdett hozzá hajazni Ráby, hogy mi az a kontrabont?

No hát elindultak egymás mellett utcza hosszant: egy úri vadász, meg egy bőrkötényes faragó ember.

A hány ház előtt elmentek, Ráby mindegyikre emlékezett, hogy hítták a gazdáját? Némelyiknek a czimere most is ott lóggott a kapu fölött. Sorba eltudta számlálni: »Ez itt a Tóth Pál szücsnek a háza.« — »Ez a Sánta Gábor csizmadiáé.« — »Itt lakik a Zöld Mihály takács.« A zuboly döngése most is kihallik az utczára.

— Igaz, hogy Tóth szücs, Sánta csizmadia, meg Zöld takács most is itten laknak, de a házak már nem az ő övéik. Ezét megvette a biró, amazét a nótárius: azét tulnan a Paprika Péter, a régi gazdáik zsellérségben laknak ott most. Elvették tőlük kótyavetyén.

— S miért vették el?

— Hát portzióban.

— Hát az öreg Sajtosné néne él e még, a ki anynyiszor megtraktált bennünket csájával, meg mustos tökkel, mikor szombaton

délután a laptázásból hazafelé jöttünk, s aztán verseket mondtunk neki.

— Él biz az. Vasárnaponkint ott láthatja az úr a templom ajtóban — koldulni.

— Koldulni? Hisz az olyan jó módu asszony volt. Mi érhette?

— Hát — a roszsz idők. Van ott még más is. Egész gléda. Hajdani jó ismerősök. Csak egyszer úgy vasárnap délelőtt ne sajnáljon az úr a pápista templom ajtajához elmenni, a hol a koldusok sort állnak, aztán a hogy eszébe jutnak a régi ismerősök nevei, kiáltsa el sorba: mindenikre meghallja: »itt vagyok!« A presbyter is él még, a ki examenkor huszast osztogatott a legjobban felelő fiúknak az iskolában. Minden pénteken délelőtt megláthatja az úr, a mint a konyha ajtójában tartja a tarisznyáját a kenyérdarab elé, a mit a szolgáló leszelt a számára. Az a legvénebb koldús.

— Boldog Isten! De hát hol ennek az orvossága?

Most a néptanító lakása elé értek.

— Hát a jó öreg Buczkay él e még? De szeretném újra látni.

— Él; de ne kivánja az úr meglátogatni; arra kérem. Nem veszi jó néven. Valahányszor ilyen úrforma jött ide, az mind meg látogatta, őtet is, az iskoláját is. Kikérdezték, mi hogyan van? Az öreg jó hittel elmondott mindent, hogy ez is kéne, az is kéne még az iskolában, az urak aztán megbiztatták, hogy no majd közbevetik magukat az előljáróságnál, hogy a kivánságai teljesüljenek. Meg is tették. Aztán a mint tovább mentek, akkor az előljárók megrohanták a rektor uramat, lekorholták, hogy mit csinál az ő hátuk mögött kontrabontot? mit panaszkodik az uraknak, hogy e kéne, a kéne! S boszúból aztán még azt is elhúzták tőle, a mi eddig kijárt neki. Ugy hogy az öreg most abból él, hogy dohányzsacskókat készit, s ha az állapotja felől kérdezősködik valaki, veszi a kalapját s kimegy a házból.

Aztán találtak egy olyan házat a piacz szegletén, a melyiken nem volt se ajtó, se ablak: a kapu boltozatig felnőtt gaz korói zárták el az utat az udvarra.

— Hát innen hova lettek?

— Árváké volt a ház, a kik az osztály fe lett összeperlekedtek; aztán olyan szépen eligazították a dolgukat, hogy most már a félig összedült házra a szomszédok sem licitálnak. Ugy jár majd, mint az a másik, meg az a harmadik ott, a minek a puszta helyén most a libák legelnek: olyan szép zöld fü van.

Mindenütt elijesztő inség, hanyatlás nyomai! A hol pedig egy szép új házat látni, czifrára kifestett ablakokkal, vas táblákkal, az mind előljáró uraim ő kegyelmeiké.

Az alsó városban volt az a negyven ház, a mi egy nagy tüzvészben leégett. Ott voltak a legsárosabb utczák, feneketlen utakkal; hogy csak a keritésbe kapaszkodva lehetett az embernek egyesével végig lépkedni a házak mellett.

A legtöbb háznak a tetején most dolgoztak.

A gazdák csak úgy félve köszöngettek Rábynak, mikor meglátták, s észre lehetett venni, hogy küldözik befelé az aszszonyaikat az udvarról; mert a fehér nép nem állja meg, hogy el ne járjon a szája. Nem is igen adtak ezek feleletet, akármit kérdezett tőlük; pedig többekhez intézte a kérdést, hogy miért halasztották ilyen tavaszi időre a betetőzést, mikor még az őszszel megkapták a szétosztott ajándékot?

.... Hát — csak — hogy — így úgy — no.... Ez volt a felelet.

Dacsó Marczi tovább vonta őt magával: odadörmögve neki:

— Nem mondják ám ezek, hogy mi bajuk van, az úrnak, ha mézeskalácscsal csalogatja is ki belőlük; mert tudják már a mulatságnak a végét. Az ur meghallgatja a panaszukat, elmondja odafenn a császárnak, a császár erre leküld egy hatalmas pirongatoriumot az uradalomnak, hogy mért nem orvosolja meg a jobbágyok bajait? arra az úri szék odaczitálja maga elé a panaszkodókat, jó huszat vágat rájuk sorban, s azzal megirja a császárnak, hogy a jobbágyok meg vannak már orvosolva. Nem panaszkodnak ezek már senkinek. Dehogy árulták volna el az úrnak, hogy a házuk azért maradt födetlen, mert a mint a hetvenöt aranyakat megkapták, még meg sem melegedett náluk a pénz, már rajtuk jöttek notárius, esküdt, kis biró, s behajtották tőlük a ki tudja mióta elmaradt porcziókat s elszedték a kapott pénzt.

— De már ez istentelenség! kiálta fel Ráby. Ezt nem fogom eltűrni. Csak egy ilyen portziós könyvet kaphassak meg tanúbizonyságnak.

— No az úrnak nem fognak egyet is oda adni, hanem ha akarja, én összeszedek estig negyvenet s holnap odaviszem a házához. Nekem ide adják

— De hát te nem félsz az előljárók haragjától?

— Bánom is én, ha haragszanak. Ők vannak én rám szorulva, nem én ő rájuk; s ha akarom, itt hagyom őket, s más városban is megélek a tenyerem után. Gondol is azzal egy faragó ember, hogy ki haragszik rá?

— De boszút állhatnak rajtad alattomos úton....

— No azt ők nem teszik. Mert kezemben van az üstöküket.

— Ugyan hogyan?

— Hát hiszen — az úrnak csak el merem mondani; mert tudom, hogy jó ember; de másnak meg nem mondanám. Egy szép este odahivattak a tanács házhoz, azt mondták, hozzam magammal a kőmüves szerszámaimat is. Odamentem. Akkor azt mondták, hogy elkell mennem a nótáriussal ahoz a titkos bejárathoz, a miről rajta kivül senki sem tud; mert azt még a török uraság alatt készíttették, s soha az egy nótáriuson kivül, meg a rácz papon kivül senkinek nem volt szabad tudni, hol van annak a rejteke? Azt most be kell falaznom.

— E szerint te tudod, hogy hol van a rejtett kincs folyosójának a bejárata?

— Tudom, mert én csináltam el ugy, hogy arra most aztán keresve se talál senki a nótáriuson kivül.

— Rá vezethetnél engem?

— Nem biz én. Mert elébb megesküdtettek nagy kegyetlenül, hogy soha senkinek másnak, mint a nótáriusnak, a parancsolatjára azt a berakott ajtót fel nem bontom. S a mire én megesküdtem, azt én meg is tartom. Hanem mondok valamit. Rá lehetne arra még is jönni.

— A rácz pap által, a ki a rejtek másik bejáratát tudja.

— Az által épen nem. Az tudja jól, hogy őt agyonvernék, ha a titkot elárulná. Hanem másképen. Ha az úr olyan könynyen beszélhet a császárral, csinálja azt ki, hogy rendeljen el új tanácsválasztást a községben. Akkor tudom, hogy se biró, se nótárus, se sénátor egy sem marad meg; s ha aztán új nótárus lesz, annak felfedezhetem, hogy hol a befalazott bejárat; mert az esküm úgy szólt, hogy csak a nótárus parancsolatára szabad azt kibontanom.

— Ez jó gondolat volt tőled, Marczi. Ezt keresztülviszem.

— Hát csakugyan olyan nagyon szivén hordja az úr ennek a mi nyomorult népünknek a sorsát? Az Isten áldja meg érte! De hát már most tudja meg tőlem, hogy mi a legfőbb veszedelme ennek a városnak? Mert a mit eddig meg tudott, az még mind csak kismiska. Hogy nyáron szolgáltatják le vele a téli robotot, hogy tizszeres adót hajtanak be rajta, hogy a borát elharácsolják szüretkor, hogy háromféle dézsmát szednek tőle, az még mind tréfa volt eddig; de most már a földet húzzák ki a lába alól. — Tudom, hogy jót akart vele a császár, mikor elrendelte, hogy az egész országot fel kell mérni. Jó is volna az, ha a császár elküldhette volna a rézczirkalmát; »eredj te czirkalom, neked fejed is van, két lábad is van, lépd meg, mérd meg az én országomat, aztán gyere vissza s adj számot.« Az ám; de az eleven czirkalomnak még két keze is van s az arrafelé hajlik, a hol jobban kenik a markát. Tudom, hogy vannak köztük derék megvesztegethetlen emberek is; csak az a kár, hogy azokat én nem ismerem. Ez a mienk roszabb a töröknél, a tatárnál. Csupa hamisság az egész munka a mit csinál. Minden java föld bitangba megy az ő mérése szerint s azt az előljáróság szétosztja maga közt. A köznépet pedig mindenütt a mivelhetlen atkás mocsáros földekre szorítják. Ugy hogy már az utolsó tehenkéjét is kénytelen eladni mingen szegény pógár, mert nincs hol legeltetni. Hiszen ne restelljünk kifáradni a határba, tegyünk úgy mintha vadásznánk, majd meglátja az úr micsoda égrekiáltó igazságtalanság történik ezzel a néppel?

Ráby naphoszszant elbarangolt a mezőkön, a mocsárokon keresztül-kasul, régi iskolatársával; az megmutogatott neki mindent. Biz itt, ha az új felmérés foganatba lesz véve, a nép négy ötöd része elpusztul; felfalja az ötödik. A telkes gazdából lesz zsellér és béres.

De minden nyúl megmenekült Ráby elől. Vadászhatott magára a vizsla; a gazdája nem azon a nyomon járt. Este felé üres tarisznyával tért haza. Hogy az asszony észre ne vegye, az elemozsinát a vizslának osztotta el. Éhes sem lett. Hanem a feje lett tele, meg a szive.

Fruzsinka bizonyosan vette észre az urának a lelki állapotját, mert nagyon nyájason forgolódott körülötte: jó túrós csipedettre várta haza: tudta, hogy azt szereti legjobban, kivált ha olyan kemény, hogy kiugrik a villa alól. De azzal sem igen lelte kedvét. Csak fekhetnék volt.

Másnap korán reggel ott volt nála a Dacsó Marczi. Elhozta a mit igért. Egész nyaláb por cziós könyvet. Ráby azokkal aztán bevette magát az irószobájába s egész nap volt velük dolga, mig azt a sok furfangos zsarolást mind kapiczánra tudta szedni.

A Dacsó Marczi meg ment tovább a maga dolgára.

Mikor a hosszu utczáról a piacz felé közeledett, nagy hegedü, dudaszó ütötte meg a füle dobját.

»Ejnye, de furcsa, gondolá magában, nagy bőjtben muzsikaszó! Valjon ki lakodalmaskodik most?«

Mikor aztán a piaczra kiért, mingyárt megtudta, hogy mi az?

Verbunkosok tánczoltak az utczán.

Hja biz a császárnak nagybőjtben is szüksége van katonára. Az emberhúsra nincs bőjt.

Szép institutzió volt az a verbunk!

Kiválogatták a huszárok közül a legszebb, legdélczegebb és a legkorhelyebb legényeket. Azok aztán hatosával, tizenkettesével városról-városra, faluról-falura jártak verbuválni.

Végig muzsikáltatták magukat az utczán, maguk is danolták hozzá:

»Piros csákós süvegem,
Most élem vig életem,
Bokréta van mellette,
Barna babám kötötte!«

Palaczk, csutora volt a kezükben, tele jó borral; a mely legény eléjök került, megölelgették, összecsókolták, itatták a jó borból; egyszer csak azt vette észre, hogy az ő fején van a bokrétás, szalagos huszárcsákó. Akkor aztán a pap sem mentette ki onnan többet. Az övéké volt. Dalolhatta aztán, hogy:

»Soha sem vétettem Székes-Fehérvárnak,
Mégis elrántottak gyalog katonának,
Huszárnak állottam, bakkancsosnak tettek,
Hej, a ki áldotta! már mingyárt rászedtek.
Verje meg az Isten a mészáros bárdját!
Minek vagdalta el a kis borju lábát?
Mostan a kis borju nem tud lábán járni:
Szegény bakancsosnak hátán kell hordani!«

De legnagyobb aratása volt a verbunknak a vásártéren. Mikor ott karikába állva el kezdték lejteni azt a délczeg tánczot, a mit én magam is csak kétszer láttam életemben. Olyan táncz volt az, hogy azt nem lehet leirni. Benne volt a magyar daliás tempóknak egész összesége, a hegyke legénykedés, a kaczkiás legyeskedés, a dévaj jó kedv, és a világfitymáló daczminden mozdulatban, taglejtésben, fejhordozásban, azok a tengerátlépni készülő nekilépések, azok a csillagijesztő fejfölütések, azok a hegyetemelő válltaszitások; taps, lábdobbantás, sarkantyupengetés mind egyszerre, mintha zsinórra rántanák; — aztán mikor jött a kopogóssa, nem ám lábhegyen, mint a szinpadi tánczosok, hanem a két sarkán, egyenesen, mint a jegenyeszál, kezében a tarsolyos kard, fejében a tollas csákó, ugy járta azt a muzsikaszó frissére a tizenkét délczeg vitéz egy karélyban, forogva, és körül járva, mint a planétakeringés, s tüzet szórva a szép asszonyokra a két szeméből s integetve a legénynek, a ki a sokaság közül termetre kiválik!... Nem lehet azt igy elmondani. Látni kellett azt. Az elszédített. Magamnak is az a szerencsém, hogy még gyerek voltam, különben talán én is felcsaptam volna.

A toborzók épen akkor végezték a verbunkos tánczot, s jöttek az utczán arrafelé, a honnan Dacsó Marczi közeledett.

Elül tánczolt a kisbiró; kulacs volt a kezében; s ugy szeretett volna tenni, mintha jó kedve volna. Utána járta idomtalan bakugrásokkal a toborzó dudás, egyszerre tánczolt és muzsikált: mind a kettőhöz értett: egyikhez csufabbul, mint a másikhoz; az után jött csupa merő pávakakas lépésekben a szép verbunkos csapat, csak úgy kinálgatta az itczés üveggel a paraszt legényt, a kit az anyja a kis ajtóból ugyancsak igyekezett a toborzók elől visszarán-

czigálni gatyájánál fogva. (Ne tessék megbotránkozni ezen a szón : mert hiszen másutt akárhol fogják meg a paraszt legényt, kirántja magát könynyen; de ha e n n e k a sűrű ránczába hátul belemarkol valaki, akkor meg van fogva; mert ha el talál szakadni a korcz, vége a vitézségnek.)

Egy pár legény lépre akadt már, azok egy-egy huszárral összeölelkezve, járták volna a Kállai kettőst, fejükben a huszárcsákó, a huszárében meg a paraszt kalap : egy közülök a tenyerével hajigálta fel a légbe a szép fehér lázsiás-tallért, a mit felpénzül kapott, dicsekedve, hogy milyen olcsón jutott pénzhez : egy morva vándorló legény meg, a kit a kocsmában térítettek el a schuszteri pályáról, szörnyen ígyekezett utána csinálni a huszárnak a kuferczes tempólépést : a mi rettenetes jól illett a papucsos lábának.

Marczi bizony oda se nézett nekik, dolga volt, sietett. Hanem a kis biró a verbunk elején utját állta.

— Utczu bizony Marczi pajtás! Már csak meg sem állnál egy szóra? Úgy szaladsz, mintha rákot loptál volna s az csipné a fodor hájadat az ing alatt.

— Sietek ám. A Csikóék szelemenfáját még ma mind el kell készítenem. Azt látom, hogy te már k é s z e n vagy.

— Ne bolondulj, Marczi pajtás. Hájszen egyszer él az ember! — Igyál egyet no a kedvemért.

— Iszik az ördög! Nem látod, hogy ma ács vagyok? Háztetőkön kell mászkálnom : mind leszédülök.

— De bizony csak egy korty bakatortól te le nem szédülsz. »Kutya iszik vizet : Bort, a ki megfizet.« Addig odább nem mégy, a mig egyet nem húztál a kulacsomból.

— No hát ide vele. Marczi megtette neki, hogy ivott.

— Aztán csókolj meg szépen : igaz barátságból. Isten áldjon meg pajtás!

Marczi azt is meghagyta történni, s azután igyekezett tovább menni.

— Marczi pajtás! kiálta utána a kis biró; gyere vissza még egy szóra. Ide gyere!

— No mi kell még?

— Tudod, hogy tavaly egyszer kukoriczafosztás előtt való vasárnap a Csémiék háza előtt egy tallért kértem tőled kölcsön.

— Régen keresztet vetettem én már arra.

— No hát azt most már megadom. — Van pénzem. Tartsd a markod.

— De már akkor csakugyan nagyon részegnek kell lenned, ha még fizetsz is.

A kis biró előkereste a mándli zsebéből a lázsiás tallért s markába nyomta a Marczinak : meg is szoritotta a kezét.

De most már igazán ment a Marczi.

Csak hogy még egyszer visszaszólították : most már egészen más hangon.

— Dacsó Marczi te! Állj meg csak, ne szaladj. Nem vagyok ám én egy cseppet se kótyagos; hanem te lettél valami, a mi még nem voltál. Ittál a katonák borából, elvetted a katonák felpénzét; katona vagy te már, galambom Marczikám, csak állj be a sorba!

A legény elbámult, a mint a huszár csákót egyszerre csak a fejébe nyomták. A keze a bőrköténybe dugott szekercze nyelét markolta meg. Egy pillanatig az járt a fejében, hogy rárohanjon a kis bíróra s ketté hasítsa egy csapással a koponyáját. — Hanem aztán meggondolta magát. »Ezt bizony magad kerested magadnak. Itt a jutalma a tegnapi sétafikálásnak a bécsi urasággal.« Azzal csak megadta magát. Van is mit sajnálni azon, hogy i n n e n elviszik az embert katonának. Nincs, a ki utána sirjon, ebben a városban. Azt tette, hogy lecsatolta a bőrkötényt magáról.

— De már ha katonává lettem, akkor eb hordja ezt a bőrkötényt, szekerczét tovább. Szedd fel, kis biró, hozd utánam! — No hát már most hadd látom, hol az a bor? No most czigány, húzd az én nótámat: »Katona vagy rózsám, az lettél!« Hadd szakadjon meg a szive a sok csalfa leánynak. »Sok viz lefoly még addig a Dunában. Mig engemet megláttok ez utczában!« No hát már most káplár uram, gyerünk, menjünk: kinyúlunk ma, az angyalát! világ boszújára, kivilágos kivirradtig.

S csakugyan azt tette a Marczi, hogy ivott egész reggelig a verbunkkal. Nem szokott a verbunkos aludni, csak minden negyednap.

A kis biró perse elment a bőrkötényt haza-

vinni a Dacsóék házához. Nem volt annak egyéb dolga a verbunkkal, mint épen csak a Marczit elkaparintani: a kinek minden lépésére rálestek.

Másnap korán reggel a verbunkos káplár haza kisérte a Marczit, hogy hadd hagyja rendbe a házatáját. Volt egy vén nénje, arra mindent rábizhatott szépen. Hiszen tiz esztendő nem a világ, akkor majd haza kerül megint. Hisz mingyárt letelik az: az ember észre sem veszi.

A jó öreg néne javában kötözgette öszsze a batyut az útra készülő öcscse számára, a mint jön be nagy tappogással a kis biró s elkezdi:

— Héj Dacsó Marczi öcsém. Azt parancsolja neked biró uram, hogy a verbunk még egy hétig itt lesz, addig te itthonmaradsz: sehová sem mégy, hanem befogod a három lovadat s ma még bemégy forspontba Pestre.

A Marczinak sok volt már a fejében.

— Ejnye a szent Árgyrussát! »Elmehetsz, ittmaradsz, kimégy; befogsz, kifogsz!« Oh te halottbemondó, lakodalomrahivogató, forspontrakergető, kis biró! Te délig mindigéhes — estig mindigrészeg kis biró! te a város dobja szamárbőrén testvérgyilkosságot elkövető kis biró! Azt mondom, hogy most mingyárt kieblábolj innen, hazáig meg se állj, otthon felmászsz a kazal tetejére, onnan parancsold meg a verebeknek, hogy ezután fél lábbal lépkedjenek; s a míg azok neked szót nem fogadnak, addig ide nekem vissza ne jöjj; mert ha még egyszer idehozod ezt a fejelésnél elfuscherolt pofádat, hát dudát csinálok belőled s azon muzsikáltatok magamnak! Annak a hájduda birónak pedig megmondd, hogy »eb ura a fakó!« A császár katonája vagyok én! Nekem csiszlik biró ne izengessen többet; mert én huszár vagyok! S azt tanuld meg, hogy első a világon az atya úr Isten, azután a fia, azután jön mingyárt a magyar huszár, azután jön a huszárnak a lova, azután jön a huszár lovának a patkója; azután jön a semmi, s csak azután jösz te, meg a biró, meg a magistratus: Hallottad? No ha hallottad, hát eredj haza, s mond el otthon, hogy a Dacsó Marczi nem hall már egyebet, csak a trombitaszót! A többi mind kutyaugatás.

A kis biró csak nevetett.

— Ugyan ne mókázz, Marczi öcsém. Hiszen megfizetnek ám jól a forspontért. Egy forint minden ló meg státzió után, aztán meg ostorpénz, meg borravaló.

— De hát mért kellene épen nekem forspontba mennem? Mikor itt van még hetven szekeres gazda, a kinek semmi dolga nincsen, mint majmot nézni, mikor t. i. egymásra bámul.

— Hát megmondom az okát, édes Marczi öcsém, hogy azt ne gondold, hogy az ember itt most tégedet csak kujonérozni akar. Hát tudod, az inzsellér bevégezte a munkáját; ma megy ki a városból. Aztán tudod, az a sok riha csöcselék nép mind dühös ő kemére. Rég fenik rá a fogukat, hogy majd mikor elmegy, a város végén rálesnek egész baromsokasággal s csunyául meghajigálják sárral, meg göröngygyel. Meg is teszi az a nép, a milyen veszett. Hanem hát tudod, tégedet szeretnek. Ha meglátják, hogy te vagy a kocsis, a ki az inzsellért a szekereden viszed, akkor nem merik meghajigálni, nehogy tégedet koppintsanak fejbe

A Dacsó Marczinak egyszerre valami odalőtt a fejébe. Mintha a forró láz csapta volna el, olyan hőség támadt az agyában. Elkezdett lassabban beszélni, még a hangja is reszketőssé vált.

— Hát az inzsellér akar hazamenni Pestre? — Elviszi a mappákat is, meg a protocollumokat is? — No csak azért kérdezem, hogy milyen ülést csináljak, hogy minden elférjen a kocsiban? — Aztán igazán jó borravalót szokott adni a kocsislegénynek? — No hát, Isten neki, nem bánom: beviszem. Mingyárt a lovak után látok.

Azzal kitámolygott az istállóba. A homlokán csak úgy gyöngyözött a sürü veríték.

— Tudtam, hogy a borravaló szóra megjuhászodik a legény! monda a kis biró a káplárnak, a kit magával vitt a tanácsházhoz, hogy az engedélyt megadja hivatalosan a rekrutának ez egyszer és utoljára civil kiküldetéseért.

Félóra mulva készen állt a könnyü fonott oldalú cséza a jó három lóval a praefectusi kastély előtt, a hol a mérnök szállva volt. Maga űlt a kocsis ülésben a Dacsó Marczi. A hajdúk lehordták nyalábszámra az okmányokat: azokat mind jól el lehett pakolni a hátulsó saraglyába a bőrtakaró alá; magát a mappát, a mi egy hosszú bádog tokba volt dugva, ki nem adta volna a kezéből a hites mathematicus, mert abban van az ő egész tudománya. Azt odatette maga mellé az ülésbe s még egy szijnál fogva oda is kötötte a kocsi oldalához. Jól neki volt öltözve a hidegnek, botosok a lábain, a bundája felöltve, a téli sipka lekötve az álla alá. A szolgálattevő hajdúknak fejenkint mind egy egy ezüst huszast osztogatott.

— No aztán, Marczi öcsém, biztatá a kocsisát, ha jól elhajtasz, tudod? hát akkor majd nagyot iszunk ma.

— Ugyan iszunk! erősíté meg Marczi a maga részéről.

. . . . . .

Ráby Mátyást ma megint kiunszolta a felesége vadászni. Hátha ma szerencsésebb lesz, mint harmadnapja s nyúllal jön haza?

Az aszszony csupa szeretet és figyelem volt hozzá.

Hát aztán nem bolondság az embertől, hogy mikor van neki egy jó szép, takaros, szerelmes felesége, van jól hordó puskája, jól álló vizslája, jól szelelő pipája, mindezekhez elég jövedelme, puskapora, vágott dohánya; hát még sem éri be vele; hanem nagyobb dolgokon töri a fejét. ?

Ki nem ment a fejéből, a mivel azt az utóbbi napokban teleszedte.

Azért ballagott ki egy kicsit a mezőre.

No oda meg hát épen jó helyre ment.

Ezúttal a budai út felé ment ki a városból, s bámulva látta, hogy a város végén a fazekas és vályogvető nagy gödröket egész népcsoport tartja megszállva, aszszony, férfi és gyerek; mintha valakire várnának.

Nem akarta tőlük megkérdeni, neki úgy sem mondanák meg.

De alig haladt a agvagvermeken túl mintegy ötszáz lépésnyire, a mint egy három lovas kocsit látott vágtatva jönni a kastély felől; mire az egész elrejtözött néptömeg nagy zsivajjal rohant elő a földvágásból; s két felül az út melletti garádot ellepte.

A kocsiban ülőket nem birta fölismerni; azt sem vehette ki, hogy a néptömeg mit kiabál rájuk? De e kiabálásnak a hangja valami oly ádáz volt, hogy azt nagyon meg lehetett különböztetni attól a búcsúriadaltól, a melylyel egy néptömeg a távozó kedves vendéget szokta utnak ereszteni. Mikor a fogat a néptömeg között végig vágtatott, a zaj még erősebb lett, az aszszonyok legjobban visítottak; a felemelt öklök és botok fenyegető kiséretet képeztek hozzá. A kocsi természetesen nem állt meg a kedvükért közöttük, hanem vágtatott, a hogy csak a három ló ragadta, mig kijuthatott a sokaság közül. Különben semmi erőszakoskodás nem érte a bennülőket.

Mikor a kocsi utolérte Rábyt, ráismert legelébb is a hátulsó ülésben kuttogó mérnökre. Most már értette, hogy mit kiabált a nép olyan nagyon? Hanem azt már nem értette, hogy mi tartóztatta őket vissza, hogy jól meg nem hajigálták ő kelmét, holott a kezük ügyében volt az a jó hajigálni való agyag? — Megértette azt is, a mint a szekér egészen odaért hozzá; mert akkor a kocsis megállítá a lovakat. Akkor aztán megismerte benne a Dacsó Marczit.

— Servus humillimus! köszönté Rábyt az indsellér. Hallotta spectabilis azt az infernalis búcsúztatót? Igy eresztik ám ki minden faluból az indzsellért. Ha a Marczi nem lett volna a kocsisunk, még meg is hajigáltak volna.

— Tekintetes uram: szólt a Marczi borrekedt hangon Rábyhoz. Van-e még abból a pályinkából abban a kulacsban?

— Van Marczi: nesze, igyál.

A legény megfogta a kulacsot, s addig le sem vette a szájáról, a mig az utolsó kortyot is ki nem húzta belőle.

— Marczi! Majd megárt.

— De bizony meghasznál! dörmögé Marczi, visszaadva a kulacsot. No hát — áldja meg a mindenható!

Azzal közé vagdalt a lovaknak s azok megint neki rugaszkodtak, a négy kocsikerék csak úgy szórta maga körül a sarat.

Ráby megállt az útfélen és utána nézett. Elgondolkozott rajta, hogy milyen különös, hogy épen ennek a fiúnak kell a szekerén beszállítani azt az egész machinát, a mi az ő népét tönkre rontja, a szerzőjével együtt.

Egy helyütt, a mint az országút a Dunához közeledik, egy mellék út kanyarodik fel rá, mely a szigetségi révbe vezet. Mikor a Marczi bricskája ehez a helyhez ért; egyszerre neki fordította a kocsis ennek a mellékútnak a lovait s kegyetlenül közéjük vert A szekér a meredekről vágtatva rohant le egyenesen be a Dunába.

— Szervusz világ! Kiálta messze elhangzó kaczagással a legény, elhajítva a virágos kalapját; s már akkor ló, szekér mind benne úszott az épen tavaszi áradástól kavargó Dunába. Akkor aztán, mikor már nyakig ért a viz, visszakiáltott Dacsó Marczi a kocsiban ülőre: »no most iszunk már mingyárt nagyot, kegyes uram!«

Ráby csak azt látta, hogy az elmerülő sze-

kérből egy bundás alak kétségbeesetten akar kimenekülni, de a nehéz úti öltözet lehuzza; nem sokára elmerül a szekér, s a rajta ülők; a három lónak a feje még egy ideig kilátszik a vizből, a mint küzdenek a halálos ár ellen; utoljára azok is elbuknak a hullám alá. Kocsi, mérnök, protokollum és mappa, mind lementek a Duna fenekére. Soha se találta meg azokat senki.

Ráby Mátyás megdermedten állt ott az útfélen; a nedves bőjti szél végig söpört az avaron, s a távolból egy néptömeg ordítását tépte magával, mely olyan volt, mint mikor a kétségbeesés kaczajra fakad.

Tizenkettedik fejezet.

(Ennec az ember maga sem tvdhatia, hogi mi lez az weege?)

Ez a catastropha végzetes hatással volt Ráby lelkére.

Visszafordult, hazament: egész feje lázban égett.

Elmondta a feleségének, a mi történt.

Ebből aztán az asszony kitalálta, a mi történni fog.

— Most ennek az lesz a következése, hogy te még is csak neki indulsz annak az útnak, a mitől vissza akartalak tartani.

— Hát megszégyenüljek-e egy tanulatlan paraszt legény példája előtt, a ki nem olvasta Curtius történetét, a ki nem birt fogalmakkal magasabb erényekről, s képes volt a maga együgyü barbar heroismusával feláldozni az életét, hogy a községe nyomorult népét a koldusbottól megmentse. Ez mert neki ugrani a sötétségnek s én, a ki látok, ne merjek lépni?

— Hát még is csak megakarsz engem keseríteni?

— Inkább haragudj rám, mint megvess!

— Hát neked a szeretet semmi.

— Inkább elviselem azt, hogy az egész világ gyülöljön törhetlen akaratom miatt; minthogy rá szolgáljak a szeretetére a gyávaságommal.

— Itt csak az én szeretetemről van szó.

— Az viszonozva van az én végtelen szerelmem által. Tudom, hogy csak miattam reszketsz. Ellenkezésed, a mivel vissza akarsz tartani, tudom; hogy a te nagy szerelmed tanúbizonysága s imádlak érte. De halld angyalom. Ha én innen erről a helyről megfutok; én ezen a pályán minden ajtót becsaptam magam előtt. Nincs más választásom, mint viszszatérni a katona pályára, a mire suhanczkoromban készültem. Hát ott, a hol ágyutelepeket kell megostromolnom, kevésbbé fogsz-e félteni? A spahik szablyái között örömestebb látsz-e viaskodni, mint egy csoport bújkáló cselszövényei között. Én bizony mondom neked, hogy ha most nem megyek fel Bécsbe, akkor soha sem megyek. — Megirom a császárnak, hogy ez a tusa nem nekem való, küldjön az ezredemhez, a hol bajtársaim vannak; Karánsebesre. — Válaszsz!

Fruzsinka azt választotta, hogy nem szólt semmit, csak sirt.

Ez is marasztás.

Ahoz, hogy valaki egy szerető nőt elhagyjon akkor, a mikor sír; hogy ott ne maradjon nála addig, a mig ismét nevetni látja, — kovasziv kell.

No hát Ráby Mátyásnak volt ilyen tűzkőből való szive. — Nem jól mondtuk ott tentebb: nem viaszból volt a szive, mely a szép szemek tüzétől megolvad; kovából volt, mely a legerősebb választóvizben, a szép szemek könnyeiben sem olvad meg.

El tudott menni hazulról, úgy hogy a fiatal menyecskét sírva hagyta otthon.

Azt hitte, hogy hiszen majd nagy hamar visszatér Bécsből. Mert lehetett ám akkor is gyorsan utazni. A hires nyergesujfalusi gyorsparasztok egy nap alatt fölrepítették az embert Bécsbe.

Fruzsinkán kivül senki sem tudott róla, hogy Ráby Bécsbe ment.

Ott sem mutogatta magát sehol. Tudta, hogy a császár minden reggel nyolcz órakor le szokott menni a »Ligetbe« s ott egy óráig sétál, a maga egyszerü, kopott zöld kabátjában, tolldisztelen kalapban: a kik nem ismerik, legfeljebb valami lovásznak nézik. Ott beszélhetett

vele Ráby. Elmondhatta neki élő szóval, a miket odalenn tapasztalt.

A császár aztán megdicsérte az eddigiekért, s megbizta, hogy csak folytassa tovább. Adott neki mindent (hát a mi telt szegénytől) menlevelet is, a miben megparancsoltatik nagyoknak és kicsinyeknek, hogy Ráby személyét bántani tartózkodjanak. Hanem az megmondatott neki, hogy az oltalom levelet csak a legvégső szükség esetén mutassa elő, s egyátaljában el ne árulja, hogy a császárral személyesen értekezett.

Sietett aztán haza; mint a ki dolgát legjobban végezé, ellátva mindenféle parancsolatokkal.

Visszatérő utját ugy ejtette, hogy Pestnek jöjjön; s ott eljárja megint a dicasteriumokat.

Legelőször is a vármegyeházához ment, a jegyzői hivatalba, holmi okiratokat kikerestetni.

Ott találta Tárhalmy főnótáriust.

Tárhalmy se nyájasabb, se komorabb nem volt hozzá, mint az előtt. Behítta magához a belső szobájába s mikor egyedül voltak, azt mondta neki:

— No ugyan jó, hogy compareáltál, öcsém; mert már edictaliter akartunk evocálni, mint »nobilis elapsus«-t.

— Engem evocálni? Miért?

— Hát barátom, vádolva vagy. S találd ki, hogy mivel? Azzal, hogy te vagy a Gyöngyöm Miska, s te raboltad ki harmadnapja a Rotheisel zsidót a styriai erdőkben.

Ráby nem tudta, hogy nevessen-e? vagy szörnyüködjék?

— No de ez már izetlen tréfa!

— Magam is azt hiszem, hogy ostoba tréfa; hanem hát vádolnak vele. De te abból nagy könnyen kivágod magadat. Kimutatod az »alibit«, az alatt másutt voltál, s azzal vége.

Ráby akarta volna, hogy ne vörösödjék el; de lehet is azt tenni! olyan erős ember nincs a világon, a ki, ha egyszer az orczája a fejébe vette, hogy ő most el akar pirulni, az ellen sikerrel tudjon küzdeni.

— De én nem ereszkedem le annyira, hogy ily eszeveszett vád ellenében védelmezzem magamat. Actori incumbit proba.*) Hivják elő Rotheisel Ábrahamot, az bizonyitani fog a mellett, hogy nem én voltam, a ki őt kirabolta. Én nem bizonyitgatok semmi alibit.

— Tudom ám én azt is, édes öcsém, hogy miért? Mert te ez alatt a három nap alatt olyan helyen jártál, a mit még kevésbé lehet elárulnod, mintha a styriai erdőkben utasokat fosztogattál volna ki; s az, a ki bizonyithatná az alibidet, olyan személy, a kit nem lehet tanunak megidézni. Nem kérdezem. Én nem leszek birád. Tudod, hogy a főjegyző csak referál a törvényszéken, de szavazattal nem bir. — Te tehát azt, hogy hol jártál az utolsó napokban? nem engeded magadbul egykönnyen kiszoritatni. Vannak pedig, a kik csak azt akarják. S a tréfának ez a komoly alapja. Azért akarod inkább a Rotheisel zsidóra bizni, hogy tanuskodjék a mellett, hogy a rabló, a ki fejbe ütötte s kifosztotta, nem te voltál.

— Rotheisel bizonyosan megteszi azt: ő engem jól ismer.

— Tudom. Csak hogy a zsidónak a tanubizonysága törvényeink szerint csupán akkor érvényes, ha megesküszik rá.

— Rotheisel meg fog esküdni.

— Ne mondd ki olyan könnyen. A zsidó nagyon nehezen szánja el rá magát, hogy az esküt letegye. Maga a saját Talmudja is megneheziti azt neki. A Schulchan Aruch törvényei egész psychologiai torturát szabnak a zsidóra, csak odáig, a mig az eskü letehetés megitéltetik neki. Törvényeik szerint az, a ki mingyárt az első felszólitásra késznek nyilatkozik az eskületételre, már azért megfosztatik a képességétől. Elébb meg kell azt gondolnia. Elébb a rabbinak meg kell őt jól ijesztgetnie. Egy olyan nap, a melyen egy zsidó esküt tesz le a törvényszék előtt, gyász és siralomnap az egész községre nézve. Hát még hozzá a törvénytelen megszabott zsidó esküforma. Ismered-e?

— Nem figyeltem rá.

---

*) A vádlott tartozik bizonyitani.

— Megállj. Majd kikeresem a számodra, aztán hallgasd meg. A legutolsó czikke a Tripartitumnak.*) Igy szól: »A zsidót, mikor esküt akar letenni, a nap felé kell forditani, mezitláb, a zsidó sapkával a fején, halotti ingébe felöltöztetve, s kezében a Mózses törvényeit tartva. — Az eskü pedig ez legyen: Én (név) zsidó, esküszöm az élő Istenre, a szent Istenre, a mindenható Istenre, a ki teremtette az eget, földet, tengereket, és mindeneket, a mik azokban vannak, hogy az, a kit ez a keresztyén vádol, ártatlan és nem vétkes. És ha hamis eskü bünét követném el, nyeljen el engem a föld, mint Dáthánt és Abyront, lepjen meg inzsába és bélpoklosság, mely Elizeus könyörgésére Syriai Naamant elhagyta és Géházy szolgájára átköltözött, rohanjon meg a nyavalyatörés, vérfolyás és gutaütés; rögtöni halál ragadjon el, és veszszek el testben, lélekben, magam és minden hozzámtartozó, hogy soha Ábrahám kebelébe el ne jussak, törüljön el a Mózses törvénye, mely a Sion hegyén kiadatott, s tébolyitson meg minden irás, mely a Mózses könyvében megiratott, s ha ez az én esküm nem igaz és való, tegyen semmivé engem Adonáy és az ő isteni hatalma, Amen!

— Rettenetes eskü!

— Valóban az. Ez önelátkozások! De a mi még is legkinosabb a zsidóra nézve, az az utolsó sorban van. A III-ik parancsolat tiltja az Isten nevét hiába fölvenni s rettenetes büntetést szab rá. Egyéb vétkekért csak harmad- és negyediziglen áll boszut az Isten; de az ő nevének megszentségtelenitője ellen ezer iziglen! Egy egész nemzet szenved meg egy ember miatt s az Isten nevei között a Jehovah, Elohim, Zebaoth, még kimondhatók, de az »Adonai«-t még a szent Dávid zsoltárai sem mondják ki. S törvényünk épen ennek a kimondását követeli. — Ha most elmennél a zsidó-utczába, izgalmas látványnak lehetnél tanúja. Mert azt jól sejtetted, hogy a mint a Rotheisel Ábrahám megtudja, hogy tégedet ily absurdus vétekkel vádolnak, ő maga siet fel a törvényszékhez, tanúságát felajánlani, hogy ez a vád nem igaz.

— Derék ember!

— A törvényszék esküt követelt tőle. Hagyományos szokás szerint a zsidó huszonnégy órai meggondolást kért magának. Ez alatt a talmud törvényei szerint következnek az ijesztgetés órái. A tanúskodó zsidóra rajta mennek a rokonai, barátai, jajveszékelni, hogy ha hamisan talál esküdni, őket sujtja majd a miatt az Isten haragja; — az egész község felháborodik, odatódul az ablaka alá s onnan szidja és rémiti fenyegetőzve az esküdni készülőt; az aszszonyok szétszórt hajjal, a férfiak megtépett ruhával szaladgálnak az utczán s homlokaikkal döngetik a falat. A tanu szobáját teleülik bocherek és sakterek s végeszakadatlan imádságaikat dörögtetik a fülébe; a gyermekei chorusban jajgatnak s a felesége a földön hempereg. Utoljára odamegy hozzá a rabbi. Teljes ornátusában. Hozza a nagy könyvet. Abból felolvassa neki azokat a rettenetes bosszuállásokat, a miket az Isten az ő nevének megbántására ifjakon és öregeken, gyermekeken és még nemszületett nemzedékeken, királyokon és országokon, porbadöntött városokon és azoknak a barmain irgalom nélkül betöltött. Elmondja neki, hogy milyen könynyen eshetik valaki a hamis esküvés bünébe, akaratlanul is; a mi aztán mindegy, mert az Isten a kimondott átkot még is csak betölti rajta. Gondolja meg jól a dolgot. Sötét volt, mikor őt a rabló megállította, nem láthatta jól az arczát. Az viselhetett álhajat, álbajuszt. Nem is nézhette meg jól, mert egy fokos ütés hátulról eszméletlenné tette. Milyen könynyen tévedhet a megrémült ember! S ha tévedésből hamis esküt mond, az csak olyan nagy bün, mintha szándékosan tette volna: s akkor a kimondott »Adonái« név jaj és pusztulás lesz az egész pesti zsidóságra, elzüllik az a világ minden részébe s azt a helyet, a hol most lakik, sóval fogják behinteni!

— És én még is, tudom, hogy meg fog esküdni az Ábrahám.

— Akkor nagy a hited. — No ennek még ma el kell dőlni; mert a statarium együtt ül, a mi épen a Gyöngyöm Miska miatt van kihirdetve.

— Tehát engem a statarium elé fognak állítani? Szép.

— Szép biz az. S tanácslom is, hogy már most maradj itt és várd be a történendőket.

*) Verbőczy 3-as törvénykönyve.

— Kegyes engedelmével. Csak egy levelet szeretnék irni. (Persze a Fruzsinkának, hogy mára ne várja haza).

— Megbocsáss, édes öcsém, de neked itt, az én hivatalszobámban levelet nem szabad irnod, sem azt innen elküldened.

— Hát tán fogoly vagyok már itt?

— Az még nem; de vádlott, a kinek én hivatalból segédkezet nem nyujthatok, hogy innen ki levelezzen; hanem teszek egy ajánlatot. Innen ma úgy is nem jó lenne kimenned, mert lehetnének, a kik azt mondanák, hogy »szököl« s még valami szégyent tennének rajtad, hanem eredj fel hozzám, a magán-szállásomra, ott van a leányom, az majd ád néked tollat és papirost: ott irhatsz levelet; ő megteheti azt, hogy maga felviszi a postára a leveledet; aztán mivel hogy ez a dolog a legjobb esetben is estig eltart, ha meg nem veted szegény asztalunkat, maradj ott nálunk ebéden.

Óh, ha arczul verték volna Ráby Mátyást, tán nem fájt volna neki olyan nagyon, mint ez a nyájas kinálgatás. »Eredj fel, ott a leányom.« »Majd odadja neked azt a tollat, a mit ereklyéül tartogatott utánad!« »Hogy irj vele levelet — a Fruzsinkának.« — »Még majd maga el is viszi s felteszi a postára azt a levelet.« — »Aztán ebédelj ott velünk s hallgasd, hogy mit beszél ott az a tollas ember a kalitban?« — (Hiszen még a beszélő seregélyt kalitkástul ki lehetne tenni abbul a szobábul; de beszél ott minden! még a napsugárban tánczoló porszemek is, s mind azt beszéli, hogy: »óh te Ráby Mátyás, milyen rosz voltál, milyen őrült voltál, milyen átkozott voltál, hogy minket elhagytál!«)

Ráby Mátyásnak nem nagyon kellett erőtetnie magát a hazudásban, mikor azt válaszolta erre a szives meghivásra, hogy:

— Hálásan köszönöm az ebédre hivást; de én most erős diaetára vagyok szorítva, helleborismussal kúrálom magamat. Csak egy zsemlét szabad megennem naponként.

— Hát az mi ellen való?

— Idegizgatottság ellen. Éjenként nem tudok aludni.

Tárhalmy majd mondott neki rá valamit; — de csak elhallgatta.

— No hát legalább levelet irni felmehetsz, az nem rontja meg a helleborusos kúrádat.

Tárhalmi úgy beszélt Ráby Mátyáshoz, mint a ki tudomásul sem vette, hogy az valaha az ő leányába szerelmes volt, s hogy azt otthagyta, mást vett el. Ez a közöny fáj pedig legjobban.

Ráby Mátyás fejében úgy zúgott valami, mint egy tenger — forró zsirból. — A pokolba inkább, mint ez angyal szemei elé!

E kinos feszültségből kiszabadította valami véletlen. Nem »Deus« hanem csak »hajdu ex machina.« A Mihály jött be jelenteni nagy hévvel-lével, hogy »tekintetes uram! Jönnek a zsidók!«

Ah! Tehát nem használt az ijesztgetés. A Rotheisel Ábrahám mégis csak meg fog esküdni.

Az volt aztán a parádé!

Nem maradt a zsidó utczában a házőrző süket vén aszszonyokon kivül senki. Minden ajtót, ablakot bezártak ott, s jött egy tömegben, mint hajdan a Mizraimból való kivándorláskor Juda egész népe a vármegyeház elé. A sereg közepén hozzák az Ábrahámot zsellyeszékben, mert az még gyenge volt a kapott ütéstől, nem tudott a lábán járni.

Arra a hirre, hogy az Ábrahám kész a tanubizonyságot esküvel megerősiteni, rögtön összeült a statarialis bíróság s vádlottat előidézték.

Ráby Mátyás ott láthatta valamenynyi jó ismerőseit a zöld asztalnál, a szolgabirót, az esküdtet, kikkel együtt poharazott nem rég. Az elnöki széket pedig maga Laskóy táblabiró úr vitte: a ki olyan jó nevető szokott lenni.

Most pedig megállhatta nevetés nélkül, hogy kikérdezze az előtte állót, hogy hiják? hány esztendős? mi hitü? nős vagy nőtlen? volt e már fogva?

Azután látott Ráby Mátyás egy fiatal embert felállni a zöld asztalt mellől, a kiben egyik kedves iskolatársára ismert rá: az volt a tiszti ügyész. Az egy hosszú papirosrul felolvasta a maga vádját, mely szerint nemes Murai és Rábai Ráby Mátyás, szentendrei lakos, azzal vádoltatik, hogy mint Gyöngyöm Miska, rablónak öltözve a békés utasokat kifosztogatja: in specie pedig ez s ez napon, a Rothesel, alias Rotheisel Ábrahám nevü zsidót a styriai erdőben megrohanta, főbeütéssel elszéditette s ötezer forintjától

megfosztotta. Indiciumok: ugyanakkor a midőn Ráby Mátyás a vidéken letelepedett, mely idejövetelnek okát senki sem gyanithatja, keletkezett a félelmes rabló kalandozása. Ráby Mátyás szüléitől nem örökölt nagy vagyont, azért még is tele marokkal szórja a pénzt, a mi a gyanút megerősiti. Végre legterhelőbb indicium magának a Rotheisel kocsikának a vallomása, mely az azonosságot Ráby Mátyás és Gyöngyöm Miska között kétségtelenné teszi. Vádló ügyész kéri a tanu meghiteltetését s az ez által authenticussá lett bizonyitvány nyomán nemes Ráby Mátyásnak kötél által, vagy ha tekintettel akar lenni a törvényszék a nemességére, pallos által való kivégeztetését.

És senki sem nevette el magát e közben!

Az elnök egész komoly arczczal fordult Rábyhoz.

— Kiván-e inculpatus ez actió ellenében az alibi constatálásának remediumával excipiálni?

— Nem használom a remediumot. Felelt Ráby. Kérem a bizonyitékokat.

— Vezetessék be az első rendü tanu!

Behozták a kocsist. Tökéletes akasztófaczimer. Olyan pofa, a melyikből kilátszik, hogy az egy kurta forintért mindennap kész megesküdni háromszor arra, hogy a ma született gyermek megölte a tegnap meghalt édes apját.

Ezt is kikérdezték a nationáléja felől, s biz az arra a kérdésre, hogy voltál a már fogva, elmondá őszintén, hogy valami hétszer, vagy nyolczszor, — nem igen emlékezik rá pontosan, de hamarább kilenczszer, meglakta már a vármegye tömlöczét. Mikor aztán azt kérdezték tőle, hogy ráismer e ebben az úrban, a ki vele szembeállitatott, arra a rablóra, a ki a Rotheisel Ábrahámot a styriai erdőben kirabolta, megfelelt egész készséggel.

— Hogy ne ismernék rá? Szakasztott ugyanaz. Csakhogy akkor fekete hamis haj volt a fején, kunkora bajusz volt ragasztva az orra alá, s szür volt rajta. De mingyárt ráismertem a hangjárul, hogy ez a Ráby Mátyás úr.

Ekkor tapasztalta Ráby, hogy milyen jó az, hogy a magyar embernek két nyelve van, egy magyar, meg egy diák; mig a parasztnak füle ugyan van kettő, de az egyik se hall diákul. Ő közbeszólhatott latinul.

— Én protestálok e tanúnak a megesküdtetése ellen. Én ismerem őt. Ez volt ugyanaz a ki azt a négy lovat hajtotta, a mivel engem az ellenséges magistratus meg akart vesztegetni. A tanú interessálva van!

A fiscus replicázni akart, hogy ez még nincs bebizonyitva; de Ráby hirtelen bevágta az útját, odafordulva a tanúhoz, s azt mondva neki magyarul:

— De hát hogy ismerhetett volna kend rám a hangomrul, mikor én kenddel soha sem beszéltem.

A tanu nem vette észre, hogy a fiscus, hogy hunyargat rá a szemöldökével; kapott rajta, hogy most mondhat valamit, a mi már valóságos igazság.

— Micsoda? hát nem emlékezik már rá az úr: mikor azt a négy lovat az új bricskával odahajtottam az udvarára. Paprika Péter uramékkal; hisz akkor úgy lármázott az úr, hogy ha süket lettem volna is, meghallottam volna.

Ezzel aztán egészen elrontotta a dolgot.

A historiai igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy mind ezúttal, mind a későbbi alkalmakkal ültek ám a Sedria zöld asztala mellett derék igazság szerető férfiak is, a kik Rábynak pártját fogták, csakhogy nagy kisebbségben voltak. Ő maga többször emlegeti azokat emlékirataiban. Ezúttal is volt ott egy táblabiró, a ki erélyesen felszólalt, hogy az ilyen tanút nem lehet esküre bocsátani.

— Tehát vezetessék be a felmentő tanú.

A zsidó sokaság már akkor ellepte az irgalmasok utczáját, meg a sarkantyú utczát egész hoszszában s ott várt a történendőkre nagy félelemmel.

Az Ábrahám a két legöregebb fiára támaszkodva jött be a törvénytartó terembe. A feje be volt kötve a hátul kapott nehéz seb miatt, s a lábai kissé inogtak. Nyomában jött a rabbi meg a templomszolga a Thórával és egyéb fenyegető készülékekkel.

— Hát Rotheisel Abrahám, szólt hozzá az elnök: mondja el kend, hogy történt a styriai erdőben való kiraboltatása?

— Nem mondom biz én, tekintetes uram, mert én nem jöttem ide panaszkodni. Minek panaszkodnám? A Gyöngyöm Miskát nem hozzák

ide nekem: azt tudom. A miért idehittak, csak az, hogy bizonyitsam, hogy nem tekintetes Ráby Mátyás úr volt az, a ki engem kirabolt. No hát azt bizonyitom.

— Gondolja meg kend jól Ábrahám zsidó, a dolgot. Sötét volt, nem láthatta jól az ábrázatját, hát ha még is ő volt.

— És ha olyan sötét lett volna is, mint Egyptomban a kilenczedik csapás napján, s az én szememen olyan hályog lett volna is, mint a Tobiásén, és ha annak a rablónak szakasztott ilyen képe lett volna is, mint a Ráby Mátyásé, még akkor is mondanám, hogy nem volt ez a Ráby Mátyás, a kit én ekkora kölyök korától ismerek, mint az öklöm! Se a fizimiskája, se a teremtése nem hasonlitott a tekintetes zsivány uréhoz.

— Mit ért kend fizimiska és teremtés alatt?

— Nü! Hát a szemét; száját, órrát, meg a derekát, nyakát, kezét, lábát a tekintetes zsivány úrnak.

— Tehát physionomia és termet.

— Igen is. Egyik sem volt a Ráby uré. Egészen másforma úr volt a tekintetes zsivány úr.

— Miért tekintes urazza kend a zsiványt.

— Azért, mert nem tudom, hogy mi lesz egyszer még belőle? Láttam én azt tekintetes úrnak is egyszer másszor; megint az lesz abból. De én el nem mondom, a mit gondolok; mert az bizonyosan hozna tizenkét megesküdött tanút s bebizonyitaná az alibit s utoljára még engem csuknának be.

A Rábyt pártfogó táblabiró erre közbeszólt, hogy ime itt egyik tanú vallomása invalidálja a másikét: a pro és contra elidálja egymást.

— Igen bizony, szólt Laskóy elnök úr; de hát tetszik tudni a törvényt, a zsidó tanúbizonysága a keresztyén tanú ellenében csak akkor bir valorral, ha leteszi rá az esküt.

Erre a szóra, hogy »eskü« egyszerre »eltört a mécses cserép« az Ábrahám mind a két fiánál: odaveték magukat nagy czifra jajgatással a táblabiró úr elé térdre, arczra s csókolták a kezét lábát, hogy ne tegye az öregükkel azt a kegyetlenséget, hogy megesküdtesse.

— Én, édes fiaim, nem segithetek rajtatok, monda a táblabiró, farizeusi jámborsággal; itt a törvény, a Tripartitum III-dik. Részének 35-dik §-fussa: »Judaeus contra christianum attestans.« Én ettül el nem térhetek. Hanem ha megakarjátok kimélni az apátokat a nehéz eskü letevésétől, forduljatok oda Ráby úrhoz, ennek csókolgassátok meg a kezét: annak csak egy szavába kerül, s mingyárt nem kerül semmiféle juramentumra soha. Declarálja ő ke gyelme az alibit. Arra rögtön felmentetik.

A két zsidó legény nosza neki esett Ráby Mátyásnak, térden csúsztak oda hozzá, úgy könyörögtek neki, hogy hát ugyan mondja ki azt az alibit, hiszen csak egy szó.

Erre aztán dühbe jött az öreg Ábrahám a két fiára.

— Keltek fel onnan? Elmentek onnan? S békét hagytok annak a becsületes embernek? Ki hitt benneteket ide? Csikónak jöttetek utánam? Titeket nem kérdezett a tekintetes törvényszék: a ti nevetek »hallgass!« Kitakarodjatok innen mingyárt! Ugyan édes tekintetes hajdu úr, dobja ki innen ezt a két zsidógyereket! Menjetek haza az anyátokhoz, ha jajgatni akartok! Nem kell engemet támogatni! Tudom én még hasznát venni a fejemnek is, a lábamnak is. Bocsánatot kérek a tekintetes törvényszéktől, hogy az a két rosz ségetz ilyen csunya lármát csinált itten. Hát itt vagyok én. Készen vagyok, megesküszöm.

A két fiút csakugyan nem engedte az öreg a teremben maradni tovább.

Ekkor azonban hozzá fogott a rabbi a megdolgozáshoz. Zsidóul kezdett el beszélni, a mire az öreg szintén zsidóul felelt vissza, a miből mi persze nem értettünk semmit. Majd magasra felvitték a hangjukat, majd meg egyszerre alászálltak, kezeiket az égre emelgették, meg a ruhájukat tépték velük: az ember nem tudta, hogy énekelnek-e, vagy pörölnek egymással? Utoljára a vén zsidó a két gyönge rozoga lábával toporzékolni kezdett, s azzal leoldá a balkarjáról a tefillimet, az imaszijat s azt keresztül szoritá a homlokán, annak a jeléül, hogy kész az eskületételre.

Erre aztán a rabbi elcsendesült, s odaintve a templomszolgát, lehuzatá az Ábrahám lábairól a füzött bocskorokat; feladatta rá a halotti köntösét, fejébe tétette a négyszegletü süveget, s

aztán ő maga, elébb szerelmetesen megcsókolgatva az ezüst tokban rejlő thórát, odanyújtá azt a kezébe.

Azzal kinyitottak egy délnek néző ablakot, s odaállitották az Ábrahámot, hogy a besütő nap egészen az orczájába süssön.

Künn az utczáról a zsidó néptömeg jajkiáltása hangzott fel: a kicsukott Rotheisel fiak az ajtó kulcslyukára tették a szájukat, úgy sirtak az ajtón keresztül.

Laskóy táblabiró úr majd megpukkadt a nevetés vágy miatt.

S képes volt azt elfojtani.

Csak egy szavába került volna véget vetni a kinjelenetnek »hagyjuk abba! Tréfa az egész. Én tudom legjobban, hogy ki az a Gyöngyöm Miska? hisz engemet is kirabolt!«

Dehogy tette, hogy azt mondja! Engedte az egész rettenetes esküt végig mondani a meg kinzott öreg embernek: engedte az alatt az egész utczát jajgatni.

Mikor vége volt, Ábrahám megtörlé a halottas ingével a homlokát s odadörmögött a szakállába.

– Te térd, meg ne rogyj! Te láb, meg ne ingj! Te fej, ne reszkess! Azt ne higyjék, hogy a Jehova keze sújt le. Elmehetek már! Elvégeztem a dolgot. — Ne támogasson senki. — Nem kell nekem emberi segitség. — Van a ki engem támogat. — »Jobb felül Gábriel, balfelül Mikhael, előttem Rafael, hátam mögött Uriel, fejjem fölött Izrael!« — Nem eshetem én el.

S a ki idáig csak zsellyeszéken tudott jönni, két embertül a hóna alatt fogva lépegetni, innen házáig gyalog ment, s nem engedte, hogy valaki megfogja.

— — Most már rá lehet kezdeni a nevetést Laskóy táblabiró úr!

Ráby Mátyást szabadon ereszték: ezúttal most az egyszer még kikerülte a vármegye tömlöczét; de vigyázzon magára!

Tizennyolczadik fejezet.

(Mellbenn elev adatic, hogi nem az Komaaromi fazikasnac az kalháia volt az elsev, a mi nem tarthatott evrevkkee.)

Ráby Mátyás alig várta, kogy haza futhasson: a mint megkapta a felmentő itéletet, már ott várta a szekér a vármegyeház kapujában, odavetette magát az ülésbe s aztán »hajts kocsis! se ostor se ló nem a tied!«

Hiszen bizony Szent Endre nincs az operenczián túl; de azért Ráby Mátyásnak még is véghetetlen hosszu volt az a távolság. Mind egyre azon törte a fejét, hogy valjon mikor az ember egy siró feleséget hagy otthon, utra kelvén, minémü feleséget fog otthon találni, az útról visszatérett?

Minthogy pedig az olyan embereknek, a kiknek a judiciumuk igen kifejlett, a phantasiájuk szokott igen hátramaradott lenni — a methaphysica szerint, annál fogva azt Ráby Mátyás sehogy sem birta kitalálni.

De bizony ha olyan vakmerő phantasiája lett volna is, mint az »Erbia« szerzőjének (a kinél soha sem tudhatta az ember, hogy melyik halott fog a következő lapon feltámadni) még akkor sem találta volna ki, hogy mi vár ő rá odahaza?

Hát az várt rá, hogy a mint a kocsiból leugrott s az ajtójára ment bekopogtatni: ott találta épen a kopogtató alá felszegezve az edictalis citatiót, melyben az egész vétsége, a miért statarium elé kell állania, hosszasan elmondatik. Az idéző levelet olyankor szokták a kapura kiszegezni, mikor a megidézettnek, vagy a hozzátartozandóknak nem lehet azt kézbesiteni.

Rábynak a düh miatt egyszerre minden egyéb gondolat kiment a fejéből, a mint ezt a citatoriát ott látta lebegni az utczaajtaján. Letépte azt onnan nagy mérgesen, s aztán ökéllel, sarokkal döngette az ajtót, hogy nyissák ki.

A szegény Böske, mikor kinyitotta az ajtót, azt hitte, hogy most mingyárt megeszi.

— Miért hagytátok ezt az irást az ajtómra kiszegezni?

— Hát kérem alássam, én nem mertem elvenni, s aztán az esküdt úr, odaszegezte kalapácscsal, s azt mondta, hogy ha letépem, hát felakasztanak.

— Hát mért nem vette át az asszony?

— Az asszony? Az asszony?

— No igen a feleségem. Hol van a feleségem?

— Jaj, kedves édes tekintetes úr, kérem alázatosan, ne üssön agyon. A tekintetes asszony itt hagyta a házat.

— Bolondforma. Tán látogatóba ment?

— Nem biz a. Ugy mondják azt, hogy itt hagyta a házat. A mely nap a tekintetes úr elutazott, a tekintetes asszony mingyárt levelet irt, ide hivatta a Csicsa czigányt, attól küldte el expressussal; aztán vissza sem várta a választ; hanem a mint a czigány nem került vissza délutánig, kocsit hozatott, mindent összepakolt, felült, elhajtatott s nekem annyit sem mondott, hogy mit főzzek estére.

— Talán a nagybátyjához ment a kastélyba?

— Nem biz az kérem alássan; mert az egészen ellenkező uton hajtatott el: utána néztem a kis ajtóból, a mig csak láthattam, az utczán.

Ráby berontott a szobába. A cseléd igazat mondott. Minden szekrény tárva nyitva volt. Az asszony összepakolt, úgy ment el. Még csak egy emléknek való papucsot sem hagyott ott a férje számára.

Ráby nem tudott magának tanácsot adni. Ez bizony czudar állapot. Mikor az ember repül a szerelem szárnyain a boldog találkozóra, s aztán talál ott egy hideg ágyat, a melyiknek a vánkosairól mind lehúzták a stikkolt czihákat.

Nem jutott eszébe más, mint hogy elmenjen a nagybátyjához, a postamesterhez, a kivel azóta haragot tartottak, a mióta megházasodott.

Odamenve hozzá, nem szólt semmit, csak leült egy székre, s aztán szétmeresztette a lábait.

Gondolta, hogy úgy is tudja az öreg, hogy mi a baja? Hogyne tudná? Kis városban? Három nap alatt! Ne tudná azt minden ember, hogy egy új menyecske otthagyta az urát?

Az öreg ur is csak megállt előtte s aztán hol az egyik, hol a másik vállát rángatta és nagyokat hmgetett.

— Hm! No öcsém! Csigavér! Nem veszik az ilyen dolgot nagy világbeli asszonyoknál olyan serio. Hát azért csak ne ereszd el kezedet lábadat. Azon át kellett esni. Tudod, hogy a komáromi fazékas kályhája sem tartott örökké.*)

*) T. i. az nap összedült, a mely nap felrakta.

— Csak azt tudnám, hogy hová mehetett? sohajta fel Ráby.

— No megállj. Ezen segitünk, ha csak ez kell. Itt hever nálam egy levél már két nap óta, a mi a feleségednek szól. Törd fel, olvasd.

— Én feltörjem a feleségemnek irt levelet?

— Hát mért ne? A magyar corpus juris szerint a férj és feleség egy hús, egy test, I. rész 48-ik czikk: Maritus cum uxore una caro et corpus, a mi levél az egyiknek szól, azt a másik feltörheti. De feltörné bizony, ha a Corpus juris hét esztendei gályarabságot diktálna is a pecsétörőre: s egymás levelét nem hagyná olvasatlan. Csak te törd fel, én felelek azért, hogy mért adtam a kezedbe.

Ráby reszkető kézzel bontá fel a nejének irt levelet.

Igen egyszerü és világos szöveg.

»Édes Fruzsinkám. Megértettem kedves leveledből, hogy zsarnokod kegyetlenségeit nem birod tovább elviselni. Ezt én előre gondoltam. Igen helyesen teszed, ha menekülni akarsz tőle: minél előbb; mert ez az ember jó véget nem fog érni. Házam, kivánatodra, mindig szerencsének fogja venni, ha neked menedéket nyujthat. Tárt karokkal várlak. — Régi hü barátod. Petray.«

Ráby szemei most már megszüntek kőmereven bámulni. Szikrákat szórtak.

— Olvassa, bátyám! szólt odatartva a levelet Leányfalvy elé.

— No már most tudod, hogy hányadán vagy?

— Tudom! szólt Ráby összehajtva a levelet s keblébe dugva.

— Hát már most mit fogsz csinálni?

— Legelébb is kérek egy négy lovas fogatot egy könnyü szekérrel.

— Az meglesz. Hát aztán.

— Aztán haza megyek a kardomért, meg a pisztolyaimért s felkeresem azt az embert, s vagy én ölöm meg őtet, vagy ő öl meg engem.

— No azt már szeretem hallani. A duellumot a Corpus Juris megengedi, sőt szabályozza.

Az 1486-ik 18. §. 5-ik szakasza világosan azt mondja, hogy a hol olyan sérelem fordul elő, a mit nem lehet nyilvánosságra hozni, vagy nem lehet tanuk hiján bebizonyitani, ott a duellum az egyedüli orvosl's. Hanem hát meggondoltad-e? ha az ellenfeled egy szál kardra akar csak kimenni veled; az egy mahumed-ember.

— Nem tesz semmit. A kard kiegyenliti a termet különbséget. Majd megválik, hogy melyikünk tudja jobban forgatni.

— No hát biz az jó lesz. Hanem még csak egyre figyelmeztetlek. A szolgabiró nagyon ravasz ember. Igen vigyáznod kell vele. Ügyelj rá, hogy hamarább ki ne rántsd a kardodat, mint a mikor ő is kirántja a magáét, különben pört akaszt a nyakadba, a Szent István II. 59. §. alapján: »Gladium evaginans medium homagium solvet.« (A ki másra kardot húz, fél fejváltságot fizet.)

— Köszönöm, urambátyám. Megfogadom a tanácsát.

— Bár mindig azt fogadtad volna meg. No de most már szeretlek! Ejh, hogy nem csinálsz többé olyan fancsali képet. Egészen más ember lett belőled, a mióta megtudtad, hogy férfival akadtál össze. Terringettét: az asszony processus egészen demoralizálja az embert. No hát ha csak kard meg pisztoly kell, azért haza se menj. Van én nekem olyan derék jó fringiám; a mi Budavára visszavivásánál is ott volt. Ketté vágja az a vasat. Többet ér, mint a te rosz parádé kardod. Ezt kösd fel. A pisztolyaimat is odaadom. Három golyóbisra van mindenik töltve; ha czélozni tudsz, három ellenséget meglőhetsz vele. — Én is meglőttem egyszer velük egyet: dörmögé aztán halkan. Nem halt meg, de nyomorék lett. Ezért nem került aztán asszony a házamhoz soha. No de régen volt az! Sok szerencsét hozzá öcsém. Azt szeretem, mikor legény vagy a talpadon!

S úgy felfegyverezte az öreg az unokaöcscsét, mintha háborúba eresztené. A legjobb négy lovát fogatta be a számára. A szolgabiró a szomszéd, egy állomásnyira eső faluban lakott; a sárkányok egy óra alatt odarepiték Rábyt.

A váratlan vendég épen akkor szállt le a szekérből, mikor a szolgabiró indulni akart valahova.

— Tessék csak visszajönni velem a házba, mondá neki Ráby: egy pár rövid szavam lesz az urhoz.

Az »úr« czimzésből sejthette Petray, hogy az nem jóban töri a fejét; de tette magát, mint ha nem értené a dolgot s ő csak tegezte a pajtást. (A kit ma délelőt pallosra akart elitélni.)

Mikor aztán Petray kastélyának ebédlőjében magukra maradtak, akkor Ráby elővonta a kebléből a szolgabiró levelét, s az orra elé tartá.

— Ismeri az úr ezt a levelet?

Petray felpattant!

— Phű! Micsoda vakmerőség ez! Felbontani a más levelét!

— Lassan csak uram. Nem kell kiabálni Nem ijed itt meg senki. A törvény szerint »maritus et uxor sunt una caro et corpus,« a mi a feleségem levele, az az én levelem.

— De micsoda vakmerőség az; az embert a saját házánál igy megrohanni!

— Mondtam már, hogy ne kiabálj olyan nagyon. Még nem voltak Gyöngyöm Miska; de ha tetszik, az lehetek. Látod ezt a két pisztolyt itt az övemben?

Most már ő kezdte el azt tegezni.

— No hát tudd meg, hogy vagy a kezedbe veszed ezt az egyik pisztolyt, s úgy lövünk egymásra, vagy ha megtagadod a lovagias elégtételt tőlem úgy le lőlek simpliciter, mint egy utamba tévedt farkast.

A nagy mahumed-ember elsápadt. Gyönyörü athletai alak volt; de nem lakott a szivében bátorság: csak hetvenkedni tudott; hanem a bőrére nagyon kényes volt.

— Hát hiszen, — én nem hátrálok meg előtted. Ha maga Herkó páter jönne, még az előtt sem. Hanem hát ez bolond beszéd. Pisztolyra nem verekedik igaz nemes ember. Abban semmi virtus. A pisztolyt egy gyerek is el tudja sütni. Én nem vivok másra, mint kardra. Tessék egy szál kardra kijönni velem. Tessék velem kiállni igaz nemes módjára, kard ki kard! Aztán majd ott lássuk meg, hogy ki az igaz vitéz! Tudom, hogy gulyáshúsnak is apritom a selyem úrfit.

— No hát menjünk egy szál kardra; szólt Ráby nyugodtan s visszadugta öve mellé a pisztolyokat.

— De akkor azt mondom, hogy tégy elébb testamentomot; mert innen élve el nem hordod az irhát.

— Azt majd a kard mondja meg. Nekem nincs több beszélni valóm.

— Micsoda? S ki mernéd te én előttem húzni a kardodat? Te nyaviga váz! Te! Hiszen ha megharagitasz, kenyérre kenlek, úgy eszlek meg. Húzd ki-e hát, ha van lelked.

— Majd csak veled egyszerre, barátom; különben azt mondhatnád, hogy kardot ránttottam rád, fegyvertelenre.

— Azt mondom, ne henczegj! Ráby! Azt mondom, hogy kiszelelj ebbül a szobábul, a mig ki nem húzom ezt a kardot.

— Ugyan húzd már ki.

Petray hozzá is fogott, még pedig egész komolyan; de kettőn állt a vásár. Abba még a kardnak is bele szólása volt. Az a jó derék ősi fringia a burkus háború óta nem volt kihúzva a hüvelyéből, annál fogva abba úgy bele rozsdásodott, hogy nem lehetett belőle kiimádkozni.

— Nem jön ki az átkozott.

Biz az nem jőn ki.

— Ejh! szólt Ráby türelmetlenül. Add ide a tokját, majd én segitek kirántani.

Úgy kellett vele tenni.

A két duelláns fél neki állt annak az egy renitens kardnak, Ráby fogta a tokját, Petray fogta a markolatát, úgy ránczigálták azt: hol a szolga biró húzta ki a helyéből Rábyt, hol Ráby a szolgabirót. Utoljára sem mentek vele semmire: a kard maradt a győztes: nem jött ki a hüvelyéből. A két duellans egészen beleizzadt.

No ilyen párbajt se látott még a világ!

Petray mérges volt.

— Vigyen az ördög az egész duellumoddal! Ha verekedni akarsz velem, gyerünk ökölre. Akkor tudom, hogy megdögönyözlek úgy, hogy még a szentek se csinálnak belőled többet papatyit [1]).

— Hát én azt sem bánom: monda Ráby, feltürve a karján a dolmányujját, s azzal öklöző állásba téve magát, vágott egy olyan boxer malmot a két öklével, hogy a Petray nem győzte bámulással.

Nagyon kényes volt a bőrére. Meggondolta, hogy ez a petten ember még betalálja törni az orrát. Az angol boxirozók mingyárt a szemét ütik ki az embernek, meg a fogát, — s az nem jó.

— Ejh! Hagyj nekem békét! Én nem vagyok sicarius! Én szolgabiró vagyok. Törvényes ember. Ha valami kereseted van ellenem, ott a törvény, ott a sedria, keresd ottan. Én nem fogok a te feleségedért se lőni, se vágni, se öklöződni. Az itt nem szokás! Győzné azt az ember! — Bolond vagy! — Azt gondolod, én magam voltam csak, a ki a feleséged körül tapodta a földet? Ha verekedni akarsz, eredj a Lievenkopp kapitányra: ott fekszik most Zsámbékon. Annak még nagyobb kontója van nálad, mint nekem. Ha csak kard, pisztoly kell, kapsz annál eleget.. Kapaszkodj bele, ha olyan nagy a kurázsid! — De én szolgabiró vagyok, a kinek kötelességem a verekedést megakadályozni, nem pedig magamnak is beleelegyedni. Én ismerem a kötelességemet. Tessék a törvényszékre menni, majd ott megfelelek magamért.

Ez igy folyt belőle; de már azt Ráby nem hallgatta. Felcsapta a kalapját a fejére, s a sarkával tette be maga után az ajtót. A szekeréhez érve aztán az mondá a kocsisának, hogy »hajts Zsámbékra!«

Hát Fruzsinka?

Meglehet, hogy ő az egész jelenet alatt ott rejtőzött a mellékszobában: meglehet, hogy végig hallgatta ezt az egész párbeszédet: meglehet, hogy mikor Ráby eltávozott, előjött az ajtón, s a gyávának, a ki az üldöző férj elől belebújt volna már a fürólyukba, a ki a férj előtt a feleséget, a maga szeretőjét, nem szégyelte rágalmazni, — a nyakába borult, s lecsókolta a szégyenpirt, a félelemveritéket az arczáról. — Nem láttuk; de nem lehetetlen, hogy úgy történt.

[1]) Kis liba.

Tizenkilenczedik fejezet.

(Mikeeppen zokoth wala dvellaalni az Gievngievm Misca?)

Csak másnap reggelre jutott el Ráby Mátyás Zsámbékra. Könnyü volt rátalálnia a kapitány szállására, az őrt álló katonárul.

A kapitánynál még két tisztet talált, s az udvaron három felnyergelt ló állt: valahová szándékoztak menni, de nem hadmüveletre, mert a katonaság nem volt kirukkolva.

— Áh! — Áh! Kiálta fel Liewenkopp, a mint Rábyt belépni látta. Ráby Mátyás!

— Az ám. Én vagyok Ráby Mátyás. A Ráby Mátyásnénak a férje. Talán ki is találod, hogy miért jöttem?

— Nem én.

— Hát a feleségem elszökött tőlem.

— Potz Welten! Ilyen hamar! Azt gondoltam, tovább kitart.

— Petray szolgabiróhoz mentem legelébb, hogy elégtételt kérjek tőle. Ő nem fogadta el a kihivást, hanem te hozzád utasitott.

— Becsülöm érte.

— Hát már most tudod, hogy mért jöttem?

— Tudom pajtás. Meg akarsz velem verekedni. Az megtörténhetik. Ezek közül az urak küzül egyiket választhatod secundásodnak: Sterneck Guidó főhadnagy úr, Bleyer Károly alhadnagy úr.

— Az alhadnagy urat fogom felkérni.

— Hát jól van. Ezen mingyárt áteshetünk. A fegyverekre nézve majd megegyeznek a secundans urak. Hanem az időre nézve van valami akadályunk. Nekem elébb a Gyöngyöm Miskával kell végeznem.

Ráby majd kiugrott a böréből erre a szóra.

— De már nekem három hétre elég volt a Gyöngyöm Miskából! Hagyd azt később: úgy sem fogod meg soha.

— De már ezuttal meg is fogtam. Még ebben az órában duellálni fogok vele.

— A Gyöngyöm Miskával?

— Igen is: ő vele elébb; mert őt hivtam ki elébb.

— A Gyöngyöm Miskát kihivtad? Te? Hát lehet a Gyöngyöm Miskát kihivni?

— Hát tudod te, hogy ki az a Gyöngyöm Miska?

— Azt tudom, hogy tegnap én álltam a statarium előtt helyette s a fiscus rám olvasta, hogy én vagyok az.

De már erre a kapitány m'g a lábával is toporzékolt, olyan dühbe jött.

— Donner und Doria! Hiszen itt lakik Szenttornyán, két óra járásnyira hozzánk, ott földes úr. Karcsatáji Miskának hiják. Ő az a hirhedett rabló és senki más. Azért nem lehet soha megfogni; mert ha már mindenünnen kiszoritották, akkor szépen hazamegy; leteszi a zsivány costümöt, s mikor az ember keresi, már akkor talál a csigás haju, pörge bajuszu betyár helyett egy jámbor compossessort, törökösen lefelé konyult bajuszszal, czopfba fonott puderezett hajjal, a ki tizenkét tanúval bizonyitja, hogy ő a házából hét számra ki nem mozdult, vagy vadászni járt a Mátrában, a Vértesben, meg mit tudom én még, hol? Tiszta hiábavalóság akár lóháton, akár paragrafusháton akarni elfogni.

— S tegnap engem akartak helyette felköttetni.

— Ugyan csodálom, hogy meg nem tették. No hanem hát most az egyszer én magam csiptem meg a jó urat. Azt is elmondhatom, hogyan; hiszen téged is csak úgy érdekel. Hát, tudod, egyszer a napokban a mint Gyöngyöm Miska bandáját zavartuk, egy gyanús ficzkót vettünk észre, a ki a csatárlánczunkon keresztül akart osonni drótos tót képében. A ficzkót rongyrul rongyra megvizsgáltattuk s utoljára a bocskortalpában megtaláltuk ezt a levelet. Ez Karcsatáji Mihály úrnak volt irva. — Ráismersz talán az irásra.

Ráby Mátyás megismerte a neje irását.

— Elolvashatod bátran. Te még jobban meg fogod érteni, mint én.

A levélben ez állt.

»Kedves Miskám. A styriai dolog miatt ne aggódjál. Az egész egy olyan emberre lesz ráfogva, a ki nem fogja kimutathatni az alibit.« — »A Tied.«

Rábynak csak leesett a két karja az oldalára. Csak most tudta meg, hogy ő eddig a

Cobra Capellával hált egy ágyban, a kigyók legmérgesebbikével. Hisz ez volt az ő ellenségeinek a vezére: a feleség. A villám lobbanás a koromsötétben nem esik olyan roszul a szemnek, mint az ilyen fölfedezés; pedig sokan egy ilyen fényrohamtól örökre megvakulnak.

Ráby nem akart hinni az öt érzékeinek, azt hitte álmodik.

— Ülj le pajtás, monda a kapitány. Te elszédültél. Nem is csodálom. Engem nem ért olyan közel a menynykő szele, mégis a falnak támolyogtam, mikor azt a levelet elolvastam. Hanem aztán iparkodtam azt haszonra forditani. Ezt a két bajtársamat rögtön lóra ültettem s ezt a levelet a kezükbe adva, átküldtem őket Szenttoronyba. Már akkor otthon volt Karcsatáji Mihály úr. Báránykákat billogoztatott. Láthatta minden ember, hogy milyen jámbor gazdasági foglalkozással tölti az idejét. Az én két cartellvivőm aztán elmondta neki az izenetemet: »Ez elfogott levél tanubizonysága szerint az úrnak gyöngéd viszonya van egy urhölgygyel, a kinek Lievenkopp kapitány is udvarol s a kinek az irását ő is jól ismeri. Lievenkopp kapitány ezt nem akarja eltürni. Az úr nemes ember; tehát tudja a lovagiasság szabályait. Holnap reggel kilencz órakor sziveskedjék az úr megjelenni a secundansaival a zsámbéki romtemplomnál, a hol ez az ügy a lovagiasság szabályai szerint el fog intéztetni. — A földes úr erre azt felelte, hogy igen is, nem tagadja a kettőnk közt fennforgó sérelmet: s anynyival inkább meg fog jelenni a kihivásomra, mert neki sem szokása vetélytársakat türni maga mellett: s tekintsem magamat én is általa kihivottnak. — Most tehát nyolcz óra. Fél óra alatt kiérünk mi a puszta templomhoz, s ott várunk a magunk találkozójára. Te az alatt pajtás, itt maradsz a szállásomon egy óráig; akkor utánunk jösz. Kilencz órától tiz óráig Karcsatáji uré vagyok. Ha ő eljön, addig lövünk egymásra, a mig egyikünk ott marad. Ha én lövöm agyon Karcsatájit; hát akkor a Gyöngyöm Miskától örökre megszabadult a vidék; s azután neked is szolgálatodra állok. Ha pedig ő teremt le engem, akkor a secundansaim azt fogják neki mondani; »tessék még egy óráig itt időzni, most következik a férj, még annak is lesz az urral egy kis szóváltása!« s akkor vereksel te a Karcsatájival, mig egyitek ott marad. Jól van-e igy?

Hogy jól van-e? Kivánni se lehetne jobban. Ha még ezzel sem volna Ráby megelégedve?

De nem is felelt az arra semmit; mert a mint a kapitány elvégezte a beszédet, csak végig dült azon a tábori ágyon, a melyre leültettek és rögtön elaludt. Négy éjjel nem aludt már rendesen, csak a gyorsan vágtató, vagy döczögő szekéren bóbiskolva, az egymásra következő csapások, az emberi ész fogalmait felyülhaladó képtelen bántalmak úgy megzsibbaszták az idegeit, hogy elaludt egy ülésben.

Lievenkopp rátakarta a köpönyegét s meghagyta a szolgájának, hogy pontban féltizkor felköltse az urat és hozzon neki mozsdó vizet Azzal a segédeivel együtt lóra ült és elporoszkált.

A zsámbéki rom egy nevezetes góthépitészeti maradvány a hajdankorbul: a templom hajója, körülnőve bangitabozóttal igen alkalmas hely ilyen titkos találkozóra, a hol két embernek, a világtul nem láttatva, kell egymásra lövöldözni, még az egyiknek elég lesz.

A katonatiszt urak a romokon kivül megkötötték a lovaikat egy nyirfacsoporthoz s maguk bementek a rom belsejébe, hogy ottlétük fel ne tünjék valami ott a mezőn dolgozó embernek.

Ott aztán vártak egész tiz óráig. A ki tiz órára megérkezett, az Ráby volt.

Nem kellett azt felkölteni: olyan borzasztó álma volt, hogy az felébresztette maga. Aztán felczihelődött, kiment a szabadba. Nem kellett neki vezető a régi templomhoz, ismerte ő e szép romokat még kis diák korábul. Talán le is rajzolta, mikor egy esztendeig patvarista volt ide haza. S most is meg lesz a rajza — nem meri a nevét még csak gondolatában sem kimondani, hogy kinél.

Még félórája volt elsétálni való.

Bekalandozta a berket, erdőt, a mi a romtemplomot körülveszi, s hallgatózott, ha nem hall-e lövéseket? Meglehet, hogy a falak elfogják a hangot. De a felszálló füstöt még is kellene látnia.

Mikor aztán az utolsó öt percz volt hátra, akkor neki indult a romok tájának s olyan jól kiszámitotta, kogy az óramutató épen a XII-ősön

állt, mikor ő a bejáratot elzáró bokrok közül előbukkant.

— Karcsatáji még nem jött el. Monda Lievenkopp a hozzájuk lépőnek. A pontosság nem tulajdona a táblabiró uraknak. Azt gondolta, ez is hivatalos exmissio, a hol addig várnak az emberre, a mig meg nem unják.

— Azt hiszem, hogy épen nem fog az nekünk idejönni.

— Ah, azt nem teheti. Akkor rajta megyünk s összevágjuk a saját házánál. Akkor aztán mehet gravamenezni a legközelebbi diaetára.

— A hogy gondolod.

— Azonban hát mi a magunk dolgával most már nem fogunk ő rá várni; ha elkésett, elvesztette az elsőbbségi jogát s ő jön már most másod sorban. Mi végezzük a második ügyet elébb, uraim.

A secundansok, rövid értekezés után, azt mondták, hogy beleegyeznek a sorrend változtatásába. S miután itt épen semmi helye nem volt a kibékités megkisértésének, kimérték a számukra a barrieret, s odaállitották a két ételeni falhoz a vivófeleket.

A kezükbe adott fegyverek jó lovas katonapisztolyok voltak, a mik úgy vannak épitve, hogy ha tiz ember áll egy rakáson, s azok közé durrantanak vele, hát egynek közülök a golyó bizonyosan kilyukasztja a köpenyegét: — ha van rajta köpenyeg; — ha nincs, arról meg a pisztoly nem tehet.

Először lőttek egymásra huszonöt lépésről: pedig bizony komolyan igyekeztek egymást eltalálni; de minden eredmény nélkül. Másodszor husz lépésnyiről lőttek; megint hiába. Hisz tudnivaló, hogy a mult századbeli hadászat szabályai szerint épen anynyi súlyú ólomnak kellett ellövetni egy ütközetben, mint a menynyi súlya volt az összes elesetteknek. Ezek pedig még csak fél font ólmot lövöldöztek el mindössze.

— De átkozott rosz pisztolyok ezek! zúgolódék a kapitány. Én csak nem céloztam oda abba a vércsefészekbe a vadkörtefán s még is azt lőttem le.

— Talán az én pisztolyaim jobbak lesznek: ajánlá a magával hozottakat Ráby. Nem ismerem őket; a nagybátyám Leányváry adta kölcsön, az is töltötte meg.

A secundansok elfogadták a kihivó fegyvereit, erre a biztositásra, az egyik ugyan megjegyzé, hogy ezek csaknem a cső szájáig vannak töltve s a secundansok jól fogják tenni, ha a templompillérek mögé állnak, a mikor az elsül; mert ha szétszakad, duellanst secundanst mind agyonüt.

— Nem kell tartani tőle, monda Ráby. Jó Lazzarino csövek ezek; aztán nem a lőpor bennük a sok hanem mindenikben három golyó van.

— No hát egy kettő. Tessék lőni!

Harmadszor aztán lőttek a Ráby pisztolyaival.

Az a három golyóra töltött pisztoly pedig arra jó, hogy ha az ember nagyon jól oda céloz vele, hát az egyik golyó a hóna alatt, a másik a füle mellett, a harmadik a térde között repül át az ellenfelének: az ember maga közbül marad.

Az egyszerre történt két irtóztató durranás után elbámulva nézett szét minden ember, s kiki szörnyen csodálkozott, hogy saját magát és a másik hármat még élve találja.

— Töltsünk ujra; monda az egyik segéd s megtöltötték ujra mind a négy pisztolyt.

Mikor készen voltak vele, a másik secundansnak valami jutott eszébe.

— Urak! Háromszor lőttetek egymásra. A lovagiasság szabályainak elég van téve. Nekem kötelességem felajánlani a kibékülést.

A két ellenfél egymásra nézett. Először a Ráby vont egyet a vállán. Azután Lievenkopp húzta fel a vállát. Aztán mind a kettő mind a két vállát. — Hát érdemes ez a dolog, hogy két jámbor ember egymást lepuskázza miatta? Egyszerre nyujtották egymásnak a kezeiket s aztán parolát adtak.

Hanem most aztán jőjjön az a Gyöngyöm Miska! Most már két ember vár reá, a ki meg akarja vele etetni a füvet.

Ki is fáradtak azonban a várakozásban, s a kihivott még sem jött. Találgatták, mi oka lehet a késedelmének? Talán eltörött a kereke az útban? Talán nem akad ide a romokhoz? De hisz ez messzire ellátszik, el nem lehet téveszteni. Aztán ha más nem, az a hat lövés csak figyelmessé tehette, ha eltévedt is; kivált az utolsó kettő.

De biz az csak nem érkezett.

— Szörnyüség volna, ha még ez is gyáva lenne! dörmögé magában Ráby, a kit kezdett bántani a nemzeti büszkeség: ezek a német tisztek olyan gúnyosan kezdtek már élczelni.

Végre közeledő lódobogás kezdett kivehető lenni.

— Még is jön hát!

Az urak felkeltek a gyöprül, a hol untokban heverésztek s vártak a történendőkre.

A lódobogás a romok faláig ért s kivehető volt, hogy az csak egyes ló dobaja.

— Egyedül jönne? secundánsok nélkül?

— Hát hol is venne itt falun secundánst? Számit rá, hogy kettünk közül egyik az ő segéde lesz.

Kis idő mulva azonban az egyes lódobajbul többes lett. Hanem az úgy hangzott, mintha nem közeledő, hanem távozó paripa dobaj volt.

— Barátim! kiálta fel Lievenkopp. Én nekem ugy tetszik, hogy a mi lovainkat ellopják!

Nosza futottak mind a négyen ki a romok közül.

Ördöge volt a németnek, hogy kitatálta!

Persze, hogy a lovaikat vitték.

Maga volt ott Gyöngyöm Miska. Virágos szűrében, aranyrojtos gatyájában, tüzes hóka paripáján. A három tiszti ló meg kantárjánál fogva összecsatolva, előtte. Azokat már vitte!

— Megállj gaz rabló! ordita rá a kapitány s vele duettben Ráby Mátyás.

Hát hiszen nem is volt neki szándéka elszaladni. Ott finczoltatta előttük a lovát, alig ötven lépésnyire.

A két haragos ellenfél aztán kereszttüzbe fogta; mindegyiknél volt két pisztoly: piff páff! egyik innen, másik onnan; de nem értek azzal semmit, mert a hóka az alatt, a mig a gazdájára lövöldöztek, olyan tánczolást, hánykolódást követett el, hogy könnyebb lett volna egy vizi pókot eltalálni: mind a négy lövés kárba ment.

Mikor aztán vége volt, akkor a lovasnak egy szavára úgy megállt a paripa, mintha vasból lett volna odaöntve.

Akkor aztán a Gyöngyöm Miska félkézzel a képéhez emelve a duplapuskáját, dirr durr! odalőtt mind a kettőnek s az egyik golyó a kapitány sisaktaraját fúrta keresztül, a másik a sábeszteklit repité le a Ráby fejéről. — Azzal a betyár félszemére csapva az árvalyány hajas süvegét, odakiálta nekik:

»Igy szokott duellálni a Gyöngyöm Miska!«

Azzal kiereszté a karikás ostorát s jobbrul balrul oda cserditve a három összekötött paripának, úgy elporolt velük, hogy soha se beszéltek azokkal többet a tiszt urak.

Persze azzal se nyertek semmit, hogy feladták a dolgot; mert Karcsatáji Mihály úr megint tizenkét attestatumot hozott maga mellett, hogy ő azon a napon halálos betegen feküdt odahaza; három feltser rakta rá a köppölyt, s két kolduló barát imádkozott az ágya mellett az életben maradásáért. Mind az authentikus dokumentumokkal volt bebizonyítva.

Huszadik fejezet.

(Az kinec kewees wagion, attol elweetetic, az kinec sok wagion, annac meg tevbb adatic.)

Mikor Ráby Mátyás ezt a történetet elbeszélte a nagy bátyjának, az azt mondta rá, hogy ennél még Gyöngyösiben sem olvasott furcsább históriát.

Összeültek aztán tanakodni, hogy most már mit tegyenek?

Pert kezdeni, az a legelső dolog.

De minő alapon?

Hasonló casusokra a corpus jurisnak igen sok czikkelye vagyon.

Leányváry úr mindenképen az I. 105-ik Törvényczikkelyt szerette volna alkalmaztatni. »A házasságtörő nőnek feje vétessék!« Nem volna rosz. De még sokkal jobb volna annál Szent László I. 13-ik §-ának az alkalmazása. »Ha egy férj a házasságtörő nejét megöli, Istennek adjon róla számot, s ha akarja, vegyen más nőt.« Hej milyen bölcs törvények voltak ezek! — De Ráby Mátyásnak egyik sem volt kedvére. Ő nem akarta azt a szép fehér nyakat, azt a gyönyörüen kaczagó nyakacskát levágatni. Inkább akarta Kálmán király II. 7-ik T.-czikkét alkalmazásba venni. »Uxor, a marito fugiens, ei toties quoties reddatur.« (A férjétől elfutó aszszony, ennek anynyiszor, a mennyiszer viszszaadassék) Most is nagyon szerette még ezt az aszszonyt: egészen bolondja volt. Képes lett volna őt még visszavenni, talán még meg is bocsátani neki mindent: háromszoros hütlenségét, árulását, ellenségeivel való czimborálását? vagy talán meg akarta őt kinozni, bezárni, fogva tartani, magát is, azt is egymással halálra gyötörni? Vannak ilyen emberek, a kik keresik a veszedelmet s a mint egy hurokbul kihúzhatták a nyakukat, megint ugyan oda visszadugják.

Ez hát elég jó törvény lesz az aszszonyra.

— No azt vissza kapod, ha van igazság a földön: — monda az öreg, — hozzá tevé halk parenthezisben (de ha az égben is van igazság, akkor nem kapod vissza.) De már most mit csináljunk a csábitó Petrayval?

— Bepereljük.

— Mi vétségeért?

— Nőrablásért.

— Van rá törvény. »Raptus« szent István II. 25. — De hát van-e nagy istállód?

— Mi a hét ménkűnek nekem az istálló?

— Hát mert »raptor solvat decem juvencos.« A nőrabló fizessen tiz tinót.« Hová teszed a tiz tinódat?

— A pokol fenekébe! Kell ott még más törvénynek is lenni. A házasság törésről. Emlékezem én rá, hogy Ulászló azt mondja arra, hogy az »detestabile vitium« (kárhozatos bűn.)

— De az csak a parasztokra szól. Si rustici committant.

Kell ott egyébnek is lenni!

Végre egyesült erővel felfedeztek egyet 1522-bül, a melyik azt mondja, hogy a házasságtörőnek rövideden fejét kell venni.

No hát ennek az alapján meg lehet indítani az actiót. A szolgabiró Petray ellen, hogy annak feje vétessék, Fruzsinka asszony ellen pedig, hogy az a férjének visszaadassék.

Ennélfogva nagyon complicált lett a pöreset, a mi annak nem vált javára. Mert nehéz volt megállapítani a competentiam fori. Hová tartozzék az az ügy? Az alispán itélőszéke elé-e? a sedria elé-e? vegy a szent szék elé?

Abban állapodtak meg, hogy egyenesen a sedria elé viszik, mert főben járó kereset is van involválva.

Vigyázni kellett ám, hogy az ember calumniába vagy emendába ne essék. Calumnia volt, ha kétféle czim alatt inditott pert, emendát fizetett, ha félszegül talált idézni.

Anynyira végtére eljutott Ráby Mátyás, hogy terminust kapott.

Ott is volt pontosan órára a sedria előtt. Petray is megjelent. Hanem Fruzsinka fiskálist vallott s az által repraesentáltatta magát.

A sedriában ismét Laskóy, mint legvénebb táblabiró elnökölt, a másod alispán távol lévén.

Ime tehát módjában volt Rábynak, mint vádlónak lépni fel a törvényszék előtt, s most már ő kérhette ellentelének a fejét.

Nem is fog neki irgalmazni! Ha a szigoru magyar törvény azt mondja, hogy a más feleségét elszeretőnek a feje levágassék, hát legyen betöltve a törvény; ha mingyárt ennek következtében ugy fogják is, mint a piaczon a pogácsa almát, négyével egymásra rakva, árulni a levágott fejeket.

Petray, a vádlott, végig hallgatá a kemény vádlevelet. Még csak el sem halaványodott rá. Következett az ő replicája.

Kezdte azon a gorombaságon, a mi a boldog latin korszak perlekedőinél olyan szokásos volt: az első exceptiván.

— »Bos agnoscit praesepe suum, et dominus advocatus non noscit competentiam fori« *). Ez az egész ügy nem tartozik a sedria elé, mert ennek a foruma egyenesen a szent szék, mely a házassági ügyekben itél. És ugyanezen oknál fogva a vádlónak az actoratusa sincs megállapitva. Mivelhogy ő nem perelhet, mint törvényes férj, a tőle elmenekült feleség visszaadatása, s az annak menedéket adó férfi megbüntetése végett; lévén ő maga a bigamia, sőt trigamia vétkében elmarasztalandó.

— Micsoda ez? kiálta fel Ráby.

— Az hogy az úrnak már két esküdt feleségе volt, mi előtt Fruzsinka kisasszonyt nőül vette volna.

— Nekem? két feleségem?

— A kik most is élnek. Szólt Petray komoly ábrázattal. Itt vannak mind a ketten. Kérem őket Ráby úrral confrontáltatni.

— No erre magam is kuriózus vagyok.

A mellék ajtón két nőmbert bocsátának be. Az egyik szép fiatal rácz menyecske volt, szerémségi festőileg tarka öltözetben; a másik kaczkiás alföldi debella volt, megmondták a neveiket is; de biz azokat Ráby elfelejtette s nem jegyezte fel magának.

— S ezek az én feleségeim? kérdé nevetésbe átcsapó boszúsággal.

— Igen igen! bizonyítá Petray. Ne is tessék tagadni, ők maguk majd megmondják.

— Hát hol láttatok ti engem valaha az életben? förmedt a két vászoncselédre Ráby, nagy haraggal.

A rácz menyecske szégyenlős volt, az arcza ugyan elpirulni jobban nem tudott, mint a

*) »Az ökör ráismer a maga jászolára és az ügyvéd ur nem ismeri a birói illetékességet.«

menynyire már a pirositó szerecsika megtette; de tartott tőle, hogy nem állja meg a dolgot nevetés nélkül; azért eltakarta a selyemkendőjével az arczát, hanem a másiknak bezzeg annál jobban fel volt vágva a nyelve. A két csípőjére tette a két kezét, ugy állt a Rábyval szembe s azon kezdte, hogy per tu beszélt hozzá.

— Hát már nem akarsz rám emlékezni? Hát tán elakarod tagadni, hogy itt meg itt, — — hogy ekkor meg ekkor, — — — — igy meg amugy .....

Mindent elmondott az a világon.

Rábyt majd a guta ütötte meg mérgében. Nem tudott szóhoz jutni. Lenyelvelte az az asszony.

Az elnök közbeszólt végre. (Addig a bajúszát fogta a kezével, hogy a szája neki ne szaladjon a nevetésnek).

— No, asszonyság, elég volt a verbalis contestatiókból; lássuk a dokumentumokat, vannak-e asszonyságaitoknak házassági bizonyitványaik?

Hogy ne volnának?

A rácz menyecske nagy pironkodva húzta elő a piros csizmaszárából a kivánt documentumot, mig a másik aszszony nagy hirtelen felrántá a felső szoknyáját, az alatt volt harminczhárom alsó szoknya, azok közül valamelyiken volt egy nagy zseb, abban volt az igazsága, belekötve gondosan egy tarka zsebkeszkenőbe.

Azok bizony formális házasság levelek voltak. Az egyik a zaránd megyei Szent-Pál székely helység anyakönyvének a kivonata, a másik a végvidéki Bellovácz községeé, mind a kettő a helybeli plébános által kiirva, aláirva, az ekklezsia hivatalos billogával megpecsételve.

— De én soha Zarándmegyének, meg a katonai határőrvidéknek még csak tájékán sem voltam! Kiálta Ráby, dühtől reszketve. Ezek a matricularis kivonatok falsificatumok! Én hamisitási vádat inditok azoknak előmutatói ellen.

A rácz menyecske erre elkezdett keservesen sírni, s a kezeit tördelte, a magyar dajna ellenben neki ereszté a lepcsest, s ugy lepocskondiázta a Ráby Mátyást a törvényszék előtt, hogy azon még a keresztviz sem maradt meg.

Az elnök, meg a két hajdu nagy nehezen csendességet csinált.

Laskóy táblabiró ur összehúzta a szemöldökeit s az orráig feltolta az összecsücsöritett száját, hogy komoly képet tudjon csinálni, a mi szükséges az ilyen pertractatióhoz.

— Silentium! Csendesség legyen. A biróság beszél. Az itélet meg fog hozatni, addig a felek menjenek ki a teremből.

Alig telt bele öt percz, megint visszahivták őket a folyósórul, s az elnök ur tudatá velök a törvényszék határozatát, ut infra. Ez előttünk pertractált causa nagyon complicált. Két actor és két incattus áll egymással szemközt. Mind a kettő actor, s mind a kettő incattus. Első actor azzal inculpálja első incattust, hogy az ő feleségét elrabolta s vele tiltott correlatiót sustentál. Második actor azzal incriminálja második incattust, hogy ő bi- sőt trigámiában lélegzik s ennélfogva nincsen is actoratussa a harmadiknak elvett feleség fugiuma alapján. Ennek ellenében második incattus azt triplicázza, hogy a producált matriculáris extractusok falsificatumok. Mely difficultásnak elucubratiójára ezennel dekretáltatik, »Kérettessék fel tekintetes nemes Pest-Pilis és Solt vármegyék tekintetes alispánja, miszerint, instálja meg tekintetes nemes Pest-Pilis és Solt vármegyék méltóságos főispánját, hogy remonstráljon a magas Helytartótanácsnál, miszerint méltóztassék az magát correlatióba tenni egyfelől az excelsum erdélyi guberniummal, másfelől az Illustrissimum katonai határőrvidéki Generálcommandóval, miszerint kegyeskedjenek egyfelől tekintetes nemes Zarándvármegye főispánját, másfelől az illir határőrvidék nagyságos főkommendánsát oda utasítani, hogy méltóztassanak azok ex offo legalis deputátiót exmittálni Szent-Pál és respective Bellovácz községeibe, a fölötti inquirálás végett, valjon authenticumok, vagy falsificatumok-e a Ráby-contra Petray és Petray-contra Ráby processusban produkált matricularis docék? Az inquisitió resultatuma suo tempore a felekkel communikáltatni fog: ettől suspendáltatván mind az actoratus. mely szerint az a kérdés, hogy Ulászló 1522 : 36 szerint nemes Ráby Mátyás ur követelheti nemes Petray Péter ur ellen, hogy »adulter caput amittat«*) avvagy pedig

*) A házasságtörő fejét veszítse.

nemes Petray Péter ur az 1599 : 3 szerint nemes Ráby Mátyás ur ellen, hogy »bigami obique capiantur«**) s ennélfogva, hogy valjon ez az egész causa a sedria vagy a spirituales Judices elébe tartozik-e? — Most elmehetnek a felek Isten szent hirével!

Ráby Mátyás csak azt bánta most már, hogy idejött. Hát kellett ez neki?

Alig tette be a törvényszék ajtaját maga mögött, már hallhatá a végitéletet. Az irtóztató kaczagást, a mibe a törvényszék összes tagjai kitörtek az ő eltávozása után. Ez a kaczaj végig üldözte az egész hoszszú folyosón.

Csak ugy ámolygott. A megszégyenülés, a keserűség, a megcsalatás, s minden sérelmek ellenében ez a béna tehetetlenség: — egészen elvette az eszméletét. — Anynyira meg volt háborodva, hogy mikor a folyósó végén a lépcsőkhöz ért, szórakozottságában a helyett hogy a lefelé menő lépcsőkön indult volna el, a fölfelé vivőkre tévedt. És aztán csak ment-ment fölfelé, mig a második emeleti folyósóra ért; ott is csak vitte-vitte a két lába, a melyiknek több esze volt most, mint a fejének, előre-előre, egy megszokott úton végig; vitte-vitte — a két lába — talán más is — az a láthatlan fonál, a mit a nagy Ismeretlen lenyújt néha az ember elé — s vezeti annálfogva — egész odáig — addig az ismeretes ajtóig: — csak akkor vette észre magát, mikor már rátette a kilincsre a kezét. — Akkor aztán pofon ütötte magát, »eszement!« hová jöttél?

Akkor aztán nem mert megint visszafordulni, hogy a mely lépcsőn feljött, azon vissza is lépkedjen; attól félt, hogy valaki a nevetők közül szemközt találkozik vele s azt fogja kérdezni: »hohó, öcsém! Hol jársz te itten? tán biz elfeledted, hogy már házas ember vagy? azt hiszed most is patvarista vagy még s a régi szeretődet akartad meglátogatni?«

Lábhegyen osonva lépkedett tova — a hátulsó lépcsőig, a melyen a tömlöczökhöz szokás lejárni, ott lopta le magát, az udvarra senkitől észre nem vétetve. De még a tömlöczajtón keresztül is hahota hangzott eléje utána. A rabok is bizonyosan ő rajta nevettek! Nagyon valószinü, mert, hogy az a két asszonyféle, a kit az ő feleségeinek produkáltak, innen lett requirálva a tömlöcz lakói közül, az kérdést sem szenved.

Három napig nem mert kijönni Ráby a Fehér Farkasból. Azt hitte, hogy egész Pestben Budában minden ember az ő dolgán nevet. S biz azon volt is mit nevetni, ha jól felveszi az ember. Nem mindennap esik ez meg.

Csak harmadnap este merte ráadni a fejét, hogy haza utazzék Szent-Endrére. Akkor is jól behúzta magát a bundájába, hogy valaki rá ne ismerjen, a míg az utczán végig hajtat.

Hanem aztán a mint a mezőre kiért, a jó friss levegőtül kezdtek egészséges gondolatjai támadni. Nagy hiba volna, ha az ember elárulná, hogy boszankodik ilyen esetben. Akkor épen kifognának rajta. Jobb lesz tréfára venni a dolgot, s ha valami ismerősével összetalálkozik, magának kezdeni rá a nevetést, s ha az még nem tudná a vele történt tréfát, hát magának mondani el azt egész mivoltában, még a hol lehet toldani is hozzá, hogy hadd legyen hát belőle igazi nevetés!

Mingyárt a nagybátyján akarta megpróbálni ezt a feladatot s tökéletesen sikerült neki. Leányfalvy ur nem hallott még semmit a furcsa történetről; mert ő most a dinynye-melegágyak elkészitésével volt elfoglalva: annak hát egészen ujság volt minden.

Nevetett rajta a jó öreg. Nem szokott ugy röhögni, hogy a szomszédok is összefussanak a csodájára, de ha valami dolog megtetszett neki, hát azon — mosolygott. Ez még jobban megtetszett neki, mint a minapi duellum historia. De az tetszett neki az egészben legjobban, hogy Ráby Matyi maga is hogy neveti azt a tréfát. Láthatta volna csak, hogy vérzik belül!

— No látod öcsém; mondtam ugy-e, hogy-ha elveszed a Fruzsinkát, hát feleségben nem lesz hiányosságod. Most már van három. S ha egy kicsit erőlteted a dolgot, felviheted hatra, hétre.

— Hogyan urambátyám?

— Hát ugy, hogy mire a nagy teketória után kisül majd, hogy ennek a két személynek a házassági bizonyitványa hamis, akkorra már itt lesz három négy uj feleséged, ki Beregből, ki Ugocsából, s akkor meg azokat kergetheted. Igy aztán csak felviszed a pentagámiáig, mint a kékszakállú herczeg.

**) A két nősök mindenütt elfogassanak.

Ráby igazán kénytelen volt nevetni a maga nyomoruságán.

— Megállj csak! Hogy is mondtad, hová valók azok a két pseudo oldalbordáid?

— Az egyik Szent Pálra Zarándban, a másik Bellováczra az illyr határőrvidéken.

— Ott van ni! Keresheted ott hát az igazságodat. Hisz azt a székely helységet ott a zarándi hegyek közt harmadéve tőbül elpusztitották a Hora-Kloska lázadói, a másikat meg tavaly az arnauta martalóczok. Nem maradt ott se templom, se pap, se egyházfi, se matrikula. Nem sütheted azt ki soha, hogy annak a két dámának a házassági bizonyitványa hamis.

— Most jövök már rá, hogy miért hozták olyan messziről a bizonyitványaikat? Azért, hogy azt a falut se lehessen megtalálni, a honnan azok datálva vannak.

— Te! Szépek?

— Tudja a magas menykő! Pattant fel mérgesen Ráby. Néztem is én a pofájukat!

— De ugy termetre, mire, érnek valamit?

— De hát én azt mind nem observáltam.

— No én pedig azt mondom, hogy nagy hiba volt tőled, hogy legalább egyiket haza nem hoztad: ha már neked adták; — legalább azt, a melyik fejni tud. Most jó volna otthon, mert a Böskédet az alatt becsukták.

— Az én szolgálómat? Kicsoda?

— Hát birák uraimék.

— De hát miért?

— Azt én nekem nem izenték meg. Csak a szomszédok jöttek ide jelenteni, hogy küldjem oda a magam szolgálóját, mert a teheneid ott állnak a kapuban, nincs, a ki beereszsze; a Böskédet elvitték a városházára két hajdu között s ott fogták.

— Tyhü! A ki áldotta! — Kezdett el káromkodni Ráby Mátyás, (azt is megtanulta már) s vette a fokosát. De már azt nem szivelem el.

S azzal se szólt, se beszélt többet, hanem el kirohant az utczára, vágtatott a városházára, a mi nem messze volt a postaháztól, annak berugta az ajtaját s a legelső szerencsétlenre, a kit a balsors hajdunak teremtett, olyat rivalt, hogy az majd ónossá lett ijedtében.

— Hol van itt biró, nótárius, várnagy, vagy porkoláb? kuttyalánczos emez amaz!

Az a jámbor valahogy kiadta magából, hogy biró, nótárius este hat óra után nincs már a világon sehol, a ki jelen van, az a kis biró maga. Az egy személyben várnagy is, meg porkoláb is.

— Hát az hol van?

Az biz a pohár mellett volt, s olyan jó tele volt, hogy épen azon tanakodott, hogyan lehetne még azt a hátralévő borocskát valahogy leszoritani. No de hamar segitett rajta a Ráby! Megragadta a mellén a lajblit, s megrázta ugy, mint a zsákot, a mibe azt akarják, hogy még több beférjen: s orditott rá torkaszakadtából:

— Pimasz beste Karaffia! Hova tettétek a szolgálómat? ördög, menykő keringettét!

Az a nyavalyás, azt sem tudta, melyik lábára álljon?

— Kérem alássan. Biró uramék csukatták be a dutyiba.

— Kibocsásd, rögtön, kutyafülü! Mert agyon csaplak s nem sajnálom a bőrödért letenni a negyven forintot.*) Merre van a tömlöcz? Hol van a tömlöcz? Hol a kulcs? Milliom-áldotta!

A kis biró ám mondta, hogy itt van meg ott van; de Ráby Mátyás a nyakánál fogva vitte őtet ide is oda is; kinyittatta vele a tömlöcz ajtót: »gyere ki Böske!«

— Jól van jól no, szabódott a kis biró, azért csak nem kell az embernek a nyakát ugy szoritani. Hájszen kieresztem mingyárt.

— Gyere ide Böske! Szólt Ráby

Azzal megfogta a paraszt cselédnek a kezét s ugy vitte ki a városházából. És aztán egész a saját házáig el nem eresztette a kezét, bármint huzódott is az hátra.

— Szegény hüséges cselédem. Gyere mellettem szépen! Még téged is üldöznek miattam. Ne sirj! Majd megadom én ezért nekik!

S ugy járt a jobb kezében az a fokos, hogy a ki szemközt találkozott vele, ugyancsak igyekezett az utcza közepére kioldalogni előle.

— No, megálljatok!

Az urak elrabolják a feleségét, a pógárok meg a szolgálóját.

---

*) Annyi volt egy nemes embertől agyonütött paraszt fejváltsága.

Ezt lehet már aztán nevezni közremüködésnek.

— No gyere be! Mondá a házba belépve Ráby. Mond el, mi történt veled.

— Jaj, dehogy érek én most arra! monda a Böske. Hoszszu história az! De szaladok elébb a teheneimhez. Két napja nem láttam őket. Meg sem voltak fejve; tán éhen is vesztek azóta.

— Ne félj semmit. A postamesterék szolgálója ellátta őket minden módon.

— Ejh, mit tud ahoz a Zsuzska? A »csákó« tehén, ha észreveszi, hogy nem az én kezem feji, ugy felszija a tejét, hogy egy cseppet le nem ád belőle, a szőke pedig azt teszi, hogy ha más leány ül alá, mikor tele van a sajtár, ugy felrugja kis székestül, sajtárostul, hogy csak ugy hempereg. Aztán enni sem tud azoknak más adni, csak én. Hallja a tensur, hogy bőgnek utánam, a mint meghallották a szavamat!

S futott az istállóba. Dehogy beszélt volna addig a maga bajárul, a mig a tehenei baját el nem igazitotta. Azok már ugy ismerték őt; a »csákó« nagyot nyalt a nyelvével a leány piros karján, mikor odament a kötőfékét megigazitani, még azt sem tudja az idegen szolgáló helyesen megkötni. Aztán répát vett elő a Böske, azt apritott szakajtóba, s meghintette jól korpával. »Tudom, hagy ezt se adott neki a Zsuzska, mikor fejte.« Aztán kimosta a sajtárt tisztára. Ej az a Zsuzska azt is mosatlanul hagyta! Mikor aztán ellátta mindennel a teheneit s odaült a fejéshez, akkor azt mondá neki a tekintetes ur, a ki be sem ment eddig a házba.

— Hát hiszen fejés közben is elmondhatod, hogy mi történt:

— Ha nem restelli a tensur itt az istállóban meghallgatni. A biz ugy volt, hogy a mint én harmadnapja épen az élesztőt csinálom: mondok, hogy holnapután sütni kell, mert fogytán a kenyér hát csak betoppan ám a kis biró két hajduval, s azt mondja, hogy nekem mingyárt muszáj kell menni a városházára. Mondok: én nem loptam semmit. Aszongya: ne ugassak. Mondok: ugatott ám a keed öreg apja! Aszongya: most mingyá rá vágok ezzel a bottal! Mondok: a képére is mászok keednek ezzel az élesztős kezemmel. Erre aztán elvigyorodott s elkezdte a karomat csipkedni: aszonta, ne féljek semmit menjek velük bátran, nem lesz semmi bajom. Különben visznek. Mondok: de hát hogy hagyom itt magára a házat, mikor a tens ur sincs itthon? Aszongya: majd bezárja ő a konyhaajtót, s felteszi a kulcsot az eresz alá a szarufára, ott megtalálom: ugy is mingyárt haza eresztenek. Mit volt mit tenni. Ott kellett hagynom az élesztőt a teknőbe, az azóta tudom, hogy megsavanyodott, szakállt is eresztett; velük kellett mennem a városházára. A mint betuszkoltak a tanácsházba, ott ült az asztalnál a sok vén esküdt, s mind én rám nézett. A notárus uram azon kezdte aztán, hogy no Böske hugám, hát tudod-e, hogy neked most mingyárt meg kell esküdnöd. — Hát biz én, mondok: nem volnék tőle idegen: csak azt tudnám, hogy kivel kell megesküdnöm? nem látok én itten egy legényt se: keetek mind feleséges emberek, de meg biz én ilyen salabakterekkel mint keetek, nem is esküdném meg: inkább csak leány maradok. — Aszonta erre a notárus ur, hogy nem ugy van az, nem férhezmenésről van szó, hanem meg kell esküdnüm arról, hogy mit tudok a tekintetes urról?

— Ah! Titkos inquisitio!

— Az bizony. Hát mondok: arra bizony akár mingyárt megesküdhetem. Nem tudok én a tens uramról egyebet, minthogy olyan jó ember mint a falat kenyér. Arra azt kérdi a notárus ur: de hát azt nem tudom-e, hogy a házához mindenféle parasztok járnak, a kiket az uram arra biztat, hogy csak lázadjanak fel az uraság ellen? Aszontam rá: »hazudott, akasztófára való volt, a ki mondta! Az én uram nem csinál ribilliót.« — Azután azt kérdezte tőlem, hogy nem az én uram biztatta-e fel a Dacsó Marczit, hogy ölje bele a Dunába az inzsellért magával együtt? Erre én aszontam, nem bizony, mert a Dacsó Marczi hetfőn reggel 8 órakor volt az én uramnál, a mikor még maga sem tudhatta, hogy kedden reggel ő fogja befuvarozni az inzsellért Budára: Attulfogva meg folyvást a verbunkosok itatták. A kik olyan sok bort adtak neki, azok vessenek magukra érte, hogy a Dacsó Marczi részeg fővel a Dunába hajtott a szekérrel.

— Ezt jól megmondtad Böske.

— Várjon csak a tens ur. Akkor meg azt kérdezték tőlem, mit tudok felőle, hogy az én

uram bübájos, ördögös, hogy éjszaka oda czitálja a rosz lelkeket s boszorkányságot csinál velük?

— Hát erre mit feleltél?

— Hát nevettem nagyon. Aztán azt mondtam, hogy dejsz az én uramtol még csak annyit sem hallottam én soha, hogy »ördög bujjék beléd!« nem hogy az ördögöt előhitta volna valahonnan. Nem olyan ember az. Hát ekkor kinn a pitvarban valami csunya nagy búgás támad, a mire azt mondja a notárus ur: »hallod leány, hogy bömböl az ördög: egyszeribe elvisz, ha igazat nem szólsz!« Én megint csak elnevettem magamat: ne bolondozzanak kigyelmetek: tudom én mi az? Mikor iskolásgyerekek voltunk, mink is csináltuk azt, hogy a léniát madzagra kötöttük, aztán egy pálczával körül csóváltuk a levegőben, ugy ijesztettük a többieket vele. Akkor aztán mind rámtámadtak, hogy merek a magistrátussal mókázni? A notárius úr azt mondta, hogy most mingyárt meg kell esküdnöm, hogy a tens uram ördöngös és istenkáromló. Én azt mondtam, hogy az nem igaz. Megesküszöm én a szent feszületre, hogy nem igaz. Arra azt mondta notárus uram: tudom, hogy a szent feszületre, megesküsztök ti parasztok, akárhányszor; mert attól nem féltek; de majd valami másra esküdtetünk mink meg tégedet: hozzák ide azt az ördögöt! Hát erre a szóra odahoztak ám egy üveget, a mi felyül szarvasbőrrel volt lekötve, s abban volt egy fertelmes kicsi szarvas ördög.

— Tudom. A Cartesius ördögcséje.

— Nem tudom én hová való ördögöcske volt: de utálatos volt; úgy öltögette ki rám a piros nyelvét, hogy jó hogy asszony nem vagyok. Aztán azt mondta a notárus úr, hogy no hát tegyem rá a hüvelykujjamat jó erősen arra a szarvasbőrre, s feleljek meg még egyszer arra a kérdésre, »igaz-e, hogy az én uram ördöngös és istenkáromló? Ha hazudok, nem mondok igazat, az a kis ördögfiú mingyárt el kezd bomlani ott a palaczkban, s egyszeribe küldi értem az apját, hogy vigyen el.« Én pedig csak azt mondtam, hogy háromszor is megesküszöm rá, hogy az én uram kegyes, istenfélő ember és semmi ördöngös dologba nem ártja magát. Hát a mint ez alatt a hüvelykujjammal megnyomom azt a szarvasbőrt, csak elkezd ám forogni, kalamajkát járni az a kis ördög ott a palaczkban megátul. No én is megharagudtam ám egyszerre: »ejnye, hogy az Isten büntessen meg, adta kis ördögöcskéje, hát te még meghazudtolsz engemet? s azzal kaptam üvegestül, úgy teremtettem a földhöz s aztán még egyet jót tapostam rá a csizmám sarkával, hogy soha se lesz abbul többet ördög; azért aztán felképeltek, megbúboltak, bedugtak a dutyiba, s ott ültem étlen szomjan, a mig csak tekintetes uram értem nem jött, hogy kiszabaditson. Igy csináltak belőlem világ csufját.

Ekkor aztán kitört a sirás a Böskéből: addig nem ért rá a fejés miatt, de a mint a historiának és a fejésnek vége lett, akkor aztán nem tagadhatta meg magától azt az elégtételt, hogy a kétszél-kötényét tele sirja.

No ez elég sok tarka meglepetés volt ilyen rövid időre! mondá magában Ráby. De ugyan csalatkozott, ha azt hitte, hogy már elég volt. Most következett még csak az örege.

A mint a kéz eresze alá dugott kulcscsal felnyitották a konyha ajtót, a Böske, a ki elől ment, csak földhöz vágta a tejes sajtárt, hogy kidült abbul minden s elorditá magát.

— Jézus Mária! Itt zsiványok jártak!

Biz ott ki volt rabolva az egész ház. Olyan gavallérosan kitakaritottak onnan mindent, hogy nem hagytak ott egyebet a butoroknál. De bizony az ágytollat is ott hagyták, azzal együtt nehéz lett volna elvinni a párnahajakat: szerencse, hogy a tensasszony a himzett czihákat lehúzta róluk, s maga vitte el. A kiontott sok ágy tollal tele volt az egész szoba, csak úgy repült mint a felhő, mikor az ajtót kinyitották.

— Végünk van! Ki vagyunk rabolva! Gyilkosok! Zsiványok, sivalkodék a Böske.

— Nem hallgatsz? kiálta rá a gazdája, s befogta a markával a száját.

— De mikor az én ládámat is feltörték! jajveszékelt a szolgáló a száját befogó tenyéren keresztül: elvitték a négy vászon ingemet, gombos pruszlikomt, rázsa szoknyámat, a deli-vörös kendőmet, pillangós czipőmet!

— No csak ne jajgass. Holnap beviszlek magammal Budára. Ott vehetsz a görögnél magadnak mindent a mit elraboltak tőled az én pénzemen, nekem meg új ágyneműt. Gyerekség ez! A tolvajok bizonyosan az okirataimat akarták

kézre keriteni; de azokat magamnal hordtam: koppant tőle az álluk!

Erre a szóra a Böske megvigasztalódott.

— No most csak takaritsd össze azt a sok tollat; mig én elmegyek a nagybátyámhoz a bundámért, azon majd elhálok. — Hát a Káró kutyám hol van?

Azt sok keresésre megtalálták a vályu mellett, megdermedve.

— Az átkozottak! sopánkodék Böske. Bizonyosan zsirban sült ispongyiát adtak neki. Még ettül sem maradhattak.

Ráby bekergette az udvarból a sopánkodó cselédet a házba s azt mondá neki.

— S már most azt mondom, Böske, hogy te arról, hogy engemet kiraboltak, a teremtett világon senkinek se beszélj: mert az lesz belőle, hogy téged fognak be s három esztendőnél hamarább ki nem szabadulsz a vármegye tömlöczéből.

— Júj! Az Isten őrizzen meg tőle!

— No hát úgy járjon el a szád.

Okos ember ám ez a Ráby Mátyás, — mikor másvalakinek kell tanácsot adni.

A postamesternél aztán összepakolta az irományait s mind a bekecse alá dugta: a bundáját is a vállára veté s egy pár szóval elmondva nagybátyjának a történteket, hazafelé indult. A vacsorára való meginvitálástól ismét megóvta a hebellorismussal élés, a mihez elég egy tegnap sült zsemlye.

Este volt már, mikor az utczán végig bandukolt.

Mikor a Paprika Péter háza előtt végig haladt, egyszerre valami különös füttyentés hangzott a közelében s ugyanabban a perczben egy lökést kapott az oldalára, mely szinte megtántoritá. Körül nézett, senki sem volt közelében: egy élő lélek nem járt az utczán. Meg nem foghatta, hogy mi lehetett ez a fütty, meg ez a lökés? Hanem a mint hazaért s odaadta a bundáját a cselédnek, hogy tisztitsa ki az uti sártul, azt mondta neki a Böske:

— Ejnye, tens uram. Ugyan már hogy tudta a tens uram kilyukasztani a bundáját itt az oldalán?

Hát arról bizony Ráby nem tudott számot adni.

— De nini. Még a bekecsének az oldala is ki van lyukasztva.

Azon bizony volt egy kerek lyuk ütve, a baloldalon a melle fölött.

Ott kapta Ráby az imént azt a lökést.

Kivonta a kebléből az irományokat, s akkor aztán azok körül kihullott egy ólom golyó. Egy csomó irományon keresztül fúrta az magát; de valamenynyit nem birta átütni.

Szélpuska volt az, a mit Ráby füttyenteni hallott, s ha történetesen azok az okiratok a keb-

lébe nincsenek dugva, most a számadások szépen be volnának fejezve.

Itt mindenre készen kell már lennie!

Megfogadta a saját tanácsát. A golyót eldugta a zsebébe s nem szólt felőle senkinek.

Huszonnegydik fejezet.

(Kibevl megtudivc, hogi nem ioo nagi vrakwal egi taalbvl cheressnieet enni, kiwaaltkeeppen ha azoc az nagi vrac paraztoc.)

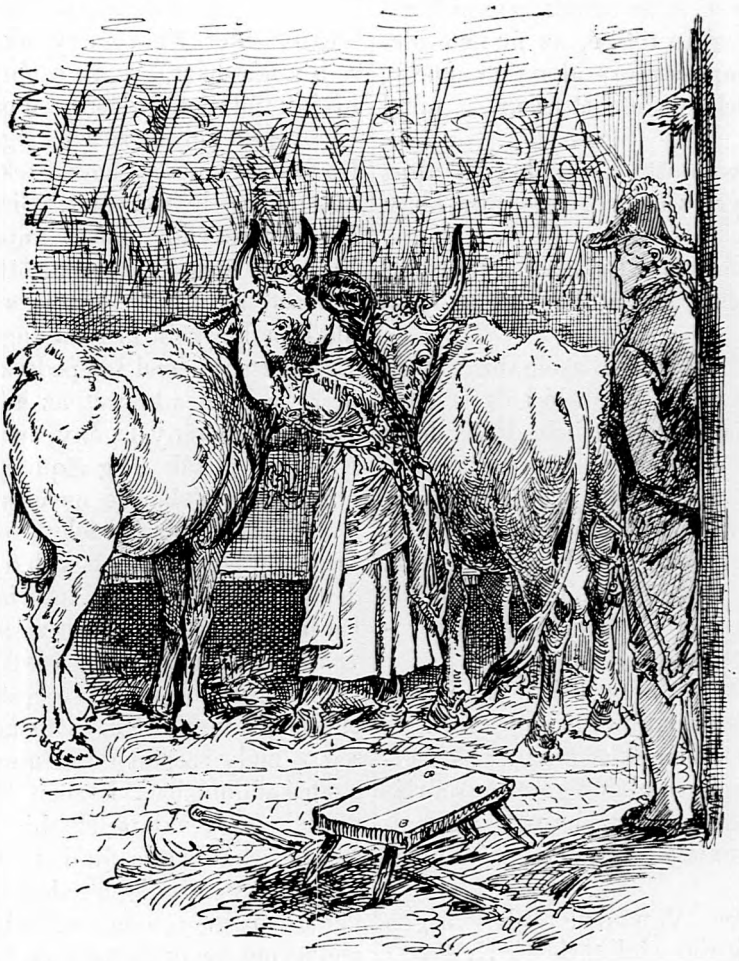

Most már vége van minden tréfának, mondá magában Ráby. Itt nem péterbácsizunk többet ezekkel az emberekkel; hanem egyenesen a torkukra megyünk!

Másnap mingyárt felutazott Bécsbe. Nem is titkolta az utazását.

A császárnál ki kellett eszközölnie', hogy a helybeli magistratus letétessék s uj biró- és tanácsválasztás rendeltessék el. Ezt neki, mint ottani közbirtokosnak teljes joga volt követelni.

Az alatt Böskét ott hagyta a háznál s megengedte neki, hogy bátorságnak okáért az öreg vinczellért hálassa ott éjszakánként a pitvarban.

Meg is járta Bécset szerencsésen: mindent a legjobban rendbe hozott, s aztán szépen hazatért.

Gondolkozott magában, a mint a város tornyait meglátta, valjon miféle csoda várakozik rá megint ez ujabb visszatéréskor?

Nem találta ki. Pedig várt rá.

A mint a kocsijával a háza elé hajtatott, nagy álmélkodva látta, hogy a Böske ott ül kinn az utcza szélén és egy csomó mindenféle butordarabot, szekrényt, asztalt, széket, ágyat, kanapét strázsál, a mik mind ott terpeszkednek az utczán s a mellett sir keservesen.

— Hát te micsoda butort árulsz itten? Kérdé tőle tréfásan az úr.

— Micsodát ám! fortyant fel a Böske. Hát csak ismeri tán a tensúr a magáét. A magunk retyemutyái ezek. Kiszórták az utczára la: engemet meg utána löktek.

— Kicsoda? Kiálta fel Ráby, leugorva a szekérből.

Nem volt szükség a Böskének megfelelni rá, mert erre a szóra már megnyilt az ajtó, s ott láthatá a feleletet Ráby a nótárus rezesorrú bátyjában, a kit népies nevén csak Csutora Miskának szoktak híni.

Az egész debreczeni flegmával veté neki a vállát a kapufélfának s egy hosszú, pipázásban meggörbült megyfapipaszáru selmeczi cseréppipát tömögetve a sallangos dohányzsacskóbul, elállta Rábynak az útját. Jól be volt már vásárolva most is, s a háta mögött lehetett még látni egynehány pógár embert, a ki szükség esetén segitségére legyen, ha arra kerül a sor.

— Hát mi történt itt? Kérdezé tőle Ráby.

— Hát csak a történt, hogy én visszavettem a házamat az úrtól.

— Kend a házát? Hisz ez az én házam, a mit kend minden törvényes forma szerint eladott nekem.

— De már megbántam, hogy eladtam, s visszavettem. Monda a Csutora Miska, s elővette az aczélt kovát és szép nyugodtan kicsiholt az ürömtaplóba. — És most az úrnak semmi keresete itt ebben a városban többé, az úr nem idevaló impostor (compossessort akart mondani), már most alá is út, fel is út, mehet az úr — mind a vizig szárazon!

Azzal rá is nyomtatta a pipakupakkal az égő taplót a dohányra s nagyot szítt rajta, hogy meggyulladjon.

— De én kendet kész pénzzel kifizettem! szólt Ráby, dühtől és szégyentől reszketve. Hát a vételár hol van?

— Azért tessék pörölni a szolgabiró előtt, monda a Csutora Miska, s olyan jó izűt nevetett utána, hogy a pipája is kialudt bele. Ráby hallhatta, hogy a kaczagásnak sokszorozott viszhangja is van az udvaron belül.

Nem feleselt tovább. A Böskének azt mondta, hogy majd mingyárt szekeret küld a butorokért és elviteti innen az utczáról, addig csak maradjon ott: maga pedig sietett a nagybátyjához. Elpanaszolta neki az esetet.

— De már ez több, mint tréfa! monda az öreg úr. Ezt már nem tűrjük el a pugrisnak.

— De hát kihez menjek panaszra? A szolgabiróhoz, a ki személyes ellenségem, a sedriához, a hol Gyöngyöm Miska helyett akartak elitélni? a hol trigamiával hagynak vádolni, a hol kinevetnek!

— Egyikhez sem. Van mi nekünk erre igen jó törvényünk: »ejectio violatoris.*) Keressük csak ki a Tripartitum III. 22. T.-czikket. Ott áll szépen megirva, hogy a kinek a birtokát valaki jogtalanul elfoglalja, a jogos tulajdonos azt abból egy év lefolyása alatt saját erejéből kidobhatja, kiverheti, s ha e közben az elfoglalónak kezelába törik, magára vessen.

— De hát hol vegyük mi azt az erőt, a mivel mi ezeket innen erőszakkal kiverjük, hisz az egész városi tanács, esküdtek, drabantok mind az ő szolgálatjukban állnak; a vármegye brachiumot nem ád, a katonasághoz folyamodni hazaárulás; ha pedig a népséget hívom fel ellenük, arra azt mondják, hogy »tumultus«, lázadás.

— Csak bízd te azt én rám. Már most csak hagyd te a dolgot egészen az én kezemben. Mink öregek sok olyan dolgot tudunk már tapasztalásból, a miről ti nektek fiataloknak még csak ideátok sincs. Nem megyünk mi se a vármegyére, se a tanácsházra, se a szegény parasztnépet nem hívjuk fel verekedésre. A parasztnak nem szabad verekedni, mert azt megcsapják, becsukják. De szabad a nemes embernek. Van nekünk itten két nemes helységünk, Bicske meg Velencze. Hires verekedő nemzet mind a kettő. Az igazi Velencze meg Ferrára között nem folyott annyi ütközet, mint ezek között, s a mi a büszkeséget illeti: a bicskeik el nem engedik, hogy ők még Tuhutum vezérrel telepedtek le ide, a velenczieknek pedig, a kikhez képest az adriai Velencze nobilije csak szegény legény, azt vitatják, hogy ők Attilával járták meg Aquileja ostromát, onnan hozták el a Velencze nevet a velenczei tó mellé. Azért az elsőbbség felett minden alkalommal összeverekesznek, s egyébként is egymást minden módon pusztitják, injuriázzák, mortificálják. De nincs azért arra eset az annalisokban, hogy valaha velenczei meg bicskei nemes uraknak valamiféle processusa, szolgabiró, vicispán, sedria elé került volna. Mert van közöttük egy szövetség, a mely szerint mindennemü sérelem, a mely a sűrű villongások közben közöttük felmerül, a nélkül, hogy valamiféle bíróság elé vitetnék, a nemesek hadnagya által itéltessék el. Még pedig úgy, hogy mindig az alperes fél községének a nemesi hadnagya legyen a biró. Abban mindig megnyugosznak és soha az ő perlekedéseik után esküdt, szolgabiró egy réz babka sportulát még be nem emelt.

— Patriarchális állapot.

— No hát, ezek a nekünk való emberek, a kiket az ilyen őseredeti excursiókra meglehet nyerni. Két hét mulva lesz a fehervári vásár. Ez a két hét szükséges nekem, hogy bejárjam a két községet s beszéljek a primipilusokkal. Te az alatt itt maradsz a helyemben s tartod in cur-

*) Az erőszakos elfoglaló kivetése.

renti a postamesteri ügyeket. Az is szükséges, hogy az alatt hagyj egy kis bajuszt nőni; mert az ilyen borotvált arcz ellen antipathiájuk van a nemes uraknak. Most épen a velenczei nemesek hadnagya a soros: Nemes Kadarcsi Keö István uram. Eredeti egy alak. Az egész Rákóczy hadjáratot végig hadakozta s még most is abban a viseletben jár, a miben a »nyalka kurucz« pompázott suo tempore: pedig a farkasbőr kaczagány bizony nagyon meg van már kopva a nyakában. Ő nem is tette le a fegyvert a »majthényi sikon« hazahozta magával, keresztül törve a labanczon — no meg az ecsedi lápon. Hanem arra nagyon sokat ad, s ezt jó lesz, ha előhozod neki, hogy ő nem olyan nemes ember, mint a többiek; mert igaz, hogy az ő déd-ükei még Árpád apánkkal jöttek be lóháton Ázsiából; de egyik szép apja a Dózsa-lázadásba belekeveredvén, a midőn az 1514: 34. T.-czikk által az összes máramarosi nemesség megfosztatott nemességétől, az ő őse is áldozatul esett; a nagy apja azonban a nemességet ismét visszanyerte; de nem az osztrák házból eredett királyok kegyelméből, hanem mint egyike annak a négyszáz nemesnek, a kiket Bocskay ajándékozott meg az armálissal, mikor Magyarország királya volt, s a kiket az 1686-diki diaeta nemességükben megerősített. Ezzel az öreg nagyon nagyra van; s a ki ennek tudomásával bir, az egyszerre nagy embere lesz neki. Hát ezt el ne mulaszd majd neki előhozni. A titulusát is mindig megadd, nemzetes Karancsi Keő István uram. Mert vannak Aknasugatagi Keők is, a kik »csak« erdélyi nemesek, meg Sáronberki Keők, a kik »dubitatus« nemesek. Azért a predikátumat mindig hozzá tedd a nevének. Mert a ki csak egyszerüen Keő István uramnak szólítja, annak a szavára szétnéz, meglát egy követ az utczán, meglöki a botja végével: »hallod te kő, hozzád beszélnek.« — Ha egyszer aztán elkészültem én a captatio benevolentiaeval, akkor felmegyünk együtt a fehérvári vásárra, s ott aztán majd kicsináljuk az egész strategémát. Ne félj: kidobáljuk a házadból pógár uraimékat, hogy a lábuk sem éri a földet.

Ráby beleegyezett. Ugy el volt már keseredve, hogy valósággal szomjazott a lelke egy kis egészséges verekedés után: akármi legyen is azután belőle.

Elfogadta hát Leányváry János úrnak a tervét. Ő maga ott maradt helyette postamesterkedni, azt pedig elerésztette hadsereget gyüjteni.

Huszonkettedik fejezet.

(Millen wala az feheerwaari waasaar ees az nemessi reoccupatio annac ideieebenn?)

Gőböly csordák, ménesek, bivaly gulyák, sertéskondák s azok között alkudozó, parolázó vásáros nép, falusi földes urak, hajdúiktól kisérve, czifra szürös pásztornép, czigánykupeczek, rongyos mentéiken ökölnyi két sor ezüst gombokkal, eladásra szánt gebéiket finczoltatva, közben egy-egy exoticus alak, oláh boér, magas süvegével, piros sipkás szerbek, egy-egy turbános fő; a kiüzött muzulmán nép maradványa, a ki utolsó megmaradt juhait jött ide eladni, hogy aztán ő is mehessen a többi után. Még egy pár tevéje is van Alinak, azt is szeretné rásózni valakire: de biz azzal mindenütt kinevetik: nem paripázik itt azon a púpos hátu állaton senki, csak vigye haza Ázsiába.

A sátorváros, a ponyvatábor a csizmadiák és szürszabók soraival kezdődik, azután jön az ország minden részeiből idesereglett árusok tömérdek tarka-barka bódéja. Külföldi áru nincs. Törvény és császári pátens egyaránt megtiltotta a haszontalan külföldi áruk behozatalát. A mi itt libeg lobog, mind hazai kartony, szepesi vászon, gyöngyösi privilegium, fehérvári szür, pukovai posztó, határ számra az osgyáni edény: egész torlaszok tulipántos ládákból; de a kolompárosok üstjeinek is van kelete: s az előkelő világ bőven látogatja a fabódékat, a hol őseink asztali luxusát, a czintányérokat árulják.

Kész pénzben megy minden fizetés; de azért megtörténik, hogy mikor Reviczky uram ő kegyelme (onnan Nagy-Váradról) egy egész rideg gulyát összevásáról, s történetesen nincs nála az egész szükséges pénz összeg, kihúzza a csizmaszára mellől az ezüstnyelü evőkését s azt hagyja ott zálogban az eladó boérnál. Tudja az jól, hogy az a kés ezereket megér s ki lesz váltva a napjára.

Délfelé aztán áldomásra kerül a sor, a

Laczikonyhák megnépesülnek: a jó czigánypecsenyének nem kell czégér, elárulja azt a csalogató illat s minden bor jó bor arra, még a bicskakinyitó karczos is.

Hanem a »cserepes« csárda csak a nemes urak számára áll nyitva. Ott drágán mérik a bort, furkósbot hoszszával.

Ezúttal a velenczeiek foglalták el hamarább a hosszú asztalt a söntés mellett. Mert van ott több asztal is; de ez a »felső tábla« a díszasztal: a honnan első kézből kapni a bort, s a honnan legközelebb lehet odarikkantani a czigánynak, hogy kinek a nótáját húzza? A czigány banda oda van letelepedve a nagy banyakemencze padkájára.

A velenczei nemesek tehát már letelepedtek a keresztlábu asztal körül s huzatják a maguk nótáját:

»Én is iszom veletek,
Ha veletek lehetek,
Egy pohár bort.
Ha veletek
Nem lehetek
Az' se bánom,
Úgy is unalmas
Az éjjeli
Dinomdánom.«

Most azonban megérkezik a bicskei nemes fiatalság. Mindeniknek ott reng a markában a hatalmas ólmos fütykös, vagy a kampós órrú réz fokos; a miket a velenczeiek már szépen felraktak az asztalra, mintha az is hozzá tartoznék az evőeszközökhöz.

A később érkezettek meglátják, hogy a másik fél már elfoglalta a jobbik asztalt.

»Azt a fűzfánfütyűlő rézangyalát!« mordul fel a csapatvezér, Bognár Laczi. De korán megéheztek a velenczei urak!

— Bizonyosan belenyertek, mint Bertók, a csikba: s annak az áldomását iszszák! Kontrázik neki egy köpczös termetü ragyabunkó.

Azt pedig tudvalevőleg nem szeretik a tavak és lápok körül lakó nemes urak, ha a sport ezen legalsóbb nemével, a csik-fogással boszontják őket.

De még most nem vesznek össze. Ki a bolond verekednék ebéd előtt? Elébb lakjék jól az ember. Addig tarthat az ember barátságot. — kiegyezik.

Bognár Laczi odalép nagy hetykén a hosszu pad végén ülő legényhez és megszólítja gavallérosan.

— Hát Csonka Péter pajtás, nem cserélnénk pipát?

Az, a ki a pad végén ül, okvetlenül a legvitézebb hőse a velenczei köztársaságnak, mert a hajczihő ő nála kezdődik meg. Van is ahhoz való termet ottan.

— Eb a ki szavának nem áll! felel vissza Csonka Péter s nyujtja cserébe a pipáját a bicskei nemesnek.

— Méltóztassék! mond amaz lovagias nagylelküséggel. Pedig az én pipám tajték, és ezüst a kupakja!

— Az enyém ugyan csak cserép; felel vissza a velenczei, hanem az aljára egy körmöczi arany van forrasztva.

Tehát egyik sem érezheti magát lefőzve.

— Hát, mondok, nemes barátim, szól erre Bognár Laczi. A mig mulatunk, mulatnánk gavallérosan; az urak már elfoglalták a czigányt; de mink meg hoztunk magunkkal dudást, meg tárogatóst. Hát mondok, hogy egyszer az egyik hadd húzza az urak nótáját, aztán meg a másik hadd fújja a mi nótánkat.

— Váltogatva, mint a két hajdu a deres mellett. Én se bánom.

Ezt hát tenyércsapással megerősítik.

Azzal a bicskei nemes ifjuság is letelepedik a maga asztala mellé s rá kezdi fuvatni a maga nótáját.

»Nincs annak semmi baja,
Kinek kenyere, sajtja.
Van nekem egy kis tanyám.
Ott lakik barna babám
Van kenyerem, szalonnám.«

S ez igy megy szép barátságosan az első pint borig. Addig csak a czigány húzza, a kinek azt lehet mondani »ácsi« s aztán elszakad a nóta, s a két asztal az alatt ha átkiabál is egymáshoz, a megszólítás el nem marad: »nemes barátim!« Hanem a második palaczknál már a nemes társaság is vele dalolja a zenével a nótát, s az éneklőnek már nem lehet azt mondani, hogy »ácsi« a miből az lesz, hugy utoljára egyszerre éneklik mind a két népdalt, s czimbalom, hegedü, duda és klarinét egyszerre pengeti, huzza és rikoltozza mind a kettőt s becsületbeli kérdés támad belőle, hogy melyik ordítja le a másikat?

Pedig külön külön mindenik nóta igen szép; de együtt és egyszerre hangoztatva pokolbeli hangománynyá kavarul.

A velenczei előcsahos nem állhatja tovább a vexatiot: a második palaczkot meg sem várta, hogy kiürüljön; nem sajnálta azt a jó piros bort a fenekén, felkapta s odavágta a falhoz, a bicskeiek feje fölé, hogy az üvegcserepek mind azoknak az asztalára hallottak, s azzal a markába kapva a rézfokosát, megütötte vele a mestergerendát, elordítva a csatajelszót:

»No hát ki a legény a csárdában!«

Pedig bizony mind legény volt az! Tizenegy bicskei, tiz velenczei legény: egyik sem roszabb a másiknál: mind csákányra, fütykösre kapott s pörgette a kezében a veszedelmes fegyvert. Azt szokta a magyar mondani ilyenkor »csak a fejét! hogy meg ne sántuljon!«

E veszedelmes pillanatban jelent meg az európai békéltető bizottság a hadakozó felek között, nemes Kadarcsi Kető István uram és Leányváry postamester úr képében, a kik ketten középre fogva, auffirolták a mármár megbajuszosodott Ráby Mátyást a társaságnak.

Az öreg kurucz a maga vedlett kaczagányával, az agyarára fogott makrapipával olyan nyugodtan nyomakodott a két veszekedő tábor közé, mintha a genfi conventio minden veres keresztje védelmezné az oldalbordáit. Meg se hunyorodott a nagy lármára. Felemelte a rézfokosát magasra. Ismerte azt a fokost már mindenki a furcsa formájáról: aztán a maga recsegő hangjával fölkiálta.

— Silentium! Csitt vásár! Ej, ej! nemes fiatalság! hát már megint összszefeleseltetek! Ilyen korán! Hiszen meg fele sem ivott a hajduságnak! Hát hiszen ha csak bevertt fej kell; rezolválok én nektek anynyit, hogy akár megunjátok! Nemes barátaim! Hallgassátok meg a propoziciómat! Ime ide folyamodott hozzánk ez a derék nemes úr, a kit itt láttok: tekintetes nemes nemzetes és vitézlő Murai és Rábai Ráby Mátyás úr; annak a néhai vitézlett Ráby Istvánnak a fia, a ki a nemesi szabadságért anynyiszor kiontotta életét. Ezt a derék nemes urat, az ő távollétében holmi Szentendrei pugris pógárok az ő nemesi curiájából ejiciálták, azt törvénytelenül occupálták. Most ő bennünket, Velenczei és bicskei nemes hazafiait, felszólit és fejenkint két forint diurnum és a forspont megfizetése mellett megbiz, hogy a törvénytelen occupálókat az ő igaz ősi telkéből kihányjuk, kiverjük, kidobáljuk. Azért én ti nektek azt proponálom, hogy a mostani vitát tegyétek félre a jövő fehérvári vásárra, addig is irjátok fel a mestergerendára, hogy feledségbe ne menjen, most pedig cum gentibus üljetek velüuk együtt szekérre s aztán »vivat reoccupatio!«

Csonka Péter erre megsodorintá a bajuszát s azt mondá:

— Jól van! De hát kik menjünk el?

— Hát valamennyien, a kik itt vagytok. Fizeti ez az ur a diurnumot.

— Nagyon sokan leszünk ahoz.

— No no fiam! Csak ne böstörködj! Huszonegyen vagytok. Négy szekérrel leszünk. négynek a lovaknál kell maradni. Marad az asztalhoz csak tizenhét legény.

— Az is sok egy Szentendrének!

— Csak nem kell az ellenséget megvetni.

— Dehogy vetjük meg. Csak azt nem szeretném, ha ezek a bicskeiek azt mondanák, hogy tiz velenczei legénynek nem volt kurázsija egy magába bemenni Szentendrére reoccupálni.

Ezt meg a Bognár Laczi nem hagyhatta szó nélkül.

— No hát a bicskeiek kurázsija sem maradt otthon a padláson. Hát én meg azt mondom, hogy menjünk hát együtt, cum gentibus; — hanem egyet közülünk lóháton küldjünk előre s adjunk neki nagy egérutat, hogy vigye meg az izenetet Szentendrei birák uraiméknak, hogy jövünk ám rájuk egész készülettel. Ne

mondják, hogy mint a haramiák támadjuk meg őket, orozva; hadd állitsák glédába ők is a maguk seregeit, hadd várjanak ránk egész készülettel, a hogy illik.

Dejszen beszélhetett azoknak aztán Ráby Mátyás, postamester, nemesek hadnagya, hogy ez tiszta bolondság lesz: Szentendrének nagy az ereje, ha azt összeszedi, száz is jut egy ellen: nem hagyták azok magukat arról leverni! Tetszett mind a két félnek az az ötlet, hogy ők hát mint egy hadviselő potentát, megizenik előre a háborút az ellenségnek. Felültették a legfiatalabb legényt a legtüzesebb lóggós lóra, s elereszték az izenettel, s hogy annál nagyobb egérutat vehessen, késő estig ott ittak a cserepesben a Ráby contójára s sorba csókolták a derék nemes ifjút: este volt, mire fel lehetett őket rakni a négy szekérre. Ott aztán elaludt valamenynyi.

— Urambátyám, — szólt szepegve Ráby Mátyás: én attól tartok, hogy minket nagyon meg fognak rakni Szentendrén.

— Attól ne tarts; hanem azon imádkozzál, hogy odáig ki ne törjük a nyakunkat.

Ez csakugyan nem volt fölösleges aggodalom. Mert a Velenczei lovak épen annyi bort ittak, mint a bicskeiek: tudnillik a kocsisaikkal együtt ittak anynyi bort. Aztán mind a négy kocsis becsületbeli dolognak tekintette, hogy a másik őt meg ne előzze, annálfogva a postamesterék bricskája szüntelen abban a veszedelemben forgott, hogy eltörik a tengelyét, vagy belefordítják az árokba.

Nem történt semmi baj. A kik Bacchusnak áldoztak, azokra Jupiter gondot visel. Reggelre mind épkézláb érkeztek meg a pomázi »pipagyújtó« csárdához; még csak egy istráng sem szakadt el. Ott pihenőt tartottak, a lovakat megkapatták: a nemes urak leugráltak a szekerekről s kinyújtózták a tagjaikból az álmot: aztán felköltötték a kocsmárosnét, hogy csináljon nekik magyar kávét.

Az volt ám a valami! A »magyar kávé.« A minek az alkatrészeit képezte vörös bor, gyömbér, magyar bors, tüznél megforralva, s forrójában bekapva. Szyttyagyomor kellett ahoz. Az aztán egészen újjá szülte az embert egy napra. Még akkor Hahneman nem is álmodott a homoeopathiáról s már a magyar tudta, hogy a mámort legjobban ki lehet gyógyítani — borral.

Az etetés alatt az előreküldött lovas legény is viszsza érkezett a csárdához. Jó hireket hozott. Egész Szentendre talpon van. Birák uraimék kidoboltatták város szerte, hogy minden fegyverfogható lélek dorongot, vasvillát, cséplőt ragadjon, az egész drabantság, csőszök, erdőkerülők glédába felállítassanak a Ráby úr háza előtt; belül az udvaron pedig esküdt uraimék helyezzék el magukat a repulsiora felfegyverkezve. Ott lesz az egész frekvenczia.

Hahhó! Milyen örömrivalgás fogadta ezt a jó hirt! Lesz hát kivel verekedni! Rögtön siettek felszerszámolni.

— Csitt csak! Nemes barátim! — monda nemzetes Kadarcsi Kető István uram. Elébb csináljuk meg a stratagémát. Mert minden patáliánál ez a fődolog. Most én komandirozok. Tehát ismerni kell legelébb is az erősséget, a mit be akarunk venni. A várnak két frontja van. Az egyik a budai utcza felőli kapu, a másik a kertek alatti kapu. Azért két felé kell osztani magunkat. Az egyik csata az utcza felől kezdi meg az atakot, a másik csata az alatt a szőlők alatt elkerülve, a kertek alól veszi be a sánczot. Az egyik csata lesz a velenczei, a másik a bicskei nemes fiatalság.

Az öreg kurucz nem csak nagy stratega, hanem egyuttal nagy psycholog is volt. Jól ismerte a tábora természetét: ha együtt viszi a támadásra a velenczeieket, meg a bicskeieket, azok legalább is egymás között fognak összeverekedni az elsőbbség fölött s egyik sem fogadja meg a másiknak a szavát s az egymás fölötti versengéssel elszeleskedi a dolgot.

»No hát ki kezdje a támadást az utcza felől? ki a kertek felől?«

Szalmát huztak rá. A rövidebb szál jutott Bicskének: azé a kertek alatti diversio.

— Hát már mink hátulról támadjunk-e? pattogott nemes Bognár Laczi, duzzogva.

— Nemes atyámfia! — csititá őt a vén kurucz: tanuld meg azt, hogy a ki a hétfejü sárkányt megtámadja, annak sehol sincs »hátulrul«, mert minden oldalra jut egy feje. — Ti a hátulsó frontját ütitek az ellenségnek.

Annyi concessiót mégis kellett nekik tenni, hogy ők két szekérrel előre elindulhassanak, hogy a kerülőt megtehessék a szőlőkön keresztül s egyszerre érjenek oda a velenczeiekkel.

— No de minekelőtte elindulnánk, szólt a Csonka Péter, nem zengedeznénk el egy istenes zsoltárt, ősi kegyes szokás szerint.

— De bizon jó lesz! Hol a kántor? Álljunk karikába, nemes fiatalság.

A ripacsos képüt hitták kántornak.

— No hát azt a SzentDávidné zsoltárát.

Rákezdték szép harmoniával az ajtatos zsolozsma hangjait ömledeztetve kegyes ajkaikról.

»Uram, büntesd meg a hagymát!
Mért keserü?
Lám a répa mily édes!
Ha megfőzik disznólábbal,
Vagy órjával,
Apád is megeheti!«

Biz ez elég szép himnus Szent Dávid feleségétől. Tudunk mink ilyent többet is: de most nem érünk rá: csülökre fiúk! Aztán hadd menjenek előre a bicskei vitézek.

Nem sokára az őt kocsi porfellege kergette egymást; a miből kettő eltünt a szőlőhegyek közőtt, s aztán csak a három kocsi tartott egyenesen az országuton neki Szentendrének.

Már messziről lehetett hallani a közeledőknek, hogy verik félre a harangokat valamenynyi toronyban. A hirnök igazat mondott. A város végén már nagy néptömeg foglalta el kétfelől a bakhátakat: de azok többnyire csak gyerekek, meg asszonyok voltak, a kik harsány zsivajgáson kivül egyébbel nem állták utját a támadó seregnek.

Hanem aztán a budai utcza meg volt szállva a hadsereg zömétől. Ott tömőrült, nemzetiségek szerint csoportosulva a kicsődített férfi lakosság az utcza átelleni részén: a magyarok furkos botokkal a svábok cséphadarókkal, a ráczok vasvillákkal; — biz abból száz is jutott egyre.

A Ráby háza előtti utat azonban a rendes hadsereg foglalta el, városi darabontok, bakterok, csőszök, erdőkerülők, czúczákkal, alabárdokkal és disznólábakkal felfegyverkezve. (Ez utóbbi a régi kovás puskának a diszneve).

E phalanx előtt állt teljes ünnepi ornátusában, azaz, hogy levelibéka szinü mundérban, a kis biró, nyakában a rézdobbal, s azon irgalmatlanul dobolta a rohamra serkentőt, és szájjal is buzditá a vitéz harczi népet kegyetlen ellenállásra.

A legelső volt, a ki leugrott a szekérről, a Csonka Péter.

— Ejnye, a ki zöld angyalod van! kiálta a kis biróra, nem tudod jobban ütni azt a dobot? s megmutatta aztán neki, hogyan kell? olyat ütött neki az ólmos botjával a dobjára, hogy azon rögtön beszakadt a bőr: akkor pedig megfogá a rézdobot, s úgy csapta bele a kis birónak a fejébe, hogy annak a nyaka beleszorult, mint a torkos kutyának a tejes köcsögbe, s mint hogy nyavalyás se látott, se hallott a miatt, vaktában a csás lónak ment neki, az meg felrugta, hogy csak ugy hempergett. A sok kaszás, vasvillás, dorongos ember véghetetlen nagyot kaczagott ezen a tréfán.

A mint aztán a többi hét nemes legény is leugrált a szekerekről, az armádia észrevette, hogy ennek fele sem tréfa, s nosza loholt befelé az erősségbe hajdu, csösz, bakter, az egész fegyverzettel, s ugyan igyekeztek maguk után bezárni a kaput. Csak akkor kezdték aztán rá a gyilkos fenyegetőzést, mikor már biztos helyen érezték magukat.

Az öszszecsödült nép nem vett részt az ütközetben, az csak nézte a mulatságot.

A Csonka Péter megpróbálta elébb a vállával kivetni a sarkából a kis ajtót; de az nagyon be volt már kötözve. Szabályszerü ostromhoz kellett fogni.

Nemzetes Kadarcsi Kető István uram maga nem szállt le a szekérből: onnan komandirozott felállva.

»Vegyétek csak le azt a kútgémet onnan az ágasról, nemes barátim. Aztán neki a kapunak vele!

Négy legény nagy hirtelen lekapta a csordakút ágasáról a gémet, s azzal aztán neki lódultak a kapunak, mint a római faltörővel: mig három vitéz a kis ajtót vivta ólmos botokkal. Hanem a benn levők is vitézül védelmezték ám magukat. Az udvaron voltak ölberakott hasáb fák, azokat hajigálták ki az ostromlókra: ezek

meg természetesen vissza ő reájuk. Hogy mind ez nem történt meg czifra áldások nélkül, azt el lehet képzelni.

Odabenn az udvarban biró uram, meg notárus uram parancsoló szava hangzott: különösen fenhangon emelve ki azt a vezényszót: »ha be találnak törni, minden puskából tüzet kell reájuk adni!« Ennek ellenében dörgött a Csonka Péter fenyegetése: »el ne próbáld sütni azt a disznólábadat! mert akkor meghalsz!« Ő maga felmászott nagy vakmerően a kis ajtó bolthajtására s aztán a házpárkányáról a macskajárás tégláit szedegetve le, azokat hajigálá az ostromlottak fejére.

Hanem mind a hősi erőfeszítésnek nem lett volna sikere, ha a bicskei segélycsapatok idején meg nem érkeznek. Ez azután eldönté a csata sorsát. — Egyszerre csak a kert felől nagy rivallgás támad, az ellenség hátulról tört be a várba. Arra az udvarban iszonyu zürzavar támad: bot pufog, ember ordít, a megriasztott sokaság menekül a merre üresseget lát; fel a szomszédház falának, be a házba, a góré alá; az istállóba. Erre a Velenczeiek is átugrálnak a zártt kapun, s hős költő legyen az, a ki azt leirja, a mi odabenn történik!

— Csak a fejét, hogy meg ne sántuljon! Komandiroz a szekérről nemzetes Kadarcsi Kető István uram. — A nép röhög és rettetenes jó kedvvel mutogatja egymásnak, a mint egy egy ismerős tanácsbelit lát a szomszéd ház tetején négykézláb végig mászni: »ahol megy ni!« aztán meg mikor egy egy kedvencz jó emberét, mint a macskát, keresztül hajitják a kapun, hogy csak ugy nyekken, mikor a földet éri. Jaj de nehezen sajnálják! Pedig notárus uram is az utóbbiak között van. Őtet dobták ki előbb, utána meg a Csutora Miskát, a bátyját. A ruhájuk ugy össze van tépve, mintha sasokkal viaskodtak volna, betört fej, kiütött fog, kékfolt, a mennyi csak dukál. A mint tova szaladnak, szidva az egész világot, de csak egy ember sem akad a nép közül, a ki a kabátjukat leporolja. — De legjobban megjárják azok, a kik a házba bemenekültek; mert azok közül egy sem marad, a ki a Tripartitum III. R. 22. T. czikkelyéről kellő felvilágositást ne kapna. Azokat, mint az esztrengára fogott juhokat, billogozzák meg, fus-

télyokkal, s ugy eresztik el a kert felé. — Biró uram maga, nagy veszedelmére, azt gondolta ki, hogy a kéménybe meneküljön; de ott meg egy kis szalmát gyujtottak alá, azt azután nem állhatta sokáig, keresztül akart bujni a kürtőn. A fejének sikerült is, meg a két karjának, de a teste alsóbb részeihez nem volt ez a kémény szabva: azoknál fogva fenn akadt, s csak ugy deklamált aztán a kéményből kifelé, mint a skatulyából kiugró kis ördög. Ugy kellett a kéményt kibontani, hogy kiszabadítsák, mikor vége volt a reoccupatiónak.

Mikor aztán tiszta volt a fundus: akkor kinyitottak ajtót kaput, s szekerestől együtt beinstallálták a visszafoglalt házába Ráby Mátyást.

— No hát, nemes uram, hogy tetszett a reoccupatio? Szólt, nemzetes Kadarcsi Kető István uram, pipáját kiverve a tenyerébe.

Biz az tiszta munka volt: valljuk meg az igazat. Kár hogy már kiment a divatból!

Előljáró uraimék azonban tanultak ebből a példából kettőt. Az egyik az, hogy a jámbor

polgár ha verekedést kezd a nemes urakkal, hát akkor őtet verik meg. A másik meg az, hogy a jámbor paraszt, mikor azt látja, hogy az előljáróságát döngetik, nem tartja helyette oda a hátát; hanem igen jó mulatságnak veszi a dolgot.

. . . . . .

A nemes reoccupáló urak aztán, a munka bevégeztével, biberunt magnum áldomás, s szépen búcsút vevének a visszahelyezett házi gazdától:

»Máskor is szolgálatjára állunk az urnak!«

E szókkal nyujtá kezét másnap reggel (az áldomás után) nemzetes Kadarcsi Kető István uram Ráby Mátyásnak: a mi elég szép leereszkedés volt tőle, a ki Bocskay Istvántól nyerte a nemességét, holott ez csak III-ik Károlyig tudja felvinni az eredetét.

Huszonharmadik fejezet.

(Mellbann ollateen dolgoc leznec, a miket ember ki nem tudna fvndaalni, ha meg nem lettec wolna.)

Csak azután, hogy egészen magára maradt, kezdett Ráby Mátyás elgondolkozni azon, hogy mégis nagyon bolond dolog ám ez, a mit ők most itt csináltak!

Megrohanni egy békességes város népét fegyveres erővel, harminczat negyvenet a polgárok közül, a fél magistratust, kékre veresre püfölni, még a város dobját is beszakitani! Ez a

világ akármelyik civilizált országban sem menne tréfa számba. Képzeljük csak, hogyha Hessen-Casselben, vagy Würtembergben játszottak volna el ilyen vigjátékot!

Szó sincs róla, hogy ez a sok bevert fej mind panaszra megy.

A Böske már korán reggel jött jelenteni, hogy ugyan ment ám már hajnalban a sok szekér fel Budára, megrakodva bekötözött fejü felkötött állu előljáró uraimékkal.

Ráby Mátyás hirtelen elhatározta magát: ő is felmegy Budára.

Legjobb lesz, ha maga jelenti fel a dolgot: csináljanak vele aztán, a mit akarnak. Sokkal jobb, mintha bevárja, hogy érte jőjjenek: még megtennék vele azt a csúfot, hogy vason kisérnék be. Mingyárt posta kocsit rendelt magának.

Persze a Böskét sem hagyhatta ottan. Szegény árva cseléd mit csinált volna ott magában a puszta háznál. Úgy sem volt már mit strázsálni abban. A teheneire sem volt már gondja. Rég kimérte azoknak a husát a mészáros. Esküdt uraimék felfalták azt mind gulyáshúsnak s a Ráby Mátyás borait megitták rá. Még sincs jó kedvük.

És épen az volt a szerencséje Ráby Mátyásnak, hogy a Böskét is magával vitte, a hogy majd meglátjuk nem sokára.

Megint csak a pesti Fehér Farkasban szállt meg, vesztére; pedig lám megmondta neki Leányváry uram, hogy a budai Fehér Farkas jobb vendégfogadó: de hát az ilyen agyafúrt emberre hiába vesztegetni a jo tanácsot.

Ott átöltözött német gálába s felvitette magát gyaloghintón a várba, a helytartó tanács elnökének palotájáig.

A mint belépett a várakozó terembe, valami ismerős szag ütötte meg az orrát. Nem csalódott. Mintha csak a Szentendrei tanácsházba lépett volna be. A tanácsbirák mind veres bagaria csizmát viseltek. S annak válogatott illata van. Azzal volt tele a várakozó terem.

Valamenynyi ellenségét mind ott látta egy csoportban. Azok is ő excellentiájára vártak. Ugyanazokban az összetépett köntösökben jöttek fel, a miket a tegnapi ütközet olyan csunyául megviselt, kinek a félkarja, kinek az álla volt felkötve, ki meg a markában hozta a feldagadt félpofáját, a melyikből a félszeme csak úgy pislogott elő. A kötölékek össze voltak vérrel mázolva, még az ábrázatok is. Senki meg sem mosdott azóta, úgy jöttek fel, egész égrekiáltó szenvedéseik tanújeleivel külső formájukon.

Voltaképen valami nagy baj nem eshetett bennük, mert a mint Ráby Mátyást meglátták belépni, egyszerre rákezdték a hangos fenyegegetőzést s szertelen jó kedvük támadt, olyan zsivajt csaptak. A beszédjük tartalmát ugyan nem érthette, mert mind ráczul beszéltek, a ki csak úgy törte is a nyelvet: az volt náluk a salonnyelv, az aristocratia nyelve; hanem a hangból, meg a taglejtésekből kivehette, hogy »no jó helyre jöttél ide! Majd lesz itt neked kutya portzió mingyárt.«

Nem is igen jól érezte magát. Csak behuzódott egy ablak mélyedésbe s hátat forditott nekik és hagyta őket lármázni.

Egyszer aztán, mintha ketté vágták volna a henczegő lármát; a janitor jelenté, hogy ő excellentiája megérkezett; már jön fel a lépcsőn! Arra a fenyegetőző alakok egyszerre mind miserabilis posiurákba görnyedtek, a szemeikre lehúzták a véres kendőket, s elkezdtek nyögni, nyöszörögni, hogy az csupa szánalom volt.

A váróterem ajtaja megnyilt, s ő excellentiája belépett.

Semmivel sem volt ujabb a köntöse, mint mikor legutoljára volt szerencsénl nála tisztelkedni; hanem a mellénye még valamivel tubákosabb volt mint akkor.

Félrefordított fejével nagy mérgesen végig sanditott a rá várakozó tömegen s nem látszott az arczán valami különös részvét a jajveszékelők iránt. Ellenben, a mint Ráby Mátyást megpillantá, egyenesen odament hozzá, s a vállára veregetett és mosolygott.

Kérem! ő excellentiája mosolygott. Minden három esztendőben egyszer szokott az rajta megesni. Aztán »dominus frater«-nek szólitá Rábyt.

— Nagyon jól van, dominus frater! Ezt szeretem már! Most van kegyelmed az igaz uton! Hogy a hazai törvények értelmében szerzett magának satisfactiót! Hoc est rectum. — Tessék besétálni hozzám, — discuráljunk egy kicsit — Jánitor! — Senkit se jelentsen kend be addig a mig a tekintetes Kamarás úr nálam lesz. Kendtek pedig — szólt a vert hadhoz fordulva: elmehetnek, a honnan jöttek: a mit kerestek maguknak, azt megkapták. — Placeat intrare domine perillustris!

Azzal ott hagyta őket a faképnél.

Azok csak egymásra bámultak, nem tudták mire vélni a dolgot, mig aztán ő excellentiájának a titkárja meg nem magyarázá nekik, hogy a Tripartitum III. 22. T. cz. értelmében egészen legalis ütlegek voltak azok, a miket ők agybafőbe kaptak s ezt ki is adta nekik irásban, hogy az otthon levőket megnyugtathassák.

A Ráby Mátyást pedig ezúttal még le is ülteté ő excellentiája a belső szobájában.

— No látja, Kamarás úr, lehet ám az ősmagyar törvények szerint is igazságot szerezni Magyarországon: csak érteni kell az applicatiót. Azért nem kell mingyárt a császárhoz szaladni pátensért. Vannak nekünk jó törvényeink: nem szükség azokat felforgatni. Szeretném látni, hogy Németországnak valamenynyi Landesgerichtje igazitotta volna-e el az urnak a dolgát ilyen rövideden, radicalisan és ilyen olcsón, mint a velenczei nemesek hadnagya? — De az úr már megint a császárnál járt odafenn! Már megint delátorkodott! Már megint tele van a zsebe intimatumokkal. Elő se vegye, ha nekem szólnak; mert én fel se bontom. Csodálom ő felségét, hogy minek küldöz nekem intimatumokat? mikor tudja, hogy nem olvasom el!

— Ezúttal másféle rendeleteket hozok ő felségétől; — mondá Ráby, ki jónak látta nem állani elő mindennel, a mit tud; — ő felsége most csupán atyai kegyességének tanujeleivel bocsátott le. Sokat gondolkozott Magyarország fővárosáról s nagy tervei vannak e város fölemelése iránt.

— Lássuk a plánumokat!

— Legelőször leküldi az engedélyt a pesti zsidó község számára, hogy zsinagógát épithessen a városban.

— »Bihászman?« Zsinagógát! A zsidóknak! Kiálta fel a helytartósági elnök úr, felpattanva a helyéről. De hisz ez nem fölemelése, hanem elpusztitása Pest városának. Hisz akkor ha ez meg lesz engedve, száz esztendő mulva Pestet ugy fogják híni, hogy Jeruzsálem! A zsidóknak háromemeletes házaik lesznek itt s látni fog a világ nem csak zsidó burgereket, de még zsidó nemes embereket is, praedicatumokkal és czimerekkel! Megéri a világ, hogy zsidók fogják viselni az insignis ordók vitézi keresztjeit; — még ugysegélyen a diaetába is beviszik a bársony bugyogót, s száz esztendő mulva, horrendum dictu! — zsidó ablegatus fog az incliti status et ordines előtt a catholicus fundus religionis fölött perorálni. Bihászman!

— Csak azt sajnálom, hogy én azt a szép kort nem érem meg! viszonzá Ráby Mátyás. A mit ő excellentiája persze tréfának vett. Mert hisz arról maga is meg volt győződve, hogy a mit megjövendölt, annak beteljesülése tiszta képtelenség. Maga is csak nagyon nagyot akart vele mondani.

— No, hát ez elég szép volt bevezetésnek! Bihászman? Van-e még több is?

— Sine dubio. Folytatá Ráby, s mivel hogy épen az ablaknál állt ő excellentiája, ő is odalépett melléje, a honnan a Dunára és Pest városra lehetett látni. Látja excellentiád azt a nagy négyszögletü térséget ott a pesti város erdő szélében? Fűzfás árok veszi körül.

— Látom. Hát abból, Bihászman, mi lesz?

— Ő fölsége elrendelé, hogy oda egy nagyszerű épületet emeljenek, két contignatióra, kilencz udvarral, két ezer ablakkal. Nekem megmutatta az épület nagy tervét, a mit saját költségén készittet a főváros számára. Az egész negyvenezer ölet fog elfoglalni.

— Bone Deus! De hát mire lesz ez a nagy épület? Tán csak minden embert oda akar csukatni ő fölsége, a ki a patenseit nem tiszteli. Akkor kicsi lesz a ház!

— Ő azt kórháznak szánta Pest számára.

— Tehát ispitálynak? De hiszen a nagy pestis alkalmával sem volt itten annyi lázár, hogy a rendes lazaretumokban el ne fért volna. Ha azt akarja ő felsége, hogy azon a kétezer ablakon mind nézzen ki egy ember, hát a kinek náthája van, vagy a tyúkszeme fáj, mind bele hordathatja Pest városából, még sem telik meg.

— De egyúttal lelenczház is lesz az.

Bihászman? olyan gyerekeknek az asyluma, a kiket az anyjuk kitesz az utczára? De hisz ilyen nincs Pest városában. Hiszen meg nem tűr itt a polgárság a maga falai között olyan asszonyszemélyt, a ki gonosz életet él. Az itt ekklézsiát követ, annak fejét veszik, kiseprüzik a városbul.

— Ez most még úgy lehet; de mind megváltozik ez, ha egyszer Pest a nagy világvárosok közé emelkedik, a hol az egyeseknek és a tanácsnak másra van gondja, mint a családi élet ellenőrzésére. A nagyvárosok előnyeivel Pest is örökölni fogja azoknak a calamitásait.

— De hát hogyan legyen ebbül a Pestbül nagy város? Azt nem értem. Bihászman? Ide jön a császár lakni?

— Azt nem. Hanem nagy kereskedő várossá fogja azt emelni.

— Kereskedő város? Pest? Nem tudom kitalálni, hogy mivel kereskednének a pestiek? Bihászman? Van egy nehány timár, a ki bőrt készít: azt el is hordják Kőrösig, Kecskemétig. A komáromi talpas kereskedőknek is van itten filiájuk a vizafogóban, s mikor a talpakat leeresztik a Vágrul, a tótok rendesen hoznak ide ládákkal fűzfaalmát s azzal kereskednek, a mézesbábosaink is eljárnak a közel városokra; de valami nagyobbszerű kereskedést épen csak a disznókereskedők meg a rongyászok üznek itten. Soha se lesz Pesten kereskedés!

Ráby Mátyás csak mosolygott arra a szóra.

— A császár pedig egyszerre egy nagyszerű operatióval akarja Pestet a kereskedő vá-

rosok sorába emelni. Kész a planuma, egy csatorna ásatására, mely Pestet Trieszttel összekösse, s egyenesen a tengerrel hozza kapcsolatba : a Balatonon és a Dráván keresztül.

— Trieszttel! Te! Öcsém! (Már ennél tegezni kezdte a dominus fratert.) Ne tarts hát bolonddá! Hisz nincs ma első aprilis. Tán én is csak tudom, hogy merre van Trieszt? Hát a Karst hegyén, Bihászman? hogy viszi fel a császár a csatornát?

— Sehogy. Azt keresztül furatják s alatta megy át a csatorna.

— No de már, édes fiam, Kamarás úr, barátom, hallja kend! ha már nem tekinti az ur bennem a magyar királyi helytartói elnököt, tekintsd öcsém az ősz hajszálaimat s keress ki magadnak valami más bolondot, a kivel elhitesd, hogy a Karst hegyét keresztül lehet fúrni s azon a tengert a Balatonon keresztül a Dunáig vezetni! Hisz ahoz milliók meg milliók kellenének!

— Hatvan millióra megy a költségvetés.

— Hatvan millióra! Bihászman? Hisz anynyit tizennyolcz esztendő alatt vesz be a császár egyenes adókbul Magyarországon! (Még akkor három millió háromszáz ezer forint volt csak Magyarország összes államadója.)

— A pénzösszeg pedig már készen áll e czélra. Egy vállalkozó társaság alakult, a császár elnöklete alatt, mely a csatorna elkészítésére a kivánt összeget előteremteni kész s akkor Budapest a tengerrel egyenes összeköttetésbe hozva, egyszerre nevezetes emporiummá emelkedik.

Rengeteg nagy eszme! Budapestről Triesztig egyenes vizi ut. A világkereskedés lerakodó helye Magyarország közepén! Ugyanaz az eszme, a mivel a franczia császárok Párist, a mivel a Pharaók Memphist, a Ming császárok Pekinget erőködtek a világ mozgalmához közelebb tolni. Mi volna Budapest, mi volna Magyarország most, ha ez a terv kőbevágott valósággá lehetett volna?

Hanem ő excellentiáját ez végképen kihozta contenantiájából.

— Micsoda? Kiálta fel, s most már a szemei fehérét is elfutotta a vér. Hát csakugyan serio planizáltok egy ilyen monstrosus chimaerat? Csatornát a tengerig Magyarország közepéből! Hogy azon keresztül a külföld kupeczei ennek az országnak minden zsirját és vérét kiszivattyúzzák? Abból semmi sem lesz! Ebbe még majd az ország Rendei is bele fognak szólni! Nem fogjuk engedni az ország népét éhhalállal elpusztitatni! Hogy itt nekünk angolok, hollandiak fészkeljék be magukat s a bányáinkból minden aranyat ezüstöt kilopjanak, a szegény magyarnak a szemét is kicsalják! Hogy a tengervize egész Budáig feljőjjön, a Dunát, a Balaton tavát besósítsa, hogy aztán a tengeri só még az egyedüli kincses ládánkat, a sóbányát is tőnkre nyomoritsa. Dejsz ebből nem lesz semmi!

Ráby Mátyás pedig nem hagyta magát. Ezen a téren már egészen otthon volt. Példákat, adatokat tudott felhozzni, hogy épen ellenkezőleg, azok az országok a boldogok és gazdagok, a miknek tengeri kereskedésük van: a kereskedelem nem hogy kipusztítaná, hanem inkább felgazdagitja a nemzeteket. De nem ért azzal semmit; mert ő excellentiája azt vágta neki viszsza, hogy igen is, jo a kereskedés az olyan nemzeteknek, a kik csalni tudnak, de az együgyűeknek ellenben az a veszedelmük. Lám a zanzibariaknak, meg az otahajtiaknak is van tengeri kikötőjük, jár is abba hajó elég; a benszülöttek még is meztelenül járnak. A világ kereskedés útjában lábatlankodni nem olyan népeknek való, a mik egy tükördarabért, vagy egy pántlikáért odaadják a hízott malaczot: pedig a magyar épen ilyen! Legyen annak is tengeri kikötője, hát tiz esztendő mulva czeglédi biró uram a dolmánya helyett a meztelen bőrére fogja a czifra sujtást tetoviroztatni, mint az otahajtii kaczika: mert nem lesz neki más; s Szent-Domingóban a nádméz ültetményeket a néger rabszolgák helyett magyar parasztok fogják kultiválni, a kiket a földesuraik eladtak.

E nagyon mulatságos disputa hevében észre sem vették az urak, hogy egy harmadik is odaszármazott közéjük. Ez a districtualis commissarius úr volt, a kinek mindig belejelentés nélkül lehetett ő excellentiájához belépni, s a ki csak hallgatta aztán mosolyogva a nagy disputát, a melyben egyik fél sem akart engedni a másiknak, s mind a kettő meg volt felőle győződve, hogy neki van igaza.

Végre ő excellentiája már nem is argumentált, csak cholericus kaczogással fejezé ki magas fitymálását az ilyen szörnyeteges képtelenségek irányában.

— Hahaha! Még kanálist! Megiszom én azt! Hogy is ne? A tengert ide! Bihászman? »Tengerit« a magyarnak, nem tengert! Görögnek való a kereskedés! Annak is csak a czinczárnak! A magyar nemes kardjából nem lesz soha rőf! Nem vált a magyarbol soha tyukász, olajkáros, babkáros, rongyász, tollszedő; hagyta ezt a mesterséget hienteznek, hanáknak, zsidónak. Becsületes magyar ember nem kereskedett soha egyébbel, mint buzával: azt pedig nem adjuk el az idegennek. Ide csatorna nem jön, s punctum!

A districtualis commissarius úr, mint aféle jó ember, nem szerette, ha a jó emberek egymás között czivakodnak. Interveniált. A Ráby Mátyást is megakarta kimélni ő excellentiája haragjától; aztán meg ő excellentiáját is megakarta szabaditani attól az alkalmatlanságtól, hogy ő vele egy subalternius hivatalnok vakmerően disputáljon, a ki négy rangfokozattal al»tta áll. Átvitte a társalgást neutrális terrenumra.

— Ejh, bajtárs; nem bizták mi ránk a nationaloeconomiát! Mondd el inkább, mi szépet láttál Bécsben? Hiszen azóta nem is találkoztunk egymással, hogy azt a hires computust csináltuk. Hahaha! Hahaha!

Itt valami jutott ő méltóságának eszébe, a min anynyira nevetvie kellett, hogy kénytelen volt a himzett battiszt zsebkendőjét kirántani a zsebéből s abba temetni a nevetését.

És Ráby Mátyás tudta jól, hogy mit nevet a kegyelmes úr? A Fruzsinka jutott eszébe bizonyosan, meg az a derék tréfa a másik két feleséggel. Ugy esett Rábynak ez a nevetés, mint ha spékelték volna a vékonyait.

A kegyelmes úr elharapta a nevetés vágyát; hanem a jó kedve azután is megmaradt.

— No de beszélj a bécsi dolgokrul valamit barátom. Voltál a national theaterben? Láttad Dandin György előadását? Jól játszották-e a czímszerepet?

Ez már nem spékelőtű volt: ez már maga volt a nyárs; a sziven és beleken keresztül ütve.

Ráby Mátyás egészen felfogta a czélzást. »Tu l'a voulu, George Dandin!« — »Te kivántad, Dandin Gyurka!« Hiszen senkinek a története nem hasonlit a megcsalt, kidobott, kicsufolt George Dandin komódiájához olyan nagyon, mint a Ráby Mátyásé.

Csak az a keserű döfés igazolhatja, hogy Ráby anynyira elfeledkezett magáról, hogy vissza döfjön. Nagy vigyázatlanság volt tőle, a mit tett; de nem tudom, hogy melyikünk állta volna meg a helyében, hogy hasonlót ne tegyen.

Finom mosolylyal válaszolt a kegyelmes úrnak.

— Én nem értem rá Dandin György előadását megnézni. »Neked« majd több időd lesz azt megláthatni ott fenn Bécsben s megbirálni, hogy jól adták-e a czimszerepet?

A válaszban csak a tegezés lepte meg egy kissé a kegyelmes urat. Ott fenn Bécsben az udvarnál igaz, hogy kölcsönösen tegezték egymást. De a mint ő districtualis commissáriussá lett, akkor úgy fordult a szokás, hogy ő ugyan az egykori bajtárst tegezze, de az ő neki megadja a competens »kegyelmes uramat.« Hogy felejtkezhetett el magáról annyira Ráby?

Ő kegyelmessége erre rögtön feszes posiurába tette magát s a körmei hegyét kezdte nézegetni. Ráby Mátyás meghajtotta magát az elnök előtt mélyen; a kegyelmes úrnak pedig csak a kezével intett »agyiöt« úgy távozott el.

— Ez valamiért megharagudott rád? Mondá ő excellentiája Ráby eltávozta után a kegyelmes úrnak.

— Visszacsaholt, mint a kis kutya, mikor a farkára találtak lépni.

A mint Ráby kihuzta a lábát az ajtón, jött be sietve a titkár, s hozta a póstáról érkezett stafétákat, a mik az elnöknek szóltak.

— Egy staféta kegyelmességed számára is van itt; monda a titkár a districtualis commissariusnak; parancsolja, hogy a cancellériába küldjem, vagy átméltóztatik itt venni? Kivül az áll rajta: »ad personam« (személyesen).

— Adja ide, kérem. Köszönöm.

Ő méltósága felvágatta a pecsétet a titkárral s aztán elővette az aranyfogantyus lorgnettejét és kényelmesen neki dülve, olvasá a kapott levelet.

Hanem mire végig olvasá, már nem ült;

hanem állt és csak a pirosítónak köszönhette, hogy el nem sápadt.

— Méltóztassék ezt olvasni. Hebegé zavarodottan. A császár azt irja sajátkezüleg, hogy rögtön menjek fel Bécsbe : a districtualis commissariusi hivatalomtól fel vagyok mentve.

— Az én stafétámban pedig már ki is van nevezve az új districtualis commissarius, a helyedbe.

— Nem értem!

— De én értem. Most már »dominus frater«, elég időd lesz magadnak megitélni, hogy jól adják-e a National Theaterben — a Bihászman — Dandin Gyurkát?

Az exkegyelmes ur a homlokára csapott.

Ő excellentiája pedig elővette a tubákos pixisét s teleszórva a burnóttal az órrát, száját és mellényét, azt mondá neki :

— Ez nem kis kutya, a ki csahol; — hanem nagy kutya, a ki harap! — Neked már leharapta a nyakadat! Bihászman?

Huszonnegyedik fejezet.

(Kibenn meglaatandivc, millen nagi wezedelem, ha az emberer wizet iszic).

Mondtuk feljebb, hogy Ráby Mátyásnak vesztére kellett a pesti »Fehér Farkasba« szállni, a helyett, hogy a budai »Fehér Farkast« választotta volna. Mert ha az utóbbiban ütötte volna fel kvártélyát, hát akkor a mint a helytartó tanács elnökétől megvált, egyenesen ment volna ki a szállására, utközben megcsapta volna a drága jó hársfa illat, a mi a városmajorból szétterjedez ilyenkor, arrafelé vette volna sétálását. Ott még abban az időben a mostani bűzös »ördögárok« helyén gyönyörü szép patak folydogált, a mi a Zugligetből eredt : azon volt a városnak egy derék négykerekü malma; a melyben egyuttal tejgazdaság is volt; ott Ráby Mátyás kapott volna a piros pozsgás majorosnétól jó fris tejet, puha czipót; azután kedve támadt volna felsétálni tovább a kies patak partján, észre sem vette volna, mikor a Disznófőhöz megérkezett. Ott épen akkor nyilt a gyöngyvirág minden csalitban; ki ne szeretne gyöngyvirágot szedni? Az felcsalogatta volna őt egész a Mátyás király fájáig. Ott a fűbe leheveredett volna; senki más a dongó vadméheken kivül meg nem szólította volna : azok pedig nem bántanak senkit, a ki őket nem bántja. Onnan aztán nagy délután elkerült volna a Mátyás király kútjáig, a mihez a törökök egész tömör épületet emeltettek: attól nem kell kérni a vizet: adja magától: végre késő estére jól kifáradva került volna vissza a fehér farkashoz, a markát teleszedve mezei virággal s aludt volna utána fölségesen.

Egészen másképen ütött azonban ki a dolog, hogy a pesti »fehér farkast« választotta tanyául. Pest még akkor nem volt olyan szép, mint most, hanem olyan büz akkor is volt benne, mint most. Abban a hajdankori vendég fogadóban megette az embert a légy. Menekülni kellett valamerre. Ki a város erdőbe, a hogy akkor a »liget«-et nevezték. Ott pedig akkor is anynyi por volt már, mint most.

Ráby Mátyás ide indult ki sétálni.

Tele volt a feje mindenféle nagy gondolatokkal.

A nép boldogítás eszméi legjobb útban voltak teljesedésükhöz.

A lanyha, lágymeleg kerületi biztost, egyenesen az ő feljelentése folytán hivta vissza a császár, s a kit helyébe kinevezett: A..y P. egy szigorú komoly ember volt, ki maga is nagybirtokú úr az országban, a hivatalt csak becsületből viselte; hidegvérü, hozzájárulhatlan és hüséges. És a mi fődolog, senkivel sem állt barátságos lábon idelenn.

A mint ez le fog érkezni, a legelső teendője lesz, Ráby Mátyás alapos vádjai folytán, a szentendrei magistratust felfüggeszteni: új biró és tanács választást elrendelni, melynek kétségtelen eredménye az eddigi tanácsbeliek elüzetése s újak beiktatása. Akkor aztán az új tanácsbirák előtt vagy kénytelenségből fedezi fel a letett notárius a nagy kincses ládához vezető befalazott nyilást, vagy ha az nem teszi, majd fel fogja fedezni a pópa a másik bejáratot, a miről csak neki van tudomása, a hogy ez irást Rábynak igéretet is tett.

Ha egyszer aztán a nagy kincses láda fel lesz fedezve, abból először is a szegény kizsarolt jobbágynépnek egyszerre vissza lehet fizetni a rajta tiz esztendő óta kizsarolt harácsot. Micsoda

öröm lesz ebben a városban, meg az izbegi telepen, ha a szegény elnyomorodott telkes gazdának egyszerre három négy—öt száz forintot leszámlálnak az asztalára s azt mondják neki. »nézd: ezt igazságtalanul fizettették veled, az az igazság viszszatért a földre, ime megtéríti az elvettet.« Micsoda evangeliumi hirmondás lesz az nekik! Előre kéjelgett a lelke ettül a gyönyörül! Ő neki magának semmi anyagi érdeke nem volt ebben; mert ő előre lemondott minden jutalomról s csak olyan föltétel alatt vállalta el e megbizatást, ha a felfedezett kincsben őt nem részeltetik. — Hiba volt tőle pedig ezt tenni; mert ha tartotta volna magát ahoz, hogy a törvény által megszabott harmad részt a felfedezett kincsből magának arrogálja, hát ahoz kapott volna majd kompanistákat, a kik vele a felfedezés fáradalmait s a jutalmat is megosszák; de mikor minden ember előtt azon kezdte, hogy »gyerünk kincset ásni; de ebből magunknak ne tartsunk meg semmit!« hát az ilyen kincsásáshoz világos, hogy senki sem adja oda kölcsön a tenyerét.

S ha aztán teljesül a nagy öröm: ott lesz mellette a nagy boszuállásnak gyönyörüsége is. Mert az a nagy láda nem csak az eltitkolt kincseket, hanem a titkos számadásokat is rejtegeti. Azokból aztán egyszerre ki fog derülni, a nagyságos, kegyelmes, excellentiás és tekintetes urak közől kik és melyek vannak nyakig ebben a ládában? kinek meg csak az ezüst sarkantyúja van oda csukva? Kiderül az egész turpisság egyszerre! És mind azok, a kik őtet ex offo a magas paripáról üldözték, a kik törvény elé állítottak, megcsufolták, a szivében késeiket megforgatták, maguk kerülnek a vádlottak szégyen padjára s bármilyen magasan hordják is a szarvaikat most, ő ezeket mind le fogja törni!

E szárnyas gondolatok vitték őt végig a pesti város erdő nyárfás útjain. Még akkor csak jegenye, meg szilfa volt ottan: az első ákáczot csak húsz évvel később, s az első platánt csak ötven év mulva ültették el Magyarországon.

Ábrándozásai elvitték az erdő széléig. Egyszer csak azon vette észre magát, hogy ott látja a közelben azt a nagy puszta térséget, a mit nehány órával az előtt a budai várból mutatott ő excellentiájának, azt a füzfákból szegélyzett négyszögöt. Már akkor a mérnökkar dolgozott annak a felmérésével: utászok vertek le czölöpöket, az első kapavágást tették az uj épülethez.

Valyon lebegett-e Ráby Mátyás szemei előtt az a város, melynek száz év mulva ez a kétezer ablakos épületszörnyegeteg útjában fog állni? s alkalmatlanná válik tovább fejlődhetésére? Valyon álmodott-e róla kalandozó lelke, hogy »a Neugebäude«-nak még története is lesz valaha? és minő története.

Merengéseiből megszólítás zavarta fel.

Észre sem vette, honnan került melléje a megszólító? — Hát hisz épen anynyi joga volt itten sétálgatni, mint ő neki. Tisztességes pesti nyárspolgárnak látszott: magyaros öltözetben, zöld hoszszú mentében nagy leffentyüs zsebekkel, melyhez hason alul érő tarka virágos lajbit s épen nem feszesen álló magyar nadrágot viselt: s hozzá háromszegletü kalapot. Az óra láncz a rajta lóggó carniol gombbal a nadrág hasitékból csüggött elő, ugyanonnan túl felől, symmetria kedvéért a tarka zsebkendő. A kezében nagy elefántcsont foganyús nádpálcza volt. Az arcza azt a kifejezést viselte, a mit az ostobaságból consequenter kifejlődött bölcsesség kölcsönöz az olyan embernek, a kinek mindig igaza van s a ki senkitől sem tanul. Kurta bajusza is volt, a szája két végén kiborotválva, a mi magyaros kifejezést adott a tekintetének: hanem azért egy szót sem tudott magyarul. Tótul inkább, arra több szükség volt. Hanem az anyanyelve német volt. De még milyen német!

Ráby viszonzá a »gan Tóg«-ot udvariasan s ő is mondott rá valamit németül. Hanem arra a megszólító csak a fejét rázta. Adelung nyelve arra nem elég, hogy azzal itt Pesten megéljen az ember. A pesti német nyelvet alaposan tanulni kell. »Tész kapir ma ned« monda a jámbor polgár, s attól fogva Ráby arra lett szorítva, hogy ő csak hallgassa, a mit a másik beszél.

Jobb is volt azt csak hallgatni.

— Hát tudja az úr, hogy mi lesz oda épitve, a hol az a sok inzsellár ókumlál most.

Ráby kivánesi volt rá, a leghitelesebb kútforrásból értesülést venni e felől.

— Hát oda a császár egy nagy csillagvizsgáló tornyot épitet.

— Erre igazán nagy szükség volt már.

— No hát perse szükség volt. Mert hát minek szenvedjünk mi Pesti polgárok folyvást a győri polgárok miatt?

— Nem értem egészen.

— Nem is olyan könynyü az. Hát eddig csak Győrben volt csillag vizsgáló. Az csinálta meg az egész ország számára az időjárást. Már pedig a mi jó Győrnek, az nem jó Pestnek. Tud az ur diákul? No mert én tudok.

Azzal kihuzta az oldal zsebéből a győri kalendáriumot.

— Hát ide nézzen. Mi áll erre az egész hónapra?

»Aër calidus,
Et exsiccatus,
Calor gratus,
Aër fervidus,
Tonitruosus,
Aether torridus,
Ardor intensus
Aestuosimus.
Sudorificus
Taediosus.

Ventus calidus,
Aether exsiccus,
Pulverulentus,
Aridificus
Jucundus et fervificus,
Phoebus nitidus.«

Ez igy megy végig az egész hónapon. Csupa masculini generis! Csak egyetlen egy

foeminini generis holdfertály volna közbe szurva: példának okáért, mint májusra volt irva:

»Aura immutata,
Pluvia rigata,
Temperies grata,
Pluvia calida
Vivifica
Nubes densa
Caligo tenebrica.«

az kell, hogy ilyenkor jó esők legyenek, hogy a kukuricza felvehesse magát s a sertések a nagy hőségtől torokgyikot ne kapjanak: azok meg mind zugolódnak a miatt nagyon.

Ebből azt sejtette Ráby, hogy sertés kereskedőhöz van szerencséje.

— No hát már most ebből megértheti az úr, hogy milyen nagy szükségünk volt nekünk

hát jó volna! De hát mért nem teszi ezt a győri astronomus? Ugy-e ezt nem találja ki az úr? Elhiszem azt. Hát én megmondom. Azért csinál a győri astronomus az egész hónapra szárazságot, mert a győriek gabona kereskedők, a kiknek az kell, hogy az aratás előtt szárazság legyen, az ő buzájuknak az ára felmenjen. Ellenben a pestiek disznó kereskedők, a kiknek meg pestieknek arra, hogy saját magunknak legyen csillagvizsgáló tornyunk, a hol a magunk astronomusa olyan időt csináljon a számunkra, a milyen nekünk kell: nem Győrnek.

Ráby Mátyás tökéletesen capacitálva érezte magát.

E közben tovább sétálgattak a város liget tekervényes útjain.

A polgártárs kifogyhatatlan volt a beszélgetésben,

Elmondta, hogy miért sétál ő most itten? Azért, mert itt még csinálatlan utakon lehet járni, a mi jól esik az embernek. A mióta odabenn a városban behozták az utczák ki kövezését, az embernek nincs kedve az utczára kimenni. Ez pedig egyenesen a mostani polgármesternek a machinatiója, a ki maga német schuszter: annálfogva, hogy a német schuszter czéhet a magyar csizmadia czéh fölé kerítse, elkezdte az utczákat ki köveztetni. Igy aztán kevesebb embernek van szüksége magyar csizmára, mert a köveken czipellőben is el lehet lépkedni.

Ráby Mátyás most már kezdett gyanakodni, hogy legalább is a magyar csizmadiák atyamesterével van szerencséje beszélhetni.

Ez alatt hogy »magyar« — »német« pedig nem kell valami nemzetiségi kérdést keresni: ez csak sámfakülönbség Emlékezem én még gyermekkorombol a nagy úrnapi processiók alkalmával kirukkolt egyenruhás magyar vargák, német vargák, magyar szabók, német szabók ünnepélyes dandáraira. Sok zsinóros mentés dalial egy szót sem tudott magyarul, viszont a zöld fecskefarkos frakk alatt olyan magyar kebel dobogott, mely a »nix tajts« on kivül egyebet nem bocsátott ki németül.

Azonban hát a tisztelt polgártársnak tökéletesen igaza volt. — (Az az, hogy: bocsánat a czimzésért; még akkor nem lehetett a polgár-»társ« czimet csak úgy fekete kávé mellett eltulajdonitani: a »polgár« czim száz forint lefizetésével járt). Tehát a tisztelt polgár úrnak tökéletesen igaza volt, mikor a győri kalendárium csináló ellen panaszkodott; mert a gonosz astronomus erre a mai napra is olyan »Phoebus fervificus«-t csinált, hogy az embernek a hátán csorgott le az izzadság. A polgár úr a háromszegletü kalapját a botja végére tűzte s úgy tartotta az arcza elé napernyőnek, a mit csakhamar Ráby is utána csinált.

A sétálás közben aztán elértek a »bimbós házhoz.« Az már száz évvel ez előtt is megvolt.

— Nem térünk be a Botzenhajzliba? szólt a Ráby Mátyás kisérője. Itt kapni ám fölséges duplasert.

Ráby mondta neki, hogy ő nem iszik semmi »gebranntes« és »gebräutes«-t.

Pedig hát a tisztelt polgár kész lett volna már egy csizmaszárnyi sert kurálni neki. Elő is vette az erszényét a nadrághasitékból (az is ott volt), hogy nagylelküségét bebizonyitsa.

Ráby megköszönte szépen: ő csak vizet iszik.

— No azt is fölségeset kapni itten! Bizonyitá a derék férfiu. Hát várjon itt az úr, majd én bemegyek a Botzenhajzliba, magam bevágok egy stibli sert, az úrnak meg küldök ki jó friss vizet. Az nekünk van itt igen jó. Az Illés kútból Nem hallotta az úr soha az Illés kútnak a hirét? olyan viz nincs több a világon

Hát Ráby nem bánta: nagyon szomjas volt, és felhevült; különben is a friss viznek nagy barátja.

A mint a polgár bement a bimbós házba, nem sokára utána kijött onnan egy kis leány s hozott egy fatálczán egy nagy czinpoharat. Még akkor a csárdákban ilyeneket használtak: azt nem törhették el a vendégek.

A kis leánynak olyan ártatlan kék szemei voltak; Ráby egészen elbámult beléjük, a mig a poharat felhajtotta, úgy hogy csak akkor vette észre, hogy annak a viznek valami keserü ize van. A mint aztán az ajkárol levette a poharat, akkor látta, hogy a megmaradt viz fenekén valami fehér salak van.

Megijedt.

— Mi volt ebben a pohárban? kérdé a kis leánytol.

— Nem tudom. Az az úr adta a kezembe a poharat, a ki most elment.

— Elment?

— Igen a hátulsó ajtón. Meg sem várta, hogy visszaadjak a petákjából, a mit a markomba nyomott.

Nem sertéskereskedő volt az, se nem csizmadia mester; hanem felbérelt orgyilkos! Ráby Mátyás meg volt mérgezve.

Egyszer csak elkezdtek körülötte a fák dülöngélni, a kék menynyboltozat veres szint ölteni: a lábai odaragadtak a földhöz, a fejét úgy érzé, mintha tiz akós hordóvá dagadna; — csak annyi ereje volt még, hogy egy gyaloghintóig tudott elvánszorogni s a hordároknak megmond-

hatta, hová vigyék? A fehérfarkasba már eszméletlenül vitték fel.

S ha a szegény Böske ott nem lett volna, bizony be lett volna fejezve Ráby Mátyásnak a tragoediája ezzel az utolsó pohár vizzel.

De az a szegény cseléd nem vesztette el a fejét, a mint azt a nagy veszedelmet meglátta. Nagy hirtelen tejet itatott az urával, s aztán tollat vett elő, megcsiklándta vele a torkát, hogy kihányassa vele a mérget, tormát reszelt, azt a gyomrára kötötte: azután eszébe jutott neki, hogy egyszer valamikor hallott ő valami parasztorvosságról, a mit otthon a patkány méreg ellen használtak; ott a vendéglőben kovácsműhely is volt, leszaladt, felhozott egy marékkal abból a rozsdaszinű üledékből, a mi a megoltó sajtár fenekén szokott maradni s azt kanállal beadogatta a betegnek. A megmérgezett bevett mindent. S az használt neki. Pedig a paraszt leányt nem tanitotta senki chemiára. Aztán arról is tudott valamit, hogy a beteget nagyon jó izzadságba hozni: dunnát rakott rá, aztán oda ült az ágya mellé egy pálczával, s a mint a nyavalyás az izzó ágy fenekéről az egyik kezét, vagy a lábát kidugta, jót húzott rá, hogy menten visszakapta, s igy izzasztotta egész más nap reggelig s itatta vele egyre a tejet, meg az olajat.

Hát orvosért nem küldött?

Dehogy nem küldött. A hány pinczér, házi szolga volt a vendéglőben, azt mind futtatta doktor után. Hanem hát az sem volt még akkor Pesten hatszáz, mint most. Ketten voltak mindössze: a vármegye physicusa, meg a városé. Mind a kettő megtagadta az orvosi szolgálatát a megmérgezett körül. A megyei orvos azzal indokolta meg nem jelenését, hogy ő neki a város statutumai szerint nem szabad városi funduson levő házakra kiterjeszteni hatáskörét. A városi orvos pedig a megyei privilégiumban találta mentségét, mely neki a megyei betegek dolgába való avatkozást megtiltja.

Nem merte senki Ráby Mátyás gyógyitását elvállalni. Olyan gyülöletessé volt már téve, hogy mikor megmérgezték, nem akadt Pest városában orvos, a ki segélyt nyujtson neki.

Huszonnégy óráig nem volt más orvosa a megmérgezettnek, mint egy szegény paraszt cseléd!

S ezt tudta az egész város!

Csak másnap, este későn, mikor már besötétedett, kopogtatott be az ajtaján — a pilisi járás seborvosa. A nevét is följegyezte Ráby e derék embernek: »Moltzer János.«

Ez hozzáfogott a kigyógyitásához. De megmondta Rábynak, hogy ugyan titokban tartsa ám, hogy ki jár ide őt gyógyitani; mert különben annak nem lesz ezen a vidéken megmaradása; igy is csak egy angyali jó teremtésnek könyhullató könyörgésére adta rá a fejét, hogy hozzá eljőjjön s őt az életnek visszaadja.

Ráby kitalálhatta, hogy ki volt az az angyal?

Tíz hét telt bele, a míg e mérgezésből teljesen kitudott gyógyulni.

Hanem a derék sebészt, a ki segített rajta, csakugyan kiüldözték még az országból is.

Huszonötödik fejezet.

(Melbenn ember meghghilkoltatic, aneelkewl, hogi ember meghghilkolnaa wala.)

E tiz hét alatt elég ideje volt Rábynak elmélkedni a maga történetének a charadái fölött.

Valjon kinek a munkája volt ez az ő megmérgeztetése? a megtámadott tanácsbiráké-e? vagy a hivatalától megfosztott udvarnoczé? vagy megszökött feleségeé? — Nem találta ki.

Az egész tiz hét alatt senki egy teremtett lélek sem nyitotta rá az ajtót, hogy felőle tudakozódjék, a Khirurguson, meg a Böske cseléden kivül.

Pedig hiszen, ha ellenségei nagy számmal voltak, de jó embereinek is csak kellett lenni. Ott volt a nagybátyja, a Rotheisel Ábrahám, Avakumovics uraimék, a rácz pópa: — hát a háladatos nép.

Eleget követelte a Böskén, hogy ez meg amaz nem volt e itt látogatóban? de az vagy azt felelte rá, hogy volt itt, de akkor épen jó izüen aludt az ur, vagy azzal ütötte el a dolgot, hogy a tilógus megtiltotta minden embernek a beteg háborgatását.

Mikor nyár vége felé a szőlő zsendülni kezdett, a jó Böske egy tányérka gohérral lepte meg a lábbadozó gazdáját.

Ráby azt kérdezte tőle, hogy ki hozta azt a szőlőt.

Böske azt hazudta, hogy Szentendréről voltak itt az ismerős gazdák, azok hozták. Pedig voltaképen ő maga vette azt a béréből?

— Hát mért nem eresztetted be őket hozzám? zsémbelt rá a lábbadozó. S aztán addig veszekedett a cseléddel, mig az utoljára kivallotta, hogy biz itt nem járt se ma se tegnap, se az egész tiz hét alatt, se rácz, se zsidó, se úr, se paraszt.

Ekkor meg ezért haragudott meg a Ráby. Hogy ez hazugság! Bolond beszéd. Ez világos fillentés.

Erre aztán a Böske ríva fakadt, hogy ő neki nem akar hinni a gazdája s aztán elmondott neki mindent a maga védelmére. Hogy az emberek milyen roszak? szántszándékosan kerülik a beteget. Félnek tőle. Minden roszat reá fognak. Azt beszéli apraja nagyja, hogy az ő ura megérdemelné, hogy lenyakazzák, mert elakarja adni az országot. A postamester is azt izente, hogy nem mer idejönni hozzá, mert fél, hogy meglátják, s hogy ha meggyógyul az ur, csak menjen fel Bécsbe, itt ne maradjon ebben az országban.

A jámbor cseléd igazat beszélt. Rábynak olyan veszett neve volt már költve, hogy azt az excellentiás uraktól le a schuszter-inasig mindenki szidalmazta. Hanem ő azért mégis úgy megharagudott ezért az őszinte felfedezésért a Böskére, hogy rögtön elkergette a szolgálatából. Kifizette neki az egész esztendei bérét, de egy óráig sem türte meg őt tovább maga körül.

A lábbadozó betegek ingerültek és hálátlanok.

De Rábynak igaza is volt.

A ki olyan munkára vállalkozik, mint ő; annak nem szabad azt meghallani, hogy mit suttog odakinn a haraszt? mit csiripelnek a háztetőn a verebek? Annak menni kell a maga utján előre, a maga terve szerint s nem tekinteni a háta mögé, nem látni meg a fintor pofákat, nem venni magára az utána kiabált gúnyneveket, szidalmakat, nem jegyezni fel, hogy mi volt az, a mivel most hátba hajitották: sárgöröngy, záptojás, vagy rothadt alma? Mert a ki ebben válogat, annak nem való az ilyen kisérlet. A nép jóltevőjének lenni! Vasfej és rinoczerós bőr kell ahoz. — Azért igen jól tette, hogy eltávolitotta magától azt az egyetlen utolsó cselédet is, a ki bolondos jóhiszeműséggel behordta neki, hogy mit beszélnek felőle odakinn a hetivásárban?

Most azután olyan egyedül maradt a világon, mint a fészkéből leesett meztelen fiaveréb.

A mint annyira összeszedhette magát, hogy a szobát elhagyhatá, rögtön felvitette magát Bécsbe. Ezuttal nem gyors paraszttal utazott, azt nem állta volna ki, hanem borszállitó hajón, amit lovakkal vontattak fel Bécsig. Eltartott az odáig-utazás nyolcz napig. Hanem annyit nyert vele, hogy a friss levegő a vizen egészen talpra állitotta; mire Bécsbe ért, a megsoványodáson kivül semmi sem tanusitá a kiállott nagy veszedelmet.

Elmondta a császárnak, hogy mi történt vele? A császár azt tanácsolta neki, hogy senkin se kereskedjék a megmérgeztetése miatt, mert ha a vármegye elé viszi a dolgát, »dann sind Sie gefroren!« (ipsissima verba). A helyett adott neki utasitásokat, és intimatumokat minden dicasteriumhoz és legnagyobb szígorral sanctionalt oltalomlevelet minden bántalmaztatás ellen.

Ráby Mátyás egészen pánczélba öltöztetve tért vissza Budára.

Ezuttal nem volt már tréfa a küldetése.

Az uj districtualis commissariusnak meg volt parancsolva, hogy egy »mixta deputatioval« menjen ki a helyszinére s Ráby Mátyásnak a vádpontjait az elé terjeszsze.

A »mixta deputatioban« a karok és rendek tisztviselőin kivül előkelő katonatisztek is részt vettek. Azoknak egyike volt Lievenkopp (most már őrnagy) a ki azóta csakugyan örökölte a gazdag nagynénjét s kifizette a hitelezőit az utolsó inggallér-varrónőig becsülettel. — S a katonákkal nem lehet olyan könnyen komédiázni.

A mint Ráby Mátyás visszatért Budára s a kerületi biztosnak átadta a császár parancsát, rögtön tudtára adatott a szentendrei praefectusnak, hogy ez s ez napon a bizottság meg fog érkezni, és Ráby Mátyás feladása nyomán nem csak a városi tanácsháznál, hanem az uradalmi praefecturában is vizsgálatot fog tartani: tehát a szerint történjék az intézkedés.

Ugyanakkor a városi tanács, külső és belső, ujból fog megváratni. Erről a választásra jogositott telkes gazdák és egyéb polgárok tudósittassanak, s hogy mindez szép rendben mehessen végre, kétszáz lovas-katona számára szállás készittessék; mivelhogy egy egész dragonyos-escadron fog ez alkalomra odaküldetni. Ez az utolsó biztatás tette meg.

Lett nagy rémülés Izraelben.

A parancsolat vétele után gyorsan futtatott a praefectus ur a notárius után. Még a porczellán pipáját is összetörte, olyan méregbe jött, s a bársonysipkáját ugy odaverte az asztalhoz, hogy leszakadt róla az ellenzője.

— Odavagyunk falustul! jajveszékelt a praefectus, mikor notarus urammal egyedül maradt. Most lesz még csak a mi lesz! Jön a mixta deputatio. Nyakunkon a filiszteusok. Az az új districtualis commisarius olyan, mint egy fakutya; beszéltem vele: azt sem mondta, hogy »szervusz.« Mindenre csak azt mondta, hogy az instructiói szerint fog eljárni. Hiszen jó volna, csak én adnám neki az instructiókat. De még jobban félek a katonától. Csak ezt a Lievenkoppot ne küldték volna rám! — Hoztál köpönyeget?

— De hisz az régi jó ismerős.

— Az a baj, hogy jó ismerős! Dagadjon meg! Nagyon is ismeri a házam táját. Belém lát!

— Aztán egyszer másszor úgy tudom, hogy kölcsönöket is fogadott el a praefectus urtól.

— Az a baj, hogy visszafizette. Alig van két hete, hogy megküldött mindent az utolsó aranyig. Soha se hittem volna, hogy Kaszna tiszt olyan jól emlékezzék arra, hogy kinek mivel tartozik? De bár ne emlékezett volna rá! Héj drága aranyok lesznek azok nekem! — Soha sem történt az még velem, hogy valami deputatus *én nekem* küldött volna aranyokat! — Romlik a világ! — Hoztál e köpönyeget!

— Eh, mit? Láttam én már karón varjút!

— Láttál bizony, ebanyád, de nem ettél belőle. Tudod-e hogy mit izent a commissarius? Azt, hogy annak a gézengúz Rábynak a feladásai folytán a legszigorúbb házmotozást fogja végrehajtatni nem csak a tanácsháznál, hanem a notárus házánál, meg nálam is. Felhányatja az egész kastélyt. — Hoztál-e köpenyeget?

— Dejsz én nálam kutathatnak. A nagy ládát meg nem találják.

— Nálatok nem: mert ti jól eldugtátok a magatokét, de annál könnyebben kézre kerítik én nálam az én ládámat.

— De hát ki tudhat arról valamit?

— Hü! Bolond! Ki tudhat róla? Hát nem elég, ha a Fruzsinka tudja.

— Azt hiszi praefectus úr, hogy az elmondta a Rábynak?

— A Rábynak nem, hanem a Lievenkoppnak. Mintha előttem látnám s a füleimmel hallanám, hogy mit beszéltek egymással, mikor odalenn spaciroztak a labyrinthusban. Csak hogy elvetesse magát a kapitánynyal, bizonyosan elmondta neki, hogy »van ám az én bátyámnak egy ládája, tele obligatiókkal, az egész vármegye, a dicasteriumok, meg az udvari cancellária mind benne van abban. A nagy uraknál kinn levő pénzei felmennek százhúsz ezer forintra? Ilyeneket szoktak a kisasszonyok beszélgetni a gavallérokkal, mikor egyedül maradnak. Aztán bizonyosan mikor egyszer másszor az ember nem küldhetett neki mingyárt pénzt, a mikor meg volt szorulva, hát azt is elmondta neki a Fruzsinka, hogy most a bátyám nem küldhet, mert ez meg az a tekintetes úr nem adta még meg az interest. A Lievenkopp bizonyosan tud már mindent. Ha pedig megkapják nálam azt a sok contractust: mi egymást: egybe kérdőre vesznek, honnan szereztem tiz esztendő alatt azt a sok pénzt? mikor idejöttemkor még a magam birtokára is auctiot szedegettem fel? S mit mondjak? Kincset találtam? Ha pedig én belekeveredem a csávába, kendtek mind utánam potyognak bele. Mert azt minden ember tudja, hogy fél alma nem terem a fán. Hát ha az egyik felét megtalálták valakinek a zsebében, a másik felét is megkeresik a másiknak a zsebében.

— Hiszen ezen nagyon könnyen segíthetünk. El kell dugni ezt a ládát úgy, hogy ne találják meg.

— Azt bolond nélkül is tudom. De kire bizzam, hogy dugja el? Hiszen minden ember ha gazember már. Hajdu, cancellista, ispán, sáfár, rábízom a kincsemet, a mint azt megtudja, hogy egy harmadrész a feladót illeti, rögtön elárulja. Ha magam viszem valahová, pinczébe, padlásra,

vagy az üvegházba, meglátnak, és igy megtudják, hogy odadugtam. Mind spion az egész világ! Csak mink ketten vagyunk még becsületes emberek Kracskó öcsém.

— Semmi baj. Majd eldugom én azt a kis ládát úgy, hogy itélet napig sem talál rá senki.

— Hát'sz azért kérdeztem, hogy hoztál e köpönyeget?

— Hoztam; de letettem odakinn a pitvarban.

— No hát akkor most eredj haza, aztán megint gyere vissza, de köpönyegestül gyere be. A köpönyeg alatt hozz valami üres ládát, hogy lássák a népek, hogy hozasz valamit, aztán hogy mikor elmégy s látják, hogy elviszesz valamit, ne gondoljanak valamit.

Kracskó Mátyás úgy tett, a hogy Zabváry úr utasitá, elment s visszajött köpönyegestül, valami üres czéhládával.

Zabváry úr már akkor készen tartá a maga ládáját, a mit erősen lepecsételt mind a nyitjánál mind a nyolcz sarkán.

— No hát itt van. Tedd el, de jól. De olyan jól még se tedd el, a hogy mondtad, hogy itélet napig ne találjon rá senki; hanem hogy nekem ezt megint előadd, a mint a mixta deputatio elmegy a nyakunkról. Aztán, tudod, adj róla nekem egy sor irást, hogy ez s ez ládát tőlem átvetted, s azt nekem visszaadni tartozol, mihelyt én előkérem. Mert hát tudod, hogy rosz a világ Nincs már benne több becsületes ember, csak mi ketten; de mi ketten is nagyon jól tesszük, ha kötve hiszünk a komának.

Kracskó Mátyás megírta a reversalist s aztán köpönyege alá véve a kicserélt ládát a veszedelmes obligatiokkal, elvitte azt magával, s el is dugta azt úgy, hogy semmi commissio rá ne találhasson.

* * *

A mint a határnap elérkezett, melyen a vegyes bizottságnak ki kellett menni Szent-Endrére, Lievenkopp azt izente Ráby Mátyásnak, hogy jó lesz neki egy órával később indulni el, mint a commissio tagjának, de semmi esetre se korábban.

Természetes, hogy nem fogadta meg. Csak azért is korán hajnalban indult el, hogy ő legyen ott elébb.

Szerencséje, hogy más embernek is volt rá gondja, nem csak saját magának. A szentendrei határban, szemközt találkozott egy vadászó emberrel, a kiben nagy csodálkozására Leányváry urat ismeré fel — a kirilájzumáról. Soha sem szokott az öreg úr vadászni, valjon mit vétettek neki épen mai nap az ártatlan nyulak, hogy fegyveres kézzel támadjon ellenük?

Megállitatá a kocsiját, a mint meglátták egymást

— Hát uram bátyám mire vadászik?

— Te rád vadászok, öcsém. — Szállj le csak abbul a hintóbul aztán gyere velem egy kicsit discurálni. Nem szükséges a kocsisodnak a szájunkba bámulgatni, a mig beszélgetünk.

Ráby megtette, hogy leszállt a kedvéért, s akkor aztán az árokparton együtt sétálgatának előre, míg a kocsi lassan döczögött utánuk.

— No ugyan régen nem láttuk egymást öcsém.

— Ezt a szemrehányást ugyan nekem kellett volna elébb intéznem urambátyámhoz. Egész nagy súlyos betegségem alatt ajtót se nyitott rám.

— De furcsa beszéd! — Hát nem oda volt állítva az ajtód elé egy hajdú, a ki valahányszor hozzád akartam menni, mindig elutasított, hogy nem szabad hozzád menni másnak, csak a doktornak.

— Hajdú? Miféle hajdu?

— Hát bizonyosan nem a Krisztus koporsója mellett elaludt római lictorok egyike, hanem Pest vármegye hajdúja.

— S ki állította azt oda?

— Ezt én is kérdeztem tőle: azt mondta: a vicispán.

— S hogy mert az én ajtóm elé hajdút állíttatni a vicispán. Hogy nem mondta ezt meg nekem a Böske?

— Hát úgy, hogy a Böskének több esze volt, mint a tordai malacznak. A leány kivette a hajdútol szépen, hogy mért strázsál ő ottan? Annak az volt utasításul adva, hogy vigyázzon itt egy emberre, a ki őrült, s ha egyszer az szaladni akar, fogja meg és kösse meg. Már pedig az bizonyos, hogy ha te neked a Böske megmondja, hogy itt egy hajdu bertáfol az ajtód előtt, te, a milyen nervozus a beteg, rögtön kiug-

rasz az ágyadbul, s in puris femoralibus szaladsz ki az udvarra, a hajdúval birkózni. Az pedig erős ember: te gyönge reconvalescens, megkötöz, bevisz az ispitályba, mint futó bolondot, a honnan azután, a kit mint félbolondot vittek be csak mint egész bolond kerül vissza. Hát ezért nem szólt veled a Böske.

— S hogy haragudtam érte a szegény leányra. — Meg az egész világra. — No hát jól van. — Kibékültünk.

— Velem csak könynyen. De majd azokkal oda át!

— Az ellenségeimmel?

— Nem, — a jó barátaiddal. Az ellenségeiddel elbánnál már tudom, hanem hogy a jó barátaiddal hogy jösz ki? azt nem tudom. — Értsd meg a dolgot. Azt a tiz hetet, a mig te betegen feküdtél, nem hagyták potyába menni birák uramék. Jöhetsz te már a császári parancscsal, hogy új biró választásnak kell végbemenni. A te néped megint azt a magistratust fogja megválasztani.

— Az lehetetlen!

— Semmi sem lehetetlen. A nagyszájú kolomposokat, a kik a népnek eddig szavukat adták, jól lekenyerezték. A te négy rácz barátod mind megkapta a maga illetőségét s most már azokra ne számíts. Biró uram, notárus uram, Paprika Péter uram nem sajnálták háromhét óta csapra ütni a boraikat; mindennap eszemiszom volt a városban. Nincs már olyan áldott jó ember több a földön, mint a mostani tanácsbeliek. A szegény embereknek mind kenderföldet, kukoriczaföldet igérgettek a jövő esztendőre, s a szőlős gazdák közt kihirdették, hogy az idén nem szednek se dézsmát, se porcziót, ha ők maradnak meg. Tégedet ellenben úgy eláztattak a nép előtt, hogy nagy szerencse lesz, ha a bőrödet szárazon elhozod közülök. Elhitették velük, hogy te »adórektifikáló« vagy; a ki azt igérted a császárnak, hogy Szent Endre az eddigi hat ezer forint helyett jövőben harminczer forintot fog fizetni. Hogy ezért kutatsz olyan nagyon a város jövedelmei után. Dühös rád az egész nép.

— De hisz ez képtelenség!

— Barátom! A nép mindent elhisz, csak sokszor és többen mondják előtte. Hát azt nem elhiszi, hogy a garabonczias diák hozza a jégesőt? — Most te vagy a garabonczás diák. Majd meglátod, hogy megváltozott azóta Szent-Endre, mióta itt jártál. Egy jó embered sincs benne.

— Hát az izbeghiek?

— Úgy? A szegény izbeghiek. — No azokat az igaz, hogy nem lehetett tőled eltéríteni. Úgy álltak melletted, mint a Sion hegye: s nem vették be a gebulát.*) Hanem azokkal meg tudod, hogy mit találtak ki. Negyednapja, épen takarodás idején, kiadták nekik a parancsot, hogy el kell menniök a pomázi utat csinálni robotba. Az aratás, betakaritás ideje alatt a jobbágyot kizavarni a legnagyobb kegyetlenség, mert jőjjön egy eső, s az egész termése ott vész a képében. Az izbegiek közül több gazda ellene szegült a parancsolatnak s a kényszeríteni akaró drabantokat kis biró urammal együtt egy kicsit meg is ütlegelte. Akkor aztán katonaságot hoztak ellenük: az erőhatalommal ellenállókat befogták, felkisérték Pestre: a többieket pedig felczitálták tanúknak s ott tartják, a mig a biró választásnak vége leszen. Ilyenformán a te izbeghi hiveid ezuttal neked segítségedre nem lesznek. A többi pedig mind ellened van bőszülve. Azért azt a jó tanácsot adom neked, hogy te most addig a városba be ne menj, a képes feledet megmutogatni, a mig a katonaság meg nem érkezik, hanem csavarogd el az időt itt velem a mezőn s segíts nekem nyulat lőni. Ámbátor tudom, hogy hiába adom neked a jó tanácsot, mert te, mint Almanzor Kalifának a fia, csak azért is azt fogod tenni, a mit megmondtak, hogy ne tégy.

*) Halbóditó.

Nagyon jól mondta az öreg. Más emberi teremtés a vett felvilágosítás után ott ragadt volna az útban; Ráby Mátyásnak a csizmái meg épen erre dühödtek meg: olyan vihetnékjük volt a gazdájuk lábait.

— Dehogy nem megyek. Inkább most már sietnem kell közéjük, hogy hamarább beszélhessek velük, mint az urak megérkeznek. Isten áldja meg bátyám! Láttam én már karón varjút!

— De nem ettől belőle! (Ennek is azt felelték vissza) No hát eredj! De csak aztán viszszajöjj.

Ráby sietett a szekeréhez vissza s jó bor-

ravalót igért a forspontosának, ha jóval megelőzi azokat a távolban csillámló rézsisakokat.

Nem is volt hiányosság a hajtásban. Ráby Mátyás elég idején megérkezett a házához. Nem volt szükség kaput nyitnia. Ki volt az döntve kapubálványostul együtt. A házárul még a vas ablaktáblákat is lelopták a távolléte alatt, a konyhaajtója is tárva nyitva volt, s a konyhája polczán fecskefészkek voltak rakva. Ezúttal csak

a fecskék, meg a verebek occupálták el a tanyáját.

Nem sokat időzött a szomorú helyen. Sietett a piaczra. Oda volt ma reggelre parancsolva a népség tanács-választásra.

De már útközben mindenütt gyanús symptomákkal találkozott Tóth Pál, a szücs, Sánta Gábor, a csizmadia, Zöld Mihály, a takács, akik ezuttal a hajdan saját házaik kapujában ácsorogtak, a mint őt meglátták, behuzódtak a házba. Egy pár szemközt jövő ismerős átment előle a tulsó oldalára az utczának, s úgy tett, mintha soha sem látta volna. A piaczon, a tanácsház előtt már nagy néptömeg volt, s a tanácsház kapuja fölé ki volt tűzve a kardot tartó kéz. (Az uradalom pallosjoggal birt.)

Mingyárt a legelső csoportban megismerte Ráby a maga embereit. Ezek azok az ő hivei, a kik annyit jártak hozzá, szivére kötni a szegény kizsarolt nép ezer panaszait. Itt van ni ez a kék ködmen, a mire zöldfoltok vannak varrva fehér czérnával, akkora öltésekkel, mint mikor a pipiske fut végig a havon: ez volt a nép szája: igazi Demostheres. Máskor, mikor meglátták, messziről levették a kalapjaikat, s alig győzte a kezeit őrizni tőlük, hogy össze ne csókolják. Mert azonban senkinek sem jut eszébe kalapot emelni előtte. De még csak utat sem nyitnak előtte, s mikor megszólítja őket nyájasan: »édes feleba-

rátim!« elkezdenek mozogni s egymásnak a szűrét rángatják. Ő annak a vezér kolomposnak a kezét nyújtja, az meg az öklét mutatja neki viszsza helyette; ő magyarul szól hozzá s az ráczul felel neki vissza. Senki sem ért többé magyarul: ezek csak ráczul tudnak már, a magyart meg nem értik. Beszélhet nekik. Szóhoz sem hagyják jutni, bele kiabálnak a szavába, s lármás szatán mikor annak semmit sem vétett, csak a javára törekedett: mikor valósággal szerette azt a népet!

Igaza volt a nagybátyjának: a nép egészen meg volt forditva. elhitették vele, hogy Ráby Mátyás eladta a városukat a császárnak. S hogy semmi se hiányozzék az »ecce homo« jelenetből, még azt is megkellett látnia, hogy üvölt »ho-

vaikat fenyegető mozdulatokkal kisérik. Rettenetes érzés! Mikor az ember ugyan azt az ágrul szakadt folthátánfoltot látja maga ellen támadni, a kiért küzdött, szenvedett, a kit nyomorúságából ki akart ragadni; s látja azt dühödten hadonázni az orra alatt és hallja annak a szidalmait, a ki a ruhája szélét csókolta tegnap előtt: és azzsánnát« a nép Barrabásnak. Kracskó notárius a tulsó oldalon érkezvén, csakhogy a rongyos mentéiket nem teritik elejbe a jó emberek. Ez az ő jóltevőjük: a nép megszabaditója a fenyegető veszedelembül.

Ráby Mátyás még aligha keményebb tapasztalatokat is nem szerzett volna; ha oda nem

érkezik Avakumovics uram, a ki aztán karja alá öltve kezét, félrevonta őt a néptömeg közül, s felvilágositá, hogy itt most nem jó lesz beszélni: jobb lesz hazamenni a házához, s ott bevárni, mig a commissio összeül s hivatni fogják a tanácsházhoz. Ott aztán majd megteheti, a mi kezébe adatott. Hisz ők is ott lesznek mind a négyen, a kik bizonyságot tesznek.

Ráby hazahagyta magát kisérni. Mást úgy sem tehetett. Ott aztán az üres szobában volt ideje alá s fel sétálni és gondolkodni a világ állapotján.

Egyszer a nagy járás-kelésben megpillant valamit a földön Egy fületlen gombot. Egy kis rézgomb volt odaszorulva két padlódeszka hasadéka közé. Fölvette. Emlékezett rá. Fruzsinka ruhájáról szakadt le egyszer ez a gomb. Azt is tudja, minő alkalommal? Mikor itt sirt előtte az asszony: s aztán a nyakába borult, úgy marasztalta, hogy ne menjen ezért a háládatlan népért magát, feleségét, családi boldogságát feláldozni! Milyen édes volt ez asszony ölelése! Akkor ha kérésére hajol, talán jó asszony lett volna: megmaradt volna hüségesnek; boldogság termett volna a nyomában: az övé lett volna testével, lelkével, minden szépségével, minden jóságával. — Most pedig maradt belőle az a letört fülü gomb. És az édes nép azt kiáltja rá: »feszitsd meg! — Nekünk Barrabás kell!«

S még sem kiált fel: »muljék el tőlem ez a keserü pohár!«

Kihajitja a fületlen gombot az ablakon: ez se legyen hát.

Jön a katonaság. Végig vonul az ablaka alatt. Azután jön a commissio. Ő félrehúzza magát, hogy ne lássa, mikor Lievenkopp, meg Petray benéznek az ablakán, — s tán mosolyognak is.

Azután elcsendesül az utcza s kezdődik valami határozatlan lárma: a piaczon összegyült nép zaja, a mi a távolrul hallgatóra olyan izgatólag hat. A perczek örökkévalóságnak tetszenek.

Egyszer aztán lódobaj közelit; hat dragonyos kiséretében jön a kisbiró Rábyt meghivni a tanácsházhoz.

— Megválasztották ám biró uramat, notárius uramat, esküdt uraimékat mind ujra! — Ezzel a szóval köszönt be hozzá a kisbiró.

Ráby haragba jön a miatt, hogy minek küldtek értte katona-kiséretet. O fegyveres kisérettel nem megy végig az utczán. A kis birónak vissza kell szaladni a hadnagyhoz, hogy parancsolja vissza a pikétet.

— Oda találok én magam is s nem félek senkitől!

S ezzel rendbeszedve az okiratait, elindult egyedül a városháza felé.

Nyugodt magatartása imponált a népnek. A tömeg ezuttal szótlanul utat nyitott előtte. Különben a piacz közepén felállitott dragonyosok karélya is respectust tartott ezuttal.

Ráby Mátyás belépett a tanácsterembe. Irtóztató hőség volt odabenn. A sürü opalizáló gőzbül úgy tüntek elő az egyes alakok, mint a tengeri csodák a viz fenekéről. A terem tömve dugva, s minden arcz rákká főve az emberi hőségtől, s azonfölül fölhevitve mindenféle emberi rosz indulatoktól. S ezek az indulatok mind Ráby számára vannak felforralva. Láthatja az arczkifejezésekből jól. Közönyös arczot csak kettőt talál, az elnöklő districtualis commissariusét, és Lievenkoppét. De ott vannak aztán Laskóy táblabiró, Petray szolgabiró, és Zabváry praefectus a kikről tudja, hogy egy kanál vizben elvesztenék. Mikor Ráby ebbe a Zsidrák-Mizsák-Abednégó kemenczéjébe beesik, az ájulás környékezi.

De a lelki erő feltartja a roskatag testet.

Legelső dolga ünnepélyesen protestálni a megejtett biró és tanácsválasztás ellen, miután a választók egy része, az izbeghi nép erőszakosan vissza lett tartva. A választás megsemmisitését inditványozza.

Erre aztán támad rögtön olyan pokolbeli zsivaj benn a teremben, mely folytatását találja kinn a piaczon. S a mi tán meghiusitott volna minden további tanácskozást, ha elvégre a künn felállitott katonaság trombita-szava végét nem szakitotta volna; a trombitaszótól aztán idebenn is mindenki szépen elhallgatott, úgy hogy az elnök kimondhatá, hogy Ráby Mátyás compossessor ur protestátiója protocollumba vétetendő, s már most felhivja a vádlót, hogy adja elő a vádpontjait.

Ráby az asztal végén, hol számára hely volt fennhagyva, lerakta az irományait s aztán előadá az egész terjedelmes vádat, hivatkozva

okiratokra és tanuvallomásokra. Mind ez nem történt meg a nélkül, hogy az érdekeltek goromba közbeszólásokkal félbe ne szakitották volna.

A vádlevél felolvasása után következett a terhelő tanuk kihallgatása.

Ráby Mátyás, nagy bámulatára, most tudta meg, a mit már minden gyerek tud, hogy a vaczkor, ha megcsipi a dér, hát megpuhul.

Az ő négy tanuját mind megcsipte a dér.

Avakumovics uram nem tudott már semmiről, a mit ő neki hajdanában beszélt. Az embernek boros fejjel eljár a szája. Nem kell azt mind igy venni. Egy kis harag is volt a dologban. A nagy kincses ládára sem akart már emlékezni. Ő azt csak mástul hallotta. de maga nem látta, az a más meg már meghalt. Semmit sem tudott ez többé.

A másik három meg természetesen még annál is kevesebbet akart volna tudni, ha lehetett volna

Nem maradt más bizonyiték, csak a fertelmes számadások, meg az összegyüjtött portiós könyvek. Ezek ellen védje magát a tanács.

Notárus uram vette fel a szót, hogy az egész megtámadott magistratus nevében előadja a védelmet.

De nem volt abban szó a tanács védelmezéséről, a vádpontok megczáfolásáról; hanem az egész replika egy válogatott szidalmi litánia volt Ráby Mátyás ellen. Elmondta róla, hogy istenkáromló manichaeus; ördögidéző és varázsló; — hétfeleséges mohamedánus török basa, — a népnek gonosz felbujtogatója, a ki a nemesség és földesuraság legyilkolására lázit; — alattomos uton álló rabló, a ki az utasokat kifosztogatja álruhában; — hamis pénzverő, a kinek ide települése óta a város el van árasztva hamis greschlikkel; — erőszakos verekedő és országháboritó; — az istentagadó Ádámvallás követőknek a főfőprofétája; — hazaáruló pribék, a ki a törököknek a végvárakat el akarja adni; — titkos zsidó, a ki semmi templomba nem jár, hanem a zsidókkal egy kézre játszik, mikor azok keresztyén gyerekek vérével keresztelnek; — de mindenek felett a népnek pióczája, vérszipolya, a ki a szegény nyomorult földmivesnek az utolsó babkáját is kicsalja a tarsolyából s a nép véres veritékén hízik. (Szegény Ráby épen akkor olyan sovány volt, hogy majd keresztül lehetett rajta látni.)

S ez igy folyt vége szakadatlanul. A sok ócsmány rágalom ugy nőtt magasra, mint a trágyadomb, — és Ráby mind ezt hallgatta mosolyogva.

Nem volt az erőtetett mosoly: valóságos szivszerinti jó kedv kifejezése volt az arczán. Tökéletes gyönyörüsége volt benne, hogy ő róla annyi képtelen badarságot össze tudnak hordani. Mulatta magát nagyon.

Már pedig egy miveletlen, durva lelkületü emberre nézve nincs nagyobb méreg, mint ha azt látja, hogy a durván szidalmazott az ő dühöngései felett csak mosolyog. Mentül veszettebbül dühöng, annál derültebben mosolyog.

A szidalmazó embernek az arcza egészen kikelt az alakjából, a képe olyan sápadt lett, mint az irhabőr; s a veriték csorgott le róla, szederjes ajkai egymásnak adták a tajtékot; szemei kidülledtek üregeikből a nyakán és a halántékán vastagra megdagadtak az erek: — s az átellenében álló szidalmazott alak csak mosolygott reá.

Végre neki fohászkodott a notárus a végső megsemmisitő csapásnak.

— De hogy megismerjék, hogy micsoda emberrel van dolgok, tekintetes és nagyságos uraim, hát tudják meg, hogy ez egy felségsértő perduellis, a ki nem szégyenlett azzal dicsekedni maga a praefectus ur előtt, hogy ő olyan jó pajtásságban él odafenn a császárral, hogy együtt szoktak egymással kuglizni sőt akárhányszor megteszi, hogy felveszi császár ő felségének drága brilliántos aranyos ruháit s azokban sétál végig a promenádon....

De már ennél a mondásnál nem állhatta meg Ráby Mátyás, hogy hangosan fel ne kaczagjon.

»Ha — ha — ha!«

S ettől a három szótagtul, mintha sziven lőtték volna, egyszerre megnémult a dühöngő ember: a szája nyitva maradt, a feje hátra csuklott, a két kezével előre kapott, a szemei a fehéreikkel felfelé fordultak, hanyatt esett a karszékébe, a két keze még nehány perczig ugy tett,

mintha tollat fosztana, — s azzal meg volt halva.

Az a »ha — ha — ha« megölte. Olyan jól megölte, mintha a szélpuskát a szivének irányozták volna.

(Aztán igaz történet ám ez, nem költemény: ott olvasható Ráby önéletirásának a 190-ik lapján.)

A notárust hirtelen felkapták és kivitték a szabadba; azt hitték, csak elájult s hozzá fogtak az életre hozásához. De nem engedte magát.

Mikor aztán kezdték észrevenni, hogy de nem akar ez többet élni ezen a világon, akkor lett aztán igazi kétségbeesés.

Legjobban megrémült Zabváry úr. Megfogta a halottnak a fejét a két fülénél fogva, úgy unszolta:

— De Kracski! Meg ne halj, a mig meg nem mondod, hogy hova tetted el a kis ládámat. Hallod-e! Ébredj fel. Ne légy bolond! De Isten ucscse nem mégy a másvilágra addig, a mig elő nem adod a kis ládámat!

— De hát a mi nagy ládánkat? jajveszékelt a biró. Itt van ni. Mindig mondtam, hogy ha csak egy ember tudja; s ha azt elviszi az ördög, mit csinálunk? Szaladjatok a bábáért meg a tilógusért! Muszáj neki még egyszer anynyit élni, hogy megmondja, merre a nagy láda?

De biz azt se bába, se tilógus nem birta anynyira vinni, hogy azt a barátságot megtegye nekik. Csak halva maradt az, s a hogy megigérte a praefectusnak, úgy eldugta a rábizott ládát, hogy rá ne találjon senki a legközelebbi itéletnapig.

Ezzel aztán igazán kiesett a világ feneke.

A kétségbeesett uraságok dühösen rohantak vissza a folyosórul a tanácsterembe: »Gyilkos! gonosztevő gyilkos!« orditá a biró és Zabváry úr; Rábynak rohanva.

— Koldússá vagyok téve! Ki vagyok rabolva. Fel kell akasztani azt a gyilkost, a ki megölte a notáriust!

— No csak »lassan a testtel« mondá Lievenkopp őrnagy, Ráby elé állva. Még más is van a házban, nem csak az urak.

»Ez a gyilkos! Emberölő gyilkos!« orditá az egész tanács egyhangulag Ráby felé forgatva az ökleit. »Fel kell húzni a kútgémre!«

Ekkor felállt az elnök a székéről s inte, hogy hallgassanak rá.

— Az igaz, mondá, hogy a jegyző, ha meghalt, valóban annak a következtében halt meg, hogy Ráby Mátyás úr a beszédébe belenevetett. De a vád, a mit ellene felhoztak, csakugyan olyan volt, hogy azon nevetni kellett. S törvényeink a nevetést nem számitják az emberölés eszközei közé. Azért azt tanácslom kegyelmeteknek, hogy Ráby Mátyás úr ellen a kezeiket felemelni tartózkodjanak; a kik ellenkezően cselekednének azokat majd a major úr fogja megtanitani a törvényes rend tiszteletére.

A sisak és pánczél előtt nagy respectusa van a — felzúdult tengernek.

— Most takarodjanak kegyelmetek haza.

A sokaság nagy morogva nyomakodott ki az ajtón.

— Ez a váratlan catastropha egészen megzavarta a proccaduránkat, — mondá az elnök, midőn a commissió magára maradt. Ilyen irritált állapotban nem lehet annak folytatására gondolni. Legjobb lesz az inquisitiót prorogálni, mig a zürzavar elcsendesül. Kegyelmednek pedig, Ráby kamarás úr, azt a barátságos tanácsot adom, hogy ebben a városban már most egy pipagyujtásra se maradjon tovább; hanem igyekezzék innen kijutni Lievenkopp major ur dragonyosai fedezete alatt.

Hiszen úgy sem maradt volna ott Ráby tovább.

Mikor a szekerével visszafelé döczögött a budai uton, megint találkozott postamester nagybátyjával.

Az öreg nagyon örült, mikor épkézláb láthatta az öcscsét.

— No hát szerencsésen jártál? Hál Istennek! Nekem is szerencsém volt. Lőttem egy nyulat.

. . . — Én meg egy farkast . . .

Huszonhatodik Fejezet.

(Mellbenn Kezdevdic az »Rab Raaby«).

Rábynak a meghiúsult kisérlet után a végső eszközhöz kellett nyulni. — Ez volt a rácz pópának az egyenes vallomásra birása. Egyedül az tudta még a másik bejárást ahoz az üreghez, melyben a nagy községi láda állt; s csak ennek a ládának a kézre keritésével lehetett az egész cselszövényt kideriteni. A halomra gyüjtött kincstömeg, s a még nagyobb összegre rúgó kötelezvények képezték a legcsalhatlanabb bizonyitékokat.

E végett Ráby felhivta Budára a rácz pápát magához.

Ezúttal nem kereste a leglátogatottabb vendéglőt; hanem beérte a »három kapás«-sal a hová a társzekeresek szoktak beszállni. Ott fogadott magának egy szobát, a honnan csak estefelé járogatott ki.

Mégis nyomába akadtak az ellenségei s a nélkül, hogy észre vette volna, három kémük szüntelen sarkában volt, akár hová vette utját.

Délelőtt megirta a levelet a császárhoz, a miben tudatta, hogy a rácz pápa kész felmenni Bécsbe s mindent fölfedezni, mihelyt ő felségéről erre egyenesen hozzá intézett parancsot kap. Ezt a levelet felolvasta a pápa előtt is, a ki azt egészen helyeselte. A levelet nem bizta másra, maga vitte fel a postára. A pópát aztán ott marasztotta ebédre a három kapásnál, s annak a kedvencz ételeit, paprikás halat és »csáját« rendelt meg délre. Ez utóbbi rácz izléshez való tészta étek volt; még a jelen század negyvenes éveiben is nagy kelete volt a városban: Pestről is átjártak érte a három kapáshoz. Én már nem ettem belőle; mert akkor már elmult. — Rábynak is jobb lett volna, ha nem evett volna belőle.

Mert a mint legjobban iszogatják a rácz ürmöst, egyszer csak benyit hozzájuk az ajtón Petray szolgabiró.

Ráby Mátyás akkor ivott először életében bort. Nem olyan bort, a milyennel a Fruzsinka traktálta meg, hanem igazi bort. S azt mondják, hogy a bor egészen más embert csinál megivójából. Én nem tudom: mert én sokszor próbáltam; de belőlem se okosabb, se vitézebb embert nem csinált, mint a milyen egyébként volnék. Rábyból feledékeny embert csinált.

Azzal fogadta Petrayt, hogy »servus, pajtás! Hozott Isten! Gyere ülj ide közénk harmadiknak!«

Vagy ezzel talán csak azt a fitymáló megvetését akarta kifejezni, hogy ő még csak arra sem tartja többé érdemesnek az egész Fruzsinkát, hogy az elszöktetőjére haragudjék.

A Petray Péter nagyon megszontyolodott képet csinált erre.

— Jaj, dehogy ülök le, kedves barátom, jaj, dehogy iszom! Bizony Isten, nem iszom ma. Ezer bocsánatot kell tőled kérnem.

— Tőlem? szólt Ráby, dölyfös jó kedvvel. Soha se kérj én tőlem bocsánatot pajtás. Nem haragszom én már a Fruzsinkáért, annyiba sem veszem, mintha tévedésből az én paraplémat vitted volna el a magadé helyett. (Pedig dehogy nem vette.) Birjad békével.

— Jaj, hiszen ha a Fruzsinka tensasszonyról volna csak szó pajtás; tóditá meg a csunya beszédet Petray; — a számat se koptatnám azzal, hogy nálad deprecáljak miatta. Nekem volt az baj, nem neked. Aztán nincs már az nálam; továbbállt: tudja tatár hová? Most már kollégák vagyunk mind a ketten. — Nem azért jöttem én hozzád bocsánatot kérni; hanem hát nagyobb baj van most annál. — Ugye bár te most levelet irtál a császárnak?

— No, és ha irtam volna?

— Tudod, hogy a helytartótanács megtiltotta a császárhoz panaszokat küldözni a dicasteriumok ellen.

— Hát ki tudja azt, hogy mi van az én levelemben?

— Hát mi, a kik leveledet lefoglaltuk a postán.

— Micsoda? Az én levelemet el mertétek vinni a postáról?

— Még többet is mertünk vele tenni. Fel is bontottuk és aztán felolvastuk a particularis gyülésben azonnal.

— De hisz ez hallatlan vakmerőség! kiálta Ráby, haragosan felugorva.

— No látod, hogy haragba jöttél! Mingyárt tudtam, hogy megharagszol érte, ha megtudod. Azért is kértem előre bocsánatott. Az ám. A partikuláris gyülés aztán elhatározta, hogy ezért a perduellis cselekvéseért rögtön in flagranti elfogattassék és börtönbe vettessék Ráby Mátyás.

Mindezt pedig olyan kedélyes hangon mondta el Petray szolgabiró, hogy az asztalnál ülő rácz pópa szentül azt hitte, hogy most csak mókázik. Azért poharat töltött neki tele rácz ürmössel, narancsszeletet dobva a bor közé s odakinálta azt neki.

— Ejh no spectabilis, ne bolondozzék tovább! ugy sem hiszi az ilyen komédiát senki. Jőjjön inkább, igyék egy pohár bort velünk, aztán gyújtsunk rá a »mnoga ja lésá«-ra.

A rácz pópa derék szálas termetü, hosszú hajú, gömbölyü piros orczájú férfi volt, a java életkorában s ugy ragyogott a képe az igazi jó kedvtől, mikor a szolgabirót kinálta, hogy ne bolondozzék, jőjjön igyék egyet velük.

Petray azonban nem fogadta el a poharat, hanem egész feszesen positurába tette magát, a balkezét a kardja markolatára, s szigorú hangon monda.

— Semmi tréfa. Én a particularis congregatio által vagyok exmittálva, hogy nemes Ráby Mátyás urat, mint »nobilis elapsus«-t ibi ubi, deteneáljam.

Ezzel az ajtóhoz lépett, azt felnyitotta, kitárta. — A folyosón künn állt hat megyei hajdu puskával, karddal, és a megyei porkoláb.

Erre a látványra annak a szép, daliás termetü rácz pópának az egész arcza egyszerre átváltozott, pirosból szederjes szinü lett; a haja ziláltan borzadt szét a rémülettől: nagyot hörgött s azzal végig vágta magát a padlón.

Meg volt halva: megütötte a guta ijedtében.

Ez volt az utolsó emberi teremtés, a kinek tudomása volt felőle, hogy merre van valamiféle bejárás a nagy pénztár földalatti üregéhez. Ezzel aztán be volt csapva minden ajtó.

Ráby Mátyás már nem tudta meg, hogy mi történt a pópával, mert a mint a szolgabiró az ajtót feltárta, a főporkoláb, Janosits Pál uram odarohant hozzá s felszólitá, hogy adja meg magát, különben lánczra verve viszik el magukkal.

Ráby hideg vérrel válaszolt: »én a fegyveres erőnek ellent nem állhatok, de bizom az isteni gondviselésben, hogy az igazságot győzelemre juttatja.«

— No hát tessék elébbre kerülni.

A hajdúk kivont kardokkal rögtön körre fogták s kikisérték az utczára. Ott állt három nyitott kocsi: az egyikbe felültették az első ülésbe, két hajdu szemközt ült vele a hátulsó ülésbe, kivont kardját a mellének szegezve, a többiek a szolgabiróval és porkolábbal a másik két kocsiba ültek s aztán úgy hajtattak végig Buda és Pest utczáin egész a vármegye házáig. A csőcselék hujjahó kiabálása kisérte őket végtől végig. Hiszen mikor valakit igy »visznek«, az már a közönségnél előre el van itélve.

A mint a vármegyeház udvarán leszállitották, Petray szolgabiró azt mondá a porkolábnak.

— Bánjon el a rabbal annak rendi szerint.

Janosits Pál aztán elbánt vele annak rendi szerint. Leoldozta oldaláról az ezüstös kardját, kiszedte a zsebeiből az erszényét, arany óráját, lehuzta az ujjáról a pecsétnyomó gyürüjét, kikeresgélte a belső ruháit, megtalálta azokban a császárnak a menleveleit, a mik megparancsolják mindenkinek az országban, hogy Ráby Mátyást bántani ne merjék, azokat elolvasta és nagyokat nevetett rajtuk. Azután egy könnyebb fajta lánczott hozatot elő, s annak a békóit Rábynak a kezére lábára lakatolva, egy vas pléhvel burkolt nehéz börtön ajtót kinyitott előtte a Nro. 3-ban, s oda minden hoszszas kiválogatás nélkül belökte.

Ettől a percztől fogva hítták a Ráby Mátyást ugy, hogy a »**Rab Raby**.«*)

Huszonhetedik fejezet.

(Mellbenn leiratic egi nagion waalogatott taarsasaag ees annac az ev visselth dolghai.)

Kilencz láb volt a hoszsza, hat láb a szélessége annak a földalatti pinczeboltnak, a hova Ráby Mátyás bekerült.

Aztán volt is már akkor benne igen díszes társaság. Tizennyolczan voltak. Már most a ki csak anynyit tud is az arithmeticához, mint magam, könnyen kiszámíthatja, hogy ebből minden egyes vendégre jut 3 □ láb. Untig elég, ha szinházi díszelőadásról van szó. Hanem már a lefekvésnél csak ugy oldható meg a geometriai talány, hogy a legszélső alvónak a háta a falon fekszik, azután pedig minden következőnek a feje az antecessorának az ölében nyugszik. Épen, mint a római tricliniumoknál. Egészen classice! De már most Ráby Mátyás személyében még egy tizenkilenczedik is járul az osztozókhoz. Hogy ennek miként jut még ottan hely, hogy kényelmesen megfészkelhesse magát? azt már oldják meg azok, a kik a sublimior mathesishez értenek.

Szerencsére az ajtó fölötti ablakon nem voltak üvegtáblák, csak drótfonadék, tehát megfulladni nem lehetett odabenn.

Ez különben a legelőkelőbb börtön volt a vármegyeházánál, a mi gyanitható volt abból, hogy itt telepedett még az öreg Furkács is, a »rabok apja«, a kit már Ráby olyan régen ismert s annyiszor megszólitott. Hébehóba jót is tett vele. A principálisa pipáiból a félig égett dohány maradékot, a bagót, összegyüjtötte a számára. (Mert a szegény rabnak pipázni nem szabad, csak bagót rágni.)

Az is mingyárt ráismert ám. Odacsörömpölt eléje. (Neki nehéz láncz volt a lábán.) S megveregette a vállát; mig a többi sok akasztófa pofa mind odabámult a szeme közé.

— No hát, édes selyem urficskám, te is bekerültél a társaságba? Ezt már soha sem hittem volna, hogy ennyire vigyed! Én mindig olyan alamuszi kölyöknek ismertelek, a ki még az almát se tudja hámozatlan megenni. S ehol van ni, milyen derék ficzkó lett belőled? Hát mi van a saraglyában? öcsécském! Loptál, raboltál, vagy meg is öltél valakit? Mert nem ér ám a semmit, mi közöttünk azt mondani, hogy »ártatlan vagyok.« Hiszen mind ártatlanok vagyunk mi odafenn: s eb, a ki rávall akár magára, akár másra még a deresen is, vagy ha létrára húznak is fel. Hanem ide lenn, a pajtasok között nem szabad ám mórikálni! Hát csak rukkolj ki vele, hogy mi jó hozott ide?

Rábyt megnémitá az undor és iszonyat. Eltakarta a kezével a szemeit.

— No csak nem fakadsz tán sirva, vagy mi? Csak nem csúfolod meg vele ezt a társaságot? Hiszen ha pityeregni akarsz, akkor csukasd magad az asszonyok tömlöczébe: ugy is ott van a két feleséged!

Az egész társaság röhögött.

— Ahá! kiálta fel egy hang a legbelső szegletből. Hát ez az a hires? Hát akkor tudom én, hogy mi a bűne? Megmondták nekem az asszonyok, azoknak meg a hajduk mondták. Ez egy ispion!

Arra az egész társaság felzudult: »ispion! árulkodó! Dejsz ezt megfojtjuk az éjjel. Ráfekszünk valamennyien, s kiszoritjuk belőle a lelket.

— Csihaj te! rivallt rájuk a rabok apja; visszatartva a Rábyra rohanó tőmeget, majd nem ugattok mingyárt! Én is tudom azt jól. Olyan ispion ez, a ki csak az urakra árulkodik, nem a szegény emberekre. Mikor az urak lopnak, meg rabolnak, azt fütyüli be. Nem bánt az minket.

— Az már más, akkor hát legyünk jó ko-

*) Magam is érzem én azt, hogy a mi abban a fejezetben előfordul, a rácz pópának rögtöni halála, az olvasóban ezt az önkénytelen kitörő protestatiót fogja előidézni, hogy ez mégis navakmerő fogás! Kétszer egymás után ismételni azt az egyszer is nagyon erős expedienst, hogy egy ember csak ugy egy látástól egyszerre meghaljon, s hogy ez mind a kettő épen az a két ember legyen, a ki egy közös titoknak, a mit nagyon keresnek, egyedül van birtokában. Ezt, ha regényirói ötlet volna, nem tudnám igazolni; de mivel igaz történet (olvasható Ráby önéletirásának 250. lapján) kénytelen vagyok azt, a tisztelt olvasóval együtt, minden rendkivüliség mellett, ugy a hogy készen találtam, elfogadni. Hisz ez az egész história ugy teli van szokatlan, rendkivüli fordulatokkal, hogy a ki az eddigieket megszokta, már »ezt« és az ezután következőket is elfogadhatja. J. M.

mák! kiabálták a rabok, s Ráby Mátyásnak meg volt az az öröme, hogy az új bajtársak rendre összeölelgették. A szép selyem ruhái megköszönték azt nagyon.

— Jó gyerekek ám ezek nagyon! Sietett a rabok apja megismertetni rabcollégáit Rábyval: sorba rámutogatva a fejeikre, s elmondva, hogy melyik a lókötő, melyik az utonálló, melyik a gyujtogató. Legtöbb volt köztük a gyilkos.

mert akkor nem állta volna ki philosophálás nélkül, a mi pedig az ő helyzetében épen nem segitett volna rajta. A mint az öt érzéke meggyőzte felőle, hogy ez valósággal tömlöcz, a hol ő van; hogy ezek az alakok, a mik őt körülveszik, csakugyan rabok, hogy az a muzsika a kezén lábán csakugyan lánczcsörgés, hogy azok a tenyerek, a mik az ő markát szorongatják, csakugyan ragadnak, a szutyoktul, hogy az az

Ráby mind azt hitte, hogy csak egy rosz álom az, a mit maga előtt lát.

Hiszen »álmodni! de hogyan aludni!« Erre mondta volna még csak Hamlet, hogy »itt a bökkenő!« ha Ráby Mátyás helyében lett volna.

Szerencséjére Ráby nem volt Hamlet; illat, ami az ő torkát szorongatja, csakugyan penészbűz, s az a korty, a mivel őt a jószivü öreg zsivány kábultából magához téríti, csakugyan a pesti vármegyeház salétromos kútvize, hát akkor mindjárt az első gondolatja az volt, hogy elővegye a jobbik eszét, s azon kezdje, hogy miként szabaduljon ki innen.

Csajkos apó félreértette Ráby széttekintgetését.

— Azt nézegeted ugye fiacskám, hogy melyik szegletbe kvártélyozd be te magadat itten? Az ám a fura dolog! Mert itt már minden hely el van foglalva; aztán nekünk már régi jussunk van hozzá. Haneha a Pápis át nem adja a maga helyét éjszakára.

— Miért ne? Jó pénzért! Hangzott valahonnan a kuczkóbul.

Az a Pápis egy kis törpe czigány volt. Vén legény lehetett már, de még a haja mind fekete. A bőre olyan, mint a kordován, hanem a fogai olyan fehérek, mint az elefántcsont.

— Gyere hát ide Pápis! kiáltott rá a vén Csajkos; mire az elő mászott a többieknek a lábai alatt, s a Ráby szemei közé mosolygott.

— Ne félj Pápis! Megfizet ez az úr. Van ennek pénze, annyi mint a tarka kutya. Hát hogy adod a helyedet?

A czigány nem gondolkodott sokáig.

— Mindennapra egy aranyért.

Rábyt már utolérte az akasztófahumor. Azt mondá ra:

— Még nem is sok.

Ezzel aztán mind lefőzte az egész társaságot.

— Hiszen te derék czimbora vagy fiacskám! kiálta Csajkos, a bagót a szája tulsó felébe tolva át a nyelvével. Bárcsak soká itt maradnál közöttünk. Majd meglátod, milyen jó helyed lesz. Te fekszel legszélrül a faltúl, te rajtad már nem fekszik senki; te pedig a fejedet az én térdemre teszed, az lesz a vánkos. Ne félj, a toll föl nem töri az oldaladat, mert ha szalmát kapnánk, hát azon aludnánk, de igy a téglán még egészségesebb.

— De hát a Pápis hol aluszik aztán?

Rábynak a saját nyomorusága mellett ez a kérdés jutott eszébe.

Arra nagyot röhögtek valamennyien. Azután egyszerre elhallgattak s egymásra néztek. Majd meg valamennyien a Csajkosra néztek.

A vén Csajkos csak mosolygott nagy ravaszul.

— Hát oda fel ni! A lózsiban. —

Ráby felnézett s akkor vette észre, hogy a tömör bolthajtásrul két láncz csüng alá, azoknak a karikáin két rúd van keresztül dugva, azon a két rudon függ azután az a nagy vizes cseber, a miben a rabok estenkint a vármegyeházban lakó tisztviselő urak konyháira a vizet fel szokták hordani. Sehogy sem akarta elhinni, hogy ez hálószobául is lehessen használható a rabok számára.

Megmutatták aztán neki, hogy lehet az. Egy szálas legény felkapta a két lábánál fogva a Pápist, felhajitotta a cseberre: ez felnyitotta a cseber fedelét, s belebújt egészen.

Ráby még jobban elbámult.

— De hát hogy fog az ottan aludni abban a cseberben?

Most ujra felhangzott az a chorusban röhögés, épen olyan gyanus rögtöni félbeszakasztással.

— Jaj, be együgyü kópé vagy te még fiacskám: szólt Csajkos, megczirogatva Ráby orczáját a szurtos tenyerével. — Paplanos ágyban fog a Pápis hálni az éjjel!

— Hogyan?

— Tartsd ide a füledet, megsúgom. Kiszökik innen a te kedvedért.

— Az én kedvemért?

— Hát ugyan csak. Aztán reggelre megint visszaszökik.

— Visszaszökik?

— Vissza biz az.

— De hát hogy lehet az?

— Hát már az nem a kutyák gondja. Elég, hogy ő visszaszökik. Megteszi ő azt mindig, a mikor valamelyik szegény legénynek izenetet kell innen ki küldeni az odakinn maradt pajtásához vagy a szeretőjéhez, s aztán megint vissza kell hozni a választ, hogy mihez tartsa magát a szegény legény, ha odafenn vallatják? Hát a te kedvedért ma is megteszi; — aztán ha levelet akarsz valakinek irni, hát elviszi azt oda hüségesen. Aztán ha pénzt biznak is rá, ha száz arany lesz is, hogy hozza ide, hát el nem szökik ám vele, hanem visszajön ide és átadja. Nincs a császárnak olyan hüséges kurirja, mint a Pápis!

Rábynak melegedni kezdett a feje. Ha ő mostani helyzetét tudathatná József császárral!

— De hát mivel irjak levelet? Minden papirost elvettek tőlem, s a legkissebb darab plajbászt is.

— Lesz itt mingyárt egész cancellaria. Monda Csajkos. Csak te fordulj addig a fal felé. Nem szeretem, ha uj ember meglátja a dolgot.

Ugy sem láthatta volna meg Ráby. Mert az embertömeg eltakarta előle azt a helyet, a honnan előkerült a tinta, toll és papiros.

Biz az úgy volt, hogy a rabok már régóta dolgoztak a börtönfal keresztül ásásán. Voltak nekik jó eszközeik hozzá, a miket beszerzett Pápis. Egy nagy követ már kivettek a falból utána a másikat is. A kivájt vakolatot tollszáron keresztül kifújták a rostélyon át; a munka éjjel ment. Reggelre mindig visszatették a követ; a hézagokat betömték rágott kenyérrel, s arra megint port hintettek. A porkoláb nem vehetett észre semmit. A másik kő helyén, a mit megint ráspolylyal törtek apróra, volt aztán a mindenféle veszedelmes eszközeiknek a rejteke: ott tartották az irószereiket is.

Asztalt is rögtönöztek Ráby számára. A Csajkos intésére egy széles hátu legény letehénkedett elébe négy kézláb s annak a hátán irta meg a levelet Ráby Mátyás József császárhoz, melyben őt egész balesetéről tudósitá.

— Kinek kell ezt a levelet átadni? kérdé Csajkos.

— A Rotheisel Ábrahámnak a zsidó utczában.

— Meglesz. Fogjad Pápis!

A kis czigány kinyujtotta a kezét a cseber takarója alol s átvette a levelet.

Hogy jut ki ez a levél innen? azt csak nem tudta Ráby elképzelni.

A kis czigány erre kiszállt a cseberből.

Kezdett beesteledni.

A rabok csináltak valami helyet Rábynak a szegletben. Tettek alája egy rosz bundadarabot, hogy az úri teste kényelmesebben fekügyék.

A határai őrváltás után, a mint a kapu bezáratott, hangzott a nagy kulcs csörömpölés: a porkoláb jött, a tömlőczöt megvizsgálni, meg a raboknak kiosztani a kenyérportziójukat.

Valamennyinek megvizsgálta a lánczait, nincsenek e átfürészelve? A Rábyhoz ért legutoljára. Annak is megrázogatta a lakatokat a kezén lábán, mintha kitudja mióta itt volna már, hogy azokat megronthatta volna. Azután odanyujtá neki a fekete kenyér darabot.

— No itt a kenyér! Ezzel nem terheli meg az ember a gyomrát.

Aztán, hogy Ráby nem nyúlt érte, odadobta neki a földre.

De azalatt, a mig a porkoláb Ráby lánczait vizsgálgatta, két rab leemelte a csebret a karikákról s egy pillanat alatt benne volt abban, a födéllel letakarva a kis czigány.

A két rab vállára vette a két rudat, s aztán egy fegyveres őr kisérete mellett, haladt vele a kút felé nagy lánczcsörömpöléssel. — Hogy fog ezen az uton Pápis megszökhetni, azon Ráby mind hiába törte a fejét.

Törhette ugyan az egész éjjel; mert az álom kerülte a szemeit. Egy pillanatig sem tudott elaludni ezen a rettenetes helyen.

Ráért rajta gondolkozni, hogy most hol van? Bejárhatta lelkével azt az egész házat, melynek minden termét, szobácskáját olyan jól ismerte, elkezdve a nagy gyüléstermeken, az archivumokon, a hivatalszobákon, a fiatalság pipatoriumain, — egész addig a kis czukorillatu szobácskáig, a hol az a szelid rokkapörgés zenéje hangzott. Csak egy részét nem ismerte ennek a háznak: azt a földalattit; — most már ez a tapasztalata is meg volt.

Valjon meddig fog tartani?

Lehetetlen, hogy ha levelét megkapja a császár, őt rögtön ki ne szabaditsa!

Számitgatta, hogy hány nap kell ahoz?

Két nap oda, két nap vissza. Közben egy nap, hogy Rotheisel a levelét átadhassa az uralkodónak.

Öt egész nap!

Rettenetes idő! E rettenetes helyen!

Hátha még azt tudta volna, hogy a napokbul esztendők lesznek, s hogy ez a hely nem a legirtózatosabb ebben a házban?

Bizonyosan szétzúzta volna a fejét azon a falon.

Nagy nehezen csak megvirradt.

A kulcs csörömpölés, a porkoláb nehézkes lépései hangzottak ismét a folyóson. Egy éj elmult.

A porkoláb, mikor Rábyhoz ért, azt kérdezte tőle gunyosan:

— Nos; hát hogy szolgált az éjszakai nyugodalom?

Persze, hogy nem felelt rá neki.

Azután a porkoláb nyers durva szóval parancsokat osztott a raboknak, hogy melyik menjen udvart söpörni; kik hordjanak vizet?

Ketten ismét vállukra vették a csebert, s aztán egy ideig lehetett hallani a nagy lánczcsörtetést udvaron, folyóson, lépcsőkön alá s fel. A benn maradt rabok, hogy a számuk megkevesbedett s most már jobban kinyujtózhattak, tovább folytatták az alvást nagy horkolva.

Hosszu idő mult el, mig a rabok ismét visszatértek a cseberrel.

Már akkor egészen világos volt. A porkoláb ismét megvizsgálhatta a bilincseket.

Rábynak féltében dobogott a szive. Most megfogja tudni a porkoláb, hogy egy rab hiányzik: a Pápis.

Dehogy hiányzott! Mikor a porkoláb a nevét kiáltá, akkor csak elő czammogott a szegletből a kis czigány s a fekete pofája kétfelé dülledt a vigyorgástul.

Ördöge van ennek az embernek!

Még jobban elbámult azután Ráby, mikor a porkoláb ujra rájuk zárta az ajtót s akkor a kis czigány odakuporodott melléje, s aztán az egyik pofájából elővett egy sok rétt összehajtogatott czédulát, a másik pofájából pedig egy csomagot, a miben ötven arany volt. — Attul volt olyan vigyorgós a képe.

Mind a kettőt odatette a Ráby kezébe.

Ráby nem tudta, hogy bámuljon-e, vagy megölelje ezt a kis embervakarcsot? Pedig olyan csunya volt szegény! — Aztán ki tudja, milyen bünök lehettek a lelkén?

A czédulába csak annyi volt irva: »még ma, — a corridortornáczra.«

Ráby tudta, hogy mit jelent e szó?

Még egy jegy volt oda téve: »50 ♯«.

Ez azt teszi, hogy »ötven arany.«

Egy sem hiányzott belőle.

De hát hogy tudott mindezzel ez a kis czigány ide visszakerülni?

. . . Hanem már ezt tartsuk fenn a jövő fejezet számára.

Huszonnyolczadik fejezet.

(Kibenn leiratic az rabok traficája, mi modonn evk az welaggal corespondealnac vala.)

Ebben babona van!

Hogy egy rab éjjelre kiszökik, reggelre visszaszökik s a kétszeres vizitátiónál mind a két alkalommal jelen van, teljes parádéban, lánczokkal a lábán. Hogy lehet az?

Hogy ne soká törje rajta a fejét a tisztelt olvasó, elmondom, a szerint, a hogy azt a Pápis önkénytes vallomásai kideriték.

A kis termetü czigány az alatt, a mig a porkoláb az utána következő többieknek a lánczait vizsgálta: belopózott a földre tett cseberbe. Maga Argus sem vette volna észre, hogy tizenkilencz ember közül egy szük sötét oduban egy kis törpe eltünt.

Akkor a két odarendelt rab felvette a vállára a csebret s kicsörömpölt vele a kúthoz. Az a kút kerékre járt, a mig az egyik vedret fel a másikat lehajtották, annak a lánczcsörömpölése alatt a Pápis a vederben szépen lehuzta a lábairól a bilincseket. Nem volt olyan szük békó, a miből a czigány ki ne tudta volna szabaditani a lábát. Akkor aztán a másik két rab a hegyibe öntötte a veder vizet, úgy intézve a dolgot, hogy a veder födele mindig a felügyelő hajdu felé legyen fordulva. A czigánynak csak a szája maradt ki a vizből. A levél jó helyen volt eltéve, bedugva a félpofájába.

A két rab aztán vállára vette a megtöltött csöbröt s felvitte a viczispán szállására. Ott a hozott vizet a rabok a konyhában álló viztartóba kiönték. Ha valami leánycselédféle talált ott ögyelegni olyankor, a rabok olyan csintalan mozsdatlan beszédet kezdtek egymás között, hogy az menten kiszaladt onnan. Az a viztartó pedig épen a kályha fütő lyuk előtt állt. A mint tehát azt a vizet a cseberbül beletölték az álló ven-

delybe (gratulálunk a másnapi leveshez a vicispán úr asztalán!) a kis czigány, mint az evet, besurrant a kályhalyukba, onnan azután felmászott a kürtőbe s ott várt, mig minden elcsendesedik,

Mikor aztán a harmadik »vált fel!« kiáltás tudatá vele, hogy elmult tiz óra: akkor kibujt szépen a kéménylyukon, s végig kúszott a megyeház tetején.

Volt pedig a megyeház udvarán egy régi nagy körtefa. Az alispán nem engedte azt kivágatni, mert igen szép »klastrom«-körték termettek rajta: ámbár sokszor mondták neki, hogy az ilyen nagy fa veszedelmes olyan helyen, a hol rabok vannak.

A Pápis nagy könnyüséggel átmászott erről a tetőről a fára, annak az ágai pedig kihajlottak a két öl magas kőfalra, a mi a megyeház udvarát a vármegyeutcza felől elkerité.

No hát ilyen megszökési historiát eleget olvastunk már akár regényben, akár kriminális történetekben. Voltak rabok, a kik a Bastilleból is kitudtak szökni, meg a Jedikulából: tiz öles falakról is letudtak suranni; mi ehez képest a régi pesti vármegyeház rongyos két öl magas falán át kiszökni?

Igen: kiszökni; hanem aztán megint v i s z s z a s z ö k n i! Ez az, a miben a mindennapi történetektől a mi historiánk különbözik. A Pápisnak vissza is kellett még szökni a börtönébe.

Hát ez meg igy ment végbe.

Annak a körtefának volt egy nagy odúja: abba volt egy kötél eldugva, azt a kötelet a czigány megerősitette a körtefa kihajló ágához. Aztán végig hasalt a kőfalon s rálesett, a mig a falmentében járkáló fegyveres strázsa hátat fordit, s odább megy. Akkor leveté a kötelet s szépen lereszkedék rajta.

A visszatérő strázsa azonban okvetlenül előbb-utóbb rájött volna arra a leloggó kötélre, s azt mondta volna magában, hogy »nini, hát ez a kötél mit keres itt?«

Ezt a veszedelmet úgy háritotta el a czigány, hogy a kötél végére hurkolt megint egy szál fonalat, annak a fonálnak a végére volt kötve egy rozsdás szeg. A mint a földre leért, a kötelet felhajitotta a falra, a szeget meg benyomta két tégla közé a falba. Az már aztán ugyancsak a lehetetlenségek közé tartozik, hogy egy strázsa egy szál fonalat, a mi a fal mentében lelógg, éjszaka sötétben észrevegyen. Mire visszafordult, már a Pápis rég a sarkantyuutczában volt s onnan aztán nyargalt a zsidóutczába, ott volt egy »jó ismerőse,« azzal elvezetteté magát a Rotheisel Ábrahámhoz. A jó ismerős: a Naderer elvárta tőle, hogy szolgálatát meg fogja jutalmazni. Meg is tette. Az Ábrahámnak átadva az izenetet s átvéve tőle a Rábynak küldött czédulát az aranyakkal együtt, azonnal sietett nemes hivatásának egyéb functióit teljesiteni. A zsidóutczában rátalált a zsidóbiró lakára, a ki a nemes magistratus által egyenesen e lakossági osztály felügyelete végett volt ide internálva. »Ejnye de szép lakat van ezen a vasajtón!« mondá magában. Vajon mi lakhatik azon belül? Egy szál f o n á l l a l szépen kinyitotta a lakatot a vasajtón, onnan bejutott a folyosóra. Talált egy másik ajtót, az is be volt zárva. Azt kiemelte a sarkából; onnan bément a biró hálószobájába, az ágy előtti asztalon megtalálta a biró erszényét és óráját és gyémántos gyürüjét; azokat elhozta magával, s aztán búcsúvétel nélkül eltávozott. Útközben felfedezte a ludpecsenye áruló zsidónasszonynak a boltját: annak az ablakán kivágta a gyémánt gyürüvel az üveget, azonban még vasrács is volt belül. Az neki nem szokott akadály lenni; olyan volt a teste, mint a kaucsuk. keresztül tudta az azt préselni a legszükebb réseken is. Ott összeszedte a sok lúdfertályt és mazsolaszőlős sütemenyt, azt abroszba kötve a hátára vette. Azután hüségesen bekoczogtatott az útmutató Naderer-hez, annak kézbesité a biró óráját, aranyláncczal együtt. Akkor a pecsenyével és süteménynyel felkereste azt az ismerős házat, a hol egy gondos anya felügyelete alatt sok fiatal leányok laktak együtt. Ott kiterité a magával hozott csemegéket, hozatott bort, megtraktálta valamenynyit; a legszebb leánynak az ujjára húzta a gyémántos gyűrüt; mulatott, a mig az utolsó máriást is elköltötte, a biró erszényéből: tovább hiába marasztották: a Ráby pénzéhez nem volt szabad nyulni; az becsületbeli kérdés volt. Aztán sietni is kellett, az idő éjfélutánra jár. Az utczán összetalálkozott az őrjárattal. Azok ketten voltak és alabárddal felfegyverkezve: megakarták fogni; az egyiket úgy főbeütötte egy nagy

kővel, hogy összerogyott, akkor annak az alabárdjával a másiknak a tarkójára olyat húzott, hogy elég volt neki. Azzal aztán szaladt »h a z a,« jó kedvében czigánykereket hányva, s ugyanazon az uton, a melyen kijött, megint vissza is ment: kötelen át a falra, körtefán át a háztetőre, kürtőn át az alispáni konyhába. s a cseberben,

gyilkost. Mindenütt keresték azt, csak a vármegyeház tömlöczében nem.

Huszonkilenczedik fejezet.

(Kibevl meghtvdivc, hogi mi hatalmassabb

porkoláb vizitálni jött, már akkor ő megint ott volt, a két lábán a nehéz bilincscsel.

Másnap aztán a sok meglopott, megvert ember futott hetvenhét felé kergetni a rablót, a mivel másnap korán reggel megint vizet hoztak a rabok, szépen vissza a tömlöczbe; mire a

az chaazaar zawaanaal?)

A milyen gyorsan csak nyergesújfalusi szekér vágtathat végig a csinált országuton, olyan röptében ott volt a Rotheisel Ábrahám a Ráby levelével Bécsben. A császári vár corridor folyosóján találkozott II. Józseffel.

Majd egyszer később, ha rákerül a sor, leirjuk, hogy mi volt ez a hires »corridor folyosó«? De most nincs időnk rá, sietnünk kell lóhalálában a stafetával vissza Budára, a kit az uralkodó két nagy pecsétes levéllel rögtön útnak inditott, a mint Ráby leveléből megértette, hogy az minő szoros helyre került).

Az egyik pecsétes levél a Helytartó tanács elnökének szólt.

»Bihászman? Monda ő excellentiája, a midőn a levelet jobbra-balra megforgatva a kezében, megismerte rajta az uralkodó kézirását és magánpecsétjét. — Épen diktált valamit a titkárjának. — Az a füle mögé dugta a tollat, a mint a félbeszakitó levél közbejött. »Soha se dugja az úr a tollát a füle mellé, hanem folytassa: hol hagytuk el? »nihilominus....«

S azzal a kapott levelet egy nagy födeles kosárba tette, a mi már tele volt ilyennel s diktált tovább, csendesen járkálva alá s fel a szobában. Ez sürgetős ügy lehetett.

De még sem végezhette el azt a ügyet; mert ismét félbeszakiták. A districtualis commissarius úr ő méltósága nyitott be hozzá minden bejentés nélkül.

— Kapott ma excellenciád egy stafétát ő felségétől? Azon kezdé.

— Kaptam.

— Mit irt a fölség?

— Nem tudom.

— Hát hol a levél?

— A hol a többi. — Azzal fölnyitá a kosár födelét s megmutatta annak a tartalmát. Tele volt az már felbontatlan császári intimátumokkal.

A districtualis commissarius összecsapta a kezeit, s suttogva igyekezett kiabálni, a mi nehéz dolog.

— De hiszen, kegyelmes uram; ezek a császár intimátumai, a miket nem lett volna szabad halomra gyülni hagyni, a miket már expediálni kellett volna.

Ő excellentiája keresztül nézett rajta, egy olyan vágást adva neki a szemeivel, a minőt a vivók alsó-belső vágásnak neveznek.

— Csakugyan? Bihászman? Már régen expediálni kellett volna? Habet rectum. — Amice! (Ez a titkárnak szólt.) Vegyen egy árkus tiszta papirost. Pakolja bele ezeket a bihászman — izéket. Ugy. Most irja rá kivül veres plajbásszal: »expediantur.«

No hát már most expediálva van mind.

Azok között a császár legutolsó levele is.

A kerületi biztos a fogait szivta.

— De nincs ám ezzel vége még, kegyelmes uram. Mert ő fölsége még egy másik intimatumot is küldött, az én hozzám szólt, s én azt elolvastam. Abban ő felsége nekem megparancsolja, hogy azonnal siessek el excellentiádhoz és tudassam legmagasabb roszalását a fölött, hogy Ráby Mátyás, ő felsége menlevelei daczára, elfogatott, s Pest vármegye börtönébe bezáratott, még pedig a legaljasabb elitélt zsiványok közé; tizenkilenczed magával egy szük pinczebörtönbe, s sürgessem, hogy excellentiád azonnal intézkedjék, miszerint Ráby Mátyás azonnal szabadon bocsátassék, s magát, mint nemes ember, szabad lábrul védelmezhesse.

— Az törvényeink szerint nem lehet. Tessék megolvasni Verbőczyt.

— Tehát azon esetben, ha a törvények oly vád esetében, a minő Ráby Mátyást terheli, a letartóztatást rendelik el, ő felsége azt parancsolja, hogy az elfogott a megszégyenitő börtönbül kivétessék, s számára oly tartózkodási hely rendeltessék, mely őt rangjához és nemesi állásához képest megilleti.

— Ez meglesz. Monda a nagyméltóságu. S azonnal csengetett.

Az irodaszolga bejött.

— Menjen kend azonnal Pestre a vármegye házához, és mondja meg a substitutus vicispán úrnak, hogy tiszteltetem: — az az, hogy nem tiszteltetem; — hanem hogy jöjjön fel azonnal hozzám.

Azzal a titkárhoz fordult:

— Hol hagytuk el? »Haudquaquam eiusmodi . . .«

A districtualis commissarius mehetett, ha akarta.

— Szabad lesz délután visszajönnöm s s megtudnom a resultatumot?

— Ha nem restelli méltóságod a fáradságot. — »Eiusmodi.«

S az interrumpált opus folyt csendesen tovább.

Alig telt bele egy óra, hogy Laskóy úr megérkezett hozzá. Ő volt folyvást a helyettes alispán; mert a másodalispánnak szürethez kellett készülni oda haza.

De majd megette a derék urat ő excellentiája, mikor a szeme elé került.

— Hát micsoda disznóság az, Pest vármegye házában, a tömlöczökre nézve. Hát ilyen rendet tartanak az urak a börtöneikben? A mely nap bedugják az áristomba a Ráby Mátyást, már harmadnap ott van a levele a császárnál Bécsben, a miben tudósitja, hogy hová, miféle dutyiba van becsukva? Hát ez a rend az uraknál? Nem tudnak az urak az ilyen veszedelmes fogolyra vigyázni? Nem tudják azt olyan helyre elzárni, a hol még a légy se férhet hozzá? Nem tudják a kezeit ugy a lábaihoz vasaltatni, hogy még ha volna is neki mivel, ne tudjon levelet irni? Szégyen, gyalázat!

Laskóy úr ötölt hatolt, utoljára meg nagyon is felbuzdult, s ütögette a mellét, hogy hiszen ha csak az a hiba, hát majd segit ő rajta!

Sietett vissza a megyeházához. Egy kis értekezés után a porkolábbal nagy hamar készen volt az intézkedés.

Volt egy fáskamra a pinczében, abból hirtelen kihordták a fát. A pinczén vasajtó volt, arasznyi ablakkal a közepén, az is elzárható. Ennél már jobb helyet csak nem lehetne kitalálni a Ráby Mátyásnak.

Az a jámbor már a negyedik napot tölté a tizennyolcz elitélt rabló társaságában s számlálta az órákat, a perczeket: menynyi kell rá, hogy a császárnak a parancsa leérkezzék, a mi őt e borzasztó nyomorúságából kiszabaditsa.

No iszen elérkezett a szabadulás órája!

Épen a levesét ette — vizben főtt darát, fakalánnal, — ez a rabok kosztja: a mint érte jöttek s kiszóliták a rettenetes társaságból. De nem azért, hogy szabadon ereszszék; hanem hogy a kezeit kurta vasba verjék, s azután még egy pinczeodúval alább, belökjék egy hideg, nyirkos, penészes barlangba, a hova soha napfény nem jut, a hol emberhangot nem hall.

Van még annál roszszabb hely is, a honnan kikivánkozott! Azok gonosz emberek voltak ott: de még is emberarczok voltak! Minden szavuk szitok és átkozódás volt; de még is emberhang volt.

Mikor becsapták rá az ajtót, ez a sötétség, ez a némaság a fejére szakadt: elájult.

. . . . . .

Délután a districtualis commissarius úr felment ő excellentiájához, a ki épen biliárdozni készült. Szenvedélyes tekéző volt.

— Hát kérem alássan . . . .?

— Minden el van intézve. A Rábyt áttették más tömlöczbe. Nézze barátom, hogy becsinálom ezt a vöröset per mopsz . . . .

— De nem valami még roszszabb lyukba talán?

— Nem. Oda a szögletlyukba.

És becsinálta remekül.

Másnap nagyon rosz napja volt ő excellentiájának. Kegyetlenül összegkaptak a districtualis commissariussal, a ki személyesen elment a vármegyeházához, meggyőződni róla, hogy csakugyan a nemesek börtönébe van e zárva Ráby Mátyás? S miután azt ott nem találta, s a megyei tisztviselők semmiképen nem akarták neki megmondani, hogy hol van hát? a helytartósági elnöktül követelt felvilágositást. Ekkor aztán a hatáskör competentiája felett összeveszték; ugy váltak el.

»Jaj annak, a ki ma referálni fog! suttogá a titkár az elnöki irodában: az öreg ma egy tál pókot evett meg!«

Ugy is volt. A referendariusok mind veresre főtt ábrázattal jöttek ki a szobájából.

No most jöjjön valaki valami instantiával hozzá!

Pedig még is jött.

Délután mikor a hivatalos ügyeknek vége volt, (az öreg úr mindenkit ugy kergetett ki az ajtón) a titkár annyira neki emberelte magát, hogy bemert hozzá nyitni.

— No mi baj? förmedt rá a kegyelmes úr, az asztala mellett ülve s egy tollat rúgva, a melylyel valami remonstratiót irt a császárhoz. Jó szerencse, hogy olyan fertelmes irása volt, hogy másnap maga sem tudta elolvasni.

— Egy instans persona.

— Kergesse pokolba!

— Kérem, excellián uram. Egy fiatal kisasszony.

— No most kellenek nekem ide fiatal kisasszonyok! Mit csináljak én itt egy fiatal kisasszonnyal. Én nem tudok complimentirozni. Mi az ördögöt jön én rám. Bizonyosan valami jóféle lehet.

A titkár egy nevet sugott oda neki.

Arra a haragos ember ledobta a tollat a kezéből; s elbámulva szólt.

— Bihászman? Az van itt? Ki jött vele?

— Senki. Magában jött.

— Magában? Ereszsze be mingyárt.

»Ő« volt az; hát ugyan ki is lett volna más? Nagyon könnyü azt kitalálni.

Nem öltözött gyászruhába; hiszen csak ugy szökött el hazulról: a háziak tudta nélkül. Elég gyász volt a két szemében.

Nem tudott mással beszélni, csak azzal a két nagy szemével. Nem készült nagy szónoklatra, a minőt a szinpadon mondanak, actiói sem voltak hozzá. Egy szó nem jött ki az ajkán. Csak odaragyott annak a kemény embernek a lábaihoz térdre, s megragadva annak a kezét, két forró kezével, odafekteté az arczát annak a térdére és zokogott.

— No hát ni! Bihászman? Kis leánykám! Hogy jött ide kis leánykám?

Keresztapja volt neki.

— Hát mért jöttél? De csak ugy magadban? Hátha elfogtak volna az utczán? Hát mi kell? mondd! Nem tudsz beszélni? Hát én beszéljek helyətted? Mi? Én találjam ki, hogy mi hozott ide? Azért a gaz Rábyért jöttél ugy-e? Nincs még elég mély börtönbe dugva a gazember? A ki téged megcsalt, elhagyott, megszégyenitett! A semmire való gézengáz.

A leány a két kezét a kegyelmes úr szája elé tartá, hogy vissza tiltsa ezeket a szavakat.

— Ha—ha—ha! Kaczagott epésen a főur. Hát ugy-e azért jöttél hozzám; hogy kinoztassam meg még jobban? Hogy veressel rá ötven fontos vasat? hogy lásd az ablakodból utczát seperni az alávalót?

Erre a szóra aztan a leány a két kezét a keblére feszité: majd a szive szakadt meg. A lélekzet elhalt az ajkán.

— Jól van nó. Ne sirj! szólt a kemény ember; odavonva őt magához. Bolond gyerek! Még most is tudja szeretni! No hát ne sirj! Tudom no! Azt akarod, hogy bánjunk vele kegyelmesebben. — Bizony pedig a mikor te rád nézek, akkor volna legnagyobb kedvem kitörni neki a nyakát. — Hanem hát az megint csak neked fájna jobban. — Milyen bolond az ilyen gyerek! Hogy nem tudja elfelejteni? — Hát hiszen, Ráby Mátyás, áldjad ez egyszer az Istenedet, a kit megtagadtál; mert a császár se hozott volna ki abból az odúból, a hova bekerültél, ha ez a gyerek nem!

Most aztán egyszerre megnyilt a leánynak az ajka: örömében.

— Oh kedves, oh édes, oh áldott jó keresztapám!

S minden szavát száz csók, arra a nehéz vaskézre, kisére.

— Hogy tud neki örülni! A bolond gyerek! Hát sietve akarod, hogy meglegyen, ugye?

Csengetett. A titkár belépett.

— Üljön le az ur és irjon. »Pestvármegye helyettes alispánjának. Ezennel meghagyom az úrnak, hogy nemes Báby Mátyás, rab, az eddigi börtönéből kihozassék, lánczaitól megszabaditassék, s azonnal a nemes urak tisztességes fogházába átvitessék. »Különben sem cselekedvén!«

A szegény gyermeket a hideg rázta örömében. Ügy reszketett miat a láz legnagyobb peroxismusában.

— Most fogja az úr ezt a levelet s siessen át vele Pestre. Keresse fel a vicispánt, a hol találja: ott legyen maga, mig a rabot a nemesek börtönébe átszállitják s megmondja az uraknak, hogy fél óra mulva magam is ott leszek, meggyőződni felőle, hogy parancsolatomnak elég van-e téve? A kocsisom fogjon be azonnal!

A titkár szaladt az irással.

— No hát! Bihászman? Micsoda? Meg van-e elégedve az én kis keresztleányom a keresztatyjával? Ostoba kis kölyök! Hát kell e czukedli? Nem kell? Nincs is. — De már most ne sirj hát!

Lehet is a sirást elhagyni, ha az ember belejött.

— De bizony még náthát kapsz, ha agyon sirod magadat. No nesze egy szippanat tubák, ettül majd eláll a zokogásod.

Mindenképen nevetésre akarta áttériteni.

Azután, hogy a leány odaborult a keblére, megsimogatta a fejét.

— De már most aztán hogyan mégy majd haza? Ha megtudja az apád, hogy elszöktél hazulról, s itt voltál a Rábyért könyörögni, majd jól megver! — No ne búsulj. — Hát majd én hazaviszlek magam, Aztán majd én beszélek vele elébb. Majd capacitálom. Én leszek a prokátorod. Hanem ezt a ficzkót a fejedből kiverd. Jól van, jól no. Nem szólok róla semmi roszat. Csak újra ne kezd a sirást. No no, csak ne sirj. Nem lesz neki semmi baja. Nem vétett semmi nagyot. Majd kiszabadul, aztán elmegy Bécsbe, s nem jön ide többet lábatlankadni. Aztán elfelejtjük őtet — te is — én is.

A leány csak nagyot sohajtott erre,

A hintó előgördült, az inas jelenté, hogy be van fogva.

Ő excellentiája kézen fogva vezette le a hintóig keresztleányát s mint a tisztesség hozta magával, átellenbe ültette őt az első ülésbe. A kis leányoknak ott a helye, mikor a keresztatyjukkal ülnek egy hintóban.

Mariska arra számitott, hogy majd ő, a milyen szépen elszökött hazulrol, olyan szépen haza is fog szökni. Ebbül már most semmi sem lett; mert a merre csak ő excellentiájának a hintaja végig döczögött, vára ház, kaszárnya, megyeház előtt mind kveraust kiáltottak előtte s fegyverbe állottak a közeledtére: olyan nagy úr volt az!

Igy hát mindenki megtudta a Mariska haza érkezését ilyen nagy parádé mellett.

A vánagy, Janosics uram, süveg levéve jött a főur elé a kaputornácz alatt.

— Rab Ráby? kérdezé röviden a főur.

— Már átszállittatott az első kontignatzióba, sub Nro 3.

A főúr fejével bólintott s egy szóval sem mondá a várnagynak, hogy tessék feltenni a kalapját. Megfogta a leányka kezét s felvezette a lépcsőkön az atyja lakáig.

Tárhalmy még nem tudott semmit, s egészen elbámult, mikor a helytartósági elnököt leányával együtt belépni látta.

— Itt hozom a kis desertort: Köszönte be tréfás hangon a főúr. Aztán nem kell rá haragudni. Képzelje domine spectabilis! Bracchiummal tört rám. Ki állhatott ellent ennek a violentziának? Meg kellett hajolnom a parancsolatja előtt.

Most aztán megértett mindent a főjegyző.

Egy pillanatig csak úgy néztek egymás szeme közé: az apa és a leánya: azután odaborult a leány az apja keblére s az ölelte annak a vállait. Az apa megcsókolta a leány homlokát s azt sugá neki.

»Te tehetted!«

Óh milyen nagy szó volt az reá nézve.

»Te tehetted!« — Akkor hát még ezután is »teheted.« Ebben az egész nagy házban minden embernek az a hivatala, hogy a Ráb Rábyt üldözze, kinozza, keseritse; teneked magadnak van adva a privilégium, hogy őt védelmezd, enyhitsd, vigasztald.

Nem mondatott ő többet magának. Kiszaladt a konyhába.

Ő excellentiája hallotta a csirkesirást odakinn s kitalálta, hogy mi történik? Azért is ott maradt Tárhalmynál, discurálni; hadd végezze a leány a dolgát szép csendesen. Fél óráig nem távozott el. Mikor újra bejött a leány a szobába, már egészen piros volt az arcza. Tán a tűz körül járt, vagy tán valami örome volt? vagy tán mind a kettő? A főúr megveregette a piros

orczácskáját a tenyerével, s azt igérte neki, hogy majd többször is eljön.

Nem engedte Tárhalmynak, hogy őt lekisérje. A Rab Rábyt akarja meglátogatni egyedül.

A várnagygyal odavezetteté magát a Nro 3-ba.

Az egy igen tisztességes tágas szoba volt, négy ágygyal, és egyéb bútorzattal. Rab Ráby egyedül volt benne.

Épen az asztalnál ült s akkor költőtte el a csirke becsináltat. Jól eshetett neki, mert az utolsó csontocskát is leszopogatta.

Mikor az elnököt belépni látta, felállt és megtörülte a száját. Daczos tekintetet igyekezett mutatni.

— Servus. Monda a főúr: körül tekintve. No s hát meg van e elégedve az úr a mostani szállásával?

— A menynyiben börtönnel meg lehet elégedve az, a ki ártatlannak érzi magát.

— No hisz az majd ki fog tűnni a processusbol. De legalább, a míg a pőre tart az úrnak, itt elég jó helye lesz. Jól ebédelt, látom. Tiszta fehérnemüt is kapott?

— Ugy gondolom, hogy a hajdani szolgálóm hozta el a szállásomrol utánam. Igen hűséges cseléd volt.

— A hajdani szolgálója. — No jó. — Több hűséges fehérszemélyre nem is emlékezik az úr? — Hát könyveket is hoztak az úrnak valahonnan? hogy el ne unja magát. Tacitus. Horatius. Nagyon jó. — Böskének híják a szolgálót ugye? Jól kiválasztotta a könyveket! Hát aztán egy kis különbség csak van még is a mostani, meg az eddigi szállása között?

Ráby Mátyásnak a fejébe ment a vér erre a szóra. Közel volt hozzá, hogy a vizes korsót a kérdező fejéhez vágja erre a vissza emlékezésre.

— Az nagy méltatlanság volt, a hogy velem bántak. Szólt kifakadva. Ha nem tekintettek bennem a magyar nemest, tekinthették volna a császár megbizottját.

— Bihászman? — Hát már most azt hiszi az úr ugye, hogy ezt a változást a tegnapi és a mostani állapot között a császár közben járásának köszönheti?

— Meg vagyok felőle győződve, hogy ő fölsége nem engedi hü szolgáját nyomorultul elveszni.

— Jól ismeri a mi fölséges urunkat. Ő valóban nagyon kegyes. Az úr még az nap, hogy becsukták, tudott irni levelet a császárhoz s azt fel tudta küldeni hozzá. Bámulom a talentumát. Nagy diplomata veszett el benne. A császár abban az órában elküldte hozzám a parancsát. Már tegnap reggel a kezemben volt.

Rábynak az arcza kigyulladt.

— És engem még is tegnap délben vetettek a legmélyebb börtönbe, a mozdulatlanságig meglánczolva, egy hideg, penészes odába: a hol az őrülés környékezett.

— Az ám. Mert tudja az úr, hogy mi történt a császár levelével?

— Mi történt?

— Ez ni.

A főúr ezzel elővonta az oldal zsebéből a lepecsételt levelet s oda tartá Ráby elé.

— Ön fel sem bontotta azt?

— Nem: valamint az ezután következőket sem fogom felbontani. És hiába firkál az úr erről a helyről a császárnak többet. — Ha van az úrnak védelme hazai törvényeink szerint, vegye elő, védje magát; de minden eröködése a törvényen kivül álló eszközökkel innen kiszabadulni haszontalan vergődés s csak a láncát fogja szükebbre szoritani vele. Jól körülnézzen az úr és gondolkozzék rajta, a mit rövid fogságában eddig is tapasztalt. Háromféle börtönét ismerte meg az úr ennek a háznak. Az első is rosz volt. Onnan az úr a császárhoz recurrált, hogy szabaditsa ki. Akkor még roszabb helyre jutott. — Most türhető helyen van. Kitalálja e három grádicsnak a titkát?

Ráby csak a fejét rázta.

— Nem találja ki? No jól van. — A tegnapi börtöne úgy tudom az előtt fás pincze volt. Az ilyen helyen százlábu bogarak, scolopendrumok szoktak lenni, a miknek a marása fájdalmas. Csipték önt?

Ráby vállat vont, micsoda kérdés is ez?

— No ebben a szobában nincsenek százlábuk; hanem hagyok én itt az urnak a helyett

Scorpiókat. Hát nem találja ki az ur, hogy minek köszönheti, hogy onnan kihozták és most itten lehet? Hát nem mondta meg az az ing, a mit felvett magára, — nem mondta meg az az étel, a mit megizlelt, hogy kinek a keze takargatja be az urnak a fejét a megérdemelt csapások elől? Hát majd ha egyszer ez a rosz szive megsúgja ezt a titkot: az lesz az urnak a skorpiója, a ki éjjel nappal marja ebben a szobában.

S e szónál »ez a rosz szive« a mutató ujjával odabökött arra a helyre Rábynak: S az olyan volt, mintha karddal szúrt volna rajta keresztül. Mert az a rosz sziv egyszerre rátalált a maga scorpió fészkére, a daczos fő aláhanyatlott, az arcz elsápadt.

A főur megfenyegeté őt mutató ujjával:

— Mindennap találkozni fog az ur ezzel a gondoskodással, a mit ma tapasztalt; de vigyázzon magára, hogy ne recividázzék, mert l e f e l é még sok grádics van előtte.

Azzal megfordult s magára hagyta a rabot.

Mikor Rab Ráby egyedül maradt, lerogyott a székére s homlokát odafekteté arra az abroszra, a minek a virágai olyan sokat tudnak neki beszélni arról, a kinek a keze azt fonta-szőtte! a ki őt betakargatja.

És attól fogva megtalálta börtönének legkinzóbb skorpióit.

Harminczadik fejezet.

(Kiben leiratic mikeeppenn mvlatnac az zegeen raboc a tevmlevtzbenn.)

Az a négy ágy pedig nem azért volt abban a szobában, hogy Rab Ráby sorba háljon bennük; hanem hogy alkalom adódván, azokat hozzá illó szobatársak foglalják el időjártával.

Egynek már volt is gazdája. Nemes Kalabusz ur ebben az órában épen sétálni volt kinn a megyeház udvarán. A börtönőr, Janosics uram Rab Rábyt is megkinálta, ha nem tetszik e egyet sétálni a friss levegőn? még fél órája van rá. Hogy aztán Ráby megköszönte ezt az ajánlatot, akkor kimutatta a számára, hogy melyik ágyban fog hálni; jobbrul az ablak mellett. Aztán azt is megmagyarázta neki, hogy a két ablak melletti ágy előkelöbb nemes urak számára való, a két másik, az ajtó mellett, ellenben csak az ordinárébb nemes urakat illeti meg. Kalabusz uram is ilyen fajta. El van itélve öt esztendőre testamentom hamisitásért, a mi igen nevezetes dolog volt. Kettőt már leült belőle, még van neki hátra három.

Hát biz arra Ráby nem igen volt büszke, hogy ilyen szoba társra tett szert. Válogatós volt. Jobban tetszett neki a Pápis czigány, meg a Csajkos társasága. Azok derék characteres rablók voltak. De hát a Noé bárkájában ne kérdezze egyik az állat a másiktól, hogy mért került oda.

De hát ha még csak hamisitó lett volna Kalabusz, azzal Rab Rábynak ne lett volna semmi baja. Egyéb hibája is volt annak.

Az az, hogy talán nem is hiba: inkább virtus: Sokan annak tartják, Pietista volt.

A mint a sétából visszakisérték a szobába, még csak jó napot sem kivánt az ujonérkezett szobatársnak, hanem odament az ágyához, letérdepelt előtte s elkezdett imádkozni.

Ez igen istenes foglalatosság; gondolá magában Ráby: s meghuzta magát csendesen, hogy meg ne háborítsa őt valahogy benne.

Eleinte csak lassan imádkozott Kalabusz és könyv nélkül; azután könyvet vett elő és abbul imádkozott. Elmondta a hosszu litániákat. Megint előkezdte.

Ráby kezébe vette a Horatiust, hogy majd ő is olvas valamit. Tiszta lehetetlenség volt. A folytonos »irgalmazz nékünk!« — »könyörögj érettünk« minden verset decomponált. Le kellett tennie a könyvet s aztán alá s fel sétálással tölteni az időt.

Gondolta, hogy majd csak vége lesz egyszer. De arra ugyan hiába várt. Megpróbálta megszólitani a szobatársát: Kérdezősködni a családjáról. Hallotta az azt mind, felelt is rá; de aztán megint csak folytatta, a hol elhagyta.

Utoljára belenyugodott Ráby. Meg kell ezt már neki szokni, mint a molnárnak a malomzörgést. Ez már hozzá tartozik a tömlöcz beneficiumaihoz: ugy látszik.

Az este is bekövetkezett, lefeküdtek, Kalabusz uram még azalatt, hogy a csizmáját lehúzta is, imádkozott. Csak akkor hagyta el, mikor elaludt. Aztán nagyon rosz alvó volt, s a mint valami álomrém felrezzenté, egyszerre rákezdé az imádkozást. S a Ráby is rosz alvó volt. A mint egyet fordult az ágyában, s a nyoszolya elkezdett nyikorogni. Kalabusz rögtön fölébredt, vakáczió: még az alatt, a mig mosdott is, az ábrázatjával félig a vizes tálban, nem hagyta felhivatlanul az ég boldog lakóit, a mig a fogkefével dörzzölte a fogait, addig is könyörgött, s mikor délben az ételt behozták, Rab Ráby már el is felejtette az ebédet, a mikor még Kalabusz folyvást mondta az asztal áldást.

Gyötörte ez az ember. Hisz az ő szive is

s kész volt az imádkozás; ugy hogy Ráby a kezét sem merte megmozdítani, hogy fel ne költse.

Azzal vigasztalta magát, hogy talán csak erre a napra tartotta a fogadása Kalabusznak ezt a mérték feletti kegyeskedést, s lesz annak valamikor bőjtje; de biz az másnap korán reggel már a »Szentek Hegedüjével« ébreszté fel megint Rábyt; s nem volt abban se szünet, se tele volt érzésekkel, a mik ki akarnak törni az ég felé; de ez a motollára szedett könyörgés mint visszazavarta. Csak az éj csendjében tudott egy sohajtást küldeni fel ahoz a Mindenhatóhoz, a ki tudja, hogy miért »kell« az embernek szenvedni ide lenn?

Az ő imájának nem volt határozott alakja. Kiszabadulni? Hisz ahoz nem kellenének föld-

feletti csodák. Csak szépen megkellene adnia magát s kegyelmet kérnie ellenségeitől, de ő küzdeni akart velük még tovább is, s mikor hatalmukban volt is, diadaláról álmodott. Hát még miért imádkozhatnék? Boldogságért? Nem saját maga rontotta e le azt? Ki fordithatja azt meg, a mit ő elrontott? Ki adhatja vissza neki azt az ártatlan kedélyt, a miben oly nyugodt őrömei voltak? ki törölheti ki emlékéből az őrjöngő szenvedély elmult gyönyöreit és fájdalmait. Miért imádkozzék? — Kiért imádkozzék? Az elszökött hütelen hitvesért-e, vagy a hűségében elhervadó lányért? Nem jobb volna-e, ha hirtelen halállal ragadná el innen mind a kettőt. Isten! rá nézve is, azokra is? Hiszen ő rontotta el mind a kettőnek az életét.

. . . . . .

Igy folyt le egy pár hét a börtönben: csendes imádkozás között. Ráby kitalálta végre a módját, hogyan szerezzen magának egy egy kis időre megpihenést. Ő meg Horácz odáit kezdte el fennhangon szavalni. Az alatt, a mig ő a verset mondta: a vezeklő elhallgatott. És ha épen akkor térden talált csuszkálni a padlón töredelmes áhitattal, felugrott talpra s aztán el kezdett járkálni alá s fel, hátratett kezekkel, s a közben vasvilla szemeket hányt rabtársára.

Különösen haragos volt, mikor ezt a verset kezdte el szavalni Ráby:

»Non ebur, neque aureum
Mea renidet in domo lacunar.«
(Se arany, se elefántcsont
Nem fénylik házam mestergerendáján.)

Pedig találó volt a vers; mert biz itt nem fénylett.

Egyszer fel is fortyant érte.

— Már nem tud az úr más ódát deklamálni?

Nem igen beszéltek különben egymással.

— Mi roszat talál az úr ebben az ódában?

— Azt, hogy az első sorban az van, hogy »non,« és »neque.«

— Hát mi rosz van abban?

— Mi rosz van abban? Hát az van benne, hogy mikor valaki imádkozik, aztán egy másik ezt a szót találja kiejteni »nem,« az egész imádság füstbe megy, s ujra kell kezdeni.

— De mondja meg az ur, mért imádkozik olyan megátalkodott buzgósággal? El van rá itélve?

— Hát — csak!

— Hiszen nem ölt az úr embert, hogy olyan nagy terhet érezzen a lelkén. Ha kiállotta az emberektől diktált büntetését, az égiek meg bocsátanak ingyen kegyelmükből.

— Épen az, hogy nem akarom kiállni az egész rám itélt bűntetést. Hát tudja meg az úr. — Az első éjjel, mikor ide bekerültem; álmomban egy nagy ezüstszakállu ősz férfiú jelent meg előttem s az azt mondta, hogy akkor szabadulok ki ebből a börtönből, a mikor a Szentek Hegedűjét ezerszer keresztül imádkoztam.

— Ezerszer! Hát aztán hány telt már le?

— Ha az úr mindig ki nem zavarna belőle, ma lenne a hétszázadik.

— Szent Kajafás! Még háromszáz van hátra.

A szegény jámbor ember azóta mindennad végig hadarta az egész vastag nagy imádságos könyvet, annak minden könyörgéseit, még a szárazon és vizen utazók,« az »árvizek és szárazság ellen való«, a »férjhezmenendő leányok« s a »gyermekágyból felgyógyult asszonyok« imádságait is.

Ráby átlátta, hogy ez hát szobatársára nézve életkérdés s többé olyan ódát nem szavalt fenhangon, a melyben valami »non« fordul elő.

* * *

A másik hét végén aztán egy kis változatosság adta elő magát unalmas börtönéletében.

Janosics uram egy reggel azzal jött be, hogy egy harmadik szobatárs is érkezik: a neve Garabós János. El van itélve két esztendőre.

— Mi a vétke?

— Blasphemia. (Káromkodás.)

Terring . . . (pardon!) az már csak virtuóz egy káromkodó lehet, a ki ezzel a tulajdonságával ilyen magasra fel tudta vinni! két esztendőt kapni!

— Már ötödször van érte bezárva. Incurabilis.

Az elővigyázati intézkedések nem nagyon biztatók voltak. A másik két rab ùr számára cserép mosdótál és korsó volt készitve, ennek az ágya mellé bádog edényeket helyeztek el s a csizmahózóját odalánczolták az ágy lábához.

Nem sokára megérkezett ő maga is. Alacsony öreg legényke volt, de olyan peczkesen járt, mintha Goliátnak meg Absolonnak képzelné magát, erőre és dali szépségre nézve. Az órra pedig félre volt ütve, s a pofája tele sebhelyekkel, a bal szemöldöke erősen igyekezett eltakargatni a folyvást hunyorgató szemét, egy kissé bicczentett is az egyik lábára; hanem azért a fél bajusza (a másikat ki tudja, hol hagyta el?) úgy ki volt pödörve hegyesre, mint az egyszarvu öklelője, s csak úgy vicsorgatta az agyarát alóla. A sarkantyúi úgy pengtek, mintha láncz lett volna a lábán.

— Pálinkás jó reggelt urak urfiak, válogatott czigánylegények! Hát hogy mint ityeg a fityeg?

Ez a beköszöntés épen az imádkozó Kalabuszt találta legközelebb. Az csak elszörnyedve hőkölt hátra s ijedtében leült az ágyára.

— Héj porkoláb! Birkaláb! Szarkaláb! Hát ez itten ki lova csikaja: ez a másik két fancsali pofáju bébillér?

Janosics uram nevetett rajta.

— Majd megismerkedik velük Garabos uram, lesz rá ideje.

Az újon érkezett oda akarta letenni az

székját az ablak melletti ágyra. Janosics urami figyelmezteté, hogy nem az lesz az övé, hanem az a másik van már felszerszámozva az ajtó mellett.

No megeredt erre a czifra mondások jégesője.

— Hátha a szentséges római pápa akarna itten feküdni ezen az ágyon? Négyszer voltam én már itten, mindig ez volt az én ágyam, az én szöglém; az apám, a nagyapám, a szépapám, mind ebben a szöglében nyugodott. De ezt a Messiásnak sem engedem!

A porkoláb aztán megsúgta neki, hogy biz azt az ágyat nem ilyen szentséges személyek teszik számára elvitatottá; hanem hogy egy tekintetes úr számára van reserválva; mihelyt azt behozzák. Meg is súgta neki a nevét, hogy a többiek ne hallják!

Erre a névre megnyugodott Garabos uram. Ugy látszik: respectusa volt előtte. Akkor aztán elkezdett fütyülni, olyan hegyesen és czifrán, mintha még fütyülve is tudna káromkodni.

Kalabusz csak csóválta a fejét és nagyokat sóhajtott. A füttyszó és a káromkodás szintén úgy megzavarja az imadságot, hogy annak minden sikere kétessé válik.

Az új lakó úgy járkált alá s fel ebben a szobában, mintha ő volna itt az igazi árendás; még Ráby is félrehuzódott előtte.

Hallgattak, mint a nyúl.

De Garabos uram tudott magában is káromkodni. Szidta a jelen nem levőket, a földön lakókat és a föld felett levőket: sőt egész tárgy nélkül is tudott káromkodni. Olyan volt az neki, mint mikor az énekes a hanglajtorjában gyakorolja magát.

Szegény Kalabusz nem jutott hozzá, hogy imádkozzék.

Egyszer aztán ebédre harangoztak. Garabos uram már tudta régi praxisból, hogy mit jelent ez a harangszó? Odaült az asztalfőre, mint a ki itt a legöregebb, s kihúzta a csizmaszára mellől a fehérvári bicskáját, s odafente az asztal széléhez.

De ugyan megjárta vele! Mert a porkoláb czibere levest hozott be egy nagy tálban, a mi elég volt kettőnek.

No ha még erre se káromkodta volna el magát.

— Hát a ki istenfája van a keseredett lélőttyének! Disznó vagyok én, vagy micsoda, hogy nekem moslékot küld a vármegye? hogy fulladna bele viczispányostól!

— Péntek van! Garabos uram! Magyarázá a porkoláb. Aztán csak keverni kell; van abban gánicza is alul.

— Hát aztán csizmástul menjek bele ebbe a Nóé átkozta kóficzba, vagy úgy leffeljem fel a nyelvemmel, mint a kutya? Düködjön meg, a ki komponálta.

— Dehiszen itt a kanál hozzá, csak ne haragudjék kegyelmed.

— Hogy a nyavalya járjon vele ordinánczot, a ki az ilven habernyiczát feltalálta.

— No csak ne káromkodjék Garabós uram olyan csunyául!

— Mért ne káromkodnám? Ez itt az én tömlöczöm! Itt én itthon vagyok! Otthon parancsoljon a vármegye! Bőjtös levest egyem: aztán ne káromkodjam? Hát az a másik mért nem zabál együtt velünk?

Ez Rábyra czéloztatott.

— Az extrakoszton van, később küldenek neki.

— Fulladjon meg tőle!

A porkoláb aztán ott hagyta őket a habarékkal együtt.

Garabos uram elvégre mégis csak palástul veté a gyomrát a czibere levesnek, s hozzálátott a pofázáshoz. (Ni hogy ragad a jó stylus!) S ez volt az első pillanat, hogy elcsendesült. A mit rögtön sietett is felhasználni a másik asztaltárs, Kalabusz uram, előkapva rögtön a Szentek Hegedűjét, s rákezdte elébb a szegény emberek asztaláldását, azután a gazdag emberek asztaláldását, azután az úrvacsorája előtt mondandó imádságot, azután a nagy éhinség idején mondandó imádságot, utoljára a husvéti páskabárány fölött mondandó ájtatoskodást.

Garabós uram csak nézett rá egy darabig. A szemei kimeredtek, mint a teknősbékának. Nagyokat nyelt, majd a torkán akadt a falat;

tappogott a lábaival, meg megállt a kezében a kanál. Utoljára lecsapta a kezéből a kanalat s nagyot ütött az öklével az asztalra s elkeritette, a milyen czifrán csak tudta.

— De már azt a jégenkopogó fapapucsos baráttánczát a karmelitába ojtott farizeus mivoltodnak! soha se jár le a garadja ennek az imádság örlő pitlés malomnak? az ebengubáját!

Erre a goromba félbeszakitásra Kalabusz uram elkezdte csendes hidegverrel lehúzni a csizmáit a lábairól, leoldani a nyakravalóját a torkáról.

Garabos uram csak bámult, hogy mi lesz ebből?

— E biz, a mákosteremtette, megakarja uszni a cziberelevest.

De nem arra való volt a neki vetkőzés.

Hanem arra, hogy Kalabusz uram a két kapczáját összegyürte csomóba, azokat a nyakravalójával a két fülére kötötte; igy aztán nem hallott semmit: nem zavarta meg az ájtatosságát külvilágból eredő hang: folytathatta, a hol elhagyta, s most már maga is hozzálátott az evéshez, a nyelési időközöket felhasználva az elmulasztott imádkozás helyrepótlására.

Akkor aztán az egyik imádkozott, a másik káromkodott, duettben: Ráby Mátyás meg olvashatta, hogy »Beatus ille, qui procul negotiis ...!« (Boldog, ki hivatal nélkül...)

Utoljára is Garabos uram lett az, a ki nem állhatta ki tovább a versenyt. Az ő lova dült ki.

Oda vágta a tál közepébe a kanalát, hogy Kalabusz uramnak szeme-szája tele lett korpacziberével.

— Eb eszik többet egy tálból ezzel az istentiszteletben telhetetlen bőrharanggal! Hisz ehez képest a bicskei vásáron koledáló vak koldus még néma barát! hogy rugnák ki a fogát azok a szentek, a kiket lábuknál fogva rángat le az égből! Mondj már egy Ament, lánczos menkü kerülgette! Mondd, hogy: Amen! Aztán »szentmártoni mákosrétes, kivül mákos belül üres!« Mondjad rá, hogy Alleluja!

De biz azt Kalabusz uram nem tette.

Mire aztan Garabos uram kirugta a széket maga alól; s elkezdett megint járkálni nagy sarkantyu csörömpöléssel alá s fel sorba vette a görbe áldásokat. — Egész arsenálja volt káromkodásokból! A bécsi fegyvertár nincs ugy megrakva ócska furcsa fegyverekkel, mint a milyen muzeuma volt Garabos uramnak czifra káromkodásokból. Kár, hogy valaki nem gyorsirta utána; egész florilegium lett volna belőle. A bekötött fülü Kalabusz meg annál hangosabban mondta a maga lerónivalóit.

S ez igy ment napestig.

A szegény közbeszorult Ráby aztán csinálhatott. a mi neki tetszett.

Puritán kedélye épen ugy undorodott a mozsdatlan szitkoktul, a hogy sérté az értelmetlen imahadarás. Hát még a kettő együtt.

Már ezt pedig meg kellett szoknia; mert ezek, a mig csak el nem aludtak, mindig ezt folytatták, az egyik szidta a szenteket, a másik meg magasztalta, s a mint felébredtek, mingyárt rákezdték. Néha már az ágyban fekve Garabos uram kidült a maga munkájából; de a másik nem engedte elaludni: még az győzte a dicséretet; akkor aztán Garabos felkapta a sarkantyus csizmáját, odavágta Kalabusz uramhoz, egyiket a másik után; az meg visszahajigálta azokat az ő fejéhez; utoljára kiugráltak az ágyaikból, egy más hajába kaptak, birkóztak, egymást a földre teperték, megdögönyözték, asztalt, széket felforgattak: Rábynak kellett őket mindig szétválasztani, — No ez szép mulatság lesz, ha soká igy tart!

Harminczegyedik fejezet.

(Mikeeppen bvsvl wala az siralmass tevmleutzbenn egi bizonioss tekintetess vr?)

Egy délelőtt nagy sürgés-forgás támadt a nemes rab urak szobájában. Hajdúnék jöttek a szobát felsíkálni, lepókhálózták a falakat hevenyében, madárlépes veszszőket raktak ki a legyeknek, s a negyedik ágyat tisztába húzták, selyempaplant is adtak hozzá, s a porkoláb maga sajátkezüleg verte be a szeget a falba az óravánkos számára. Ma érkezik meg a tekintetes úr?

Ráby csakugyan kiváncsi volt rá, hogy hát az miféle új felvonást fog bele dolgozni az ő tragicomoediájába?

Tizenegy óra felé nagy fenhangon discurálva jött a folyosón a nagy ünnepélyességgel várt rab úr, a porkoláb egész alázatossággal nyitotta előtte az ajtót s csakhogy kezet nem csókolt neki.

Rábynak úgy tetszett, mintha rémlenék előtte valami ebből a physionomiából; de nem tudott rá tökéletesen vissza emlékezni. Czopfba fonott puderezett hajat viselt, elől tapirozott hajhurkákkal, törökösen lefelé hajtott bajuszt; öltözete az akkori magyar divat szerinti volt; zöld kanczamente, megyszin nadrág, sárga csizmával, aranynyal paszomántozva.

Mintha a vármegye minden hajdúja az ő szolgálatára volna rendelve: az egyik a pipáit hozta utána egy nagy öblös bőrtokban, a másik a dohányos börbönczéjét, a harmadik negyedik mindenféle böröndöket és iszákokat, egy sietett az ágya elé a medvebőrt leteríteni, más a különféle átalagokat és kulacsokat rakta sorba az ágya mellé. A tekintetes úr észre sem látszott venni a másik három szobatárst, hanem egészen ugy rendelkezett, mintha az övé volna az egész vármegye ház.

Janosics uram pedig sietett neki elmondani a maga instructioit, hogy mihez tartsa magát a rab ur?

— Kérem ássan: a rab uraknak a tömlöczben dohányozni meg vagyon tiltva.

A tekintetes úr, mintha nem hallotta volna:

— Aztán majd ha elfogy a dohányom, hát vágjon frisset Janosics: de ne bizza a hajdúkra, mert azok nem tudják olyan jól. Abból a Kospallagiból: tudja? Ki ne cseréljék; mert rá ismerek.

— Kérem ássan. Azt is meg kell mondanom, hogy a rab urak kosztja hetenkint háromszor tésztás étel, háromszor hús étel, egyszer pedig bőjtös eledel. Egyféle! a parancsolat szerint.

A tekintetes úr ezt se bocsátá be fülein.

— No majd a szakácsom tudja, hogy mit kell főzni? Pénteken meg a Kametter halászhoz kell elizenni, hogy készitsen halászlevet; de csupa kecsegéből. Behozták a boraimat?

— Kérem ássan. Az a parancsolat, hogy a rab uraknak nem szabad bort inni.

A tekintetes úr jó hogy figyelmeztetve volt rá:

— Ugyan, Janosics. Mikor a hordóbul lehúzzák a borokat palaczkokra, maga legyen ott a bedugaszolásnál. Aztán gondja legyen rá hogy a hűtő vederben mindig friss viz álljon. Aztán a parádi cseviczét ki ne hagyja fogyni.

Ekkor nézett csak körül.

— Ugyan! Szalajtson csak egy hajdút le a szakácsomhoz, ide át a komlókertbe; izenje meg neki, hogy négy ember számára adja fel az ebédet; nem szeretek magamba pánizálni, hogy valaki a szobában nézze, mig én falatozok. Ha már egy társasággá lettünk, hát az én vendégem legyen az egész compánia.

— Az a negyedik úr ott — beteg koszton van; az külön kap vékony eledeleket onnan felülről.

Ráby hátat forditott a tekintetes úrnak; mutatni akarta neki, hogy biz ő sem sokat törődik vele.

— No mindegy; azért csak négy emberre kell rendelni az ebédet: a mi megmarad, nem vész az kárba.

— Aztán kérem alássan. Este nyolcz órakor már le kell feküdni a rab uraknak, hogy csendesen legyenek, mert idefenn fölöttük lakik a második viczispány úr.

— Úgy, igaz! Janosics, majd elfeledtem. Tartson ám készen elég tányérat poharat, hogy ha az embernek egyszer másszor kedve szottyan,

s jó kedvében egyetmást a földhöz talál vagdalni, hát másnap legyen készen másik. Aztán a rabok ne járjanak ezen a folyosón azokkal a csörömpölő lánczaikkal, mert azt ki nem állhatom. No most elmehettek fiaim, szervusz Janosics! Majd ha kell valami, hát koczogtatok az ajtón; itt legyen a strázsa közel. Aztán bejöhetsz; de megtörüld odakinn a lábad.

Hajdú nép, és várnagy kotródott nagy bukdácsolással ki a szobából.

Most aztán a szobatársait kezdte szemügyre venni a tekintetes úr. Igen jovialis, leereszkedő úr lehetett. Személy szerint ismerte az első kettőt.

— Hát maga Kalabusz még is itt van? Azt gondoltam már csak kiimádkozta magát innen! No megálljon, majd ha én tanitom meg imádkozni, akkor még meg is szereti a tömlöczöt. Hát magát Garabós atyafi mi lelte, hogy még egy teremtettéjét sem hallottam?

— Tisztelem a mesteremet. — Dörmögé Garabos uram: mely felelet anynyira megtetszett a tekintetes úrnak, hogy rögtön odaajándékozott neki a sok pipái közül egyet. A másikat meg rádisputálta Kalabuszra, a ki a tudvalévő oknál fogva nem akarta azt elfogadni. Azután az asztalra kitette a dohányos börbönczét a tekintetes úr közhasználatra, s rábizta az egész darab bükkfataplót Garabosra, hogy szolgáljon tüzzel, mikor szükség van rá. Maga is kiszeleltette a pipáját azonnal. Nem volt szabad a börtönben pipázni, hát azért tette.

Aztán még egy negyedik pipát is előkeresett: szép faragott tajtékpipa volt pedig, azzal meg a hátat fordító Rábyt kinálta meg.

— No kollega uram, hát maga is gyújtson rá ebből a kospallagiból!

Ráby ekkor odafordult hozzá s megköszönte.

— Én nem dohányzom.

A tekintetes úr meglepetve szólt.

— Mi a mente? Hisz ez az úr Ráby Mátyás!

Ráby a szemébe bámult a rab kollégának.

— Honnan ismer engem az úr?

A tekintetes úr valami furcsa hangon nevetett.

— Hehem! Én nagyon jól ismerem az urat; de az úr nem ismer engem. Pedig találkoztunk egyszer.

— Nem emlékezem rá.

— Nem, mert másképen voltam frizirozva. Pedig beszéltünk is egymással. Csakhogy más volt a hangom akkor.

— Nem tudom elképzelni.

— Az igaz, hogy csak három szó volt.

— Hol?

A tekintetes úr erre megint azt mondta, hogy »hehem!« s azzal visszament az asztalhoz. megtölteni a pipáját és rányomtatni az égő taplót. Addig találgathatta Ráby a maga enigmáját.

Mikor aztán a tekintetes úr egy pár kedvére való füst karikát fújt a levegőbe, visszament a Rábyhoz, s felülve az ablak hidjára s onnan lóggázva alá a lábait, az összszepergetett sarkantyúkkal, azt mondá neki mosolyogva:

— Hát nem mondták még meg az úrnak, hogy kinek hiják azt a rabkollégáját, a ki itt a szomszéd ágyban fog alunni?

— Nem kérdeztem.

— Hát annak a neve — Karcsatáji Miska.

Ráby talpra szökött. Valami keverékét érezte a dühnek és örömnek. Ez a szó szaladt ki a száján.

— A Gyöngyöm Miska!

— Dehogy az; szólt a sarkantyúit összeveregetve a tekintetes úr. »Az« nem hagyja lépre keriteni magát. A »magam« bolondsága miatt kerültem én ide. Furcsa dolog az nagyon. Majd elhistórizálom egyszer; ha illendően be leszek kapva; de éhomra nem szeretek róla beszélni.

Azzal, mintha egyéb baja sem volna, mint az, hogy még éhomra van; beszóllt az ablak hidjárul, elővette a nagy bőriszákból a pálinkás butykost, a fehér czőkös czipóval, meg egy csoport apró kupiczával s minden embert megkinált vele.

Annyira imponált annak a másik két rabtársnak, hogy az egyik elfelejtett imádkozni, a másik káromkodni mellette.

De még Ráby is egészen ki volt zavarva általa magára parancsolt nyugalmából. — Előtte állt a legszerencsésebb vetélytárs, a kit az az asszony még a másik két vetélytársnál is

többre becsült. A megalázott férfiúi büszkeség berzenkedett föl ellene. Hanem aztán megint jól esett a lelkének, hogy ime azt is elérte a fátuma s ide került a börtönbe. Eszébe jutott, hogy egyszer épen őt akarták ez ember helyett elitélni, arra is visszagondolt, hogy a saját felesége maga is tudta ezt a cselszövényt s elő segitette; de most végre még is rajta vesztett valamin, s börtönbe került. De közös börtönbe, a hol egymás szavát kell hallaniok mindennap: egymás mellett aludniok. S ez még itt a börtönben is urat játszik s fumigálja az egész vármegyét.

A mint délre harangoztak, a tekintetes úr megzörgette az ajtót; s arra rohant be hanyatt homlok a szolgálatára rendelt hajdu: »mit tetszik parancsolni!«

— Teríts fel.

Arra hárman is jöttek. Tányérakat, poharakat hordtak fel, megteritettek négy személy számára: azután felhordták a gazdag lakomát, a mit a tekintetes úr saját szakácsa főzött a számára az átellenben levő komló kertben.

— No komáim, üljetek hozzá!

A két másiknak nem kellett nagy kinálás. A jó gulyáshús illatra Garabós uram elfelejtette a káromkodást: nem is lett volna rá oka. Kalabusz uram meg az asztaláldást tartotta egészen fölöslegesnek: csak a cziberereleves kivánja meg azt a hoszszu imádságot.

— Hát Ráby ur nem tart velünk.

— Köszönöm. Én két órakor ebédelek.

— Bécsiesen?

Aztán nem kinálta tovább. Nekiült a vendégeivel együtt s becsületet vallott előttünk minden fogás, Ráby nélkül is olyan tisztára kitakariták a tálat, hogy »móres«-nek való sem maradt benne.

Aztán bor is volt elég. S hozzá láttak.

Csak akkor keltek fel az asztaltól, mikor már a Ráby ebédjét hozták: a szokott czitromos becsináltat.

Akkor aztán Karcsatáji ur leheveredett az ágyára, a két szobatárs meg odaült melléje s elkezdtek more patrio pipaszó mellett anekdotázni. Dehogy volt szó a szentek Hegedüjéről! Hinsz odakinn sincs jobb világ, mint idebenn. — Garabós uram most már csak ugy füszerképen használta az elbeszéléseihez a körmönfönt »láncz-hordtákat,« Kalabusz uramnak is csak a nevetés közben járt rá a szája az »uram irgalmazz!«ra.

A nagy urat igyekezett mind a kettő megnevettetni. Ez a tányérnyalók kötelessége.

Később aztán egy kicsit elfeküdtek s jót aludtak délesti álomra a nagy ebéd után, a hogy uraknak dukál.

Rábynak ez alatt volt ideje a maga sorsa fölött elgondolkozni.

Milyen raffinirozott kiélesitése ez a börtönbüntetésnek, öt ilyen három emberrel egy ketreczbe zárni! A kik iránt egyenkint is ellenszenve van, hát még mikor összefognak.

Karcsatájit gyülölnie és bámulnia kellett. Az ilyen embert szeretik az asszonyok. A ki épen ellentéte a sentimentalismusnak. — A ki fel sem veszi a világot: a kit semmi baj ki nem hoz úri jó kedvéből. Tud rabolni vakmerően s a rablottat elajándékozni gavallérosan. Ez az ember segíthetne az ő dolgán. Hisz ennek folytonos összeköttetése van a külvilággal. Ennek nem szükség a Pápis czigányt bujtatni keresztül a kéményen, hogy levelet küldjön valahova: egyenesen a hajdúra bizhatja s az elviszi. — Jobb érzése undorral utasitá el magától ezt az ötletet. Neki ezt az embert meg kellett vetni: a kiről azt tudta, hogy közönséges útonálló volt: ha úri betyárkodásból tette is. de még is csak piszkos mesterség volt az: — s aztán a mi annál több és megbocsáthatlanabb: egy ember, a kinek Fruzsinka azt irta: a »Tied«! — Hátha a menynyország kapuját nyithatná meg a számára; elfogadná e azt tőle a pokol tenekéről!

Csak az estharangszó költögeté fel egymás után az alvó urakat. Akkor aztán mit csinálhattak? Elővették a kártyát s elkezdtek durnyizni. — Minthogy pedig pénze csak egynek volt közülök; annálfogva pénzre nem játszottak; hanem összefontak egy zsebkendőt jó kemény korbácsnak s azzal annak, a ki benne maradt a durnyiban, a tenyerébe vertek. Természetes, hogy Karcsatáji Miska mind pecsenyévé verte a két játszótársának a tenyereit, a mig a vacsora ideje eljött.

Akkor megint dörömbözött az ajtaján. Ezúttal maga a porkoláb jelent meg a hivására.

— Kérem ássan: a rab uraknak meg van tiltva vacsorálni. Jelenté alássan.

— Hát csak azt a hideg pecsenyefélét hordasd fel Janosics. Meg veres bort küldj fel.

Meglett a mit parancsolt. Mivel hogy meg volt tiltva.

Akkor aztán elkezdte a két kompanistáját

Egyszer aztán bejött a porkoláb.

— Jelentem alássan: az a parancsolat, hogy a rab urak ne csapjanak olyan nagy lármát, — a második viczispány ur oda fenn nem tud alunni.

— Hát ha nem tud alunni, keljen fel táncolni. Te meg ne tátogj itt, mint a potyka a

itatni. Lassankint anynyira vitte őket, hogy Kalabusz uram kezdett »terringettéket« füzni a beszédje közé s Garabos uram végzé a mondatait »uram irgalmazz«-al: a min Karcsatáji végtelen nagyokat tudott kaczagni.

Ez igy folyt késő éjszakáig. Ráby már feküdt az ágyban, onnan nézte őket.

szárazon, hanem ülj le Janosics és igyál velünk!

Azzal a két rab úr nem volt rest, megfogták a porkolábot két kezénél fogva, leültették az asztalhoz negyediknek. Az eleinte szabódott hogy nem illik, nem szabad — bizony megárt, nincs ő ahoz szokva, de csak belediktálták a bort, attul aztán a porkoláb is megszelidült, ott

ragadt közöttük. Utoljára elkezdtek dalolni, olyan notafikálást csaptak, majd felvették vele a vármegyeházát, a porkoláb hangja hallatszott ki a devernyábul legjobban. Az alispány úr csakugyan tánczolhatott odafenn az emeleten, ha kedve tartotta.

A bor csodákat mivelt: vége felé Garabos uram kezdett imádkozni, keservesen zokogva

A két ellenlábas szobatárs következetesen összeveszett. Garabos azért, hogy Kalabusz mért káromkodik? Kalabusz meg azért, hogy Garabos mért imádkozik? az lett belőle, hogy ölre kaptak, dulakodtak, az asztalt felforditották: Karcsatáji nevetve uszogatta őket, mint két marakodó szelindeket: »Ksz ksz' csipd meg, fogd meg. Ne hagyd magad! Huzd le! Ksz ksz!«

bünbánatában, mig Kalabusz uram a gyáva mivoltát szidta az ilyen mihaszna kákompille embernek s úgy szórta maga körül a »tüzes istennyilát,« mint egy Jupiter; a mitől a tekintetes urnak olyan tréfás kedve kerekedett, hogy minden keze ügyébe akadó tányért poharat a földhöz vagdalt.

utoljára belevágtak egymást valamelyik ágyba, annak a feneke leszakadt alattuk, ott aztán hogyan, hogyan nem? elaludtak.

Csak a porkoláb volt még talpon: de az is ugy nyakban volt már, hogy mindenképen összeakart csókolózni a tekintetes rab urral, a ki nem győzte őt magától eltámogatni: Jano-

sics uram bornedves bajusza esküvel bizonyitá, hogy örök barátságot fog kötni kedves czimborájával mind a sirig — mind az akasztófáig! utoljára Karcsatájinak ugy kellett őt nyakánál fogva kilökni az ajtón s belülről zárni be magának a tömlöczöt, hogy vissza ne jöhessen.

Ilyen volt az első napi búsulása a tekintetes urnak a vármegye tömlöczében. A többi se lesz különb!

Harminczkettedik fejezet.

A mint a börtönben magára maradt Karcsatájó, legelébb is kinyitotta az ablakokat, hogy a nagy dohányfüst kimenjen, azután megint pipára gyújtott. Mert az a füst, a mit az ember maga csinál, nem kellemetlen: csak a másé az.

— Alszik-e már Ráby ur? kérdezé ágyszomszédjától.

— Naiv kérdés — e gyönyörü quartett után!

— No ha nem alszik, hát akkor épen a legjobb alkalom lesz, elbeszélgetni egyről-másról, a mi megtörtént ebben a tarka világban. A másik két atyafi alszik már, mint a juhászbunda. Tudniillik, hogy nincs szükségem tanúkra ahoz, a mit Ráby urnak akarok mesélni.

— Hallgatom. Nem vagyok álmos.

— Még kevésbé lesz az, ha végig hallgatja. Két patiensnek jól esik, ha egymásnak a baját elmondhatja. Mi pedig egy bajban szenvedünk mind a ketten, csakhogy az ur még a könnyebb beteg; mert az urat még csak a hideg leli tőle; de én már az »orrommal is túrom a földet«, mint a Csonka Laczi hajduja bizonyitá az uráról. Velem járatta még csak meg igazán az a veszedelmes szép asszony. Kettőnk közül én átkozom azt most jobban.

— Én nem átkozom őt.

— No akkor hát az ur porczellán ember. De én csak olyan Ádám agyagjából készült ficzkó vagyok. Hadd kezdjem legalább is ott ezt a történetet, hogy miért lettem én Gyöngyöm Miska? Hiszen magamnak annyi birtokom van, hogy ha nem engedném minden embernek, hogy engem lopjon, hát nem tudnám a jövedelmét hogyan elpusztitani. Ennek is az a két fekete szem volt az oka. A bizony. Tudtam én azt, hogy más is bolondul utána. Legnagyobb szálka volt a szememben az a Petray szolgabiró. Átkozott szép ficzkó! De hát az teszi meg, hogy ő azt a nyalka viseletet hordja, a miben az őseink ragyogtak, minket meg ahoz a czopfos módihoz szoktattak; nekem se tetszenék, ha asszony volnék az olyan férfi, a kinek ki van toldva a feje hátul egy kis kutyafarkkal. Ne vegye rosz néven Ráby úr. Sokat tesz az asszonyoknál a külső figura. Aztán meg mikor perorálni kell, hát akkor nincs olyan hős Pest vármegyében, mint a Petray sógor: mikor rágyújt a dikczióra azt hinné az ember, hogy most mingyárt levágja a németet az utolsó szálig; pedig hát csak egy akkora katona keresse, mint a kis újjam, hát lefekszik az ágyba s fedőt melegittet a gyomrára.

— Tudom.

— Hanem azért úgy megüi az azt az orácziót, mint én a nyerges lovamat. Aztán az a furcsa hogy, az asszonyok, a kik különben nem szeretik, ha sokat deklamálnak nekik: mikor egyszer valaki abban a nagy phrasisőrölő száraz malomban, a congregatión, előáll egy pattogó oráczióval, hát egészen belebolondulnak érte. A szép feketeszemű tündér, a kinek együtt udvaroltunk, egyre azzal szekirozott, hogy milyen derék bátor ember az a Petray; hogy az milyen hatalmasan visszatud vagdalni a császárnak a megyegyülésen, csak ùgy zeng a viváttól az egész szála! Könnyü visszavagdalni a császárnak, mondék én: mikor az harmincz mértföldnyire van innen, s soha sem hallja meg, a mit Petray uram beszél; aztán a ki csak a teremben van, mind vele egy véleményen van: egynek se tetszik a pátens. Az órator előre tudhatja, hogy a mit mondani fog, mindenre vivátozni fognak. Oda nem kell kurázsi. De tegye meg valaki azt, a mit én megteszek, hogy szólaljon fel ellenkező értelemben. Mondja meg a renitens uraknak, hogy bizony nem vagytok jobbak a Deákné vásznánál, magatok felé hajlik a kezetek, mint a kuruti szenteknek, megérdemlitek, hogy kiforditson a bőrötökből a fölséges német!

— S ön ezt el merte mondani! szólt Ráby, s most már félkönyökére dűlt az ágyában.

— Hát a tündér is azt kérdezte tőlem. No

Karcsatáji, ha maga ezt el merné mondani a congregatión, hát akkor magát tartanám a legbátrabb embernek a vármegyében. Elmondom én! Nem is kellett nekem iródeák, hogy a dikcziómat elkészítse. Nem kell nekem oda nyereg. Megülöm én a szilaj csikót szőrén is. A szép tündér egy pompás dohányzacskót stikkolt annak a jutalmára, a ki a jövő gyülés alkalmával legvitézebb hős lesz. Én fogadtam, hogy az leszek; viz mentében uszni gyerek dolog; de viz ellenében: az a legény! Meg is tettem én azt. ott ragyogott az a két szép fekete szem akkor is a karzaton: egészen bevilágitá a szálát, mikor bejött, mintha két lámpást gyujtottak volna meg. Előttem beszélt Petray, a patens ellen szokás szerint; régi pattogó phrasisok. Szinte tudta már, hogy hol kell pausát tartani, hogy a nemes galleria közbevivátozhasson. — No megálljatok! Majd ha én rákezdem! Akkor lesz itt furcsa orditás mingyárt. Készen voltam rá, hogy a mint én elkezdek oppozicziót csinálni az egész vármegyével szemben; milyen ónodi gyülés lesz itt egyszeribe! Azt a scénát nézze meg aztán a szép istenasszony, mikor minden ember felpaprikázva ugrál fel helyéről s tüzet lángot, patkószegeket okádik ellenem. Én pedig állok valamennyivel szemközt, s százfontos gorombaságokat hajigálok jobbra balra, s azzal a stukatúrrepedeztető hangommal túlkiabálom az egész czétust! Az lesz az igazi hajczihő! De hát egészen másképen történt ám, mint a hogy én kiszámitottam. A mint elkezdtem beszélni s odavetettem egy ötven fontos goromba igazságot a gyülés szeme közé; a helyett, hogy mind rám förmedtek volna, ellenkezőleg, egyszerre olyan csendesség lett, hogy az órám ketyegését a zsebemben meg lehetett hallanom. S aztán nem hogy felugráltak volna, s az ökleikkel, meg a kivont kardjaikkal hadaztak volna a fejem körül, a mire készen voltam; hanem bámulva nézett rám minden ember, s láttam igen sok ábrázaton, hogy nagyon tetszik az, a mit elkezdtem, várják, hogy folytassam.

Ráby most már egészen felült az ágyában.

— Jó lett volna, ha akkor ott lett volna Ráby ur, hogy sugta volua, mit mondjak? De engem ez a nem várt csendesség confundált. Az ötven fontos igazság után következni kellett volna a száz mázsás argumentumoknak. Hanem azokat én nem hoztam magammal. Én csak mosdatni jöttem ide, de nem törülgetni is. Hogy ellent nem mondott senki, kijöttem a contextusból; vettem észre, hogy nagyon magasan kezdtem, mint a somogyi gyerek a zsoltárt, s mikor feltekintettem a karzatra, tizenkét Fruzsinka kisasszonyt láttam magam előtt, a ki tizenkét legyezővel hajtja rám a szelet. El kezdtem okosan beszélni; — az meg olyan, mint mikor a szabó legény lóra ül; tudtam, hogy visz valahová az a ló; de hogy hová, azt ő tudja. Egyszer aztán a veritékhullatás közepett belekiáltja a beszédembe az a vén pókhasú táblabiró, a Laskoy, ezt a szót; »jaj gyöngyöm Miska, hat ökör vagy te ahoz!« S erre, mintha egy puskaporos akna sülne el alattam, felrobban az óriási kaczagás köröskörül az egész teremben. Én azonban csak azt az egy nevető arczot láttam a karzaton, melyet nem is igen igyekezett az a nagy festett legyező kegyelmesen eltakarni. — De a kit ledobott a ló, nem igyekezik olyan sunyimódra elkotródni, bukása theátrumából, mint a hogy én ez összemorzsoló röhejzápor közül kimenekülni igyekeztem. Még az a zsirosdolmányu áporkai nemes is a szemembe kaczagott. — Aztán délben a többi urakkal együtt a főispánhoz voltam ebédre híva. Tettem magamat, mintha fel sem venném az egész casust: compareáltam. De több mérget ettem én ottan, mint czukerpakerájt. Minden ember azzal szólitott meg, hogy »Gyöngyöm Miska!« s ebéd után, mikor a pipázóba átmentünk, a Petray oda jött hozzám, s megkinált a dohányával. Ráismertem a gyöngyös dohányzacskóra. Ekkor jött az a furcsa gondolatom, hogy »no hát ha én Gyöngyöm lettem, hát legyen ez is az én gyöngyöm!« Nem kellett hozzá nagy tudomány; összeszedtem öt hat korhely czimborát, nem kellett nekik nagy biztatás, lovat, fegyvert adtam nekik: az ábrázatomat valóságos futó betyár frizurával ugy elváltoztattam, hogy senki rám nem ismert. Mikor aztán a Petray szolgabiró a sedriák végeztével hazafelé utazott volna, egy kis kerek erdő mellett utját álltuk, a czimboráim elszedték tőle az óráját, erszényét, én magam a gyöngyös dohányzacskóját. Ez volt az első herculesi facinusom. — A következését kitalálhatja Ráby ur.

A Karcsatáji Miska meg a Gyöngyöm Miska két különböző személy. Ez egyik elől elfutnak asszonyok. a másiknak meg utána futnak. Futottak biz én utánam a férfiak is, s én gyönyörüségemet találtam mind a kettőben. Furcsa élet az a betyár élet! Hanem hát egyszer megunja az ember. Jól lakik vele. Aztán a szép leány is férhez ment: kapott egy derék, jó jámbor férjet s azt mondják, hogy igen jó asszony lett belőle. Hát hisz a betyárbul lesz a legjobb pandur. Nem az én hibám, ha elromlott a dolog. Ez ugyan úgy hangzik, mintha én most mentegetném magamat. Van eszemben! Hanem azért mondom ezt el, mert nekem van az úrra nagyobb panaszom, nem az úrnak én rám. Én szeretném azt jobban, ha az úr most a helyet, hogy a gézengúz szentendrei parasztok kedveért itten ül, ülne inkább a visegrádi tisztartói lakban, s Fruzsinka tésasszony ott köpültetné a vajat s melleztetné a libákat. Mert a fészke üresen maradt, az én nyakamba szakadt a nagyobbik veszedelem. Az aszszonyság, mint tudni méltóztatik, Petray szolgabiró ur véd szárnyai alá menekült. A mint azonban azt a fatali s levelét, a mit hozzám irt, elfogták, minek következtében aztán Lievenkopp és Ráby úr engem párbajra kihivott, annál az emlékezetes találkozónál a zsámbéki ócska templom mellet; hát ennek az lett a vége, hogy Petray, megtudva az egész casust, e miatt keserves szemrehányásokat tett a hozzá menekült bájos védencznek; úgy hogy mint hallom, e naptól fogva úgy éltek egymással mint férj és feleség: mindennap összeverekedvén. Néha Petray három nap sem mehetett ki a szobából, úgy összevolt karmolva a pofája. Utoljára is a menyecske unta meg ezeket a mézes heteket e egy szép napon bucsut vett a kapufélfától s ott termett nálam.

Ráby mérgesen vágta vissza magát az ágyában s a fal felé fordult.

— Soh'se tessék hátat forditani olyan nagyon! Bucolicus poéma lesz ebből, nem fescennina. Én már akkor felhagytam mindenféle Gyöngyömmiskasággal. Kibuzogtam a régi haragot a vármegye ellen; hozzá fogtam a gazdaságom rendbe szedéséhez. a czimboráknak ki adtam a rendeletet, hogy többet ne járogassanak hozzám; ha kell nekik valami, hát izenjenek be, kiküldöm az erdőre: de én többet velük Gyöngyöm Miska nem leszek: mert én megakarok házasodni. A szomszéd torbágyi Grófnak volt egy gyönyörüséges kontesze: a vagyon a fi ágé, a leányok csak kiházasitást kapnak azért földes urnak is odaadják. Ugyannak pedig a Csajtay Gazsi barátom is udvarolt, s azt mondták, hogy tetszett is a fiu Eulalia grófnőnek. Egygyel több ok, hogy elvegyem. A szülőkkel már rendben voltam: az esküvőre ki volt tüzve a határ idő: akkor áld meg az Isten azzal a nagy szerencsével, hogy a szökevény szép menyecske hozzám menekül. — Ezt nevezem fölösleges áldásnak! — Nem csuklott az úr abban az időben? — Ej de sokat szidtam magamban! — Nem akarok én a X-ik parancsolat ellen vétetni. Nem kivánom én a felebarátom feleségét — mostan: tartotta volna kalitkában, ha elvette. — Ej de nagy bajt csinált nekem az odajövetelével. Én mingyárt az első órában igyekeztem vele megértetni; hogy e›észen solid ember lett belőlem. Láthatja, templomot épitetek a falumban. Megbántam büneimet, bőjtölök, vezeklek. Nem játszom többet a Gyöngyöm Miskát, a bandát is feloszlattam. Csakhogy hát az van benne, hogy a milyen könynyü az aszszonyfélét elbolonditani mikor elcsábitjuk, épen olyan nehéz elámitani mikor le akarjuk rázni a nyakunkrol. Gyanút fogott. Ha én császár volnék, a politzájt, perzekutorságot mind aszszonyokra biznám. Megtette, hogy a leveleimet is elfogdosta. Kegyelmes szent Isten! az volt aztán a tatárjárás, a mit velem elkövetett. Azt gondoltam, hogy szélylyel tép. Aztán boszút esküdött és otthagyott. Azt gondoltam, hogy már most észre tér s visszamegy az urához és kibékül vele.

Ráby a fogait csikorgatta.

— Tudom, hogy nem ment. Dehogy tért észre. Most kezdett el még csak igazán öregében bolondokat csinálni. Nem tudom én ki lehet az a Villám Pista? Nem hallotta az úr hirét?

— Ugyan hol hallottam volna, hiszen tiz hétig betegen feküdtem, mint egy darab fa.

— Magam is csak anynyit tudok, hogy az az én helyetesem. Mindenféle tekintetben. Annak a bandának a vezére, a mit én elcsaptam magamtól. Átkozott vakmerő ficzkó.

Azt kell hinnem, hogy ezzel kötötte magát össze a szép asszony. Van okom erre a hitre, mert egyszer csak az történik, hogy a mint az én kis menyasszonyom, a torbágyi comtesse az apjával együtt hozzám jönne háztűznézőbe; az erdőn körülfogják Villám Pista legényei; maga is ott volt a vezér; a grófot becsukják egy csősz házba s ott tartják három napig sült szalonnán: a comtesset meg elviszik szépen az én vetélytársamhoz, a Csajtay Gazsihoz, s férhez adják hozzá: velem már csak levélben tudatják, hogy a menyasszonyom Csajtay Gazsiné lett.

Ráby Mátyás a paplan alatt elkezdett kaczagni. Mintha az ördögök csiklandozták volna a talpát. Jól esett neki, hogy egyszer valahára mást is bolonddá tettek már. Hogy utolérte a bűne az átkozott vetélytárst! Még Gyöngyöm Miskának sem elég lenni. Még ő fölötte is van villám: ha nem is az égben; legalább az erdőben. Hahaha!

— Bizony Isten, van oka az úrnak kaczagni; szólt Karcsatáji, eloltva a csonkig leégett gyertyát, s levetve magát az ágyába. Aztán tovább beszélgetett a sötétben. — Ez a két szép fekete szem az én életemet is mind kiforgatta a sarkából. Nem volt elég, hogy Gyöngyöm Miskát csinált belőlem, még ide is behozott. Igy kaczagott rajtam az egész vármegye, de még igyebben! S az ilyen kaczagás megőrjiti az embert, Másodszor kellett azt megérnem. Az első kaczagás, a mivel a vármegyeházában elvaditottak, még csak az emberiség ellen lázitott fel; de ez a második már az istenség ellen. — A Villám Pistán nem állhattam boszut. Hol keressem én azt? Az bizonyosan tolvajnév, mint a Gyöngyöm Miska, s kétféle alakot tart, a miben az erdőn, meg a városban mutogatja magát. Az erdőn sem kereshetem fel; mert a banda már az övé; ő lövet meg engem, ha rátörök, s még megszolgálja a fejemre kitett ezer aranyat, ha a keze ügyébe kerülök. — Olyan boszúra gondoltam hát, a mi a nevetőket megint az én részemre hajtsa. — Volt a portámon egy jókedvü barát: valamikor karmelita; de hogy a császár kitette a kámzsáját a klastromából, hát csak ugy éldegélt nálam »Deo gratias«-ból. Igen fáin czimbora volt: minden bolondot lehetett vele csinálni. Frater Paphnutius volt a neve. Hát én azt a tréfát gondoltam ki, hogy egy napon nagy lakodalomra hivtam össze a vidéki czimboraságot. Senki sem tudta, hogy ki lesz az összeesketendő pár, csak annyi volt kihiresztelve, hogy a Gazsi, meg az Eulalia kelnek egybe. Van én nekem ilyen név nélküli cselédem elég: a ki csak akkor kap nevet, mikor familia lesz belőle. Frater Paphnutius lesz az esketŏ pap. Ez maga sem sejtette a tréfát. Csak akkor tudta meg, mikor előtte állt az összeadandó pár: a legszebb pej ménló, meg sárga kancza a ménesemből, vőlegénynek, menyasszonynak felkoszorúzva. Ez a Gazsi: ez az Eulalia! — A barát megijedt: elakart szaladni. — — Debacchált, hogy ez szentségtörés lesz. De én azzal fenyegettem, hogy a vizbe dobatom, s szörnyen félt a viztől: akár pohárban volt az, akár mosdótálban. Egy kis crapulája is volt — még tegnapról. Nolens volens rájuk adta az áldást egész ceremoniával. Ez a tréfa tökéletesen sikerült. A kapott tromfra az egész torbágyi grófi családnak az uj vővel együtt ki kellett vándorolni az országból: itt nem volt maradásuk többé; hanem héj megütöttem én is a bokámat — híresen! Az érsek nem vette tréfára a dolgot. Sacrilégiumért perbe idéztetett, s a kit hét vármegye pandúrja el nem tudott fogni, a maga bolondsága úgy lépre keritett, hogy most itt búsulhatok két esztendeig, a mit rám diktált a királyi tábla, s héj de sok fejkötőt vehetnék annak az árán, a mibe az került, hogy a vasat elengedjék.

E szóknál kifujta az öblös pipából a fenéken maradt izzó dohánysziporkát, a mi a sötétben valami ördögi világitást adott az arczának.

— Már most hát mondja meg az ur, Ráby uram, hogy kettőnk közül melyikünknek van nagyobb oka a másikat czifrára eláldani?

Nem várta meg a választ; hauem rákezdte rögtön. Tiz perczig félbeszakitás nélkül tudott körmönfont kanyaru mondatokat eregetni a szájából. Mikor elvégezte, a fol felé fordult s rögtön elkezdett horkolni.

Ráby Mátyás pedig végig gondolt a mondottakon; elkisérve azt a csábitó szép alakot mindenféle kalandos viszontagságai közé. Álmában folytatta ez őrült jeleneteket tovább. S mikor felébredt, nem tudta, hogy mi volt belőle az álom, mi volt a való?

Harminczharmadik fejezet.

(Folytataasa ees variatiója az wizontagsaagocnac).

Ráby Mátyás hat hetet töltött már a börtönben, s az alatt módjában volt összehasonlításokat tenni, hogy a scolopendrumok és a patkányok-e a kellemetlenebb lakótársak egy tömlőczben, vagy az ilyen három szobatárs? Éjszaka soha sem alhatott el addig, a mig azok el nem dülöngéltek, mert csillagot rugattak vele: a mi abból áll, hogy az alvó szobatársnak a lába ujjai közé papirost csiptetnek, s azt meggyujtják.

Ez alatt még csak azt sem kérdezték tőle, hogy meddig szándékozik itt maradni? Mindennap kétszer, délelőtt, délután, levezették sétálni a vármegyeház udvarára, a hol minden protestatiója daczára folyvást egy hajdú kisérte kivont karddal.

Lehetetlen volt a császárhoz irnia tömlöczéből. A rabló gyilkosok között megtehette azt, azokban volt character, hogy a rabtársukat el ne árulják, még inkább kezére adtak mindent; de ettül a három szobatárstul félnie kellett. Ezek bizonyosan elárulták volna. Aztán nem ment ki a fejéből, a mit a helytartósági elnök mondott, hogy fogságát a császár közbenjárása csak rosszabbá teszi, ha pedig nyugodtan várja be ügyének lefolyását s védi magát az ország törvényei szerint, akkor türhető állapota lehet.

Hiszen védte volna is már magát, csak vádolták volna; de azzal még mindig késtek. Tudhatta eleve, hogy három bünnel vádolhatják: az egyik a »calumniator consiliariorum« (a tanácsosok rágalmazója), — ennek büntetése f e j v é t e l; — a másik a »portator causarum« (a peres ügyeknek az országon kivül hordója): ezé csak fogság. Az első bebizonyitható az ő elfogott levelei által, a mikben a főhivatalnokok ellen igen súlyos vádakat emelt a császár előtt. Hanem a halálos itéletnek elébb a császár elé kell kerülni helybenhagyás végett, s előre látható, hogy ha az uralkodó azt fogja olvasni, hogy az ő, épen e vizsgálat végett kiküldött, meghatalmazottját, azért mert megbizatásában hiven eljárt, le akarják nyakazni, ehez beleegyezését nem adja; de még talán megis haragszik. A második vétke is bebizonyitható: de azért legfeljebb fogságot kaphat, s ha azt leülte, kiszabadul. Keresni kellett tehát az alapot a harmadikra. Ez volna a »nobilis cum rusticis tumultuans.« (A parasztokkal együtt zavargó nemes). Ehez azonban elébb adatokat kell gyüjteni.

Egyszer csak Kalabusz uramra megint nagyon ráért az imádkozás. Megtartóztatta száját a boritaltól s nem bánta akár milyen csunyául danolt mellette a két másik rabúr mindenféle bolond nótákat, ő csak feltérdepelt az ágyába, s összetette a kezeit és mondta erősen. Feltünhetett, hogy egy imádságot különösen elmondott ötször-hatszor egymásután: a bünbánó és tettét töredelmesen megsirató bünös imáját. — Azt a furcsát is tette, hogy mikor Ráby egyedül ült az asztalnál ebédelve, szolgai készséggel igyekezett neki felszolgálni, a tányérját megtörölgette, a poharába vizet töltött, s addig settenkedett körülötte nagyokat fohászkodva, mig szerét tehette, hogy orozva kezet csókoljon neki. »Mi lelte Kalabusz uram!« A kegyes férfiu aztán erre szemeit égfelé forgatva rebegé bánatos hangon: »Ugy-e megbocsát nekem Ráby ur?« — Ráby azt hitte, hogy az ember csendesen meg van háborodva; s azt felelte neki: »megbocsátok Kalabusz uram.« — Néha, mikor Karcsatáji ráerötetett egy pohár bort a kegyes emberre, akkor is Rábyhoz fordult az elébb: »megbocsát Ráby ur? S csak a biztositás után merte azt felhajtani.

Hátbiz ezt az lelte, hogy egy napon levitette őt magához Petray úr (a ki most a tiszti ügyészi állomást foglalta el) s eléje adva Ráby Mátyásnak a császárhoz irt és elfogott levelét, meg egy másik fogalmazványt, ráparancsolt, hogy ezt az iratot Ráby kézvonásait utánozva másolja le, s annak a nevét is jól eltalálva irja alá.

Az az irat pedig egy nyilt lázadásra felhivás volt a szentendrei és izbeghi néphez.

Az elitélt hamisitó végezte a rábizott kötelességet. Hasonló tettért ugyanaz, a ki most megbizta vele, itélt rá egykor öt esztendei fogságot.

Ez nyomta aztán olyan súlyosan a szegény Kalabusz lelkét. De hát a szegény rabnak tenni kell, a mit a fiscális, meg táblabiró urak parancsolnak. Ez mégis könnyebb munka, mintha vizet hordatnának vele.

Ezt a levelet azután elküldé Petray Péter Zabváry praefectus úrhoz, hogy szerezzen a szentendrei, meg izbeghi jobbágyok között vagy ötven hatvan tanút, a kik bizonyitsák, hogy ezt a lázitó levelet csakugyan ő hozzájuk irta Ráby Mátyás, s ők azt annak idejében olvasták és ezennel feljelentik.

A levél a legjobb helyen volt, Ráby legdühösebb ellenségének, Zabvárynak a zsebében. Paprika Péter uramék majd összeszerzik ahoz a megkivántató tanúkat.

Igy hát Rab Rábynak jól meg volt vetve az ágya.

És igy bizonynyal ki is törték volna a nyakát ezzel a stratagemával, ha nem lett volna neki egy jó embere, Leányváry postamester, a ki a maga furfangos eszével az egész gonosz hálóvetést összekúszálá vala.

Mint postamesternek az ő kezén ment keresztül minden levél, a mit Zabváry praefectus irt másnak s ő neki mások. Jegyzőkönyveiből kiveheté, hogy úgy Szent-Mihály nap táján más esztendőkben sok helyről érkeztek, jól lepecsételt pénzes zsacskóktul kisért,levelek a praefectushoz. Az irásról a boritékon mind tudta, hogy kiktől jönnek azok. Előkelő hivatalos urak voltak azok, kik a praefectusnak tőkepénzekkel tartoztak, s ilyenkor küldték meg a kamatot, mikor maguk is kapták a haszonbért a jószágaikból. Ez évben semmi zsacskó nem jött, csak a puszta levelek. Ezekre azután rögtön Zabváry levelei repültek vissza az illető czimekre. És ismételve repültek rővid időközökben.

Ezekből a következő combinatióra jött az öreg úr.

»Mikor a notáriust megütötte a guta, Zabváry azt kiabálta: de addig ne halj meg, a mig a ládámat vissza nem adod! Ezt többen hallották. A notárius vagyonának összeirásánál Zabváry maga nagy buzgósággal igyekezett megtalálni minden zugban egy elrejtett ládikót, a miről reversalisa volt a megboldogulttól. Mi lehetett volna abban egyéb, mint azok a kötelezvények, a miket a vizsgáló bizottság előtt jónak látott elrejteni? Erre a következtetésére pedig mások is rájöhettek. Nevezetesen maguk az adós urak. Azok megsejtették, hogy a kötelezvényeik mind elmentek valamerre a limbusba s most pénz helyett a felmondást küldik a hitelezőnek. Kifizetik neki a tőkét, ha előadja a kötelezvényüket.«

Ezért olyan savanyu és keserü az ábrázatja a praefectus úrnak!

O maga szokta felhozni a postára a leveleket, a miket sürgetőleg ir a tekintetes jó barátoknak: nehogy a postalegény elsikkassza utközben. Most is egy egész csomagot hozott. A fölött aztán sokáig eltanakodott a postamesterrel, hogy hogyan biztosabb a levél megérkezése; ha az ember frankirozza, vagy ha nem frankirozza? Az első esetben az történhetik meg, hogy a szentendrei posta eldugja a frankót, s befűt a levéllel; a másodikban ellenben, hogy az addressátus nem fizeti ki a frankót, s akkor a zsámbéki postás fűt be a levéllel. Valahogy csak megalkudtak.

Akkor aztán a praefectus úr, hogy kellemessé tegye magát a postamester előtt, előhozta neki az unokaöcscsét.

— Hát arról a szegény sógorról mit hallott a nemzetes úr? Szegény nyomorult Ráby Mátyás, de nagyon sajnálom a jámbort. Bizony a véremet adnám érte, ha kiszabadithatnám!

Már akkor a zsebében volt az áruló hamisitvány.

— Hát biz az szegény nagy nyomoruságban van; monda a postamester. De hát az ő hibája, a saját magáé. Könnyen kiszabadithatná magát, csak vallaná meg, a mit az urak odafenn ki akarnak tudni tőle.

— S ugyan mit akarnak belőle kicsikarni azok az urak? kérdezé ártatlan fejcsóválással Zabváry ur: szemeit égnek meregetve.

— Hát én — gondolom, hogy mit? Bizonyosan nem tudom. Mert én nem beszélhetek vele. Csak úgy mások mondják.

— Talán csak nem azt, hogy a népet akarta volna fellázitani! szörnyedt fel Zabváry úr, egész méltatlankodással taszitva el magától Leányváry urat, mintha emberestül együtt elakarná utasitani ezt a rémséges gondolatot.

Az a nagy bajusz megállhatta, hogy legkisebb mozgása által se árulja el azt a furfangot, a mit eltakargat.

— Nem épen ez az a dolog: — dörmögé a bajusz alol Leányváry úr; — a mit ki akarnak facsarni belőle: ez csak az inquisitionalis hüvelykszoritó. Más az, a mit ki akarnak belőle

venni. Hiszen tetszik tudni, hogy Matyi öcsém az utolsó napokban a szegény megboldogult esperes úrral együtt volt. Attól megtudta, hogy hol van a titkos bejárat ahoz a pinczebolthoz, a melyben a nagy láda rejtőzködik. Ebben a nagy ládában pedig vagyon, a sok élére vert kész pénzen kivűl a főfő uraknak mindenféle kötelezvénye. Már most is hagynám magamat gyötretni. Azt mondanám: itt van, vegyétek fel. De hát ez az én öcsém olyan bolond, hogy inkább sót hágy vágatni a hátán. Azt mondja, hogy ő ezt a titkot másnak meg nem mondja, mint épen csak a község előljáróságának; mert azé az a kincs és minden egyéb!«

A praefectus arcza e mesemondás alatt csupa

ha erre rászabaditaná őket a Matyi öcsém, azok egyszerre megkapnák, a mire nekik szükségük van s nem kellene senkivel osztályt csinálniok. Azért azon mesterkednek, hogy Rab Rábyt addig mortificálják, kinozzák, boszantsák, mig az utoljára kinjában, meg halálfélelmében megváltja magát ezzel a titokkal. Hát én ha neki volnék: nem

izzó tűzláng lett; a szemei majd kiugrottak:

— Azt mondja! orditá el magát, végét sem várva a mesének. Derék ember! Becsületes ember! Ő tudja, hol van a kincsünk? A község kincse! S nem akarja megmondani másnak, csak minekünk! De ezt az embert nem hagyjuk elveszni! Kiszabaditjuk! Ne szóljon senkinek, nemzetes úr!

Magam leszek az, a ki Ráby Mátyást hihozom a börtönbül! Csak nem kell senkinek szólni! Én sem szólok, az úr se szóljon! Nyomába vagyok a gyalázatos praktikának! De fel fogom őket csufolni! — Szegény derék becsületes Ráby sógor! Csak látszik, hogy ki a characteres ember? No ebbül hát meg, hogy ő a községnek az igazi jóakarója. Elhatároztatott, unisono, hogy Ráby Mátyás kiszabaditására a község minden eszközt mozgásba hozzon, s rögtön egy deputatio küldessék fel a császárhoz, az ő ügyében remonstrálni, a nép között pedig kihirdettessék, hogy senki Rab Ráby

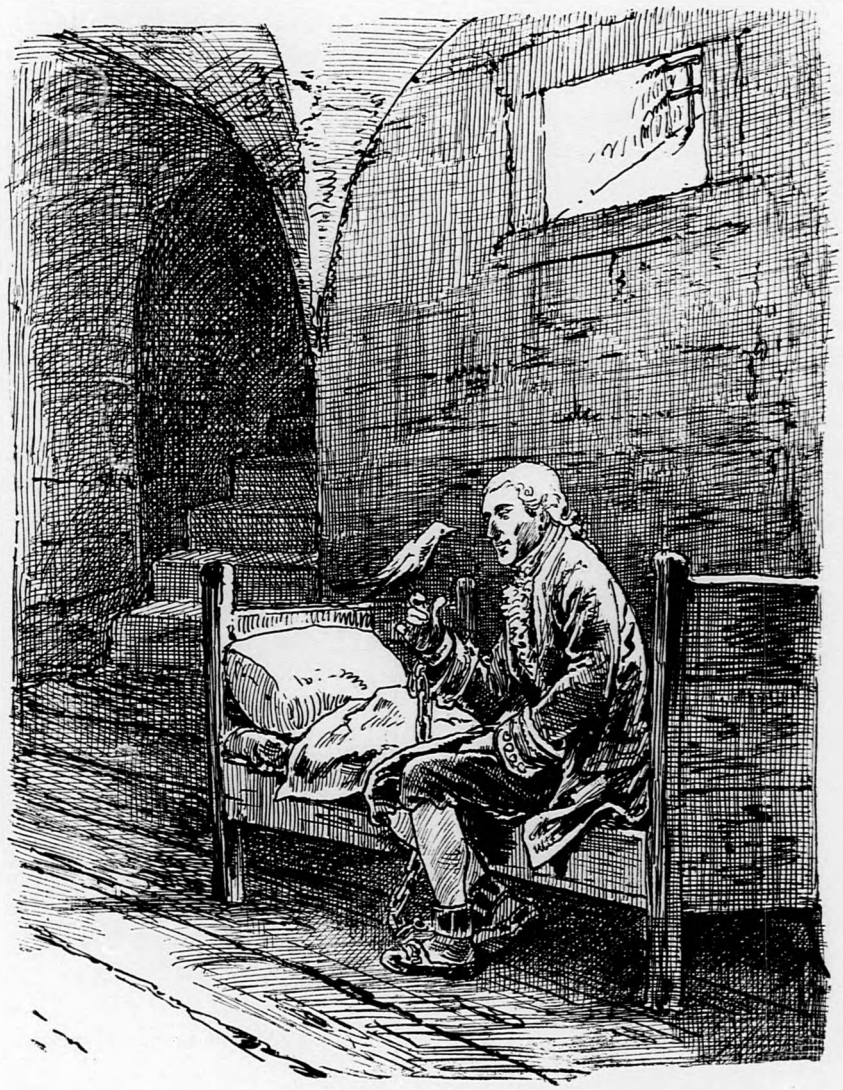

nagy dolog lesz!

Az is lett. — Zabváry úr szaladt rögtön biró uramhoz; összehitták az esküdt tanácsot: praefectus úr előadta nekik a titkot, a mit véletlenül megtudott. Hát rögtön nem volt olyan kedves ember több a világon, mint Ráby Mátyás! Most ismerték ellen legkissebb tanubizonyságot letenni ne bátorkodják; addig is pedig, a mig kiszabadulna, az előljáróság felhatalmaztassék őt a börtönében minden szükségessel ellátni s a kinn levő jó barátjaival leendő összeköttetését minden áron rendszeresiteni.

Ilyen csodát mivelt annak a nagybajuszu embernek a furfangos ötlete.

Praefectus úr pár napig engedte forrni a mustot; akkor aztán visszaküldte Petray úrnak a Ráby hamis lázitó levelét, azzal a megjegyzéssel, hogy nem akar arról itt tudni senki. Nem mulasztá el a lélektani magyarázatot is hozzá csatolni. Igy van az a népnél. A mikor azt hitték, hogy Ráby a császár kegyencze, és hatalmas áruló, akkor készek voltak őt megfesziteni; de a mint azt látják, hogy Ráby martyrrá lett, az ellenkezőre fordultak, s most már készek a vérüket ontani érte.

Van is benne valami. Ilyen a nép. Egyik nap »hosiannah!«, másik nap »feszítsd meg!«. Mikor aztán meg van feszitve, akkor megint »Kyrie eleizon!«

Petray úr és consortesei még nem is sejtették, hogy honnan fáznak? Egy új próbát tettek. Kirándultak három hintóval, ugyanannyi hajdúval Szentendrére, abbul a czélbul, hogy Ráby Mátyás iratait, a miket elfogatása után a község irattárába tettek le, elhozzák.

Hanem furcsa tapasztalatra jutottak.

A tegnapelőtti jó czimborák ma a községháza előtt csoportosultak össze, s az urakat még csak be sem bocsátották a községházába.

Petray megkisértette hatalmas deklamatori talentumát értékesiteni; de keservesen tapasztalá, hogy a parasztok között még nagyobb szónokok is vannak, mint ő. Mikor aztán végre gorombáskodni kezdett, azok visszagorombáskodtak, s a midőn vesztére a kardjára talált csapni, azok meg a furkos botjaik után nyultak, úgy hogy utoljára örülhetett a három hintó, hogy épkézláb kijuthatott a veszedelmes községből.

Mind Rab Ráby embere volt az már.

E kudarczot vallott kisérlet után az urak katonai erővel tértek vissza s ötvenet a lármásabb gazdák közül összefogdostatva, felvitték Pestre s ott lánczra veretve, tömlöczbe vetették.

Onnan azután a keserves tömlöczbül egyenkint felhordatva őket, kemény vallatás alá vették valamennyit. A vallatottat négy hajdú fogta körül, a kivont kardjának a hegyét a testének szegezve. De nem vallott az egy sem Rab Ráby ellen semmit. Meg is ütlegelték őket, még sem vallottak.

És Rab Ráby ott az első emeleten semmit sem tudott arról, hogy mi történik odalent a földszinten?

Harmincznegyedik fejezet.

(Egi seregeeli madaarnac, ees egi kiss egeernec az tevrteenete).

A szentendrei deputatio felment szerencsésen a császárhoz, előadta a maga dolgát, meg a Rábyét, most már egyesitve mind a kettőt minden megtörtént hiba és visszaélés természetesen a rögtöni halállal kimúlt notáriusra háritatott: a többiek mind derék, igazságban járó emberek voltak.

A császár rögtön kemény parancsolatokat küldött mind a helytartósági elnöknek, mind a kerületi biztosnak, meghagyva erősen, hogy Ráby Mátyás azonnal szabadon bocsátassék, s a sérelmes sikkasztási ügy az ő vádja alapján befejeztessék.

A helytartóssági elnök ezt a parancsot is oda tette az olvasatlan iratok fiókjába.

A kerületi biztos azonban sietett engedelmesen válaszolni, hogy a legmagasabb parancsnak azonnal elég fog tétetni, csak még a vármegye tudósitása váratik be.

Ebben a császár aztán megnyúgodott. Mert nem tudta, hogy mit tesz vármegyei nyelven ez a szó, hogy »csak még«?

Legelébb is azt tette, hogy a mint e parancs az alispánnal közölve lett, rögtön jöttek a Ráb Rábyért és kihozták a börtönéből, de nem azért, hogy szabadon bocsássák, hanem hogy rálakatolják a kezére, meg a lábára a láncot: mert úgy illik az, mikor a rabot vallatni viszik.

Ekkor volt az első vallatási próbája.

A törvényszék előtt, a kerületi biztos jelenlétében, kezdték el keresztül kasul faggatni fogdosó kérdésekkel. A mi csak népzavargás volt az országban, arról mind meg kellett neki felelni, hogy mit tud róla? Négy óra hosszat gyötörték: az alatt majd leszédült már egy álló helyéből. A ráhalmozott vádaknak fele is elég lett volna, hogy négyfelé vágatásra itéljék.

Akkor aztán visszaküldték a börtönbe.

A megszokott szobája felé támolygott, hanem az ajtóban Janosics uram megragadta a karját s visszarántotta.

— Ohó! Rab uram. Nem oda Buda! A vasban járó rabnak másutt a helye. (Igaz! A »tekintetes úr« nem szereti a más lánczcsörgését hallgatni.)

S azzal bevezette őt egy másik mellékszobába, melynek vasajtaja volt, hármas lakatra s az ablakain keresztvas és sodronyháló. Abban nem is volt más, csak egy hárságy fekvésre: se asztal, se szék. A könyveit sem hozták át ide.

Délután volt az idő: még nem ebédelt. De a megszokott, gyöngéd kezek készitette étek sem várt itt rá: sőt még a nemes uraknak rendelt rabétel sem. A porkoláb nyomában egy hajdu jött egy nagy kőkorsóval, meg egy darab fekete kenyérrel.

— Itt van Rab úr! tessék traktálozni! enyelgett durva tréfálózással a hajdu, a mivel a porkolábot is megnevetteté. Hanem mikor a korsót letette Ráby mellé a földre, azt súgta a fülébe: »a korsó feneke lejár.«

Azzal magára hagyták, s rázárták hármas lakattal az ajtót.

Most azután teljesült a kivánsága: megszabadult a három boszantó szobatárstól. Egyedül lehetett. — S nem bántotta volna az egyedül lét, csak a könyveit el ne vették volna. Igy csak saját gondolatjai jöttek vele társul, s azok rosz mulattatók. Kalabusz imádkozása, Garabós káromkodása, Karcsatáji hahotája elnémult s a rákövetkező csendet a feltámadó indulatok elviselhetlen hangja kezdé betölteni.

Haraggal volt eltelve az egész világ iránt, a mit nem tud megmozditani a helyéből; de legjobban haragudott saját nyomorult testére, mért fázik, mért éhezik, mért reszket a haláltól, mért fájnak a lánczai? mért nem tud úgy daczolni, mint a lelke?

Eszébe jutott, hogy ennek a silány izom és csont alkotmánynak táplálékot is kell adni, hogy megbirja terhét; azt sem tudta, hogy mit eszik. Fekete kenyér volt: de lehetett volna az akár torta, az sem tett volna különbséget. Mikor aztán a korsót felvette, hogy nagyot igyék rá, akkor űtődött csak meg azon a szón, a mit a hajdu a fülébe sùgott: » a korsó feneke lejár.« — Irgette, forgatta, mindenfelé próbálgatta, mig egyszer csakugyan kitalálta, hogy annak a korsónak a fenekét le lehet srófolni. Az egy furfangosan készitett cserépedény; a minek a rejtekében talál egy üvegcse tintát, tollat és papirt s nem alaptalan gondoskodásbul egy pár szeletke szalámit — Mindezekhez egy kis czédula volt mellékelve, eltorzitott irással:

»Ne féljen semmit. A császár mindenről értesült. Barátjai nem hagyjákel. Tudósitsa ujból a császárt.

Nem félt már az egyedül léttől. Ah a kisértetek hatalma megszünik ott, a hol toll, tinta és papir van! A leirt gondolat jó barát.

Hozzáfogott a megirásához mind annak, a mi vele elfogatása óta történt, s mikor készen volt az irat, ismét visszatett mindent abba a rejtekbe, a mit a korsó kettős feneke képezett.

A két darab szalámi is jól esett a testének.

De mindenek felett jól esett az a tudat, hogy nincs magára hagyva, hogy vannak jó barátai és fenn van tartva az összeköttetése a külvilággal. Bár azon hiába törte a fejét, hogy kik lehetnek azok a jó barátok. Azoknak hatalmasabb embereknek kell már lenni, mint ez a gyönge gyermek odafenn. — a kinek a nevét rosz szive megsúgta.

Másnap reggel a porkoláb visszajött, ugyanazzal a hajduval.

— Hát megszámlálta e az éjjel a gerendákat a rab úr? tréfálózék a hajdú.

Mert a hol az ember először aluszik, ha megszámlálja a gerendákat, a mit akkor álmodni fog, az beteljesül.

Azzal kivitte a korsót.

Délben megint visszahozta a kenyérilletménynyel együtt.

— Ma szalonna is jár a kenyér mellé, minthogy húsevő nap van! Monda a hajdú. A minek a porkoláb nagyon nevetett.

Mert hogy szalonnának nevezik népnyelven azt a rugacsos degetes részét a roszul kelt kenyérnek, a mi a külső héjához tapadt.

A rabokkal enyelegni szokás, — a kik már vasban vannak.

Ráby alig várta, hogy magára maradjon s ismét megvizsgálhassa a korsó rejtekét.

Ismét ott találta az iró szereit, s a postai nyugtát a leveléről, melyet extrakurirral küldtek fel a császárhoz. Az ő barátainak tehát gazdag embereknek kell lenni.

Hirtelen elrejtett mindent, mert tömlöcze felé léptek közelitettek.

A börtönajtó szokatlan időben felnyilt, s belépett rajta három férfi: Laskóy, a substitutus, a ki pörében elnökölt a Sedrián, Petray a főfiskus és Margari az új szentendrei szolgabiró. Az utóbbi hozta a vádlevelet Rab Rábynak.

Rab Ráby büszkén utasitotta azt vissza.

— Nem önök a vádlók, hanem én vagyok az! Az én dolgom a vádlevelet önöknek átadni, nem az önöké én nekem. Nem fogadom el azt.

— Vigyázzon az úr magára! rivallt rá Laskóy. Gondolja meg a következését a rejectiónak! Ha nem acceptálja a criminalis citatoriát, a sedria convincálni fogja az urat in contumaciam fejvesztésre!

— No hát convincáljon, ha mer!

— Veszett dühös ember ez! El kell neki fogadni a vádlevelet!

De Ráby eldugta a két kezét a hóna alá: nem lehetett a markába tenni.

Akkor aztán azt mondta Laskóy úr:

— Dobja neki oda a lába elé, szolgabiró úr, s aztán adja ki róla az attestatumot.

A szolgabiró megtette.

— No hát arról is adja ki az úr az attestatumot, hogy én meg kirúgtam azt az ajtón.

És Ráby is megtette, a mit mondott.

E hallatlan vakmerőségre aztán a három úr hangos fenyegetődzések között eltávozott.

Kis idő mulva bejött a börtönbe a porkoláb.

— No iszen nem adnék az úrnak a fejéért egy fületlen pitykét. Most ül össze a törvényszék kimondani az itéletet. Már oda is izentek a hóhérhoz, hogy holnapra legyen készen. Statarium van ám — s annak az itélete nem megy töl a császárhoz.

Ez a szó szeget ütött Rábynak a fejébe. Az biz igaz, hogy a rögtönitélő bíróság itéletét végrehajthatják, mielőtt legfelsőbb helyről közbeszólhatnának: mehet aztán akkor a hóna alá fogott fejével a császárhoz panaszra. Egész éjjel nyugtalanitotta ez a gondolat. Az erős lélek hasztalan beszéli ennek a nyomorú idegtömegnek: »ugyan mit reszketsz? ugyan mit sajnálsz ezen a keserü életen? Nem el kell-e alunni mindennap? Hát egyszer úgy elalunni, hogy fel ne ébredj többet? — Hasztalan, hasztalan a bölcsesség: az otromba sártömeg fél annak a közeledtétől, a ki őt visszabocsátja a maga édes anyjához a földhöz: úgy szeretne még együtt maradni a maga égi részével, a kire nézve ő csak börtön.

A másnap úgy találta, hogy még el sem aludt.

Korán hajnalban sürü férfi léptek közeledtek börtöne felé, s a felnyitott vasajtón egész csoport mindenféle alak jött be hozzá: alispán, szolgabiró, megyei orvos, porkoláb, hajdúk, idegen arczok: a mik között egyben a pesti hóhért vélte felismerni.

Szédülni kezdett, a világ keringett vele. Alig hallotta, hogy mit beszélnek hozzá.

Az az ember, a kit a hóhérnak nézett, elkezdett nekivetközni, felgyürni az ingujjait a karjain.

Azt hitte, hogy titokban akarják kivégezni.

A félelmes ember kikiáltott a segédei után, hogy hozzák már a szerszámait.

Ráby felfohászkodott az égre s összetette a kezeit a keblén.

Ekkor aztán az egész társaság elkezdett rajta kaczagni. A mester szerszámai, a miket behoztak, voltak a csákány, a malteres dézsa, meg a csapó-kanál. Nem hóhér volt az, hanem kőműves, a kit azért hoztak, hogy Rab Rábynak az utcza felöli ablakát egészen befalazza, aztán egy csatorna számára lyukat vágjon a boltozatban. Egészen elzárták a külvilágtól. Most már nem kapott a börtöne egyéb világosságot, mint az ajtó fölötti kis ablakon át, a mi az udvarra nyilt, s vasrácscsal és sodronynyal volt elzárva.

Ekkor aztán hozzá fogtak a szabályszerű ostromlásához a cernirozott várnak.

A »csak még« annyit tett, hogy e naptól kezdve mindennap levitték Rab Rábyt a kihallgatási szobába vallatásra. Éjfélekig elvallatták: ugyanazokat a kérdéseket téve föl eléje összevissza, hogy zavarba, vagy ellenmondásokba hozzák. A vádpontok száma először csak husz volt, azután lett negyven, majd felnőtt hatvanra, végre megállapodott nyolczvanon.

S ez igy tartott négy hétig szakadatlanul: s a »csak még«-nek még sem volt vége.

Nem lehetett Rab Rábyra semmit kisütni.

Hanem ezek kinterhes napok voltak.

Egyszer az a megszokott hajdu, a rab úr mulattatására egy madarat hozott a börtönébe: egy beszélő seregélyt.

A kis állat rögtön azon kezdte, hogy a Ráby kezére repült, s az újja hegyét mepcsipve a csőrével, azt kérdé tőle: »Matyi bácsi, mit csinál?

A kemény embernek kicsordult a könynye erre a szóra. Pedig hisz az nem emberi szó volt: csak egy madárnak a betanitott fecsegése; a ki nem tudja, hogy mit beszél.

Oda értette az ajkait a madárnak a fejéjéhez s engedte az arczát annak a repeső szárnyaival veregettetni. Óh milyen drága kincset kapott ebben!

Nem volt már egyedül. Nem volt kénytelen azt a szózatokkal teljes némaságot hallgatni egész nap: volt egy beszélő társa. Volt a kivel játszék: maga is egész gyermek lett mellette. Odaültette az újjára, tanitotta fütyülni; drága neveket utána mondani, s a közben elfelejtette azt a nehéz vaskarikát ott a kézcsuklóján.

Még meg is nevetteté ez a madár. Mikor a porkoláb belépett a börtönébe a »Hanzi« mindjárt készen volt a megszólitással: »du Spitzbub!« — De hát ki haragudnék meg egy madárkára ezért?

Egy este azután, mikor ismét visszahozta Rab Rábyt a vallatásbul a porkoláb, szokás szerint fütyülve lépett be a börtönbe, a mire a Hanzi a maga füttyszavával szokott visszafelelni: most nem adott neszt magáról.

Ráby kereste a madarat az egész szobában: hisz nem volt ott hová elbujni. Végre megtalálta, a fejénél fogva felakasztva az ablak vasrostélyán.

A szegény kis kedvencznek is ki kellett szenvedni azért, hogy a Rab Rábyt szerette.

Óh ha egész atyafiságát ott látta volna holtan maga előtt, nem fájt volna úgy a szive, mint ezért a holt madárért.

Hát még ennek sem tudtak irgalmazni?

Óh milyen roszak az emberek!

Janosics uram nevetett rajta.

— Nem mondja már az a csunya madár többet azt, hogy »du Spitzbub!« *)

Rábynak nem a maga fájdalma fájt jobban, mint inkább az a gondolat, hogy ha megtudja ezt a szomorú esetet a kis tollas beszélgetőtársnak egykori gazdasszonya, milyen nagy könnyhullatása lesz ezeknek a szép kék szemeknek. Arra kérte Janosics uramat, hogy tartsa ezt az esetet titokban, hogy meg ne tudják odafenn a főjegyzőék.

No ugyan jó gondolat a torturázott rabtól a hóhérlegénynek megmondani, hogy hol ne nyúljon hozzá a tüzes harapó fogóval, mert ott jobban fáj, mint másutt! Persze hogy ez egyenesen felvitte a holt madarat Mariskához. Hadd legyen mit elmesélni róla holnap Rab Rábynak.

Mariska leányasszony azonban jól nevelt gyermek volt. Mindig azt hallotta az apjától, hogy állatot megsiratni vétek. Azért nem is indult neki a pityergésnek, mikor kedvencz madárkáját megdermedve hozták eléje: rábizta azt a Böskére, hogy temesse el a kertben. Egyszer-egyszer ugyan vonaglottak az ajkai, a mint kedvenczét lábra akarta állitani, s az megint csak félrehajtá a fejét: de csak erőt vett magán: az ilyen kék szemeken mindjárt meglátszik a sirás. Az apa észrevenné, hogy könnyezett, tudakozódnék az oka után, megkellene mondani az igazat, azért azután — nem — nem szidná meg: azt ő nem szokta: — de összehúzná a szemöldökeit s úgy nézne rá: s lehet e valami iszontatóbb büntetés egy szegény kis leányra nézve, mint mikor az apja ilyen összehúzott szemöldökkel néz reá és nem szól semmit? — Azért vissza kell parancsolni a könnyeket.

*) Lásd a 273. lapon. Ráby önéletirásában.

Hanem a szegény Rab Ráby már most megint egyedül maradt! Nagyobb ez annál. Mariska nem gondolkozott soká. Volt még egy kedves madara, egy czinege: azt adta oda kalitkástul a porkolábnak, hogy vigye le rögtön Rab Rábynak; de ne mondja ám, hogy ő küldi; tegyen úgy, mintha megsajnálta volna s a saját czinegéjét hozná oda neki vigasztalásul.

Mintha nem kitalálta volna az igazat Rab Ráby azonnal. De kitalálta bizony.

S a mint a porkoláb visszajött hozzá a czinegével s azt a kalitkában letette az ágyára, valamit hazudott hozzá, s aztán magára hagyta; hát akkor, a ki látta volna Rab Rábyt, azt hihette volna, hogy bálvány imádóvá lett, mert csak lerogyott a térdeire s kezeit összekulcsolva, odaborult az elé a kalitka elé és zokogott keservesen.

. . . . . Azt a kis czinegét aztán még jobban megszerette, mint a seregélyt.

Egy napon, mikor ismét a vallatásból visszahozták a tömlöczébe, a kedves czinkét is ott találta halva, a kalitja fenekén. Annak meg mérgezett legyeket adtak, hogy elveszítsék.

Ekkor aztán azt mondta, hogy ne hozzanak neki több madarat. ne legyen körülötte semmi élő teremtés, a mit megszeressen.

Azonban hát még is akadt szomorú lakhelyének egy önkénytes lakótársa, Bolond kis állat. a ki maga jó szántábul vállalkozik örökös fogságra. Egy kis egér.

Eleinte csak félve ütötte ki a fejét az egérlyukból s ovatosan szaladt végig a fal mellett. Azután, hogy észrevette, hogy a lakótárs kenyérmorzsákat hinteget el az utjában, azokat hirtelen felszedegette. Látta, hogy többet is adnak és jó szivvel. Azután megtanult kérni. Közelebb sompolygott hozzá. Egész a lábáig. Látta, hogy nem tapossa el az óriás. Felfutott a térdére. A fogolytárs a tenyerében nyujtá eléje a kenyérmorzsákat; a kis egérszív oroszláni bátorsággal indult a kisérletnek: a nagy koloszsz tenyerébe sikamlott; s aztán két hátulsó lábára állva, a két első tenyerébe fogta a kenyérdarabkát, úgy majszolta azt, hosszú bajuszát tánczoltatva, s parányi fekete szemeivel a pártfogó óriás arczát vizsgálva.

S ez az arcz nem volt már szép. Feldúlva a szenvedés által, borotválatlan bajusza szakálla boczéros bozótkint lepte be megnyúlt vonásait. Haja sem volt se befonva, se puderezve, még csak fésülve sem: kúszáltan lógott a szemei elé. És a kis egérnek még is volt bizodalma hozzá.

Később egész nap ott játszott körüle. Felszaladt a földrül a vállára s mikor lefeküdt, összevisszaszaladgált, pajkos tánczot követve el a takaró pokróczán; bebujt az öltönye újjába s ott aludt: ha hitta, czinczogásával felelt rá, s mintha tudná, hogy mi fáj neki, mikor szemeit lehunyta, neki állt annak a bilincsnek a kezén s elkezte azt a finom fogaival rágni. Utóbb egészen odaköltözött hozzá, az ágya szegletébe s csak olyankor szaladt az odujába haza, mikor az ajtó nyikorgást hallotta. Nem is mulasztá el Rab Ráby kegyes oktatásokat adni neki, hogy ne legyen bizalma más emberekhez, mert azok mind — macskák!

Azt mondja maga Rab Ráby az önéletirásában: »annyira hozzám szokott ez a kis állatocska, hogy azt hittem, nem is tudnék már nála nélkül élni.«

Egyszer aztán ezt az örömét is megsokallták. A késő estei vallatás után hazatérve, hitta a szokásos sziszegéssel az egérkéjét; de az nem jött elő. Sok keresés után megtalálta azt egy szögletben, felpuffadva. Az egérlyukba valaki patkánymérget dugott. Ezt is elpusztitották.

Keserü a kifakadás, a mivel Rab Ráby ezt az utolsó megölt kedvenczét elbucsuztatja. Az olyan embert, a ki ezt eltudta követni, hasonlitja ahoz a lényhez, a kiről a theologusok azt állitják, hogy minden ok nélkül is roszat mivel: azért, mert gyönyörüségét találja a gonosztettben.

Harminczötödik fejezet.

(Bolondnaal bolondabb dolgoc tevrteennec az fevldevnn, miket ember ki nem gondolhatna, ha emberenn megh nem esstec volna.)

Mikor már nyolczvanra felszaporodtak a vádpontok Rab Ráby ellen, akkor egy nap azt mondá a vizsgáló birónak.

»Én már össze vagyok törve, testem lelkem belefáradt. Visszavonom a vádamat; úgy sem vezet az az elnyomott nép felszabaditására, csak még nagyobb elnyomásra.«

Hanem erre azt felelte neki a vizsgáló biró, hogy:

— Ez most már nem lehet; a feladás a császár előtt történt: a vádló tartozik azt fenntartani. Ha a feladott kincs megtaláltatik, annak egy harmadrésze a feladóé; de ha hamis volt a feladás, akkor a feladó a fejét veszíti el. Tehát bizonyitsa be!

— Bizonyitsak? Innen a börtönbül? Meglánczolt kézzel? Mikor a bünvádat megerősitő irataim már mind az ellenségeim kezében vannak. Mikor a szentendrei városházát nem rég éjjel feltörték, az archivumot kirabolták, s bizonyitványaimat mind elvitték.

— Hogy tudja ezt az úr! kérdé a biró elbámulva.

— Tudom! A rablók neveit is tudom. Azt is, hogy a szolgabiró vezetése alatt törtek oda be.

— Ez a vallomása az úrnak a legsúlyosabb vád ellene! Az úr folyvást tilos összeköttetést tart fenn a külső világgal.

— Ez arra mutat, hogy az egész világ nekem ad igazat.

— Kik az úrnak a czinkos társai, a kik e levelezést elősegitik?

— Senki, és mindenki. A puszta falak, a levegő, a vasajtó, a lánczaim, a porkolábom, az őreim, mindenki szövetségesem.

— No hát majd szükebbre fogjuk vonni az úrnak a lánczait, hogy ne mozoghasson olyan sokat!

— Hasztalan. Lánczaim kinyúlnak a börtönbül, s elérnek a trón lábáig; minden csörrenésüket meghallja az, a ki önöknek ura és bírája s itt lesz nemsokára Pesten, hogy itéljen fölöttünk. Rettegjen az, a ki bünös. Nem engem illet a rettegés.

A vizsgáló biró a sarkaival toporzékolt dühében. Ez az ember mindenről értesitve van. Már azt is tudja, hogy a császár tábort huz össze Pest alatt s hadiszemlére maga le fog jönni a nyáron személyesen, s hogy a szentendrei és izbeghi jobbágyok tömeges aláirásokkal ostromolják az uralkodót Rab Ráby szabadon bocsátásáért s az őt fogvatartó megyei hatóság elleni vizsgálatért. — Hasztalan változtatják az őreit, hasztalan bizzák a felügyelést magára a porkolábra; hasztalan zárják el minden emberi érintkezés elől: ez folyvást levelez ki a börtönbül, és kapja a leveleket kivülről. Azt nem tudták kitalálni, hogy a kettős fenekü korsóval maga hordja a porkoláb, tudtán kivül, a levelezést ki és be. Ott künn a korsót a mely hajdú megtölti vizzel, az bele csempészi a levelet, s a porkoláb nem tud róla semmit.

Végig verették valamennyi hajdút, a ki csak gyanuba vehető volt. Azok nem nagyon bánták, mert a hány ütleget kaptak, valami jól tevő kéz ügyanannyi arany flastromot ragasztott reájuk; s ez, ha jól felvesszük, nem is rosz kereset.

Mikor a császár augusztusban (már ez a második esztendő augustusa volt) lejött a pesti táborba, Rábynak a hozzáküldött leveléből bámulva értesült, hogy megbizottja még most is a tömlöczben van. Azonnal maga elé hivatta a helytartósági elnököt s legnagyobb haragját tudatva vele, megparancsolá neki, hogy Ráby Mátyást azonnal bocsátassa szabadon, különben őt is és az egész tisztikart elüzi a hivatalából.

Ezt a parancsot már nem lehetett felbontatlan ad acta tenni.

Ő excellentiája mingyárt ott a császár jelenlétében kénytelen volt kiadni a helytartósági parancsot a kerületi biztosnak, hogy Rab Ráby menten szabadon bocsátassék.

»Bihásznan?«

A parancs peremptorius volt. Annak haladék nélkül engedelmeskedni kellett.

Azon az éjszakán Rab Rábynak a tömlöczajtaja alatt egy levelet dugott be valaki, a miben ez állt:

»Legyen készen az éjjel. Jó barátai érte jönnek. A porkolábot megkötözik, elveszik tőle a kulcsokat. Ráby urat kiszabaditják.«

Jól van, jól! monda magában Ráby. Ez az ajtó alatt bedugott levél nem a jó barátaimtól jön, mert azok tudják a levelezés módját. Ezt az ellenségeim küldik. A császár bizonyosan megparancsolta már nekik, hogy szabadon bocsás-

sanak, s most ezek azt szeretnék, ha erőszakkal szökném meg a börtönbül:

Azt tette ezzel a levéllel, hogy átadta a porkolábnak.

Ugy de ez megint egy új inquisitióra adott alkalmat. Hisz ez egy valóságos nagy komplott! Az állami közbiztonság ellen tervezett forradalom. De már ezért megint itt kell tartani Rab Rábyt, hogy vallja ki, kik lehetnek azok a veszedelmes rablók, a kik a vármegyeházát az ország fővárosában erőszakkal megakarják rohanni?

Késő őszig eltartott a vallatáa ezen új merénylet fölött.

Persze a császárnak egyébre volt ekkor gondja. Beütött a szerencsétlen török háború, kudarczos kezdetével: az uralkodó maga is lenn volt a táborban s elég veszedelmet kiállt.

Hanem azért még ott is rátaláltak Rab Ráby levelei a tömlöcz fenekéről.

Most már csak azt kérte ő felségétől, hogy ha már őt a börtönébül kiszabaditani nem tudja, legalább azt eszközölje ki legmagasabb befolyása által idefenn az uraknál, hogy számára a rendes rabtartásdijat, a naponkinti husz krajczárt rezolválják, mert a mostani hét krajczárért igen fekete kenyeret lehet kapni:

meg hogy a lánczait eresztenék egy kicsit hosszabbra.

Ennek a folyamodásnak aztán az lett a sikere, hogy a hét krajczárt leszállitották négy krajczárra, a miért már csak penészes száraz kenyeret lehet kapni: a lánczait pedig kiegészitték egy vas nyakörvrel, a mihez a kezei vasrudakkal voltak odaerősitve, hogy ne irhasson több levelet.

Ez alatt pedig Janosics uram mindig úgy tett, mintha sajnálkoznék rajta. — Majd meg ittasnak tettette magát s elesett a folyóson. Az őrt álló strázsa aztán bejött Rábyhoz, a porkolábtól elvett kulscokkal.

— No most Ráby úr, frissen nyissuk fel a lakatokat a békóin, aztán vegye magára a porkoláb ruháit, aztán »usgye fóre!«

Ráby azt mondta, hogy hagyjon neki békét: tudta, hogy ez csak kelepcze.

Eljött a tél is. Kemény hideg idő volt. S

az ő börtönét nem fütötték. És ő rajta csak a nyári ruhái voltak: azok is szakadoztak már. Még sem akarta megfogadni az egyre megújitott ajánlatokat, hogy megszöktetik. Tudta, hogy az ellenségeitől jönnek azok.

Egy napon a vallató birónak azt felelte a kérdésére:

— Én nem tudok beszélni; mert meg vagyok fagyva.

— Hát nem fűtik a szobáját?

— Azt önök jobban tudják.

Erre a kegyelmes úr behivatta a porkolábot s kegyetlenül meghagyta neki, hogy ezentúl a Rab Ráby tömlöcze naponkint háromszor befűttessék.

No aztán befűtötték neki a szobáját úgy, hogy az olyan lett, mint a sütőkemencze. Rakták abban a tüzet éjjel nappal, hogy a kályhája szétrepedezett, s éjszaka úgy világitottak az izzó cseréptáblák, mint a pokol kapuja. hogy a nyomorult ember kénytelen volt a földre lefeküdni a fulasztó hőség miatt s a homlokát a hideg falhoz támasztani.

Még ezzel sem tudták rávenni, hogy a szándékosan bezáratlan hagyott tömlöczajtón át megszökjék.

Nem! Neki diadallal és felemelt homlokkal kell innen kivonulni. És pedig úgy, hogy utána az üldözői következzenek e szoba lakosaiul.

Csak azért sem!

Egy deczemberi napon aztán azzal az örvendetes hirrel jött be hozzá Janosics uram, hogy nagy kegyelem érte a rab urat. A lánczok mind levetetnek a testéről. Sőt még annál is nagyobb gráczia gyakoroltatik irányában: mert a mit olyan régóta nélkülözött, megadatik neki: megborotválkozhatik.

Ez igazán a legnagyobb kin az olyan embernek, a ki ehez hozzá volt szokva. Mintha kicserélték volna, mikor azt a szőrbozótot érzi az arczán berzenkedni. Nem is viselte azt abban az időben más, csak a rabok.

Soha sem érzett nagyobb hálát valaki iránt, mint a borbély iránt, a ki az arczát ismét beszappanozta! S úgy örült neki, mikor az újjai hegyével ismét végig simithatta az állát. A borbély tükröt is tarott eléje, hogy nézze meg benne magát.

— Olyan finom a bőre, mint egy kisasszonyé.

Persze: másfél esztendő óta nem sütötte azt a nap.

Ezen a napon türhető ételt is adtak neki, a mit már esztendő óta nem kapott: az ágyára új pokróczot adtak s a szobáját nem fütötték be olyan kegyetlenül. Legalább a következő éjjel jól alhatott.

Éjfél után volt az idő; a rab mély álmát a vasajtó zárainak zajos csörömpölése riasztá fel: a feltört ajtón besütött a tömlöczébe a tele holdvilag, s ő bátran azt hihette, hogy álmodik, olyan csodálatos volt az, a mit látott.

Czifra török öltözetbe bugyolált alakok lépkedtek be egymás után a szobájába, turbános főkkel; öveikben handzsárokkal és pisztolyokkal; némelyiknek szuronyos puskája és kardja is volt: és valamennyinek az arcza be volt vonva fekete fátyollal.

Ráby azt sem tudta, hogy micsoda nyelven szólitsa meg e fantomokat?

Az első közülök aztán először ráczul, majd meg magyarul szólt hozzá.

— Ne féljen semmit Ráby úr! Mink szentendrei jó barátjai vagyunk. Megvesztegettük a strázsákat. Elfoglaltuk a vármegyeházát. Kiszabaditjuk uraságodat keserves tömlöczéből.

— De én nem akarok innen erőszakkal kiszabadulni.

— Meg kell lenni! A császár parancsolta.

— Ejh, ha engem a császár akar innen kiszabaditani, az nem öltözteti az embereit török ruhába, nem küldi éjszaka, hanem fényes nappal.

— Itt a parancsolat. Itt van! A császár saját irása.

Azzal az álarczosok vezére egy iratot mutatott Rab Rábynak, a miben tizenkét pont folytában volt megparancsolva, hogy mi történjék a szentendrei ügyben, mind ez rácz nyelven volt irva: persze ez volt József császárnak a kedvencz nyelve, a min fogalmazni szokott.

Ráby protestált az elszöktetés ellen.

— Hagyjanak kendtek nekem békét. Én nem akarok elszökni. Távozzanak, vagy segitségért kiáltok.

Erre aztán handzsáraikat rántották s minden oldalról a Ráby mellének szegezték.

— Egy mukkanás se legyen, vagy rögtön halálfia lesz az úr.

E fenyegető megrohanásra a testben összetört rab ájulva rogyott össze.

Mire eszméletéhez tért, azt látta, hogy fel van öltöztetve — leánynak. Csinos kaczkiás rácz leányt csináltak belőle, pántlikába fontt hajjal, gyöngyös pártával, himzett köténynyel: a nyakán üvegggyöngy sorokkal.

Ezért volt a tegnapi simára borotválkozás!

Rab Ráby könyörögni kezdett nekik: hogy ne tegyék szerencsétlenné, földönfutóvá; hagyjanak fel a merénylettel; hisz az üldöző katonaság rögtön utol fogja öket érni s mindnyájukat lekaszabolja: nem hajtottak rá! utoljára egy hórihorgas ficzkó felkapta az ölébe s kirohant vele a tömlöczbül, a többi nagy lármával utána. A megyeház lakóinak tisztán süketeknek kellett volna lenni, ha ezt a zajt nem hallották volna. S aztán végig az udvaron, teljes holdvilágnál; a kapu alatt, az őrszoba előtt, a hol huszonnégy megyei hajdú szokott alunni, s aztán ki az utczára, végig az egész városon, a nélkül, hogy valaki akadt volna, a ki megkérdené, hogy hová igyekezik az a huszonnégy török azzal az egy rácz leánynyal?

Valóságos farsangi komédia volt! Huszonnégy török martalócz, olyan fantasticus öltözetekben, a minőket a mostani ivadék már nem is látott ember hátán, nagy zajjal és kiabálással végig roboghatott a fél városon, a nélkül, hogy egy strázsa rákiáltott volna, hogy »ki népei vagytok?«

Pedig még akkor Pest városának kapuja is volt, a kecskeméti utcza végén, s az be volt zárva, azt még ki kellett nyitni. Az is megtörtént hiba nélkül. Jól be volt ez a komédia tanulva. Lehetővé tette ennek a képtelen alakos játéknak a kivitelét Pestnek akkori összevissza épült mivolta. A vármegyeház és a Károly kaszárnya között egy átjáró utczát elfoglaltak kertnek az irgalmas barátok, hanem azért annak a két ajtaján által s ki lehetett járni. Azután a város kaput őrző Schneider Rundellt a szabó czéhnek kellett volna őrizni, de az azt nem tette, valamint a Krautschneider Rundellt sem igen strázsálták a káposztavágók. Innen pedig aztán kilehetett jutni az »alsó bajor« utczán egyenesen, azaz hogy görbén a Dunapartra.

Azután deczemberben már ki volt szedve a hajóhid, a jégzajlás elől. A helyett ideiglenesen a »repülő hid« volt beállitva. Minthogy jelenben ilyen csudát az egész Duna Tisza mentében nem találni már, hát csak leirom, hogy milyen volt az; nehogy valaki azt higyje, hogy a jövő század repülő gépeit akarom a publikummal még egyszer bevetetni. — Tehát volt egy nagy komp, akkora, mint a hajóhidnak egy szakasza; azt megkötötték egy karvastagságú kötéllel, azt a kötelet keresztül húzták hat egymás után következő ladikon, azok arra valók voltak, hogy a kötelet a viz felett tartsák, az utolsó ladiknál aztán a kötél egy nehéz horgonynyal a Duna fenekéhez volt erősitve, az »Apácza révnél«, a »Nyulak szigete« alatt. Ezen a kötélen repült aztán a hid az egyik parttul a másikig: perse evezővel hajtották. Éjszaka nem járt a repülő híd: a révészek olyankor aludtak. Ezen a napon azok is ébren voltak s ott ültek már a helyeiken. A rejtélyes muzulmánoknak csak le kellett telepedniök a prédájukkal a hidasban, azonnal megindult az.

Ráby reszketett, mint a kocsonya. Először is a hideg miatt. Hónapok óta nem volt kinn a szabad levegőn, most egyszerre a csipős deczemberi szellőre kihozták ebben a hangos menyasszony öltözetben, a mi ott nem takarta, a hol legjobban fázott. De még jobban didergett attól a gondolattól, hogy ha most őtet ezek az ismeretlen elszök tői beletalálják dobni a vizbe, soha sem tudja meg senki, hogy hová veszett el?

Azonban ezt nem tették vele. Szerencsésen átjutottak a tulsó partra. A repülő hid a csonka toronynál szokott kikötni. Ott vártak már a felnyergelt paripák, meg egy négy lovas szekér. Három szarácsi felkapott a szekérbe, Ráby Mátyást közbül ültetve, a többi a nyeregbe vetette magát s azzal vágtattak az óbudai úton elfelé.

Az egyik kisérőnek mégis volt annyi emberssége, hogy didergő utitársát betakargatta a saját bundájába.

A kocsi előre vágtatott, a lovasok utána. Ezek aztán lassankint elmaradoztak, mire Vö-

rösvárra ért a szekér, már akkor a lovas kiséret nem volt sehol.

Itt már Ráby egészen eszméletén kivül volt a testi szenvedés miatt. Elcsigázott idegei nem állották ki ezt a rohamos változatot. Ott le kellett őt venni a szekérről és ágyba fektetni.

A rég nélkülözött párnás ágyban aztán mélyen eltalált alunni. Késő reggel volt, mire felébredt.

A három kisérője közül már csak kettő voltt akkor mellette. Azok sem viseltek többé sem török jelmezt, sem álarczot. Tisztességes rácz polgároknak voltak öltözve, a maguk hétköznapi ábrázatjával, s megis mondták a neveiket Rábynak: Szentendrérül való közbirtokos társak.

De ő nem emlékezett sem az arczaikra, sem a neveikre. Lehet hogy az elméje gyöngült.

Ez a két férfi pedig igen emberségesen bánt vele. Vettek a számára meleg öltözetet; készittettek neki gyönge betegnek való ételt, s nagyon kérték, hogy meg ne erőtesse magát az utazásban, a kocsisnak is meghagyták, hogy csak csendesen hajtson, ne rázassa magát nagyon össze.

Ez a csendes utazás nem esett volna roszul a Ráby testének; hanem a lelke azon aggódott, hogy hátha üldözni találják s utolérik.

Az egyik kisérője, a ki magát Kurovicsnak nevezte, iparkodott őt megnyugtatni. A mig a vármegye a maga pandúrjait lóra ülteti, addig ők nagy egérutat nyerhetnek. Aztán nem tudja senki, hogy minő álruhában szöktették el? Azután a személyleirás után, a mit a pestiek szét fognak küldeni a currensben, soha senki rá nem talál. A felől ugyan nyugodtan szunnyadhat minden állomáson.

Ugy is történt. Ráby Mátyás naponkint nem utazott többet két állomásnál, úgy hogy nyolcz napig tartott az útja Pesttül Pozsonyig: minden útba eső vendéglőben megpihentek vele. Utitársai sertéskereskedőknek adták ki magukat, s ő az egyiknek a testvérhuga volt. A harmadik napon már találkoztak a lovas pandurokkal, a kik a tömlöczéből elszökött Rab Rábyt üldözték, beszéltek is velük; s elmondatták maguknak az egész historiát. Ráby Mátyás maga olvashatta minden vendéglő ivószobájában az utána küldött currenst, a mi ki ki volt szegezve a táblára, s meg tudhatta belőle, hogy ő micsoda nagy gonosztevő, lázadó, országcsaló; a kinek a fejére kétszáz arany dij van téve, ha élve elfogják. De nagy megnyugtatására a személyleirás még azt a portréját mutatta be, a mit a tömlöczben hagyott: borzas szakállú, csapzott hajú, sápadt szinü, szakadozott ócska selyem szárduthban, kopott bársony puliderben: beszél németül, francziául, diákul és magyarul. Ezt ugyan nem találták volna meg ebben a himzett ruhás rácz hajadon alakban, a kinek elővigyázatból még pirosra is ki van festve az arcza; s a ki nem értett más szót, mint a mit ráczul intéztek hozzá. Megesett, hogy néha egy födél alatt háltak az üldözőikkel.

Ráby kénytelen volt a két kisérőjét valóságosan jó barátjának tartani.

Harminczharmadik fejezet.

(Megismertetic az hiress haramia wezeer, Willaam Pista, hogi ki leegien?)

Csak egy állomás volt még hátra az osztrák határig, a hol azután a magyar vármegyék hatósági köre megszünt.

Ott valószinüleg, mint útlevélnélküli szökevényt le fogják tartoztatni Rábyt, mert erről az egyről elfelejtettek gondoskodni a kiszabaditói; hanem ebből nem származik nagyobb baj, mint hogy majd felkisérik Bécsbe, ott azután majd megismerteti magát.

Útközben a vendéglők utasai már beszélgettek róla, hogy a török ellen kiindult hadsereg már téli szállásaira vonult, hogy a császár visszatért Bécsbe, s új hadsereget húz össze, aztán az egész vezényletet átveszi majd az öreg Laudon.

Mind ebből Rábyt csak az érdekelte, hogy a császárt Bécsben fogja már találni. S most már kezdett gyöngén megalkudni a kételyeivel, hogy hát ha még is maga a császár eszközölte ezt az ő erőszakos kiszabaditását? Látta, hogy parancsszóval nem megy semmire. Nyilt katonai erőhatalommal nem akarta a nemzeti büszkeséget megsérteni, a minek messzekiható következései lehettek volna, épen most, a mikor külháborút viselt s ujonczokra és contributióra volt szüksége. Kezdte valószinünek hinni a képtelenséget, miután megtörtént.

Az utolsó éjszakára egy kis faluban háltak meg, mely még Pozsony vármegyében fekszik.

Ott is megtalálták már a vendéglőben a currenst a személy leirással, az ajtóra kiszegezve.

Szegény kis csárda volt biz az, Pozsony és Marburg között, a hova csak akkor szállt be vendég, ha zivatar kapta utban, vagy a kereke eltörött. Nem is igen jó hirben állt: beszéltek eltünt társzekeresekről, kiket itt öltek meg. A kocsmáros maga most is benn ül valahol Pozsonyvármegye vendégfogadójában, a hol nem ő mér, hanem neki mérnek. A kocsmárosné csak maga vezeti a gazdaságot s azt suttogják felőle, hogy cselédleányokat bolondit el, a kik formásak, hogy majd elszerzi jó conditioba: azokat aztán elviszik Triesztbe: soha sem hallja többé hirüket senki.

Nincs is egyéb hely a vendégek számára a nagy ivószobánál; ott zsuppalomra elfekhetik egymás széltében úr és paraszt, hajtsár, fuvaros, és olajkáros.

A nagy hosszú ivószobát egy szál faggyúgyertya világitja be, a mi a gerendárul lelóggó sodronyra van felakasztva bádog tartójában. A ki azt akarja, hogy jobban világitson, megnyálazza a két újját s elcsipi vele a hamvát.

A hosszú keresztlábú asztalnál ott ül legfelyül egy szentképáruló hanák, a ki hogy a dohányát kimélje, a kurta pipaszárának a megforditott végét fogta a szájába s azt szopogatja: a hosszú lóczán végig heveredve fekszik egy laxenburgi mészáros, a ki valószinüleg az éjjel ökröket akar átcsempészni a határon. Mellette, az asztalra tehenkedve falatozik egy hiencz fuvaros, érett túróval és fokhagymával büzölve tele a peripheriáját, a szegletben, a szalma közé

kuporodva, didereg egy tyukász, a kit a hideg lel, s a kiből a fogvaczogás minden szót olyan czifrára ráz ki, mintha czifralaskametélővel irták volna fel a betüit. A kocsmárosné, egy hajdani hires szépség, most pedig egy tenyerestalpas debella, maga hordja fel a bort a vendégeinek, egyéb azoknak nem kell. A pálinka még ez időben nem népszerü, azt csak úri lakomákon isszák, a paraszt csak csemegének ismeri s »ala maziának« hija.

Ezek közé telepedik le a két újonérkezett férfi, a leánynak öltözött Ráby Mátyással. Ő az egyedüli nőalak a vendégtársaságban.

Kellemetes egy társaság, a hol minden ember úgy tekinget a másikra, mintha attul félne, hogy az elvágja a torkát álmában, s alattomban azt tapogatja a köpönyege alatt, hogy jól fel van e csatolva a pénzestüszője? s keze ügyébe esik-e a pisztolya, meg a kése?

A csaplárné azt ajánlotta az új jövevényeknek, a kik paprikás csirkét, meg veres bort rendeltek, tehát jó módúaknak látszottak, hogy a leányasszonyt majd beviszi a maga szobájába hálni: minthogy olyan félős szegényke. De Ku-

rovics uram megköszönte szépen a szivességet, már csak a húga hadd maradjon ide kinn közöttük, mert nagyon korán tovább akarnak utazni. Ki is fizetett előre mindent.

A paprikás csirke nagy hamar elkészült, s ők hárman nekiültek és csendesen borozgattak mellette. Rábynak is bort kellett inni, mert a kútviz csak lovaknak való volt. Ettül aztán elálmosodott, lehúzta a feje: odaborult az asztalra, az arczát a két karjára fektetve.

De alig szunnyadhatott el, a mint újabb zaj keletkezett, Lódobaj, fegyverzörgés. A kocsmárosné azt mondá: »pandúrok érkeztek.«

Ráby meg sem döbbent már ezen. Komáromtul kezdve minden állomáson találkozott megyei pandurokkal, a kik az ő üldözésében fáradtak. Természetes hogy a tévesztett személyleirás előtt nem találhattak rá. Kurovics uramnak volt rá gondja, hogy minden reggel elindulás után simára leborotválja a hugocskája ábrázatját, s aztán a cserecsikával megint kifesse pirosra.

Ha már a komáromi és győri pandurok nem ismerték fel a szökevényt, a pozsonyiak sem fogják kitalálni.

A mint azonban az ajtón kivül a pandúrvezető hangját meghallá, nagyot dobbant a szive. Ez oly ismerős hang! Oly gyűlöletesen ismerős. A pesti tömlöcztartó hangja!

Hogy kerülne az ide? Pozsony vármegyébe? A pestmegyei hatóságnak itt semmi keresete nincsen. Egyik megye pandurjának az üldözött betyárt sem szabad tovább kergetni, ha az a »hármas halmon« átszökhetett a másik megye területére.

»Egy legény maradjon kinn a lovaknál; egy pedig jöjjön be velem!«

De hát nem lehet e hasonló rikácsoló felpaprikázott hangja más embernek is más vármegyében?

A félszemét félig felnyitva odalesett a nyiló ajtóra.

Hideg borzadály futott végig a testén.

Janosics várnagy volt a belépő. Ő a Pest megyei pandurok egyenruhájában, az utána jövő pedig a pozsonymegyeiben.

Kezében tartotta a karabélyát, s a kivontt kardja, szíjjra akasztva csüggött a kézcsuklóján.

Ráby még jobban elrejté az arczát karjai közé: a leányköntös dudorai segitettek azt eltakarni.

— No hát csülökre minden ember! Ki van a csárdában? Hadd nézzek a szeme közé! recsegett a perzekutor; a mire a jelenlevők mind igyekeztek előtte felállni, a míg szemlét tart fölöttük az egy szál gyertya pisla világánál. — Te sem kellesz! Te sem kellesz! Elmehetsz apádhoz! —

Hanem a mint a hosszú asztal tulsó végén Kurovics uramat megpillantá, egyszerre nagyot rikkantott.

— Utczu ne! Hát kend hol terem itt Kurovics gazda? Hová utazik ilyen télviz idején?

— Hát csak van én nekem mindig egy kis utam: felelt rá a megszólitott, egy cseppet sem zavarodva meg.

— De van e passus?

— Kell is az nekem! Nem megyek én át a grániczon. Csak idáig jöttem.

— Csak idáig? Hát mit hozott idáig?

— Lassabban beszéljünk: dörmögé Kurovics: s félszemmel az oldalán ülő leányalakra intett.

— Ahán! Értem. Szép leány onnan alulról. A csaplárosnénak hozta. Innen aztán viszik odább — Törökországba. Jó kereset biz az.

Ráby könnyebben kezdett lélekzeni.

— Hát van e jó török dohánya Kurovics gazda? szólt a várnagy úgy telepedve le a lóczára, hogy Ráby és Kurovics között szoritott helyet magának.

— Hogy ne volna? Tessék rágyujtani belőle.

Janosics uram megtöltötte a pipáját s a karabinját a térde közé fogva rágyujtott. A legelső füstöt aztán egyenesen odafújta a Ráby orra alá.

— Hát aztán szép e ez a leány? kérdé a fejtakarót felemelintve.

— Hagyjon neki békét, várnagy uram, elvan pilledve szegényke. Hadd alugyék.

— No hát alugyék! Hej csaplárné egy itczebort nekem, meg a panduromnak: a másiknak is odakinn! De jól alszik a szentem: még a kiabálásra sem ébred fel.

— Ugy van szokva. De hát kegyelmedet várnagy uram mi hordja erre? Nincs már itten Pest Pilis és Solt vármegye.

— Tudom én azt. De hát az urak odalenn elhibáztak valami dolgot s most azt nekem kell helyrehoznom. Egy hires veszedelmes nagy gonosztevő tört ki a mult héten Pest vármegye tömlöczéből: a nagy haramia vezér Ráby Mátyás. Az urak nagy sebten utána küldték a currenst, a nélkül hogy előbb tőlem is megkérdezték volna, hogy »wie viel ungrisch hat garas?« Hát perse hogy az ő személyleirásuk után soha senki se fogja el a dezertort; mert azt csak én tudom, hogy előtte való nap azt a tömlöczben megborotválták, s olyan sima képe lett neki, mint egy kisassszonynak.

— Ejnye, ejnye!

Rábynak hangosan kezdett dobogni a szive.

— Mikor aztán én megtudtam a baklövést, szaladtam fel a viczispánhoz: tekintetes uram! ezzel a currenssel soha sem fogják el a Rab Rábyt, mert az most olyan sima képü, hogy ha egy rokolyát felvesz, egy katrinczát hozzá, senki sem mondja meg, hogy nem oláh fáta. — No hát fiam Janosics, kapj lóra magad, itt a credentionalis, valamennyi vármegye adjon assistentiát melléd; üldözd, fogd el, ha ráismersz. Kétszáz arany üti a markodat, ha visszahozod.

— A bizony szép pénz: bizonyitá Kurovics uram. Magam is megérdemelném, ha megkaphatnám a szökevényt.

— Dejsz abból nem eszel komám; mert azt már csak én csipem el magam. — De hallja kend Kurovics gazda, nem kend szökteti az én Rab Rábymat épen, szép leány képében? Csak szeretném én ennek a fizimiskáját látni?

Rábyt az ájulás környékezte.

Kurovics kaczagott erre a szóra. Janosics pedig olyan erős füstöt fújt ismét Rábynak az arcza alá, hogy azt a köhögés és a tüszszögés erőtette tőle. Azon volt, hogy felugorjék, s elkiáltsa magát: »én vagyok az! mit üldöztök?«

Nagy nehezen elnyomta félelmét és köhögését. Ha felemeli az arczát, ez az ember rá fog ismerni.

Az a gondolata támadt, hogy ez az egész egy kicsinált komédia. Kisérői és üldözői mind egy követ fújnak. Igy vannak betanulva. Minthogy semmi vétket nem lehetett rá kisütni; erőszakkal megszöktették, futni hagyták, hogy az utolsó határállomáson, mint a macska az egérre, rátegyék a körmeiket s aztán diadallal visszavigyék birái elé, a kiknek most már lesz őt miért elitélni.

— No csak én szeretném ennek a leányzónak a képes felét megnézni. Mondá Janosics uram, s Ráby Mátyás egy jég hideg kezet érzett az arcza alá csúszni.

Azt hitte, hogy el van veszve.

— Nem néznél a szemem közé kis hugocskám? Tudok ám én ráczul!

S azzal fölemelte Ráby arczát a két karjáról s a szemeközé vigyorgott gonosz kárörömmel.

E pillanatban betör az ajtón a kinnhagyott pandur s elorditja magát:

— Itt vannak a Villám Pista!

Német is volt szegény: meg aztán a Villám Pista olyan sok volt neki, hogy büntelenül véthetett a singularis ellen.

No vége lett egyszerre az eddigi komédiának! Következett a másik.

De már ebben nem Janosics uram volt a hős. Dehogy volt. Ez a Villám Pista olyan jó hitelü firma lehetett, hogy csak a kimondására is perzekútor és pandurok eldobálták a karabinjaikat s hogy könnyebben futhassanak, a kardjaikat is lecsatolták s azzal ki az ablakon egymás után, a merre tágas a világ! A többi vendég had pedig, sót, hanák, hiencz és zsidó, ki a kéménybe fel, ki a pinczébe le; nem maradt ott más, csak a csaplárné, meg Ráby Mátyás a két kisérőjével.

— No iszen most jutottak már kendtek esőbül az eresz alá! vigasztalá őket a csaplárné. A Villám Pista gonoszabb száz pandúrnál. Lesz itt mingyárt mulatság a kendtek szép hugával.

Azoknak volt okuk nem nagyon félni.

Odakünn három négy lövés hangzott, az egyiket egy kis jajgatás is kisérte: Janosics uram hangja. Azután feltárult az ajtó, s belépett rajta Villám Pista, két czimborájától kisérve: kezében a kétcsövü puska, a minek még füstölgött a szája a lövéstől.

Gyönyörü nyalka ficzkó volt. Se bajusz se szakáll az arczán; csak a hegyke magatartás

hirdeti, hogy ő a »legény« a csárdában. Dolmány, nadrág csak úgy feszült a testén, mintha rá volna öntve, czifra szür a nyakában, makrapipa a szájában,a túri kalap a félszemére lecsapva.

— A pandúros árkangyalodat! kiálta csengő hangon a Villám Pista, odalökve a puskáját az asztalra. Ennek ugyan kifizettem a gázsiját. Tudom, hogy nem ül többet lóra! Szerencséje, hogy csak nyúlsrétre volt töltve a puskám.

Azzal körül nézett.

— No hát mi ez? Nincs több gyertya a háznál, csak ez az egy szál? Senki sem szereti itt a szépet? Héj pedig én ma itt mulatni akarok.

Azzal rákezdte dalolni a maga nótáját mély, érczteljes alt hangon:

»Kocsmárosné, gyújts világot!
Héj! van-e kökényszemű lyányod?
Héj! van-e kökényszemű lyányod?«

A csaplárné sietett tizenkét tartóban tizenkét gyertyát felhordani az asztalra.

A betyár folytatta a nótát:

»Ha nincs kökényszemű lyányod,
Héj! Alugyék ki a világod!
Héj! Alugyék ki a világod!«

Rábynak a két kisérője úgy állt eléje, hogy a köpönyegeikkel eltakarták őt a betyár elől.

Hanem a ravasz csaplárné felkapta a nótát s ő dalolta el az utolsó versét: letéve a nagy korsót az asztalra:

»Borom is van, söröm is van,
Héj! kökényszemű lányom is van!
Héj! kökényszemű lányom is van!«

S azzal a hamis szemével odakacsintott a Ráby felé.

S azzal megkapva Ráby kezét, kipenderité őt a szoba közepére, s átölelte a derekát s aztán egymás szemébe néztek.

S aztán megismerték egymást. A szép leány, az volt a férj; s a dali legény, az volt a feleség.

Ráby megtalálta a Fruzsinkáját, s a Fruzsinka a Rábyját.

A betyár észrevette, hogy a két férfi köpönyeg közül valami piros viganó kivirit, s azzal Kurovics uramat félkézzel félretaszitva maga elől, nagyot rikkantott örömében.

— Héj czuczám! volt-e már betyár szeretőd?

Minő viszonttalálkozás!

Hanem a betyár nem ereszté el az átölelt alakot. Odasúgott a fülébe:

— Tégy úgy, mintha menekülnél előlem, fuss ki az ajtón!

Ráby úgy tett. Fruzsinka utána.

Mikor odakünn voltak a sötétben, az asszony megragadta a férj kezét.

— Nincs idő a beszélgetésre. Nyomodban van az egész vármegye minden pandúrja. Menekülj. Itt az elfutott pandurok lovai. Ülj föl és vágtass lóhalálában, mig a határon túl nem érsz. Kisérőid majd utánad mennek; de ne higyj nekik, ne várdd be őket. Ne higyj senkinek! Még a szenteknek se, mert azok is megcsalnak!

És segített Rábynak felülni a lóra: magától nem tudott volna, úgy el volt gyöngülve.

A szive még jobban el volt gyöngülve. Sirt mint egy igazi leány.

A másik pedig szitkozódott, mint egy igazi férfi.

— Ne sirj! Nyomorult! Szégyeld magadat. Ne tekintgess rám vissza! Mit látsz rajtam? Nézz meg engem, s nézd meg magadat! Mivé tettél engemet is, magadat is! Szaladj! vissza ne nézz! S úgy vigyázz magadra, hogy vissza ne jöjj többet erre az Isten átkozta földre! Verjen meg az Isten, a mért ilyen nyomorulttá tettél engemet is, magadat is, a te átkozott népedért!

Hanem azért, hogy úgy elátkozta őt, a szürét odaterité a vállára, hogy meg ne hűtse magát a téli zuzmarázos éjszakában.

Ráby Mátyás akart valamit mondani; hanem a Villám Pista nagyot vágott az ostorával a lovára, hogy az elkezdett tova iramodni s aztán vitte magával a Rábyt a havas dombokon völgyeken keresztül, mig a csárdaajtóbul a kieresztett karikással folyást nagyokat kongatott utána — a Villám Pista . . . . .

Harminczhatodik fejezet.

(Nem tevrtenic megh minden mulattsaag neelkewl.)

Hát biz' azt senki sem hiszi, hogy ez egész szöktetési história nem elejétől végig kicsinált komédia volt. Úgy lett ez kifundálva, hogy a szökevény Ráby Mátyást hagyják szép csendesen futni nyolcz napig egész az ország határszéléig, ott azután a pozsonyvármegyei pandurok szépen elállják az útját, az utána kiküldött Joanosics felismeri az álruhában s ekkor aztán nagy hűhóval visszahozzák világ csúfjára, leányruhában a »prófétát.« Az a két kisérő is csak azért volt melléje adva, hogy valamerre ki netörjön a hajtásból az űzött vad, s a maga eszével valósággal el ne meneküljön.

Hanem a Villám Pista megjelenése az már nem tartozott a kicsinált komédiához s el is rontotta az egészet.

Ez a hajtóvadászat nem történt meg nagy lárma nélkül. Villám Pistának hirül hozták a kémei, hogy minden csárda tele van currensekkel, a mikben a tömlöczéből megszökött Ráby Mátyást kergetteti a vármegye.

Villám Pista akkor épen a Hanság bozótijai között ütött tanyát. Pompás jó tanya olyan ember számára, a ki az egész világgal haragban van, a ki saját magát is úgy meggyűlölte, hogy eldobta az asszonyruhát s férfi köntösbe bújt bele. A bolond fantasta asszony úgy akarta visszaadni a tromfot az elhagyott társaságnak, hogy »no ha ti kiraboljátok a szegény embereket s megosztoztok a pénzükön a nagy urakkal, hát én meg kirablom a nagy urakat, s megosztom a pénzüket a szegény emberekkel.« Megtanították rá, hogy ne szeressen, ne becsüljön senkit, ne higyjen senkinek, ne féljen semmitől, az életet pedig egy gombostű kevés annyira se becsülje. Az ilyen talentumnak aztán nagy jövendője van az hansági boztban. Sokra is vitte rövid idő alatt. Azt a bizonyos ezer aranyat levették a Gyöngyöm Miska fejéről s az övéretűzték ki.

Hát mikor hirül hozta a Villám Pistának egyik betyártársa a Ráby Mátyás üldözetését, azt mondta az asszony:

— De már ezt nem engedem! Hogy az én szegény uramat igy felcsúfolják. Szegény Mátyás, milyen jó fiu volt! Az Isten is egymásnak teremtett bennünket. Csak azt hibázta el, hogy nem én lettem a férfi, ő meg az asszony. Jertek fiuk, csináljunk egy tréfát a pozsonyi pandúroknak.

S felkerekedett heted magával: egy éjjel ott termett Pozsony vármegyében: a csapat meghúzta magát az erdőben, csak akkor tört elő, mikor egy pestvármegyei uniformist meglátott a czirkálók között. Azt azután megpuskázta, a hogy láttuk.

Villám Pista csak akkor tudta meg, hogy Ráby Mátyás minő álöltözetben szökik, mikor meglátta. Mint a villám, olyan gyors volt a terve is, a mit végrehajtott. De még nem volt meg-

szabaditva Ráby Mátyás. A pozsonymegyei pandurok mindenfelé czirkálnak: vagy azok fogják el, vagy megérkezik a Lajthához, s ott az osztrák határőrök kezébe kerül, a kik megismerik a lovának a zsabrákjára himzett betükből, hogy az pestvármegyei pandur tulajdona, s akkor kiadják őt a magyar panduroknak.

»Tágítsuk meg szegény kis uram számára ezt a szük világot!« mondá magához azután visszatért a csárdába.

Kaczagott, amint belépett.

— Ármányadta szilaj szüzecskéje! Kisiklott a kezemből, felugrott egy pandurlóra s úgy elvágtatott, hogy fittyel sem értem utól.

Kurovics uram nagyon megijedt erre a szóra.

— Micsoda? Elvágtatott? Szaladunk utána! A hugomnak! Gyere komám!

— Ugyan már hová szaladnátok? Mondá Villám Pista a lábával visszarúgva a szaladni készülőt. Mikor Villám Pista van a csárdában, nem szokás onnan akkor kimenni.

Aztán az a szokása volt beszélgetés közben, hogy mindegyik kezébe egy pisztolyt fogott, s mint az asszonyságok szoktak a legyezővel játszani, úgy irányozgatta ő annak a pisztolynak a lyukas végét annak a képe felé, a kivel diskurált.

— Hát beszélgetnénk előbb egy kicsit, szólt Villám Pista, kaczkiásan egyengetve magát a feszes ruhában, hisz még megse ismerkedtünk. Hát hogy hivnak, galambom?

— Kurovics Jakabnak.

— Kurovics Jakabnak? Hát van-e vagy egy rosz fogad?

— Miért tetszik kérdezni?

— Csak azért, mert látod: ennek a pisztolynak az a szokása, hogy ha valakinek rosz foga van, aztán hazudni talál, mikor nekem felel, hát ez a pisztoly magától elsül, s kilövi a rosz fogát.

— Jaj!

— Nem hinak téged Kurovics Jakabnak.

— Igen is: nem.

— Hanem Pityi Palkónak.

— Igen is úgy hinak.

— Hát azután miféle szerzet vagy?

— Disznókereskedő.

— Most mindjárt egy fogad bánja meg! Nem vagy te disznókereskedő!

— Igen is, nem vagyok az.

— Hanem pakulár vagy.

— Igen is, az vagyok.

— Ha pakulár vagy, akkor dudálni is tudsz.

— Nem tudok én, kérem alássan.

— Ejnye, most mindjárt elsül az a pisztoly! És a közben a hüvelyk ujjával a pisztoly sárkányát kattogatta.

— Igen is, tudok, kérem alássan, rebegé félelmében a megszoritott ember.

Most Villám Pista az egyik betyárnak intett.

— Add elő azt a dudát; hadd mulasson az ember egy kicsit kedvére.

Kurovics megszeppent, mikor látta, hogy az élő duda előkerül a szűr alul.

— Jaj, kérem alássan, nem tudok én ahoz!

— Dehogy nem tudsz. Ezt a kecskét itt a hónad alá fogod, s a könyököddel szorongatod, ezt a szopókát a szájadba veszed és belefújsz, ezt a lyukas fát meg a kezedbe kapod, s az újjaddal billegeted a lyukait! igy mint én ennek a pisztolynak a sárkányát ni.

A szegény nyavalyásnak mindent megkellett tenni, a hogy parancsolva volt.

— Hát tudod-e azt a szép nótát, hogy »eb fújja, kutya járja.«

— Dehogy tudom!

— Hogyne tudnád? csak billegtesd.

Ezalatt egyike a künn maradt betyároknak jött be csendesen az ajtón s azt dörmögé halkal Villám Pista fülébe:

— A pozsonyvármegyei pandurok jönnek nagy erővel. Jó lesz sietni.

Villám Pista vállvonva veté oda.

— Ejnye, hát itt hagyjam azért a mulatságot? Nem látod, hogy ezt a jámbor embert tanitom itten: dudálni. Ti négyen menjetek elébük s fogadjátok őket becsülettel; ha nem birtok velük, hátráljatok a fenyves felé: mi majd utólérünk. — No, tubiczám, hát megy-e már a nóta?

Menni kellett. A duda adta a hangot, olyat a milyet.

— Hiszen te nagyon szépen tudod már! No látod, most tanitottalak valamire, a mivel egész életedben megkeresheted a kenyeredet. — De hát tánczolni is kellene ezen a szép nótán. Hej te mástk, hogy is hinak?

— A hogy parancsolod, kegyelmes zsivány fejedelem! Rácz Palya, ha tetszik.

— Hát tudod-e a »rókatánczot?«

— Nem tudom én, kérem alássan.

— Dehogy nem tudod, állj ki csak ide a középre. Mingyárt megtudod, hogy tudod.

Azzal az egyik betyárnak a szűre ujjából lelóggó kurta nyelü baltáját leakasztva, azt a éle hegyével a két ujja közé fogta. S aztán odahajitá a Rácz Palya elé, oly ügyesen, hogy az épen az élével vágódótt bele a padlatba: mire a Rácz Palya olyat ugrott mind a két lábával egyszerre, hogy majd a mestergerendát ütötte a fejével.

— No látod, hogy tudod a rókatánczot! szólt szilaj jó kedvvel kaczagva Villám Pista, s megint felkapta a baltát, megint oda vágta azt a kedve ellenére tánczoltatott lábaihoz oly ügyesen, hogy mindig a hegyével állt meg.

Csupa nevetség volt az! Az egyik ember, a ki duzzadt pofával, kidülledt szemekkel fújja a kecskebőr dudát, a másik meg, a ki a lábához hajigált balta elől kétségbeesetten ugrál a magasba, együtt a halálfélelem a vigassággal. Hanem azért Villám Pista dévaj jó kedvében észre tudta venni a távolban hangzó lövéseket, s szemöldökével inte a két vele jött betyárnák, hogy menjenek ők is társaik segitségére.

De ö még azután is folytatta a mulatságot, hogy egy magára maradt Pedig a puska már a közelben ropogott.

A két dudáló és tánczoló embernek ekkor egyszerre egy gondolatja támadt. A mint a Villám Pista még egyszer le fog hajolni a padlóba vágott baltáért, egyszerre rárohanni, földre teperni s megkötözni.

Csakhogy a betyárnak mindig előbbre jár az esze fél lófejjel a pandurénál.

Villám Pista nem vette fel többet a baltát, hanem az utolsó hajitás után, felkapta a puskáját az asztalrol s kiugrott a nyitott ajtón. Ott állt a paripája, arra egyenesen a földről felpattant, s mikor aztán a nyeregben ült, szét tekintett: a pandurok ott csörtettek már a közelben, hollók, varjuk ott repkedtek a feje fölött, ekkor elkiáltá magát.

— No hollók! Ha pandur husra éheztetek, most jöjjetek: t á l a l o k!

Ez utolsó szóval még is elárulta asszony voltát.

Üzőbe vették amazok, de csak játszott velük. Jó telivér paripa volt alatta, Eszterházy méneséből: el is futhatott volna előlök. De szándéka volt egy kis puskázást támasztani: s bebevárta az üldözőit puskalövésnyire. Azok természetesen, a mint megtudták, hogy Villám Pista került eléjük, felhagytak Ráby Mátyás kergetésével, mert amannak ezer arany volt a fejére kitűzve, ennek meg csak kétszáz s a pandur is tanult algebrát.

Hisz azt akarta Villám Pista épen.

Aztán meg azt is, hogy a nagy lövöldözésre mind odafordul a figyelme a Lajtha tulsó partján strázsáló határvámőröknek: s az alattt Ráby Mátyás a befagyott folyó hátán észrevétlenül átjuthat az osztrák területre.

Ez által magát tette ki a legnagyobb veszélynek; mert a mig ő, mint a róka a vadászfaikát csalogatta szanaszét a pandúrokat, nem vette észre, hogy két pandúr a cserjésen keresztül a háta mögé került, s elvágta az útját a többi társaitól.

Csak akkor riadt fel, a mikor már előtörtek a bozótból s rárivaltak: »add meg magad!«

Villám Pista nagyot nevetett. »Kellene az ezer arany?« A két pisztolyát jobb- és balkezébe fogta: a lova kantárszárát a fogai közé. S mikor aztán közelébe értek, egymásután odalőtt mind a kettőnek. Nem a lovast vette czélba: mégis csak asszony volt ahoz! hanem a lovat. S bizony nem hiába lőtt az. Az egyik paripa egyszerre felágaskodott magasra, a fejét megrázva, s aztán lovagjával együtt hanyatvetette magát, a másik mén pedig megsántulva bukott térdére, a pandúrt keresztül dobva a fején. »Nesztek az ezer arany!«

Villám Pista, a két pisztolyt visszadugva az övébe, elkezdett a tenyereivel hangosan tapsolni, és kaczagni.

— Most már szaladhattok a kis uram után!

S mikor igy tapsolt és kaczagott, akkor tökéletes Fruzsinka volt!

A pandúrok felhagytak az üldözéssel, sürü köd takarta be a vidéket, a köd homályában, erdők bozótjában eltünt a csudálatos nő alakja, a mihez hasonlót megint csak az ős Hunnia pusztái termettek valaha. Ki tudja, hol és mi módon találkozunk vele még egyszer a világban?

— Nem. Úgy szeretem, mintha saját fiam volna.

— És még sem védelmezheti őt azok ellen, a kik bántják?

— Nem.

— De hát miért nem?

— Mert én is azoknak a pártján vagyok.

A leány bámulva tekinte fel rá:

— Az én kedves apám, — azoknak a pártján, a kik nem igaz emberek — és az ellen, a ki jó ember, a kit úgy szeret, mint a fiát. Hogy történhetik ez?

— Ez országos ügy, a miben nem mérnek emberi igazsággal

— De hát mi lehet ez az országos ügy, a miben nem kell emberi igazság szerint mérni?

— Szegény kis leány te! Hogyan akarad te ezt a te együgyü eszeddel felfogni, a mit annyi nagy bölcs férfiak, a kik a világ minden tudományával birnak, nem képesek megérteni?

A kis leány most már belemelegedett az ostromlásba s nem akart tőle tágítani.

— De hát, én Istenem! miért nem csinálnak az okos emberek olyan országos ügyet, hogy azt minden együgyü emberek, még a szegény parasztok és még a kis leányok is világosan megértsék. Hiszen ha azt nem sajnálják velünk, kicsiny népekkel, megértetni, hogy a menyországért bizony szenvedni kell, hát azt is csak megértethetnék, hogy a földi országért is mi okbul kell szenvednünk?

Tárhalmy elbámult a gyermeki ékesen szóláson. Egészen meglepte, megragadta az. A gyermek szavában az ős eredeti igazság nyilatkozott. Ez úgy van! Miért nem csinálnak a bölcs nagy emberek olyan országos ügyet, hogy azt a szegény kis parasztok, a szegény kis leányok is megértsék?

— Várj, hát, édes kis leányom, megpróbálom elmondani neked azt a nehéz dolgot úgy, hogy te is megértsd, miért van ez így, s miért nem lehet máskép?

Azzal leakasztott a falról egy vászonra ragasztott papirost, a mi alul fölyül keményfa pálczával volt megerősitve, azon a papiroson nem volt valami rajzolat, hanem mindenféle szinű festékkel irott görbegurba kanyargatások, közbe egy-egy tekergőző vonal, olyan mint egy kigyó, aztán meg hosszú szőrös hátu csikmákok, mint egy papmacska, szerteszét mindenfelé elszórva kisebb-nagyobb gömbök, punctumok, csillagok, a mik alá nevek voltak irva; ezt Tárhalmy odaterité Mariska elé az asztalra.

— Tudod kis leányom, hogy mi ez? Hiszen én tanitottalak meg rajta eligazodni.

— Ez Magyarország mappája.

— Az. — Ez a mi őseink országa, a mi hazánk, a mi egyetlen szülőföldünk. — Már most, ha azt mondaná neked valaki, hogy egyet oda kell neked adnod áldozatul, vagy azt az embert, a kit legjobban szeretsz ezen a világon, vagy azt az országot: vagy annak kell meghalni, vagy ennek kell letörültetni erről a laprul; válaszsz! Mit mondanál.

A leány egy ideig tanakodott magában: aztán odaveté magát apja keblére.

— Azt, hogy vigy el engemet is magaddal.

Mikor arrul az emberrül volt szó, a kit legjobban szeret a világon, hogy gondolhatott volna egyébre, mint az édes apjára?

— No hát — készebb volnál engemet is halva látni, meg magad is utánam jönni, mint kibékülni azzal a gondolattal, hogy ez a mappa ne legyen többet erre a papirosra rajzolva.

A leány a fejével bólintott.

— No látod: és vannak bölcs emberek, a kik nem akarják azt megérteni. A kik azt mondják, hogy mit bánja azt a földglobus, hogy az egyik plágájának némi darabját Magyarországnak hiják-e, vagy másnak? S a kik csodálkoznak rajta, hogy vannak emberek, a kiknek e nélkül a haza nélkül ez az egész planéta nem kell; a kikre nézve ez a paradicsom, a mit életökkel, halálukkal meg kell védelmezni! hogy ilyen emberek nagyon sokan vannak: együtt ugy hiják őket, hogy »nemzet«, hogy mikor az a nemzet szenved; akkor az egyes embernek nem lehet örülni; hogy mikor ez panaszra emeli fel a szavát, akkor senkinek a panasza e mellett meghallható nem lehet. — Gondold, mintha édes anyád volna ez a nagy haza, aztán ide jönne egy doktor, azt mondaná: öreg már, beteges már, vesze kedő természetü, zsémbes anya, nesze, add be neki ezt a medicinát, attul majd elmegy a másvilágra, aztán te is megszabadulsz tőle, meg a testvéreid is, megosztoztok az örökségén, ugyan

jó dolgotok lesz! Beadnád neki azt a medicinát?

— Eldugnám, a hol senki rá nem talál.

— Ezt teszszük mi. A mi császárunk igen jó ember. Szivébe az egész emberiség ügyét be tudja fogadni. Planumai a népek boldogitására vannak kifundálva. Hanem egyet nem akar megérteni. Ezt a mi kinzó gyermeki szeretetünket a mi szenvedő anyánk iránt! Valjon belenyugodtál volna-e te, ha azt mondtam volna: ejh a te anyád már régen beteg: elküldöm a háztól; hozok helyette neked egy angyalt mostohának.

— Nem! Nem. Egy angyalt sem cserébe.

— Pedig ő azt akarja tenni velünk. Tudatlan, hátramaradt nemzet vagyunk: ő más néppé, civilizált nemzetté akar bennünket átgyúrni erőhatalommal. Nem úgy tesz, mint elődei tettek, a kik el akartak bennünket ölni: ő fel akar bennünket támasztani; de egy idegen világban. Amazok ellen védelmezzük magunkat fegyverrel vérhullatással. De ez nem jön ellenünk erőszakkal, a minek kardot lehet eléje szegezni: hanem csak a hatalom parancsszavával. Mi védelem van ez ellen? Találd ki.

— Én? Hogy tudnám azt kitalálni.

— Gondolkozál csak rajta. Ha én te neked azt parancsolnám, hogy holnaptul kezdve a rokka helyett nekem pianofortén játszál, s a szolgálóid németül beszéljenek, itthon ne főzess; hanem majd hozatok én a traktírtol olyan ételt, a mit vajjal és nádmézzel főznek: ez a jó, mit felelnél rá?

— Azt, hogy nem tehetem, a mit nem tudok; s inkább fekete kenyeret eszem mint a traktir főztét.

— Ezt mondanád: pedig milyen engedelmességhez szokott gyönge kis leány vagy! Hát azt gondolod, hogy mi van, viharokban megedzett férfiak lágyabbak lehetünk? Mi is azt feleljük: »ezt nem tehetjük, ezt nem veszszük be!« És hasztalan küldözi ide a császár haragos parancsolatjait: nem hajtja azokat végre senki. Nincs egy tisztviselő az országban, a ki tovább adná, a mit ő megindit. Minden parancsszava egy süket pinczébe lekiáltott hang. Az összes tisztikar, a legfelsőtül a legalsóig egy ellenálló tömeget képez ellene: a mibe egy rést nem lehet neki törni. Az ősi alkotmányt védi minden ember, a mit ő elakar törülni. Szent koronánkat felvitette Bécsbe, országgyülésünket megszüntette, megyegyüléseinket betiltotta, földeinket felmérette, házainkat, nemességünket megszámláltatta, idegen nyelvet parancsolt ránk, ősi alkotmányunkat megtámadva, a mi nélkül ez a föld nem Magyarország többé. Mi pedig küzdünk mind az ellen!

Hiszen ezt mind nem bánta a szegény kis leány; azt ha az apa is teszi, bizonyosan nagyon helyesen van téve: ezt még igazolni sem szükséges ő előtte. A kis leány, ha az apja rákócziánus, a »libertás« pénzt hordja a nyakába akasztva, ha pedig az apja császárpárti, akkor a vállfüzőjére himezteti aranynyal a kétfejü sast, — hanem azt még mindig nem értette, hogy miért kell mindezekért a Ráby Mátyás kezének lábának vasba kerülni.

— Most mingyárt megértetem a kis leánynyal, a mit megakar tőlem tudni, folytatá az apa. Ennek a mi ősi alkotmányunknak van egy nagyon sebhető oldala: a nagyon elterjedt erkölcsi romlás a tisztviselői karban. Hajdanta, minden három évben ujra választották a megye rendei tisztviselőiket. A ki körülök rosz characterünek, tisztátlan kezünek, megvesztegethető birának bizonyult be, azt lecsapták, mást választottak helyébe. A császár megszüntette a restauratiót, s a meglevő tisztviselőket megtette életfogytig hivatalnokoknak. Ezzel minden megromlott népkinzó megörökült a székében. A megye közönsége többé nem mozdithatja el azt. De ezek az igazságtalan rosz emberek azért még is annak a táborunk a részét képezik, a mely az ősi alkotmány megvédelmezésére együtt tart, s az igaz jó hazafiaknak természetes szövetségesei, mind addig, a mig a császár az alkotmányt vissza nem állitja a mig uj választást nem enged. És mind addig hasztalan jelentik föl Bécsben a csaló, huzavonázó tisztviselők gyalázatos visszaéléseit, ide lenn mindenki ezeknek fogja pártját, s a császár által leküldött commissariusoknak vet gáncsot. Inkább ezeket a gonosztevőket fogadjuk el czimborákul, hogy sem kezet nyujtsunk az olyan legtisztább lelkü, legbecsületesebb ideálistáknak, mint a milyen Ráby Mátyás, a kik azt hiszik nemes felindulásukban, hogy a népet szabaditják fel öröklött nyomoru-

ságából, s nem tudják, hogy mit cselekesznek? Ezért kellett Ráby Mátyásnak enynyit szenvedni eddig: — ezért fog szenvedni még többet, ha rosz csillagai még egyszer ide vezetik!

— Még többet? szólt a leány elrémülve.

— Igen is, még többet: egész a keserü pohár kicsordultáig; mert most már az egész nemzet felgerjedt haragját találja magával szemközt. Ő ezt nem is tudja bizonynyal. Hisz a világ nagy eseményeitől el volt zárva hosszu ideig. Nem tudhatja azt, hogy a császár mit kezdett meg azóta? Egy nagy mértékü hadjáratot a török ellen, az oroszszal szövetkezve. Ismét egy nemes sugallatból eredő szerencsétlen elhatározás. Fel akarja szabaditani a török járom alul a keleti keresztyén népeket. S nem törődik azzal, hogy a magyar nemzet hamarább ki tud békülni az elnyomó ozmánnal, mint a felszabitó moszkovitával. Emlékezel rá, tavaly mikor azt kérdezted tőlem, mi okbul illuminálják az ablakokat egy éjszaka egész Pesten? akkor azt mondtam rá; nem értik azt a kis leányok. Most hát értsd meg. Annak az örömére illuminálták egész Magyarországon, hogy a török sereg győzött, hogy megverte a mi saját seregünket Karánsebesnél, a mi tulajdon fiainknak holttestei fölött ujjongott örömében a nemzet! és gyásznap volt idefenn minden diadalhir, a mi a törökök vereségével tért be hozzánk. Ebbül elképzelheted azt a véghetetlen elbusulást, a mi az egész országot felháboritja. Minden vármegyéből elszánt hangon irnak fel a császárhoz, protestálva és megtagadva az adót és subsidiumot. S most ő még uj contributiókat, uj rekruta-állitást akar elrendelni. Tüz láng ég a lábaink alatt. — Hanem erről Bécsben nem tudnak semmit. — Az olyan emberek, mint Ráby Mátyás, azt hiszik, hogy az emberiség ügyének, a népszabadságnak szolgálnak, s nem gondolják meg, hogy micsoda rettenetes állapotnak kell lenni abban az országban, a hol olyan emberek mint én, a ki Istennel mindig békében, az igazsággal mindig harmoniában éltem, egy társaságba állunk olyan emberekkel, a kiknek egész élete gonoszság és istentelenség volt, s a mig a rablóbandát, a ki gyilkol és fosztogat, mindenki futni hagyja, addig az olyan tiszta lelkü becsületes embert, minő Ráby Mátyás, mindenki lánczokkal keresi, hogy a legmélyebb börtönbe temesse!

Itt elhallgatott a főjegyző s végig sétált alá s fel a szobában.

Aztán hosszú szünet következett. A kis leánynak sok sok végig gondolni valója volt.

Egyszer aztán megállt előtte az apa.

— Megértetted e hát, hogy mi az az országos ügy, a miben nem azzal a mértékkel mérnek, a minek emberi igazsága neve?

A kis leány megragadta az atyja kezét.

— Óh édes apám. Szabad volna én nekem azt mind leirnom, a mit nekem elmondtál, s aztán elküldenem a Rábynak?

Tárhalmy elérzékenyülve suttogá.

— »Te teheted.«

S aztán, hogy könnyebben menjen a kis leánynak a nagy irás, ő maga vágott neki új kalamust hozzá.

Harminczkilenczedik fejezet.

(Mellbenn gonozvl iaarattatic egi bizonios ispion.)

A császár nem csak Ráby által, de a disticttualis commissarius részéről is figyelmeztetve volt arra, hogy az ő első hivatalnoka Magyarországon, a Helytartótanács elnöke gróf N..y az ő politikájának nem hive. Különben pedig olyan ember, a kit nem csak lehet amúgy könnyedén ide meg oda tenni. Mert a mig ez a férfiú áll az ország élén, addig onnan alulról sem lehet semmi erőszakos mozgalomnak megindulni. A kegyelmes úr a forradalmároknak is azt mondta, hogy »bihászman?« s ugy ült rajtuk, mint a kősó. — Csakhogy a felől a császár nem volt egészen bizonyos. — Valjon e nyakas ember, a ki az ő rendeleteit olvasatlanul rakja félre, nem vetemedik e valami összeesküvésre? — Hiszen Wallenstein története még nincs olyan messze: s a Nádasdyak, Frangepánok ebben az országban teremnek.

Ez iránt bizonyosságot szerezni, kiszemelt egy fiatal kamarást a császár, M . . szkyt bárót; Rábynak egyik kollegáját s leküldte Budára, ő excellentiája mellé: azzal a czimmel, hogy »Ad latus in militaribus.« Akkoriban

épen katonás világ volt, szükségeltetett egy ilyen extraserialis hivatal.

Nagyon természetes, hogy ő excellentiája egy nappal hamarább értesittetett M... szky báró megbizatásáról, mint az az uti málháját összecsomagolta volna: mert a hivatalnoki szent Hermandad úgy volt berendezve, hogy a mit a császár elrendelt Bécsben, azt egy nappal elébb megtudják Budán. Nagyon jól szervezett titkos politia volt az, csak hogy nem alulról fölfelé, hanem tölyülről lefelé szolgált. S a ki ebbe a tökéletes gépezetbe nem akart beleilleni, az vagy úgy járt, mint Ráby Mátyás, vagy úgy, mint M... szky báró.

A helytartótanács elnöke tudta jól, hogy ezt a fiatal embert az ő szemmeltartása végett küldték ide le ő mellé. Azt is gondolta, hogy ez a Rábynak a mestersége volt. »Calumniator consiliariorum!« A mint a megbizó levelét átadta az ifju gavallér, azt mondta neki.

— » Bihászman! Tehát holnap mingyárt munkába akar állni a báró úr? Van-e jó karmantyújakanavászból? Mert itt sok irni való lesz. Aztán kár volna azért a szép piros hajtókás zöld grodenápel frakkért, ha kiszakadna a könyöke a sok irásban. — No hát holnap reggel fél hat órakor méltóztassék megjelenni adlatus úrnak nálam. Akkor elkezdjük a munkát.

Hej megszeppent a kamarás úr erre a szóra! Fél hatra Bécsben az ember le szokott feküdni, nem pedig felkelni. Azonban még is valahogy ki tudta csinálni, hogy Budán a várban a »Koronánál« fogadváu szállást, ilyen kora reggeli órában felköltette magát a hausknechttel. Früstőkről azonban még senkivel sem lehetett értekezni; be kellett érnie egy pár darab czvibakkal, a mit tegnap estéről megmaradt hideg tojásos puncsba mártogatott. Igy kisértette aztán fel magát a helytartótanács elnökének palotájáig, a hausknecht ment előtte lapáttal s hányta el az utjából a havat, a mi az éjjel esett, az inasa meg vitte a lámpást. Még éjjel volt; farkasok is járhattak volna az utczán, — ha lettek volna.

Az elnöki palotában már minden cseléd talpon volt; az adlatus urat a komornyik egyenesen bevezette ő excellentiája hálószobájába, a minek a kulcsa az ő zsebében volt, kivülről levén bezárva az ajtó.

A kulcsnyikorgás ébreszté föl ő excellentiáját álmából, még akkor az ágyban feküdt.

— Ahá! szólt nagyot ásitva, megérkezett a kamarás úr? Johann, gyujtson neki két gyertyát. Tessék kérem, helyet foglalni: ott az iróasztal. Aztán tessék dolgozgatni egész kommoditással.

Kommoditás az igaz, hogy volt elég, hanem hogy mit dolgozgassék a kamarás ur, azt nem mondta meg neki senki. Ráért czifra betűket rajzolni a papirra s azokat kischattirozni veres plajbászszal, a mig az elnök ur felöltözködik.

Az pedig nagy nyugalommal ment végbe. Ő excellentiája megis borotválkozott; a báró még ezt sem végezhette el ma reggel kénytelen volt azzal a hivatalóra utánra biztatni magát.

Ő excellentiája alig is várhatta, hogy a képéről letörölje a szappant, rögtön sietett az orrát tubákkal bemázolni. Egy szippanat nagyon jól esik korán reggel. Kivált ha az ember jó nagyot prüsszenthet utána. A mire a komornyik nem késik rákiáltani: »helf Gott!«

» . . . Keltz Gott!*)« viszonoz az elnők úr. No, Johann, mit jelent a hétfőn reggeli prüszszentés?«

Johann mondja:

»A ki hetfőn reggel prüszszent,
Az kikerüli a köszvényt.«

Rossz vers, de jó biztatás.

Ő excellentiája félszemmel a kamarás úrra sandit, valjon feljegyezte-e ezt a munkálatába?

— No ha készen van a fölöstököm, mehetünk az ebédlőbe: szól, mindennel készen lévén ő excellentiája. Placeat kamarás úr.

Ezt már kellemesebb szónak vette a báró, s követte ő excellentiáját a mellékszobába. Biz a fölöstököm jól fog esni.

Az elnök úr opulentiával szokott étkezni. Az asztalon volt csokoládé, vajas kenyér, liptai turó, mazsolaszőlő, kalács és megygypálinka. Kellemes kilátás.

— Hát csak tessék, kamarás úr, leülni oda

*) vergelt's Gott.

az iróasztalhoz minden zsenirozás nélkül. Van ott toll, papiros, kalamáris. Folytassa szépen a munkásságát.

Az étkező asztalhoz nem invitálta meg az adlatust, hanem ott is készen volt annak a számára egy kis iróasztal, leülhetett mellé, s aztán végig nézhette hogy früstököl meg ő excellentiája egyes egyedül, pompás jóétvágygyal látva hozzá minden csemegéhez; közbe-közbe kedélyesen zsörtölődve a komornyikkal, a ki a megszokás jogánál fogva, el akarja azt az ennivalót ragadni az ura elől, a mivel az nagyon megterhelhetné agyomrát.

— Elég volt már abból a vajból. Megárt.

Ő excellentiája aztán megnyugtatja őt egy ideillő diaeteticai arany mondással:

— Tanulja meg Johann: »mane aurum: meridie argentum: vesperi plumbum.« (reggel arany, délben ezüst, este ólom: t. i. a butyrum, mondjad: vaj.)

De biz azt a Johann nem tanulja meg; hanem a helyett a liptai turót igyekezik elodábbitani az ura keze ügyéből. Megárt.

Erre is talál megnyugtató auctoritást a classicusokból ő excellentiája.

— »Caseus et panis — sunt optima fercula

sanis.« (A sajt és a kenyér, az egészség abból ugyan nyér!)

Aztán kedélyesen félretekint a kamarás urra, hogy valjon feljegyezte-e mindezeket?

Jegyezte biz az az előtte terpeszkedő papirosra a keserves caricaturákat egy vidravasba került tollrágó bureaucratáról s telefirkált czifra initiálékkal egy koncz bibulát.

Az pedig jobb szerette volna, ha inkább a brinzával kinálta volna meg, mint annak az encomiumával.

— No már most menjünk a hivatalszobába. Szóla a száját megtörülve az elnök úr. Tessék utánam jönni, kamarás ur. — Feljegyezte-e kamarás úr a »rapturákat?«

A hivatalszoba egy nagy hosszú terem volt boltozatra épitve: annak a közepén állt egy irtóztató zöld posztós asztal, rajta hat óriási ólom kalamáris, derékig beleütött kalamusokkal: a falakhoz ócska szekrények támaszkodtak likacsos ajtókkal. A csíkos kabátos öreg titkár már ott dolgozott egy mellék asztalnál: csak úgy billegett a parókájának a farka a nagy betüvetés közben.

— Méltóztassék csak helyet foglalni, kamarás ur, és folytatni a munkáját, — secretarius úr adjon a kamarás úrnak egy új tollat.

Az öreg secretárius aztán adott neki egy csinálatlan ludtollat: ha van penicilusa: vágja meg. A báró úr pedig soha életében nem próbálta, hogyan kell abból irótollat faragni, mert odafenn Bécsben azt az urak készen kapják; annálfogva aztán nem is lett abból irótoll soha: addig faragott, addig nyiszált rajta, mig u toljára is fogpiszkáló lett belőle.

No annál pedig czélszerütlenebb eszközt erre a mai napra alig szerezhetett volna magának. — Mert a mint vége volt a referendáriusok előterjesztéseinek, a kik mindnyájan nyaláb aktákkal jöttek az elnök urat az ország legkülönbözőbb ügyeiről felvilágositani, következett az audienczia adás. Ezt a sok instáló, kunyoráló, protestáló, informáló, supplicaló siserahadat végig hallgatni, azokat mind agyonvigasztalni egy bünhödő Jupiternek való penitenczia volt. Két óra lett délután, mire ennek vége szakadt.

Hálá légyen a papnak! sóhajta fel a szegény megnyomorgatott báró, mikor a hajdu végre megjelent a partvissal, kisöpörni az instánsok után itt maradt sarat, s a komornyik jelenté, hogy az ebéd fel van tálalva.

No már most ő is szaladhat falatozni, a minek legfőbb ideje! Azt már következtetheté, hogy az elnök úr az ebédre sem invitálja meg. — Azonban kellemesen csalódott.

— Tessék átsétálni, kamarás úr, az ebédlőbe, velem.

Ez már jól hangzik!

A leves ott gőzölgött az öblös tálban, hanem — veszedelmes kilátás! hogy megint csak egyre volt teritve.

— Méltoztassék csak helyet foglalni, kamarás úr, ott az iróasztalnál. Folytassa a munkáját. Ne hagyja magat konfundaltatni általam. Én igen csendesen végzem a dolgomat. Még ide is áthozatta magához a hátramaradt aktákat, s a mig a levest felkanalazta, az alatt is corrigált bennük plajbászszal.

A báró úr megint leülhetett az iróasztalhoz s csinálhatott pathologiai tanulmányokat ő excellentiája appetitusának rendkivüli aberratiói fölött. A ki a reggelinél oly hatalmas étvágygyal fogyasztott el mindent, az ebédnél oly finynyás, oly házsártos volt, hogy semmiben sem találta kedvét. Persze elrontotta a gyomrát a sok relatió és instantia. Minden ételre volt valami kifogása. Szidta a szakácsot s izengette neki hogy elkergeti. S ezt annak az éhes embernek ott az iróasztalnál végig kellett hallgatnia. Eleget nézegette pedig a zseboráját; de ő excellentiája nem akarta azt észrevenni. Az ebédnek is vége lett ilyenformán. Ekkor ő excellentiája nyájasan felkérte a báró urat: hogy méltóztassék vele átsétálni a billiárdterembe.

Valahára hát már még is vége lesz a hivatalos óránal

Dehogy volt vége. A billiardszobában is volt egy iróasztal.

— Méltóztassék csak, kamarás úr, leülni oda az iróasztalhoz, ott igen kommótosan lehet irdogálni. — A titkár úr pedig jöjjön be.

A báró úr el nem tudta gondolni, hogy mit irdogáljon ő itt egyremásra? Hiszen már négyre jár az idő, s még ő nem ebédelt. Kinjá

ban csupa nyárson sült kappanokat rajzolt a papirra.

A titkár úr bejött: ő excellentiájával elővették a dákókat; felrakták a pyramidlipartiet, s elkezdtek játszani. Ő excellentiája kitünő müvészettel gyakorolta a tekézést. A báró úr számlálhatta a lyukba csinált golyókat. Ez igazán egy adlatus kamarásnak való foglalatosság.

Egyszer aztán bejön a janitor, s jelenti, hogy ő méltósága a pécsi püspök úr kiván azonnal beszélni ő excellentiájával.

— Bocsássák be.

A praelatus úr arcza még egészen szederszinü volt a fagytul, a hogy télviz idején Baranyamegyéből ide felszánkázott; egyenesen ide sietett, még a hideg sem engedett ki a tagjaiból: a botosok is a lábain voltak; s a téli kesztyü a nyakába akasztva.

— Hát főtisztelendő úr, mi szerencse hordta ide Fő Buda városába? Conducat sanitati!*)

A püspök t. i. azon kezdé, a mint a melegre belépett, hogy elkezdett prüszkölni.

— Ago gratias. — Hát (Ψ) (ezt a görög »pszi betüt ugy vegye a tisztelt olvasó, mint »signum sternutationis«-t) excellentiád kegyeskedett hozzám egy stafetát küldeni a napokban (Ψ).

— Igenis, emlékezem rá. Conducat sanitati. Tessék helyet foglalni főtisztelendő úr. Látja: ezt a vöröset a fehérrel duplára Ecklochba kell becsinálnom. Allo marsch! Mind a kettő bement! Verlauf! Hát mi történt tovább azzal a stafétával?

— Hát, kérem alássan, ezt saját kezével méltóztatott excellentiádnak megirni. Ψ, s mivelhogy »docti male pingunt.« **)

— Indocti pejvs ***). Conducat sanitati.

— Annálfogva én azt semmiféle tudománynyal nem birtam kivenni, hogy mi van ebbe a levélbe irva? Ψ! Ψ!

— A bizony megeshetett rajta. Titkár úr állitsa föl a golyókat. Hát aztán mit mivelt főtisztelendő úr?

Ψ! Mit miveltem? Összehivattam a káptalanbelieket, azok már elég versátusok a különbféle obsoletus calligraphiak kibetüzésében, elejük adtam excellentiád levelét, hogy magyarázzák ki; azok is azt felelték egy napi fejtörés után, hogy ők nem birják a levelet elolvasni Ψ! Ψ!

— Hát talán azért jött főtisztelendőséged fel Budára e zegernye időben, hogy a levelemet megmagyaráztassa magának? Conducat sanitati!

— De ördögöt conducál a sanitásomnak! Biz inkább otthon maradtam volna vele! Hanem a copertájára az volt irva, hogy »in militaribus«*) Hát nem mertem félretenni a jövő szüretig, a mikor reményem volt Excellentiadat a siklósi tuskulanumban tisztelhetni.

— Úgy? in militaribus? Akkor hát — per mops a közép lyukba azt a fehéret! Meglett volna, ha gixert nem ád! Hol az a kréta? Hát in militaribus szólt a levél? akkor kérem, méltóztassék főtisztelendőségednek azt a bizonyos levelet annak a kamarás úrnak ott az asztalnál prezentálni: ő az ad latus in militaribus.

No hát valahára kapott a báró úr valami szakmájába vágó dolgot. A püspök odavitte hozzá a levelet.

M. Szky felbontotta azt: megnézte alulról, megnézte felülről, forgatta minden oldalra. Olyan irás volt az, mintha egy cserebogarat belemártanának a kalamárisba, aztán eleresztenék a papiroson, betük, a mik egymást agybafőbe rugdalják, egymásnak gáncsot vetnek, saját ábrázatjukat ismerhetlenné tenni törekesznek; darabokra tört léczek, szerencsétlenül járt fazékfülek, kiszakitott varjúlábak tolonczserege, escortirozva egy-egy köszvényösszehúzta kezdőbetűtől, de a kiről nem tudni, mi nemzetiségből való: cyrill-e vagy glagol, avagy pedig arabs talik? s végre pedig mind az egész debandált had, hátba lövöldözve a haragos penna szétfrecscsenő kartácslövéseitől. Azt mondta rá a báró úr, hogy ha mingyárt fejét veszik, sem ismer ő meg abból de csak egy keserves betüt sem.

— Bihászman! Hadd látom azt a levelet!

*) Egészségére.
**) A tudósok infámisul irnak.
***) A tudatlanok még rosszabbul.

*) Hadi ügyekben.

kiálta végre haragosan ő excellentiája, s kezébe vette saját autographonját.

De biz ő maga sem tudott abból semmit kitanulni. Közel is tartotta a szemeihez, távol is tartotta, nagyitó üveggel is nézte. Utoljára visszaadta a püspöknek, nevetve:

— Tudja patvar, mi van benne? Bihászman? Régen volt, talán nem is igaz. Bizonyosan nem valami sürgetős dolog. Tegye ad acta főtisztelendő úr. Ezért kár volt felfáradni, Budára. Tessék visszautazni in nomine Domini.

A püspük nagy zúgolódva eltávozott. Ő excellentiája pedig leült a fekete kávéjához s elköltötte azt csendesen, a közben átfutva az Augsburger Allgemeine Zeitungot.

A bárónak még mindig nem adatott meg az engedély az eltávozhatásra.

Ez pedig arra számitott, hogy ő excellentiája majd ebéd után, öreg urak szokásakint el fog szunnyadni, s akkor ő aztán »ill a berek, nádak, erek! úgy odább áll, mintha soha itt se lett volna. De nagyon csalatkozott. Alig volt vége a fekete kávénak, a midőn jelenté a komornyik, hogy itt van a tudós orientalista, Kalmár.

— Be kell ereszteni.

Ez volt a kedves embere az elnök urnak. Cynicus ember: csak ugy leffegett rajta a zsibvásáron összeszedett lebernyeg: szalmával, tollal tele a parókája. Ezzel szokott a téli estéken át eldisputálni az elnök úr. Mind a kettőnek egy szenvedélye volt: a magyar nemzet eredetét más régi nemzetekével összekötni: csakhogy a mig Kalmár a magyarokat a medo-persákkal igyekezett azonositani, az alatt ő excellentiája az egyptomiakat iparkodott belevonni az atyafiságba.

A báró úrnak aztán hallani lehetett, hogy Farao annyit tesz, mint Faragó (mivelhogy azok mind sphinxeket, memmonszobrokat s más efféléket faragtattak) de viszont Dejoces, nem más, mint »de jó okos.« Semiramis az világosan »szemérmes,« Xerxes, nem más mint »szekeres« mert sok szekéren indult el Görögországot meghóditani; Borysthenes pedig azon folyó, mely mellett terem »bor: istenes,« s ha még Cambyses sem magyar szó, hát akkor mi volna ez? »Kan biz ez!« azaz hogy igazi férfi! Ellenben a hires egyptomi Tiglát pilézár világosan azt teszi, hogy »téglát pazarol,« mivelhogy ő épitette a legnagyobb pyramidok egyikét. »Osiris« annyit tesz, hogy »azér(t) is!« mivelhogy ő mindenható. »Memnon« onnan jön, hogy »nem mon(d)« t. i. hallgat a szobra: csak zengeni szokott. »Isis« pedig világos, hogy »izes«; s a ki azt meri tagadni, hogy »Osimandias« annyit tesz, hogy »ősi mondás«, az nem ért a philologiához.

És ehez hasonlókat a két úr oly komolysággal vitatott egymással szemben, hogy ugyan megjárta volna, a ki el merte volna nevetni magát a közben. Az meg épen szerencsétlenné tette volna magát, a ki pártját fogta volna annak a kálvinista papnak, a kit mind a két tudós úr közakaratjal elkárhoztatott, a miért az a magyar nemzetet a zsidóktúl próbálta leszármaztatni! Ez már valóságos »handlé« a hazaárulók között.

E közben pedig dohányozának vala, mint két török, a mi a kamarás úrnak semmiképen nem volt tetszésére.

A toronyban már hetet harangoztak. A szerencsétlen adlatusnak kék zöld karikát hányt már a szeme az éhségtül s még mindig nem lett elbocsátva. Ekkor a medo-persa tudós úr kászolódni kezdett, hogy már elmegy. Ő excellentiája megmarasztalta. Maradjon nála vacsorán. Nagy nehezen ráállt a tudós. — No most már, gondolá a kamarás, csak nem lesz olyan goromba a házi úr, hogy ha az egyik vendégét ott tartotta vacsorán, a másiknak engedje tovább is nyelni az éhkoppot! S ő excellentiája jó asztalt tart!

Most csalatkozott azonban még csak igazán.

Ő excellentiája, a ki reggel gourmand volt, délben hypochondra, estére asceta lett, s olyan lakomára adta magát, a minőhöz a tudós volt szokva. Felhoztak az asztalra egy irtóztató nagy tekete retket, meg fekete brúgót hozzá. És semmi egyebet. Az volt az egész vendégség. A házi úr még sót sem engedett az asztalra tetetni, az állitván, hogy: »Omnia cum sale: raphanum sine sale comede!« *)

*) »Mindent sóval egyél, csak a retket sótalanul fald!«

De nem bánta volna már a báró, ha csak a retekkel meg a fekete kenyérrel kínálták volna is meg; olyan éhes volt: a két tudós azonban egészen megfeledkezett róla (a tudósok egoisták): fellakomázták ők ketten az egész retek mammuthot, csak úgy harsogott a foguk alatt: az adlatust csak levelező tagnak nézték a ki nem kap a retekből, s a közben elővették az ostáblát, és kijátszottak rajta három partiet.

A Johann megakarta tetézni a lucullusi dobzódást még egy tányér száraz dióval; hanem azt fel sem engedte tenni az asztalra a házi gazda; volt rá alapos diaeteticai rendszabálya: »prima nux valet, placet alter: tertia mors est!« (Egy a dióbúl jó, megy a másik: harmadik öl már!) De még ezzel a halállal is szembenézett volna már a báró úr, csak belemarkolhatott volna abba a dióba. Nem kínálták meg vele. A két oreintalista rakta nagy figyelemmel a »Lange Puffot« s hagyták őt csendesen dolgozgatni. Az utolsó »Schusztermatts« után aztán a tudós búcsut vett ő excellentiájától, megigérte, hogy holnap megint eljön s folytatják. — M. . szky is kereste a kalapját.

Ő excellentiája a komornyikjának utasitást adott.

— Johann! Készitsen a kamarás úr számára két szál gyertyát a tartókba, hogy, ha elfogy, tovább folytathassa a munkáját, mert nagyon sürgős. Aztán zárja be az ajtót.

A Johann megtette a mi parancsolva volt, s a kamarás egyedül maradt ő excellentiájával. Ő az iróasztal mellett: az elnök úr pedig levetközött és lefeküdt az ágyba alunni. S nem volt több egy ágynál a szobában.

Reggelig majd az Isten hidege vette meg a kamarás urat abban a grodenápel frakkban. Ő excellentiája pedig horkolt mint egy kenetlen száraz malom. Mikor fölébredt, azt kérdé az adlatus úrtól:

— No kamarás úr, hát készen van-e a munkájával?

— Nem tudom, micsoda munkát méltóztatik kérdezni? Szólt az fogvaczogva berekedve és boszúsan. Alig ismert már magára a tükörben, úgy megnőtt tegnap óta a szakálla.

— Hát azt, hogy méltóztassék megirni ő felségének, mivel töltök én el egy huszonnégy órát? Látta a kamarás úr. A milyen volt az egyik nap, olyan a másik. Ha tetszik, újra kezdheti a kamarás úr. S meggyőződhetik róla. Most pedig elmehet früstükölni, ha úgy tetszik.

— Az az, hogy »ebédelni« tegnapra valót!

Ő excellentiája csöngetett, a komornyik kinyitotta az ajtót. De úgy elszaladt báró M..szky, hogy vissza se jött többet; a mint kiette magát, kocsira ült s meg se állt Bécsig

Ott aztán megreferálta a császárnak, a mit tapasztalt a Budai helytartótanács elnökénél. Karakán ember az! Nem jó azzal tréfálni!

Negyvenedik fejezet.

(Kiben meghfeitetic, mieert zoolnac az prewchkevc olian nagion, midevnn ziwatar keovzeledič?)

Ráby Mátyás Bécsbe megérkezte után egészen elzárkózott a világtól; nem járt fel a Burgba; hanem fogadott a Paternoster utczában egy kis szállást, s senkinek sem mondta meg, hogy hol lakik.

Erre pedig nem csak az az oka volt, hogy háboritlanul elkészithesse azt a nehéz és bonyolódott munkát, a mi a rábizott ügy volt, czifra változandóságaival; hanem még inkább mindenféle psychologiai állapotok.

Érezte, hogy ez az ő egész tragoediája valami fölöttébb nevetséges historia. A bécsi »Hanjagel« nem tekinti azt egyébnek, mint egy capitalis »Jux«-nak. Hogy a nagybajuszú magyarok ezzel a »Schabernack«-kal magát a császárt is feltréfálták, ez csak annál mulatságosabbá tette a »Heczcz«-et. A Heczcz, meg a Jux pedig a bécsi népnek az, a mi a rómainak a circus. Jaj annak, a ki belejutott: legyen az szép asszony, herczegnő vagy komédiásné, főúr, vagy pap: az mindegy: nincs neki kegyelem: agyonnevetik, agyonélczelik.

Ezért kerülte még a jó barátjait is.

Még a hirlapok olvasásától is irtózott. Azt látta belőlük, hogy az egymás fejére tóduló világesemények az ő történetének veszedelmes versenytársai. Ki fog a szentendrei kicsiny emberek apró bajairól, a Pest vármegyei táblabi-

rák machinatiójáról, meg a kettő között kepiczkélő Ráby Mátyás furcsa kalandjairól beszélni, mikor a keleten Oroszország diadalai a nagy ozman birodalmat renditik meg alapjaiban, mikor benn az országban uj hadjárat előkészületei folynak, mikor a németalföldi lázadás az osztrák birodalmat egyik legszebb tartományától készül megfosztani, s mikor mindezeknél óriásibb, általánosabb rém gyanánt tornyosodik fel a franczia országi forradalom.

Ráby sejtette jól, hogy mikor ennek a nagy menynyköhullásnak az ideje bekövetkezik, akkor az ő szentendrei causáját többé senki sem fogja meghallgatni.

Ezért sietnek a szegény prüčskök is a mezőn olyan nagyon czirpelni, mikor érzik a vihar közeledtét: tudják jól, hogy a menynydörgés alatt az ő czirpelésük elvész. Pedig nekik is bizonyosan igen fontos okaik lehetnek arra, hogy szót emeljenek.

Úgy sietett a maga relatiójával elkészülni, hogy már január elején azt letisztázva benyujthatta a császárnak.

Terjedelmes és kimeritő opus volt az: benne a legvilágosabban kideritve az egymással kapcsolatban levő visszaélések. Remekműnek lehetett mondani egy vádiratban.

Csakhogy úgy volt ezzel Ráby, mint a ki magában tanul sakkozni: természetes, hogy minden partiet ő nyer meg. Csak akkor veszi aztán észre, mikor eleven ellenjátszóval kerül össze, hogy annak is van ám saját terve; s az által az övé egészen máskép üt ki, mint a hogy ő szépen kicsinálta.

A pesti és budai urak sem késtek ám a maguk vádiratát felküldeni a császárhoz; a börtönbül kitört Rab Ráby ellen.

Abban le volt ő kelme irva, mint néplázitó, országbékét háboritó, a király tanácsosait vakmerően rágalmazó, erkölcstelen életet folytató czégéres gonosztevő; a kinek visszaküldetése, s az ország rendes törvényszékei elé állitása követeltetik. S mind ezekre épen anynyi adat lett felszámlálva, a hánynyal terhelte Ráby a maga bevádoltait.

S a császár a legfőbb itélő biró. Neki nem szabad az ilyen dologban részrehajlónak lenni; hanem itélnie kell, nem a szive hajlandósága, de a tiszta igazság szerint.

Mikor Ráby Mátyás átadta a császárnak a munkálatát, élő szóval is előadva annak tartalmát, s megmagyarázva, hogy a bizonyitékok hol és miképen megszerezhetők? ezuttal azonban a kezéből mind ki vannak véve: a császár szép csendesen végig hallgatta őt s aztán elvette tőle a vastag munkálatot.

— Át fogom olvasni figyelemmel. Addig pedig vegye ön át ezt a másik csomagot, és olvassa el magában. Én már átnéztem. Ezekben viszont ön van vádolva számtalan törvénybe ütköző cselekményekkel. Hogy e vádoló iratokat önnek átadom, abból láthatja ön, hogy bizalmam önhöz a régi, Olvassa őket végig. S ha ön akkor, a midőn ezeket visszahozza hozzám, azt fogja mondani: »Mind ezekből egy tény, egy szó, egy gondolat sem igaz; én a törvényszék előtt kész vagyok ezeket vissza dobni a vádolók szemébe: a magam vádjait pedig fenntartom!« hát akkor én odarendelem ön mellé két leghivebb policzájkommiszszáriusomat, a kiknek parancsuk lesz önt sehol egy pillanatra is el nem hagyni; önt minden személyes bántalmazás ellen, császári teljhatalmam gyakorlásával megvédelmezni: minden embert, a kit ön megidéztetni, kihallgattatni kiván, odaparancsolni; minden irományt a mire önnek szüksége van, mint bizonyitékra, előadatni, és önt, a midőn kivánni fogja, ide Bécsbe visszakisérni. Ha azonban ön ez ellenvádakban csak egyetlen egy gondolatot is talál, a minek a továbbfüzése önre nézve kellemetlen lehetne .... (ne értsen félre: ön ifju ember, lehet, hogy elragadta az ügybuzgalom, talán lobbanékony hevében igazságtalan volt: talán könnyen hitt olyan embereknek, a kiknek érdekükben volt önt elámitani .... vagy ha jól meghányjaveti, talán csakugyan összeütközésbe jött az ország cardinalis törvényeivel: hiszen szerelmes sziv, elrontott gyomor, fölösleges epe sokszor ártó befolyást gyakorol a megfontoló észre) tehát ha ön csak egy árnyékot is talál e vádiratokban, a minek nem jól esnék a világosság: akkor — ne szóljon ön erről a dologról többet semmit. Én nem fogok felőle kérdezősködni. Legyen az én hibám, a mi eddig történt. Egy meghiusult kisérlettel több, a mi

nem sikerült nekem. Elhallgatunk róla. — A szentpétervári nagykövetségnél megürült a titkári állomás: oda ön nagyon alkalmas lenne. Én várni fogok a betöltésével e hó végeig. Odáig meggondolhatja ön az egész dolgot. Tehát a viszontlátásig. A legközelebbi találkozásnál önön függ, hogy mit mondjon: »megyek Budára,« vagy »megyek Szentpétervárra.«

Azzal elbocsátá őt kegyelmesen.

Jobban nem is bánhatott volna vele a császár. Ha csakugyan követett el valami hibát a fiatal ember: legyen az eltemetve. Az eddigi pályafutásának legyen vége; kezdődjék meg az új, más földön, más régióban, a minek az elmulttal semmiféle összeköttetése nem lesz. Atya sem gondoskodhatnék jobban a fiáról.

Hanam Ráby Mátyást ez bántotta épen kegyetlenül.

Hogy a császár hiheti azt ő felőle, hogy az ő egész történetében lehet egyetlen egy olyan árnyék, a minek neun esik jól a világosság.

Aztán hazavitte azokat a veszedelmes iratokat, s végig mulatott rajtuk.

Átkozott jó mulatság volt. Hol kaczagott rajtuk a düh miatt, hol meg a fogait csikorgatta jó kedve tulságos mértékében. Annyira bolond volt az, hogy az ember bámulta benne az okosságot. Az az egész vádhalmaz olyan remek systemával volt rendbeszedve, olyan méltó elkeseredés hangján fogalmazva, úgy megerősitve szemtanuk és adatok bizonyitékaival, hogy a végefelé Ráby Mátyás maga is kezdett kétségeskedni a fölött, hogy valjon csakugyan nem ő-e az az országcsaló gazember, a ki itt le van irva? S csak most kezdi megismerni magát? miután lerántották az álarczot a képéről? Eddig maga is csak ezt az álarczot ismerte!

Hisz ezen vádlevél elolvasása után nincs az a földi biró, a ki őt kegyetlenül halálra ne itélje!

Milyen lavinája az összehömpölygetett hazugságoknak! Aláirva nagytekintélyü, jellemteljes, országosférfiaktól: bizonyitva, erősitve ugyanazon ágrol szakadt nyomorultaktól, a kik ő nála, kezeit lábait csókolva könyörögtek, hogy védelmezze meg az ügyüket a hatalmasok ellen! — Védelmezte: — szenvedett érettök annyit, a mennyivel tiz gonosztevőnek minden büne le volna bünhődve; holott se inge, se gallérja nem volt neki egyik is, s most ez a rongy ellene támad és beáll hamis tanunak a saját nyomorgatói mellé.

Bizony nagyon kinálkozott az az elhatározás, hogy a sutba vágja az egész népügyet, s aztán elfusson a hazájától olyan messzire, a hol egymásnak soha többé hirét sem hallják.

Nagy lelki tusakodás támadt ebből.

Egyfelől a kényelemszerető önzés szedte elő minden fegyvereit, hogy lemondásra és megfutamodásra birja. Hát érdemes a közönség bajáért magát kitenni uj szenvedéseknek? összeveszni halálosan, nagynevü, hatalmas emberekkel, a kikhez semmi köze sincsen? Rágalmaztatni jó hirnevét az egész országon keresztül? Mikor e nélkül mind el lehetne: tölthetné az idejét vig mulatságok között. Az orosz Versaillesban ott a Newa mellett olyan szép lehet a nyár, világos éjszakáival. A növésben levő óriás talaján az egyes talentumok is oly gyorsan emelkedhetnek magasra. Ott hír, dicsőség, eredményteljes pályafutás várna reá; mig itt nevetség, szidalmazás, és egy »delator« kétséges hirneve.

Aztán »nem elég volt egy sütésből egy lepény?«

Másfelöl azonban a büszke önérzet hányt ellent.

Hogyan? Megfutni a Phaeakok hadától? Elszaladni a hajduk és porkolábok gúnyahotája elől? Diadalt adni az ármánynak, a lomha nyers erőszaknak? Elismerni az igazságtalanság előjogát? — Előnyögni mindazt a mit méltatlanul szenvedett s aztán csak magában pirulni, mikor e helyrehozhatatlan két gonosz év eseményeire visszagondol, s aztán kiirtani szivéből minden emlékezést saját hazájára.

E nehéz lelki küzdelem között találta őt Mariska levele, a mit az, apja engedelmével irt hozzá.

Ez volt az egyetlen levél, a mit Ráby feltört és elolvasott.

Kétszer is háromszor is elolvasta ezt a levelet, mely leirta előtte a vészeket, a mik visszatértében reá várnak s esengve kérte: »vissza ne jöjj!«

Ez a levél döntött.

Mert ha ennek az elolvastára azt nem mondta volna Ráby, hogy »most már bizony visszamegyek!« akkor megérdemlené, hogy a tisztelt olvasó földhöz csapja ezt a könyvet s ne olvassa tovább Rab-Ráby történetét.

»De most már visszamegyek!«

»Nem tartozom már se neked, édes népem, se neked, édes császárom semmivel; — hanem

ennek a leánynak — ennek még tartozom valamivel.«

»Tartozom neki bebizonyitani, hogy férfi vagyok: a ki a veszélynek arczczal fordul, nem háttal; — hogy becsületes ember vagyok, a ki szidalmazóinak visszavágja a lábaikhoz rágalmaikat; — hogy igaz hazafi vagyok, a ki nem retteg hazája földére rálépni s egész nemzetét birául fölhini, hogy itéljen fölötte: valódi hive volt e hazájának, nemzetének, a szabadságnak; vagy pedig árulója?«

»Sárral hajigálhat az egész világ; de ennek az egy leánynak meg kell tudni, hogy lelkületem fehérebb, mint a napfény; mert ez még a prizmán keresztül sem törik hétféle szinre.«

»És aztán ha megismert feltámasztott becsületem egész dicsfényében: ragyogja őt magát is körül ez a fénykör!

»Mily végtelensége ez a felfoghatatlan szeretetnek!«

»Mily lelki erő kellett ahoz, hogy egy leány, ki még a szemét sem meri felemelni férfira, elszánja magát, hogy egy ilyen levelet irjon valakihez, melynek minden sora elárulja

azt, hogy szeret. Szeret minden indulataival a dúsgazdag szivnek. Itt a testvér szeretete a bátyához, a bizalmas közlékeny nyájasság: itt az aggódó anya szeretete féltett fiához, kit veszélyek, bajok ellen bölcs tanácsaival féltőn betakargat: itt az ábrándos szüz szerelme vőlegényéhez, mely titkoló szemérme által öntudatlan vallomásra téved; és itt a hitves lángoló szerelme sorsüldözte férjéhez, mely a kétségbeesésben indulatos kitöréssé válik s követel, parancsol! Minő szivnek kell annak lenni, mely neki ezen szavakat dictálta?«

»Mennyi álmatlan éjszakájába kerülhetett neki, a mig gondolatait ilyen kész domborúra kiformálta, a mig azokat ilyen szép kerek betükkel leirta? milyen ismeretlen világokat kellett beröpkednie galambszárnyú lelkével, mig ezeket az eszméket, a mik rá nézve oly idegennek voltak, megtalálta, megértette!«

»Ezt a lelket utol kell érni!

»Fel, férfiindulat sólyomszárnya! Mutasd meg, hogy el tudod őt érni!«

»Tépd ki szivedből azt a másik asszonyt, ki hogy a hitves névre egészen érdemetlen le-

gyen, még a nemét is megtagadta: fújd el az alakját magad elől, mint az elégett papir hamvát, a mire a képét valaha lefestetted!«

»Hat hét alatt Erdélyben elválasztanak tőle törvény szerint: ha az idézésre nem jelen meg: annál biztosabban.«

»S akkor szabad vagy.«

»A pesti porkoláb valamennyi láncza nem olyan fájó, mint ez a láncz, a mivel hozzá vagy békózva.«

»Törd szélylyel.«

»S akkor aztán keresd fel ezt a másikat, ezt a hivet, ezt a végtelenül szeretőt: »szabad vagyok: — igaz ember vagyok: — egészen a tied vagyok! Van-e kedved egy halálra kinzott, kiszenvedett szivet halottaiból feltámasztani?«

»Uraim, uraim! Tekintetes, nagyságos, és nagyméltóságu uraim ott fenn Budán! szállok elétek! S ha akkora Istenek vagytok is. mint az olympiak voltak: én leszek az Enkeládosz, s rátok döntöm az Ossát Pelionnal!«

Szegény Mariska! Ugyan eltévesztette a czélját azzal a levéllel! A helyett, hogy elijesztette volna vele Ráby Mátyást a Hyperboraeok országáig való futásra, visszaidézte őt vele Budapestre.

Ráby Mátyás nyalábra fogta az ellene intézett nagy halmaz vádiratot, felsietett vele a Burgba; ledobta azt a császár elé az asztalra, s ráütve a tenyerével, azt mondá:

— A mi e csomagban irva van, az alphatól az omegáig mind merő koholmány, rágalom, valótlanság. Kérem: küldjön engemet fölséged Budára!

— Jól van. Meglesz.

— És aztán védelmezzen meg.

— Legyen róla nyugodt. Ha parancsom ellenére önt el mernék fogni, én magam személyesen fogok oda menni, hogy önt kézen fogva visszahozzam.

Ez olyan szó volt, a mi által hármas pánczéllal (aes triplex) érezhette a szivét befedve Ráby Mátyás.

Negyvenegyedik fejezet.

(Kiben meglative, millen hatalmass aallat az cethal; de mindazonaaltal, ha zaarazfevldre kerewl: magaawal iss iool tehetetlen.)

A császár két politzájcommissárust rendelt Ráby Mátyás mellé, a kiknek utasitásul volt adva, hogy Ráby Mátyást mindenüvé kövessék, sehol el ne hagyják: külön-külön mindegyiknek teljhatalom volt adva, a császár nevében mindenüvé bebocsátást követelni, minden embert rangjára való tekintet nélkül megidézni, szükséges pénzösszegeket a közpénztárakból utalványozni, s a császár utasitásait előszóval nagyoknak és legnagyobbaknak elmondani.

Az egyik commissarius, Plötzlich úr, egyike volt a császárváros leghiresebb rendőri közegeinek. Hirhedett rablókat rejtekhelyeiken meglepni, éjjeli razziákat nagy sikerrel végrehajtani, titkos complottokat egész terjedelmében felfedezni valódi passiója volt. Személyes bátorsága is elismertetett: számtalan érdemrendeket viselt bel és kül potentátoktúl: sok összeesküvőt hurokra keritett. S olyan imposans fellépése volt, hogy még a bécsi »Brodkravallok« alkalmával is elég volt a puszta fellépése a zavargó néptömeg között, hogy az szétfusson, s elhagyja Plötzlich úr által vitetni fogolyképen a báránynyá szelidült vezérkolompossát. Ennél tehát hatalmasabb férfiut nem rendelhetett volna a császár Ráby Mátyás mellé comitivának.

Csak egy hiánya volt Plötzlich úrnak: az, hogy Bécsen kivül soha sem járt, Magyarországról pedig épen csak annyit tudott, a menynyit a »normá«-ban hallott a pater subrectortul, hogy »bos hungaricus est formosus«

Annálfogva, a mint együtt hárman postakocsival útrakeltek, fel levén fegyverkezve mindennemü rablómegtámadás ellen, a legelső, a mi meglepte a szabad mezőn Plötzlich urat, egy csoport veréb volt, a mint egy fáról a másikra repült.

»Nini, micsoda kicsiny galambok!«

Mivelhogy Bécsben egyéb repülő madarat nem látni galambnál, az van az István-téren elég: a verebet pedig rég kiirtották az egész

környéken, régi tanács rendeletnél fogva, mely szerint minden ember köteleztetik: »das schädliche Ungeziefer von Spatzen überall vertreten, verreiszen, verschlagen, verschiszen« (a verébféle kártékony férget mindenütt összetaposni, összetépni, összezúzni, összelőni)

Ez már rosz augurium (madárjóslat) volt Ráby Mátyásnak. Bölcs antik római az ilyenre visszafordult volna.

De még jobban megjárta Plötzlich úr, mikor Magyarországra beérve, meglátta, hogy egy helyen a parasztok a mezőn valami gödröket ástak, s azokbul majd itt, majd amott egy hörcsököt vertek fel az odújából. A gonosz állat olyan vakmerő volt, hogy az üldöző embereknek a szeme közé ugrált, a mint a téli álmából felzavarták.

Ez az állat is hiányzott Plötzlich úr zoologiai képtabellájáról. Rábyt nem merte háborgatni; mert az a magával hozott iratokat tanulmányozta az egész uton; hanem odainté azt az úrforma embert, a ki a robotosokat kommandirozta: valami ispán lehetett, attul kérdezte meg, hogy mi az a kegyetlen fenevad?

Az meg, a jámbor magyar, nem volt az egész német szótár birtokában, hogy az igazi nomenclaturát ki tudta volna választani, hanem körülirta valahogy, hogy: »der ist ein ungarischer Maus.«

Este aztán, mikor Győr városába bevergődtek s vacsora után egy szobában készültek lefeküdni, elébb jól bereteszelvén az ajtót, Ráby bámulva látta, hogy Plötzlich úr kihúzza a kardját s maga mellé fekteti az ágyba.

— Mi a manót akar azzal a karddal, commissarius úr? Hiszen csak nem törhet ránk valami zsivány a bezárt ajtón keresztül.

— De hát abbul az egérlyukból ott ni, szólt Plötzlich úr, a szögletbe mutatva a kardja hegyével, — egy »ungarische Maus!«

Jaj, barátom Plötzlich, ha te már a magyar egértül is úgy megszeppensz, mi lesz még, ha a magyar oroszlánnal összekerülsz, mikor azt orditja a füledbe, hogy »bihászman!«

Azonban az egész ügy, meg kell adni, hogy a legnagyobb bureaucratai fifikóssággal volt kifundálva. Ott Bécsben egész hivatalosan protokollumot vettek föl super eo, hogy inculpatus Ráby Mátyás mit felelt a budai helytartótanács nyolczvan vádpontjaira. Ezzel a protocolummal küldetett ki evocatus a dicasteriummalvaló confrontatio végett.

E confrontationak a budai főpolitzájdirector hivatal szobájában kellett megtörténni s a districtualis commissarius által végrehajtatni.

Mind a budai rendőrfőnök, mind a Pest kerületi főbiztos a császár kinevezett hivatalnokai voltak: bécsi nevelésü, hivatalszobában meggörbült derekú, aranyeres, sőt aranykulcsos bureaucraták: de még is csak, mindazonáltal és mindenezeknek daczára is magyar emberek.

Este későn volt az idő, a midőn a két bécsi commissarius Ráby Mátyással megérkezett Budára. Ez is jól ki volt számitva. Nehogy valaki a vámnál ráismerjen s előre szaladjon értesiteni a vármegyét.

Rögtön, még lámpagyújtat előtt siettek Rábyval együtt felkeresni a rendőrfőnököt. Ugy volt a rendelés, hogy majd Rábyval együtt ott maradnak a rendőri hivatal helyiségében szálláson. A császári épület kapuján ott a nagy bolond fekete sas: onnan ki nem veheti őt a vármegye. Katona is áll előtte, meg fakópönyeg.

A rendőrfőnök ugyan megijedt, mikor Plötzlich úr elmondta neki, hogy kit hozott hozzá. Összecsücsöritette a száját s valami viszszafelé forditott fütyülést hallatott.

— Hűh! Hunderbunder! Ez nevezetes dolog. Nekem parancsolatom van ő excellentiájától, a helytartó tanács elnökétül, hogy a mint Rab Ráby megkerül, azonnal szolgáltassam át Pest vármegyének.

— Mi pedig a császár parancsát hozzuk önnek, hogy nemes Muray Ráby Mátyás urat, ő felsége kamarását, a rendőrségi hivatalban tartsa ön őrizet alatt.

— Hja barátom, szólt a rendőrfőnök, a saját orra hegyét hosszabbra húzogatva; ő felsége messze van, ő excellentiája pedig közel van.

— No de még is a császár csak nagyobb úr az országban, mint a helytartótanács elnöke. Pattogott vissza a bécsi rendőrbiztos.

A budai rendőrfőnök csak a fejét lóggatta.

— Majd meglátják az urak. Furcsa ember az, nagyon furcsa. Nem ismerik azt az urak.

— De hát mit csináljunk? Nekünk instructióink vannak a császártól.

— Hm! hm! — A rendőrfőnök a mutató ujjával feltámasztotta az orra hegyét, hogy el ne ejtse a fejét nagy búsultában. — Találtam egy jó gondolatot.

— Ki vele. Hadd halljuk.

— Menjenek fel az urak ő excellentiájához a palotájába s kérjenek tőle rögtön kihallgatást. Önöket talán nem eszi meg.

— Hát'szen mi is ott leszünk. Csak nem ijedünk meg tőle. De mi történik addig nemes Ráby kamarás úrral? Neki addig itt kell maradni.

— Jól van. Majd én addig becsukom az inquisit szobába, magamhoz veszem a kulcsát, s két strázsát állitok az ajtaja elé.

— No az lesz a legjobb.

Ráby Mátyás tehát az első intrádára mingyárt csak egyszerre azon vette észre magát, hogy megint »Rab Ráby« lett belőle. S még áldania kellett a sorsot, hogy ilyen jó helyre volt becsukva, a hol szalmakanapéis van, a hová az »inquisit« lefekhetik s hallgathatja a két alá s fel sétáló katona lépését az ajtaja előtt.

A két bécsi polizájcommissárius lóstatott a helytartósági palotába. Alig akarták őket a kapun beereszteni. Tisztességes ember Buda várában esti harangszó után nem kódorog az utczán.

Kivánta', rögtön ő excellentiája elé vezettetni.

Az a »rögtön« azonban nem megy olyan könnyen.

Ő excellentiájának ez órában épen fontos vitatkozása volt a tudós orientalista Kalmárral azon nagy horderejü kérdés fölött, hogy Trója nem azonos-e ezzel a magyar helynévvel »Torja«? annálfogva Latium valósággal nem Laczháza-e? Abban már kölcsönösen medegyeztek, hogy Siciliát valamikor a székelyek népesitették be. »Sičulus« = »siculus.«

Tehát a két németnek várni kellett addig, a mig Aeneas a Bosporuson keresztül a Csepel sziget farkáig »per varios casus« elvergődik.

Azután meg, a mig egy földglóbus nagyságu fekete retek az utolsó szeletig elfogy.

No meg aztán, a mig három partie »Lange Puff« szerencsésen lejátszatik.

Akkor aztán, úgy éjtél után, bebocsátották őket ő excellentiája elé.

Ő excellentiája soha sem volt valami nyájas ember. Nem: ennek ellenkezője volt. Ma azonban a superlativusa igyekezett annak lenni, a mi rendes napokon volt.

— No hát, bihászman? Mit akarnak az urak?

— Én vagyok Plötzlich, polizájcommissarius, Bécsből.

— Hol van az urnak a titkos jegye?

A biztos elő tudta azt mutatni.

Az elnök ur leült s hagyta a két főfő biztost álldogálni.

— Hát mit keresnek az urak itt Budán?

— Megbizattunk ő felsége által, hogy szembesités végett a megyei tisztviselőkkel, lekisérjük nagyságos Ráby Mátyás kamarás urat.

— Az az, hogy »Rab Rábyt«, a börtönből kitört gonosztevőt, a semmirekellő gézengúzt! — Igazitá helyre az elnök ur.

— Kérem! Ő a császár megbizottja.

— És az én foglyom!

— Azt bátor vagyok tagadni! Ő a mi személyes felelősségünk alatt és ő felsége védelme alatt áll s csupán a törvényes eljárás befejezése végett van ide küldve.

— Lárifári! Én már ki is adtam a parancsolatot, hogy azonnal adassék át a maga törvényes hatóságának, Pest vármegyének.

— De az ellen én ünnepélyesen protestálok! Itt van nálam a császár plenipotentiája.

— Tartsa az ur a zsebében, ha ott van. A császár parancsol Bécsben; itt pedig én parancsolok!

E szónál felugrott helyéből az elnök és csengetett.

A titkár belépett.

— Menjen az ur a vármegye hajduival azonnal a polizájdirectióra s vitesse át Pestre a vármegyeházához Rab Rábyt.

Erre duettben rivallt fel mind a két bécsi commissarius.

— Ez violentia! Ez rebellio! Mi protestálunk. Ellenállunk.

— Azt próbálják meg az urak! Önöket is vasra veretem. és oda csukatom a gonosztevő mellé: hogy tudom megemlegetik a magyarok Istenit! Alló marsch! Ez is két szó.

A két commissarius, a mint látta, hogy ez nem tréfa: (soha se látott még ilyet!) nosza igye kezett az utczára lejutni s meg sem állt addig, a mig a politzájdirector lakásáig nem jutott.

Akkor aztán hárman voltak, a kik nem tudták, hogy mitévők legyenek?

— Hunderbunder! mondtam ugye, hogy furcsa ember ez az excellentiás úr.

— Azt hittük, hogy mingyárt széjjel tép bennünket.

— Velem is igy szokott tenni, ha megharagitom.

— S erre az esetre nincsen instructiónk ő felségétől.

Nem sok idejük maradt pedig a tanakodásra; mert a pestmegyei albörtönőr megérkezett hat fegyveres hajduval, hogy Rab Rábyt elszállitsák Pestre. A Politzájdirectornak elő kellett adni a szobakulcsot, a hová ő kegyelme be volt zárva.

— Ám vigyék el erőszakkal! mondá Plötzlich ur; de mi vele megyünk, a hogy a császár parancsolta.

— Mindenüvé vele megyünk! secundált neki a második biztos.

A mire az alporkoláb azt mondta nekik egész prosopopoeiával, hogy »méltóztassék!«

S azzal éjjel és sűrü ködben megindultak Budárol Pestre, közbefogva Ráby Mátyást és a két kisérőjét.

A két bécsi rendőr persze azt gondolta, hogy itt is két kőhid van, a mi Budáról Pestre átvezet, mint a rongyos bécsi Dunán: lehet rajta járni télen is, éjjel is. Mikor aztán meglátta maga előtt ezt az óriási folyamot, a budapesti Dunát, egész domborúra megdagadva a torlódó jégzajtól akkor kezdett el csak hüledezni.

— Hát hogy akarunk itten keresztül menni?

— Nagyon szépen. Monda az alporkoláb. Itt van a csónakunk. Mink is most jöttünk át. Két óra sem telt bele.

Ott volt a csónak a Rudas fürdőné egy partvéd sarkanytyú mellé kikötve, abban ült négy evezőlegény. A Dunán pedig harsogott a zajló jég, a fehér jégtáblak egymás hátára torlódtak, mikor olyan két úszó jégsziget egymáshoz ütődött.

— Tessék beszállni kérem alássan.

Rab Rábit nagy hirtelen betették a csónakba; erre a két biztos is kötelességének tartotta utána menni s helyet foglalni a padokon.

Hogy megyünk mi ezen a jégen keresztül? Tünődék fennhangon Plötzlich úr.

— Majd meglátja az úr.

A kormányos eloldotta a lánczot s az egyik evezős eltaszitotta a csónakot a parttól. De alig indultak meg, már jött egy irgalmatlan nagy jégtorlasz, mely vissza szoritotta azt a parthoz.

— Luláj machen! kiáltá a kormányos a jelszot.

A bécsi biztos semmikép sem ismerte ezt a német műszót. Megtanulta mingyárt.

A »Luláj machen« abból állt, hogy a hány ember volt a csónakban, az mind kétfelé feszitett lábbal felállt, aztán egy jelszóra: hol a jobb, hol a bal lábára nehezkedett, mi által a hintálásba jött csónak jobbrul balrul a saját súlya által tört magának utat a körülvevő jégtorlat között, a két szélével folyvást a viz szinéig lemerülve. Olyan mulatság volt ez, hogy az embernek a haja szálai emelgették a kalapját a fején borzadalmában.

— Ebben én nem veszek részt. Nicht mitmachen! Protestálok! A császár nevében protestálok! Rivallt a megrémült comissarius. Én rendőrbiztos vagyok: engem esküvésem kötelez a többek között arra is, hogy mikor a jég zajlik, másokat nem engedek a Dunán átmenni. Ezt magam sem szeghetem meg. Én követelem, hogy vigyenek vissza bennünket a partra.

Hát visszavitték a partra s engedték őt kiugrani a csónakból: utána a másik biztost is.

— Ráby kamarás urat is szállitsák ki!

Erre aztán nagyot nevettek a szeme közé.

— Azt nem kell félteni! A kinek lóggni kell, az nem fullad a vizbe!

S azzal ujra betaszitták a jég közé a csónakot.

— Ez hallatlan vakmerőség! Mi ünnepélyesen protestálunk.

S a két rendőr biztos rögtön elővette a kebléből a piros bőrbe kötött bugyillárisát s ott a hely szinén, a szép holdvilág és a parti lámpa világa mellett — protokollumot vett föl erről az esetről.

A csónak pedig történtett tovább a jég hátán s lehetett hallani a Luláj machen tempószavát: »jobbra! balra!« — néha ki is látszott az emberek feje a jégtorlaszok közül.

Plötzlich úr csak azon imádkozott az úr Istenhez, vajha össze zúznék az a csónak s odaveszne Ráby Mátyás kamarás úr: ez nagyon egyszerüsitené a reportot; de biz ez nem történt meg, mert a csónak két órai munka után szerencsésen átvergődött a pesti partra; mikor már a révészek nem birták a jeget áttöretni, akkor a hajdúkkal együtt kiugráltak a jégen át a partra, s aztán egy hosszú kötélnél fogva úgy vontatták keresztül a jég fölött a csónakot a benne maradt Rábyval, a porkolábbal, meg a kormányossal együtt. Mindennapi tréfa volt ez nekünk régi embereknek. Hát mikor a magyar színészek is igy jártak át Budáról Pestre a német szinházban egy magyar előadást tartani Tréfa dolog volt ez!

Másnap reggelre aztán valahol a Nyulak szigeténél fennakadt a felső jég s azon alul a Duna kitisztult; a commissarius urak átcsónakázhattak Pestre vigan.

Siettek a vármegyeházát megtalálni. Ott miután egy darabig megpróbálták a német szóval veszszőt futni a »nix tájcs« világában, végre a második biztosnak, a ki eddig egy szót sem szólt, s a kit különben Habersack urnak hittak, eszébe jutott, hogy ő tud valamit diákul s ettül fogva ő lett a Cicero. A latin nyelv segélyével aztán megértették magukat, hogy mit keresnek? De ez még annál roszabb volt rájuk nézve, mert akkor meg Pontiustól Pilátushoz küldözték őket. alá s fel, előre hátra: az volt a boldogabb, aki rászedhette őket. Utoljára Plötzlich úr elővette az universalis nyelvet, megkente egy ácsorgó hajdúnak a markát egy lázsiás tallérral, azért az aztán nem csak megadta neki a kivánt feleletet, hanem el is vezette őt ahhoz az ajtóhoz, a melyen belül Rab Ráby be volt zárva. A strázsának is adtak egy tallért s azért az megengedte, hogy a comissarius úr az ajtón keresztül beszélhessen a rabbal.

— Itt van ön, Ráby úr?

— Igenis itt vagyok.

— Mit csinál itt az úr?

— Mulatom magamat a lánczaim csörgésével.

— Önnek a kezére lánczot vertek?

— De biz a lábamra is.

— Ne féljen ön; mi itt vagyunk, s ezt nem fogjuk eltürni.

— Köszönöm szépen.

De már ez több volt, mint a mennyit egy policzáj commissarius elviselhet nyugodt szivvel. Plötzlich ur nem kérdezősködött tovább, hanem a mely ajtó előtt legtöbb parasztkalapot látott lerakva a földön, azon berontott. Hát persze hogy jó helyen járt: az volt az alispán szobája: a II-odiké; de a ki azonban nem volt maga jelen; mert épen a leányát adta férjhez s a miatt el kellett utaznia Ugocsába; hanem szokás szerint Laskóy táblabiró úr suppleálja. Plötzlich ur félre taszigálta maga elől a parasztokat, a kiket épen benevolizáltak s oda rohant a legnagyobb hasú, tehát legtekintélyesebb ur elé.

»A császár nevében!«

— Jaj! (A táblabiró úrnak nagyon gyönge szive volt: azt gondolta a két rendőr megjelenésekor, hogy már viszik Bécsújhelybe lenyakaztatni.

— Hogy merték az urak a császár parancsolatja ellenére Ráby Mátyás kamarás urat lánczra veretni és börtönbe záratni?

— Rogo humillime. (Szerencséjére Laskóy ur nem igen tökéletes volt hős Arminius népének nyelvében.

— Nem tud az úr németül?

— Igen is szolgálatjára: nix tájts.

— Muszáj az úrnak tudni. A császár elrendelte, hogy minden hivatalnok megtanuljon öt esztendő alatt németül. Nem tanult az ur?

— Ik bin gelernt.

— No ha tanult az ur, hát beszéljen, a hogy tud.

— Zer wenig.

— Hát mondja azt a »wenig«-et

Laskóy úr pedig nem vitte tovább a régi magyar-német grammaticának az első »gyakorlatánál«; azt el kezdte mondani:

— Die Feder der Vögel sind mankmal weisz, mankmal gelb, mankmal roth.

— Mást nem tud az ur?

— De igen. A Frühlingsliedet.

»Wak auf, wak auf, du stille Natur,
Wak auf, wak auf, du schlummernde Flur«.

Ezt már Plötzlich úr maga sem állhatta meg nevetés nélkül.

Ismét ott volt szerencsére kisegitőnek a másik biztos, Habersack ur, a ki megmagyarázta idejöttüknek s haragba jöttüknek az okait, a mit megértve, a táblabiró úr is egész indignatióba jött.

— Ez már abusus! Ez a porkóláb impertinentiája volt! Ezt én nem rendeltem. Hivják ide rögtön a porkolábot.

Janosics uram megjelent: még most is sántitott attól a lövéstől, a mivel Villám Pista megtisztelte s nagyon megjuhászodottnak látszott.

Laskóy úr aztán lehordta őt ott a biztosok előtt keményen, hogy micsoda infamia volt a kamarás urat lánczra veretni? Most mingyárt vegye le a békóit s bánjék vele rangja szerint illendően: különben ördögöt fogat vele.

A porkoláb rögtön sietett a tévedést helyrehozni.

Laskóy ur a két biztost megnyugtatá, hogy holnap mingyárt megtörténik a confrontatio; méltóztassék azon megjelenni s akkor azután visszavihetik Ráby urat békével.

— Hisz ez nagyon derék, jámbor ember: mondá Habersack úr Plötzlich urnak, mikor eltávozának.

— Igen, mert rá ijesztettem ő kelmére! Ezt nekem köszönhetni.

Annyi policzáji ösztön azonban még is volt a két biztosban, hogy kötve higyjenek a komának, s még egyszer fölkeressék azt az ajtót, melyen belül Rab Ráby tartózkodott s megujitsák az ajtón keresztül a discursust.

— Levették-e már kamarás urról a lánczokat?

— Levették: de majd vissza adják.

— Holnap esik meg a confrontatio. Mink is ott leszünk.

— De én nem leszek ott.

A biztosok megnyugtatva távozának. Csak jőjjön az a holnap.

Az megvirradt szépen; ők most már egész biztos helyismerettel compareálának az alispáni szobában a hivatalos órára, ott azonban nem találának egyebet egy cancellistánál, kinek az volt a hivatala, hogy egy hosszú szalmaszálat hosszu pipaszárakon huzogasson keresztül.

— Hol a tekintetes ur?

— Otthon van. Jégvermet töltet.

— Hát mi lesz Ráby úr confrontatiojával?

— Azt nem tudom. Tessék tőle megkérdezni.

A biztos urak mentek egyenes Ráby tömlöczajtajára. Utjokban találták Janosics uramat: aki azzal foglalkozott, hogy egy roppant nagy parázszsal telt medenczébe fenyőmagot meg köményt hintett s azzal a folyosót befüstölte.

— Mikor lesz Ráby úr confrontatiója? kérdezé őt Habersack ur.

— Jaj, rogo humillime. Talán soha sem lesz. Nagy beteg az szegény. Igen nagy beteg.

— Mi látni akarjuk és beszélni akarunk vele!

— Nem lehet az. Olyan baja van, hogy nem lehet hozzá bemenni. Azért kell az egész folyosót kifüstölnöm.

— De hát mi baja van?

— Nem tudom én. Odabenn van épen a doctor ur, mingyárt kijön. az majd megmondja.

Nem kellett rá soká várni: az ajtó nyilt s jött ki rajta a vármegye physicusa. Az egyik kezében volt egy hosszu nyelü vas serpenyő, azon égett hat darab franciskáner; a másik kezével meg egy zsebkendőt tartott az orra, szája előtt, a mi levendula szeszszel volt itatva.

Addig nem is állt szóba senkivel, a mig egy hajdu hirtelen oda nem hozta neki a mozsdómedenczét, melyben tárkony eczetes viz volt, s abban elébb az arczát, azután a kezeit meg nem mosta; a ruháit pedig köménymaggal körül nem füstöltette.

A biztos urak rémedezve bámulták ezt a czeremoniát.

Habersack úr megerősité a szivét, hogy meg merje szólitani a doktort.

— Mi baja van a patiensnek?

A doktor nagyot lélekzett az orra elé tartott levendulaszeszes zsebkendőbül s aztán odasúgta a biztos fülébe:

»Pestis orientalis . . .«

Hej annak se kellett több! Úgy elszaladt, Plötzlich urat is magával ragadva, hogy semmi patenssel vissza nem lehetett volna parancsolni. Nem is időztek ott tovább; hanem nyargaltak vissza Bécsbe, azzal a rémhirrel, hogy Ráby Mátyás beleesett a keleti pestisbe; a mivel aztán Rábynak az ügye egészen be be lett fejezve. Mire a publikumba került a hir, már akkor csak arról volt szó, hogy vajjon elég oltatlan meszet öntöttek-e rá, mikor eltemették?

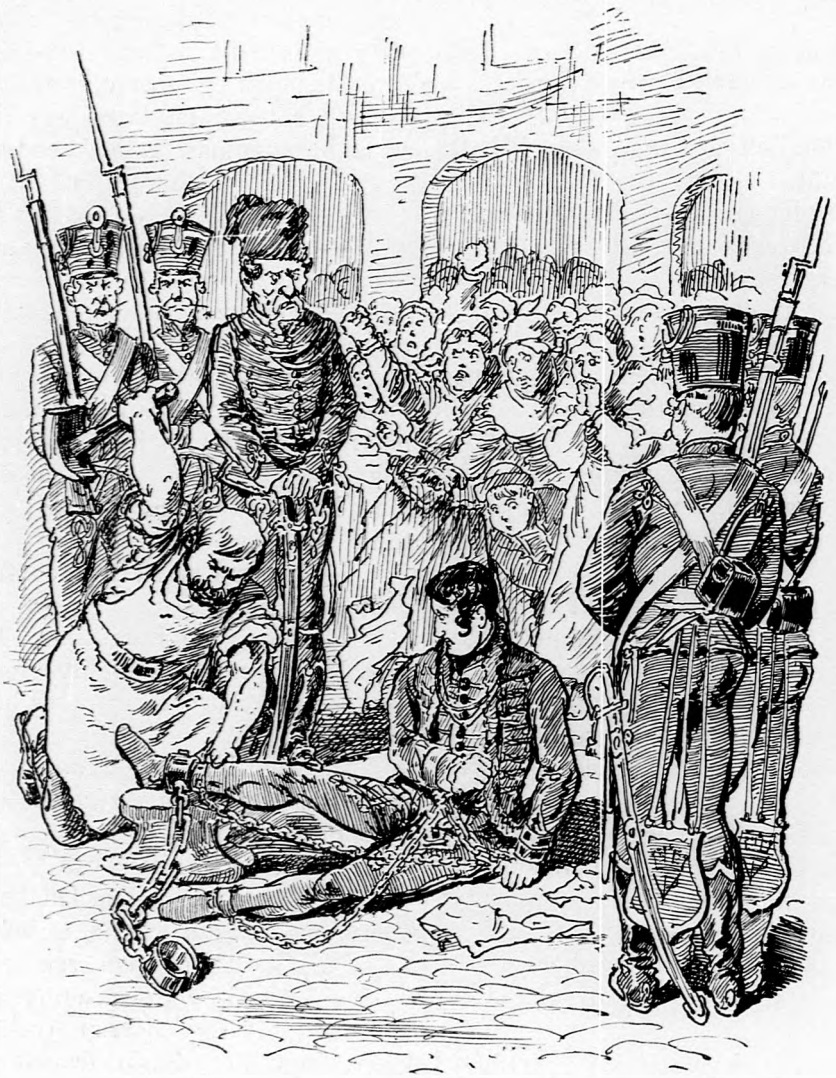

Negyvenkettedik fejezet.

(Kibenn bebizonittatic, hogi megh az XVIII-ik seculumban anno Domini iss tevrteennec wala chvcaac az welaagonn.)

A mit a politzáj soha sem tudott meg, azt a baját Rab Rábynak majd elmondjuk nehány szóval.

A mint a vármegyeházához megérkeztek vele, éjfél után három órakor, daczára a késő éjjeli órának, az egész ellenséges coetus ott várt

»Aha! Hahhó! Vivát Soroksár! Megérkezett — nagysogos úr! No hát kaptunk-e a császártól aranyláncot? Még aranysarkantyut se? No hát majd adunk mink lánczot is, sarkantyút is Hozza elő Janosics!«

A rézbőrü indiánok, a kik az amerikai pam-

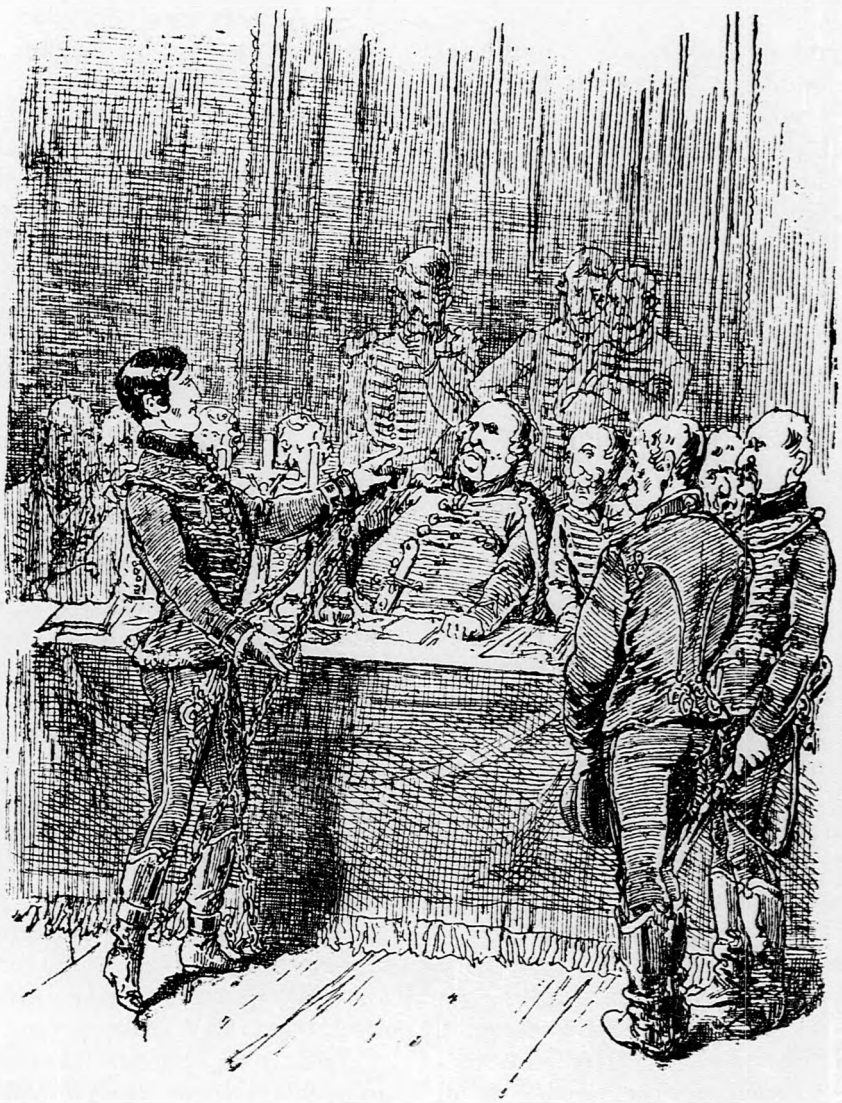

reá ébren: Laskóy, Petray urak és a többi: Janocsics uram sem maradván el közülök.

Rengeteg hahota fogadta a kamarás urat, mikor beléptették a telepipafüstölt alispáni kihallgató szobába.

pasokban egy fehér embert kézrekeritettek, nem tehetnek túl e fölötti örömük eredeti kifejezéseiben ezeken a jelenlevőkön, olyan szépen adták. Rab Ráby búcsuzhatott már a skalpjától.

Anynyi lélekerővel birt, hogy haszontalan

protestatiókkal ne szaporitsa a lármát: hallgatva türt el mindent. Szép új magyar ruha volt rajta, selyem posztóbul, nyuszt prémmel, arra épen ráillett a kettős láncz. Mindenféle ártó szerszámot elszedtek tőle, órát, pugillárist, plajbászt, mentéjéről levágták a vitézkötést, hogy fel ne akaszthassa rá magát s aztán bekisérték a hajdani börtönébe s jó éjszakát kivántak neki nagy csufondárosan.

Megkeményitette a szivét, hogy mind ez el ne csüggeszsze. Az ember megszokik mindent: még azt is, hogy mikor a kenyeret a szájába akarja tenni a lábát is felemelje: odalevén t. i. a lába lánczolva a kezéhez.

No de nem tart ez soká! Itt van a két commissarius; majd hátul köti az a sarkát a sok tekintetes urnak: aztán végső esetben jön maga a császár, s majd akkor lesz aztán haddelhadd! Addig türelem a jelszó.

Másnap reggel a commissarius urak ott is voltak az ajtaján, s beszélhetett velük. Az akkori beszélgetésből sejthette, hogy ezek nem fogják őtet innen kiásni.

Harmadnap meglátogatta a megyei orvos s a porkoláb segélyével kegyetlenül megfüstöltette kömény- és fenyőmaggal. Azt mondta, hogy minden az ország határán kivülről érkezett rabbal igy kell bánni, mivelhogy odakin Törökországban a keleti pestis grassál.

Láttuk, hogy erre a füstre hogy futamodott meg a két bécsi biztos.

Negyednap után, mikor már nem volt bécsi politzáj commissarius a közelben, felvitték Ráby Mátyást a törvényszék eleibe.

Az eddigi korábbi vallatásai a kerületi biztos elnöklete alatt mentek végbe, mivelhogy azok politikusok voltak. Ez uttal azonban a rendes megyei sedria elé állitották; mivelhogy csak közönséges bünténynyel volt vádolva.

A vicefiscalis felolvasta előtte a vádlevelet, mely szerint a delinquens erőhatalommal és ördögi praktikával kitört a vármegye börtönéből és túl az ország határára szökött. Kéri őt azért huszonöt esztendei nehéz fogságra elitéltetni: évnegyedenkint nyilvános büntetések elszenvedésével megsúlyositva, s országos vásárok alkalmával a pellengérre kiköttetve, nyakába akasztott bünlajstrommal.

Ráby erre egész nyugodt lélekkel azt válaszolta, hogy »hivassa elő a törvényszék azt a huszonnégy martalóczot, a kik őt amaz éjjel innen elragadták, s a kikről az ellene intézett vádlevélben az állittatik, hogy már mind kézrekerültek, s itt ülnek a vármegye börtönében.

Erre Laskóy elnök úr haraggal ütött az asztalra.

— Az nem igaz! Az nincs a vádlevélben.

— De ott van. Én magam olvastam.

— Hogy jutottunk hozzá?

— Maga a császár adta a kezembe.

Erre öten hatan is elkezdtek rá kiabálni: »ez vakmerőség! ez perfidia! Meghazudtolni a tekintetes törvényszéket!« s valamenynyien ütötték az ökleikkel a zöld asztalt.

— Jajh, ha az urak ilyen generalmarschot dobolnak az asztalon, akkor én nem beszélek tovább.

— No hát beszéljünk. Nem doboltatik többé.

— A huszonnégy martalócz tehát nem kapható meg, aki ellenem bizonyithatna, Azonban két tanú mégis van, a kinek amaz éjszaka történetéről bizonyos tudomásának kell lenni. Az egyik az a strázsa, a ki az én börtönajtom elé vólt rendelve, a másik az, a ki a három nemes úr szolgálatára állittatott az ő ajtajuk elé.

— Ki tudja már azt, hogy melyik volt a negyven hajdú közül, ezelőtt három hónappal, éjfél után két órakor? — förmedt rá Laskóy úr. Azt gondoljuk, hogy itt protocollum vezettetik e felől?

— Én tudom jól a neveiket, hogy kik voltak? szólt Ráby csendesen. Ébren voltam, és hallottam, mikor a várnagy felállitotta őket, névszerint felszólitva az őrjáratból: a ki az én ajtom előtt állt, annak a neve »Sipos,« a ki a Kancsatáji ajtaján strázsált, azé volt Nagy. A porkoláb szavából értettem meg.

Laskóy úr e szókra boszúsan tekintett Janocsics felé, s a két kezét a két füléig emelve, befelé forditott hüvelykujakkal, olyanforma akcziót csinált, a minővel az ember azt fejezi ki néma beszédben, hogy a másikat szentmártoni vizvezetőgépnek tartja. Mire Janocsics uram csak a vállait mozgatta, s az öklével fenyegette Rab Rábyt.

Mint tudjuk, a sedria tagjai között voltak derék, igazságszerető férfiak is. Egy azok közül felszólalt.

— Vádlottúl nem lehet megtagadni, hogy a tanúkat, a kiket kihallgattatni kiván, elő ne vezessék.

— No hát hozzák be őket! mormogá Laskóy úr Janosicsnak, s a nyelvét mutatta neki. — Az ostoba!

A két hajdu behozatott.

Most aztán Ráby Mátyáson volt az elbámulás sora.

Hisz ez az ő két kisérője: a két rácz dianókereskedő, nem is az, hanem pomázi földes úr: Kuravics, meg Turocsics: az az, hogy Pityi Palkó, meg Rácz Miska; a kik őt egész a Bécsi Burgig felkisérték, még a császár előtt is az oldalánál áltak, s ime ez a Sipos, az a Nagy. Az utóbbi személyesité Kurovicsot.

Most aztán csakugyan nem tudta, hogy hányadán van? Jó volt-e neki ezekre hivatkozni?

Az igazságszerető assessor kérdőre fogta elébb Sipost.

— Kend volt a strázsa Rab Ráby megszökésekor az ő börtön ajtajánál?

— Igenis, én voltam.

— Beszélje el, hogyan történt ez eset?

A megszóllított szemrefőre tekingetett, a kezeit dörgölgette, mintha szárazon akarna megmosakodni, s aztán úgy nyögött, mint a kit a hideg ráz.

— No hát, megnémult kend?

Dehogy némult; hiszen egyre mondta: »Jézus Mária, Szent-Anna, irgalmazz nékem!«

— Ne imádkozzék kend, hanem feleljen a kérdésre! Mi történt az előtt, hogy Rab Ráby kitört a börtönből.

— Jaj, kegyelmes szent atyám! De hát igazat mondjak?

Igen! igen! Mindent, a hogy történt! unszolá az assessor; mig Janosics a csomó kulcscsal a kezében fenyegette. A szegény nyavalyás azt sem tudta, hogy melyiknek tegyen eleget.

— No hát megmondok mindent úgy, a hogy volt. A nemzetes várnagy úr azt parancsolta, hogy mink hoszonnégy hajduk öltözködjünk fel török ruhába, aztán nyissuk ki a tömlöczajtót, a Rab Rábyt öltöztessük fel rácz leánynak, aztán szöktessük meg, s kisérjük el Bécsig. A Nagynak pénzt is adott az útra. Azt mondta, hogy ezt az urak parancsolták.

E szókra Rábyból kitört a diadalérzet. Láncztól csörönpölő lábával odadobbantott.

— Ime hát ez az egész cselszövény ki van deritve! Maguk az urak szőtték-fonták azt ellenem! S most a saját imposturájukért akarnak engem elmarasztalni. . . . .

De nem mondhatta tovább, mert egyszerre tizen is beleorditottak a szavába;

»Elhallgatsz! Te lázadó! Országcsaló! Gézengúz! Fogd be a szádat mindjárt! Egy szó se legyen több!«

No de még annak a szegény hajdunak is jobb lett volna inkább barátnak születni! Azt csalónak, hazugnak, káromlónak szidták; összevissza taszigálták, kilökdösték.

— Ki kell vinni a pernahájdert! itélte rá Cseri maru Laskay úr; — s aztán quinquaginta solidos az ilyen hamis tanúnak!

Bizony megkapta az igazmondásért a proverbium szerinti jutalmat.

— Lépjen elő a másik tanu! álljon elő kend Nagy János. Kend derék okos ember. Adja elő az egész casust, hogyan, miképen történt ez az evasio a tömlöczből.

Nagy Jánosnak talán nem is volt szüksége okulni társa siralmas példájából: ő még Ál-Kurovics korában megmondotta, hogy milyen messzire tudja elhajitani a sulykot, s gyanitható, hogy egészen be volt avatva a cselszövénybe s abban vezérszerepet játszott.

— Hát, kérem alássan, ez úgy történt, hogy mikor én deczember hatodikán ott strázsáltam a nemes urak tömlöcze előtt, a pajtásom Sipos meg a másik ajtóban a Rab Ráby előtt: hát egyszer csak valami nagy csattanás hallik s arra felnyilik Rab Raby ajtaja, s ő maga kijön rajta egy tüzes szekéren, a mibe hat fekete macska volt fogva, a kocsi bakján ült egy ördög veres dolmányban, s az ugy pofoncsapta a farkával először a pajtásomat, azután meg engemet, hogy se nem láttam, se nem hallottam többet. A mire aztán a Rab Ráby nagy mennydörgés között kirepült a tüzes szekérrel az ablakon.

Ráby bámulva nézett — nem a beszélőre, hanem a hallgatókra.

— De hát, uraim! Tekintetes urak! Végig lehet hallgatni egy ilyen ostoba mesét a XVIII-ik század végén felvilágosodott tudós férfiaknak a civilizált Magyarországban, a hol már hét századdal elébb Kálmán király kimondta: hogy »ördöngősökről, a kik nem léteznek, szó se legyen!«

— Hallgasson az úr! rivallt rá Laskóy. Nem tanulunk az úrtól törvényt. Nekünk vannak törvényeink a boszorkánymesterek ellen. Ne vágjon a tanu vallomásába! Tessék protocollumba venni protunotarius úr a benevolumot.

És Ráby bámulva látta, hogy Tárhalmy egész hivatalos készséggel jegyzi fel a protocollumba ezt az ügyetlen varázsmesét.

Most emlékezett már vissza a hűséges leányka levelére, a ki előre megmondta neki, hogy ő ellene az okos emberek a bolondokkal, a derék emberek a silányakkal, a szentek az ördögökkel készek ligát kötni inkább, hogysem azt, amit ő meginditott, diadalra jutni engedjék.

Ez a gondolat indulatba hozta. Elkezdett dühösködni, sőt protestált a hazai törvények, a császár parancsai, s az emberi józan ész nevében. Utoljára kivitették a teremből.

Egy rövid negyedórai tanácskozás után ismét visszahozatták.

Az itélete kész volt.

Sok minden büne volt: igaz, hogy nem bebizonyitva; de elszámlálva: a mi azonban világosan kiderült rá: ördögi segitséggel és boszorkánymesteri praktikával való kitörése a börtönből, ez maga elégséges volt arra, hogy h a l á l r a itéltessék.

Halálra-pallos által.

Mikor azt az itéletet meghallotta Ráby, egész keserü nyugalma visszatért.

»Uraim, Tekintetes törvényszék! Hallgassanak ki hát az itélet kimondása u t á n. Hisz a legbünösebb gonosztevőnek is meg van engedve, hogy mielőtt elitélnék, védelmezze magát: s nincs a világon oly zsarnoku önkény, mely halálra itéljen valakit, mielőtt mentségét meghallgatta volna. S miért vagyok én üldözve? Miért e rám mért szenvedések? Miért a fejemre kimondott halálitélet? Azért, mert a szegény nyomorgatott népnek a sorsát enyhiteni akartam? Azért, mert a sanyargatott jobbágyok jajszavára, mely felhangzott a trónig, vizsgálatot tenni fejedelmi parancsával leküldettem? Hisz nem voltak azok lázadok, nem zendülők az ország törvényei ellen, csak igazságot kérték, s én az igazságot kerestem számukra. Még a vadállatnak is jogot adott a természet, hogy életét védelmezze, s az embertől megakarják azt tagadni? Emlékezzenek önök reá, hogy ugyanazt mondták önök az uralkodói hatalommal szemközt mikor az a nemzet jogaihoz nyult hozzá, hogy embernek és nemzetnek a magáét védelmezni Istentől adott jog. A mily szentül várják önök a védelmük sikerét a hatalommal szemben, oly szentül bizom én az én védelmemben az örök hatalma ellenében. Lelkem tiszta: nem vétettem se ember, se Isten, se a magyar nemzet ellen. Meggyőződéseim vannak, a miket meg nem tagadok. Jobb sorsot kivánok a népnek; felszabaditást nyomorgatói járma alól. Ha ez mai nap halálbün: legyek elitélve miatta: az én életem se legyen drágább, mint azoké a martyroké volt, a kik egy szent ügyért halálra engedték magokat kinozni. De az én vérem szálljon azoknak a fejére vissza, a kik azt kiontják!«

Több assessor könnyezett. — Tárhalmi kezével eltakarta arczát. — Talán ő sem állhatta azt meg, anélkül, hogy szemei megnedvesedjenek.

Rábyból a keserü indulat oly folyékony ékesenszólással tört ki, hogy ellenfelei nem birták őt félbeszakitani. Csak akkor tudott Laskóy úr szóhoz jutni, mikor Ráby az utolsó szót elmondta. Akkor is csak azt tudta mondani, hogy »ki kell őt vinni!«

— Én apellalom az itéletet!

— Azt lehet. Hanem a halálra itélt rab addig is nehéz vasba veretik.

— Az ellen pedig én protestálok!

— Ki kell vinni! Hiják a vármegyelakatost!

S hitták a vármegye lakatost.

Negyvenharmadik fejezet.

(Kibeol megtanvlivč, hogi mi leegien az az neheez wass?)

Már akkor volt Rab Rábynak a jobb kezén egy láncz, — mi azt a bal lábához csatolta, azután meg a bal kezén egy másik, a mi azt a jobb lábához csatolta, harmadik volt a kereszt békó, a melyik a két keze csuklóját egymáshoz foglalta.

Negyediknek következett a nehéz vas.

Két békó, a mit hat vasgyürü tart össze, együtt egy negyedrész mázsa az egész játékszer.

Ezt már nem lakattal zárják a lábra, hanem ugy kovácsolják rá az üllőn pörölylyel, s mikor le akarják róla verni, akkor megint ugy kell róla azt leráspolyozni.

Akkorra zajjal és lármával vitték le a hajduk Rábyt az udvarra, hogy az utczáról becsődült a járókelő nép, s a vármegyeházából minden fehér cseléd összeszaladt annak a csodájára, hogyan verik rá a huszonöt fontos vasat egy szép selyemruhás ifju urnak a lábára.

S ilyen látványnál a publikum mindig az elitéltnek a pártján van.

Mikor ezt a szép, szenveteg arczu ifjut leültették a kövezetre s az egyszerre megszisszent a fájdalomtul, a mint a lakatos a nehéz kalapácscsal az első ütést tette a vasbékóra, a mi a lábával együtt az üllőre volt téve, akkor egyszerre sirva fakadt minden körülálló, s elkezdett fennhangon sajnálkozni felette: »oh a szegény nyomorult! ugyan mit vétheteti?« Az asszonyemberek leszedték a fejökről a patyolatkendőiket s azt hajigálták oda neki. Az pedig csak bámult s nem tudta kitalálni, hogy miért dobálják ezeket neki. Egyszer aztán egy fehér személy: (talán Böske volt? nedves szemeitől jól meg sem láthatta), odament hozzá a néptömeg közül, s letérdelve mellé, megmutatta neki, hogy mire valók azok a keszkenők? Egyet-egyet odacsavart neki a bokája körül, hogy a nehéz vas fel ne sebesitse.

De a porkoláb elkergette onnan.

— Takarodj haza, csula! Minek a rabnak a bugyolálás? A többinek sincs. Tán bizony a kéne, hogy bársonynyal béleltesse ki a békokat a nemes vármegye? Majd megszokja ő keme, ha soká együtt lesz vele.

S letépte a lábairól a zsebkendőket.

Mikor aztán készen volt a lakatos a munkájával, akkor fel kellett volna állani Rábynak a földön ültéből.

De nem tudott.

A két kezével nem segithetett magán, mert az keresztbe volt békozva, a nehéz vas miatt meg nem tudott a lábaival mozdulni — Viszszaesett.

Janosics durván elröhögte magát.

Nincs is annál nevetségesebb, mint mikor egy ilyen megvasalt rab ügyetlenül keczmeleg, csatlik, botlik, elbukik a láncaiban.

Hanem az asszonypublikum nem vette tréfára a dolgot. Azok elkezdték a hajdúkat, meg a porkolábot szidni. (Az asszonynép vakmerő és rebellis!)

»Ti gyilkosok! Hóhérok! Gyalázat az! Istentelenség! Igy bánni egy ilyen derék úrral! Volnánk mi csak férfiak! Bizony nem engednénk! A török se volt ilyen kegyetlen! Pogánynál is pogányabbak vagytok!

— Ejnye mingyárt! Kiálta Janosics uram, megszeppenve, hogy most mingyárt megpüföli ez a sok asszonynép. Kergessétek ki frissen ezt a kofahadat! Be kell zárni a vármegyeház kapuját. Aztán »upré púpos!« Készen a ketrecz, tessék felsétálni a maga lábán!

A hajdúk egy része az asszonynépet terelte ki a kapun; a többi ott maradt Ráby körül. Egy hajdú, a kiben Ráby azt az első strázsáját ismerte fel, a ki a ketős fenekü korsót hozta neki, felsegitette őt a földről. Alig tett azonban Rab Ráby három négy lépést előre, a nehéz békó már keresztül vágta a vékony selyem lábravalót s már felsebesité a bokáját, úgy, hogy a fájdalomtól kénytelen volt megállni.

Az a bizonyos hajdú aztán egy zsebkendőnek a végét rákötötte a láncz egyik karikájára, a másik végét pedig a Ráby kezén levő békóra: hogy azzal felemelve tarthassa: aztán megtanitotta rá, hogy hogyan kell lépegetni azzal a lánczczal? mintha kaszálna a lábával, félkört

csinálva maga körül: aztán ki kell számitani, hogy nagyobbat ne lépjen, mint a láncz ereszti, mert akkor megrántja vele a másik lábát; de kisebbet se lépjen, mert akkor meg a békó zsurolja a lábát. Oh megtanulják ezt a rabok szépen, ha egy kicsit gyakorolják benne magukat!

Hanem azért minden lépésnél hátramaradt utána — egy vércsepp.

Nem is abba a tömlöczbe vitték vissza, a miben eddig volt. Meg volt neki mondva, hogy sok gradatio van a tömlöczök dolgában. Vannak jobbnál jobbak. Ez épen a legjobb volt.

Mingyárt a törvényszék terme mellett volt egy kis nedves, leglapadéos szobácska. Aztán volt egy négyszöglábnyi ablak az utczára s egy vasajtó a folyosóra, hatszoros zárral. Az ablakon kettős vasrács volt és sodronyháló. Ez nem akadályozta a szelet, hogy a friss havat betujja a szobába, mert üveg nem volt rajta.

Azon a helyen, a hol a kályha szokott állni, volt egy nagy hőkoloncz befalazva, s abba volt egy röfnyi hosszuságu vasláncz megerősitve. Ehhez a lánczkoz lakatolták hozzá a rabnak a nehéz lánczát, ugy hogy az e lánczon túl nem léphetett, hanem éjjel nappal kénytelen volt a szalmaágyon fekünni, vagy guggolni. A fejénél pedig állt két puttony; az egyikben volt az ivóviz, egy egész hétre való; a fedelére téve a profont, az is egész hétre kiszámitva. És igy nem volt szükséges Rab Rábyhoz, a mint egyszer rá volt zárva a vasajtó, egy hétnél hamarább belátogatni: a kettős fenekü kancsó se jöhetett be hozzá.

Most lett már azután valósággal »Rab Ráby!«

Negyvennegyedik fejezet.

(Romanticus historia fog taamadni ebbevl.)

Most már kezd a történetünk egészen regényessé válni. A börtön olyan tökéletes, hogy annál már egy piktor sem kivánhat különbet: a fogoly odalánczolva a falhoz, akár csak a velenczei dogepalota tengeralatti börtönéiben.

Ide már nem talál hozzá utat semmi sem: még az egér sem. Ezt a vasajtót nem nyitja fel semmi sem: még az arany sem.

De valami mégis megtalálta az utat Rab Rábyhoz: — mi lett volna az egyéb, mint a véghetetlen, megfoghatatlan szeretet.

A legelső éjszaka csendességében ugy tetszett neki, mintha a feje fölött levő padlaton valami csendes őrölés hangja hallatszanék: mintha a plafondot fúrnák keresztül.

Oda figyelt. S aztán számitgatta, hogy ki lakhatik itt a feje fölött?

A törvényszék feje fölött van az irománytár.

Egyszer vége lett a fúrás hangjának s akkor, mintha az égből zengne alá, megszólalt a feje fölött egy szeráfi hang.

»Szegény Rab Ráby!«

Azt hitte, hogy a lánczai lehullanak erre a szóra. Olyan volt ez a hang, mint egy álom emléke a gyermekkorbul.

»Hallja ön a szavamat?« kérdezé a magasból jövő hang.

»Hallom!«

»Bizzék Istenben. Meg fogja szabaditani. Nem vesztik el önt.

Holnap reggel vigyázzon a feje fölé, mikor kopogtatást hall. Isten irgalma legyen önnel.«

Azzal elmult minden, mint egy álom.

És Ráby Matyás e vigasztaló evangeliumi szózat után olyan édesen elaludt négyszeres lánczai között, mint a gyermek anyja keblén.

Reggel, mikor fölébredt, azt hitte, hogy valóban csak lázbeteg agyának álma volt ez az égi jelenés. Fölnézett a feje fölé; de nem látott semmit. Az a plafond, még abból az időből, a mikor németek laktak a vármegyeházban, a kik szeretik a szobákat befesteni, be volt mázolva iromba festéssel; azt a kis lyukat, a mit onnan fölyülről furtak rajta keresztül, észre sem lehetett venni. S ez volt benne a jó.

Alig virradt meg anynyira, hogy a szük ablakon behatott a világosság: hangzott a hármas kopogtatás a feje fölött; s aztán az édes ismerős hang.

»Szegény Rab Ráby.«

»Ébren vagyok.«

Arra a plafondnak abból a szegletéből, mely az ő feje felett volt, egyszerre leereszkedett hozzá valami. — Egy hoszszú nádszál. — Egész az ő fekhelyéig bocsátkozott alá: a mig az összelánczolt kezeivel elérheté.

»Elérte ön?« kérdezé a hang onnan felülről.

»Igen.«

„Húzza szélylyel a nádat; de vigyázva.«

Ráby a nádszál első czikkét levonta, az, mint egy tok volt ráhúzva a felsőre. Abban talált tintát.

Azután a második czikket húzta le. Abban volt egy irótoll holló szárnybul.

Azután a harmadik nádszakaszt húzta ki; abbul előjött egy összegöngyölitett vékony papirlap.

Iró eszközök!

Az Alhambra minden eltemetett kincse nem okozhatna olyan örömet a feltalálójának, mint ezek a drágaságok Rab Rábynak.

»Irjon ön: én várok.« Szólt a hang.

A rab sietett a munkával. Apró betüket irt, hogy több férjen a papirra. Megirta a császárnak mindazt, a mi vele történt. Oh milyen jól esett a szivének, azzal a meglánczolt kezével a felhúzott térdén leirhatni mind azt, a mi lázas agyában forr!

Mikor készen volt a levél ismét összegöngyölitette azt vékony pálczikó alakra, hogy a nádszálba beleférjen, s aztán tollat, kalamárist mind viszszadugott a nádszál végébe.

»Köszönöm! Meg van!«

»Isten áldása legyen önnel,« hangzott felyülről halkan.

A nádszál ismét felhuzódott a plafondba.

Még az nap este felé ujra megszólalt a vigasztaló hang.

»Szegény Rab Ráby! Legyen jó reménységben. Levelét felvitte Bécsbe az Ábrahám zsidó.

Ez a hir átmelegité a rabot. Nagy szüksége volt rá ebben a hideg szobában, a minek az ablakán betodult a februáriusi szél, s a hová egy hétig (előre megmondták neki) nem fogják rányitni az ajtót. Addig eltart a kenyere, meg a vize.

Ennek a hétnek az utolsó napján pedig az történt, hogy ő excellentiája, a helytartótanács elnöke »cito, citissime!« idéztette fel maga elé a substitutus alispán urat.

Az nem volt baj, hogy Laskóy úr épen ebédnél találta ő excellentiáját; azért lehetett vele beszélni. Ő excellentiájának különben is meg volt ez a minden magyar emberrel közös tulajdonsága, hogy nagyon lassan szeretett enni, s a mig a falatját vágta, addig is beszélt.

— No hát, bihászman? Tudja a spectabilis, hogy miért hivattam? Hát csak azt akartam tudtul adni, hogy én holnap délelőtt három fertály tizenegyre: tehát egy fertálylyal a bécsi posta elindulása előtt, ott leszek a pesti vármegyeházánál, s ha még ott egy Rab Rábyt találok a börtönben, azt menten szabadon bocsátom. Az általa szenvedett károkat illico a domestica cassából neki kifizettetem. S azoknak a fizetéséből, a kik okozták, lehuzatom. Holnap után reggel pedig a nagyságos Murai és Rábai Ráby Mátyás kamarás úr vádjának alapján mind azokat, a kik általa feladattak, a districtualis törvényszék elé állittatom s a kire egy makulányi bebizonyul, ha nagy, ugyanabba a tömlőczbe bezáratom, a honnan a Rab Rábyt kihoztam . . S a mig azt elbeszélte ő excellentiája, szép csendesen verte a kése meg a villája hegyével a tányérján a czapfenstrájkot.

Laskóy úr úgy megijedt, hogy a saját bundája gallérjába kapaszkodék menekülésképen.

— Quid hoc est? rebegé.

— No ugy-e? Most már rajtatok van a sor azt mondani »bihászman?« Hát az történt, hogy harmadnapra azután, hogy kegyelmetek olyan jól elzárathák a Rab Rábyt, hogy ahoz még a légy sem férhet, dupla vasajtót tétettek a tömlőczére, a minek a kulcsain a porkoláb rajtahál, s a foglyot ugy megvasaltatták, hogy az se kezét se lábát meg nem mozdithatja; hát mondom harmadnapra hivat fel a császár Bécsbe lóhalálába. Még azt gondoltam a zsidó rekrutáknak sütendő kóser prófontról akar velem beszélni. Dehogy az volt a baja! Az első szava az volt hozzám: »mit tettek önök Rábyval?« — Én támaszkodva az uraságotok által nekem intimált relatióra, s azt gondolva, hogy csak a bécsi commissariusok reportja ellen kell védelmeznem magamat, elmondtam, hogy Ráby Mátyás a maga törvényes hatósága elé állittatott. A confrontatiót nem lehetett vele elkezdeni; mert veszélyes betegségbe esett, a miben őt a vármegye physicusa egész emberséggel gyógyitja és ápolja; mihelyt felépül, az ügye fölvétetik etcaerera, és igy

tovább .... S a császár olyan malitiosus volt, hogy nem szakitott félbe; hanem engedte nekem végigfújni az egész litaniát, mint valami rosz diáknak, a ki a tiz körmérül olvassa le a pensumot. Csak mikor végig elmondtam, akkor adott elő a markábul egy vékony szalmapapirosra irott, de sürün teleirott levelet, a mit a Rab Ráby

— Hüh! Fújtatott Laskóy úr, kegyetlenül megrémülve.

Ő excellentiája haragosan tente a villájához a kést, mintha meg akarna valakit ölni; pedig csak a karmonadlijára agyarkodott.

— A bezárt tömlőcz falán keresztül oda tud irni a császárhoz másnap mingyárt! Ezzel

irt vala hozzá, négyszeres vasba verve, kettős vasajtó mögé bezárva s a mibe az utolsó commáig minden olyan hiven meg volt irva, a mi vele történt, hogy még az sem volt belőle kifelejtve, hogy kegyelmed spectabilis azt kérdezte tőle: »no hát adott e a császár aranylánczot?« az emberrel nem birunk. Az urak valamenynyien nem birnak vele. Ez már szent. A császár aztán, mikor végig olvastatta velem a Ráby levelét, kihúzta az óráját a zsebéből s azt mondta: »igazitsa ön a magáét az enyimhez: most három fertály kettőre, holnapután ön otthon lesz Pesten:

délig tizenegy órára Ráby Mátyás szabadon legyen bocsátva és bántatlanul. A ki ennek az én parancsolatomnak haladéktalanul nem engedelmeskedik, azt én bezáratom élete fogytáig — a bolondok házába!« — Tessék azt magának praenotálni, spectabilis. Én éjjel nappal vágtattam, hogy haza jussak: most kegyelmeteken a sor. A kinek van kedve magát a vörös toronyba becsukatni s mindennap hidegvizet csepegtetni a feje lágyára, tegye meg; nekem nincs.

Laskóy úrnak sem kellett több biztatás. Vágtatott keréktörésig haza Pestre nagy fúriával.

Az első szava az volt, mikor a kocsiból kiomlott:

— Küldjék ide a Janosicsot!

Az rohant szaladva, mind a két keze tele egy nagy csomó, karikára fűzött kulcscsal.

Janosics uramnak sajátszerü szélylyel álló fülei voltak, mint egy túri kancsónak: olyan szélfogó fülek.

Laskóy úr nem szólt neki semmit, csak azt

tette vele, hogy a mint az ajtón belépett, megfogta neki két kézzel ezt a két speciosus fülét s annál fogva a feje tarkóját ugy odaütögette neki az ajtó félhez, hogy a két csomó kulcs a két kezében csak ugy csörömpölt, mintha a táblabiró úr eleven törökmuzsikát akart volna belőle csinálni: »nesze! nesze! nesze! ne még ez! ne még ez!«

Akkor aztán, mikor ilyen szépen felköszöntötte ő porkolábságát, azt hörgé fogcsikorgatva a fülébe.

— Lélek hordjon el kutyaáldotta! A Rab Ráby már megint levelet irt a tömlőczbül a császárnak!!!

A megrémült porkoláb összecsapta a két csomó kulcsot a két kezében s elsápadva hebegé:

— Akkor bizony mondom, ördöggel kell neki szövetségben lenni.

Nem találta el: angyallal volt szövetségben.

Erre fiscális, doctor, szolgabiró, esküdt mind öszszeröffentek. Mi történt? Mi tévők legyenek?

»Ötvenet vágatni a porkolábra!« Ez lett volna a legjobb, csak villám Pista lövés emlékének köszönheti, hogy meg nem kapta

Itt már csinálni kell valamit!

. . . . . .

. . . . . .

Másnap három negyed tizenegyre pontosan ott volt a vármegye házánál ő exellentiája.

Eléje jöttek mind egész deputatióval, vitték fel az alispáni szobába.

— No hát, bihászman? Mi történt?

Laskóy úr nagy mosolyogva nyújtott eléje két levelet. Mind a kettő Ráby Mátyás irása.

— Eccé! Már Szentendréről ir.

— Igen is, még tegnap elbocsátottuk s ő egyenesen haza kivánkozott.

Az egyik ő excellentiájának szólt, melyben Ráby Mátyás megköszöni azon kegyességét, hogy az ő gyors kiszabadulását kieszközölte. Igéri, hogy ezentúl az ország törvényeihez fogja alkalmazni magát. A publicopoliticumoktul különben is egészen visszahúzodik, s saját oeconomiája rendbehozása után lát. Kéri ezt a másik levelet, melyet ő felségéhez irt, ő excellentiája által elolvastatni, s ha helyeslését megnyeri, ex offo felküldetni.

A másik levél tehát a császárhoz volt intézve. Az elnök urnak azt is el kellett olvasni: ha helyesli-e.

Nagyon helyeselte. Optime: Bene! Benissime!

. . . Átlátja, hogy hamis denunciatiók által maga is félre volt vezetve . . . . Optime . . . . Mindennek a megboldogult rácz pópa volt az oka, a ki azt a hamis mesét a nagy kincses ládárul kigondolta . . . . Bene . . . . Sajnálja, hogy a derék tisztviselői karnak s különösen ő excellentiájának olyan sok keserüséget okozott . . . . Benissime . . . . Nem kiván többé Bécsbe viszszatérni, a curriculum vitaet falun ohajtja folytatni egészsége állapotja végett . . . . Habet rectum . . . . Kéri azt a kis penziócskáját, a mire számot tarthat, ide utalványoztatni Szent-Endrére, a honnan többé nem szándékozik kimozdulni . . . . Habeat sibi! . . . .

No hát!

Ő excellentiája mingyárt ott copertába tetette a levelet, lepecsételteté, s ő maga irta rá a császár czimét, még pedig úgy, hogy ellehetett olvasni. A posta épen fújta a trombitát a kapu előtt. Elvihette idején a levelet.

»Ettől tehát megszabadultunk volna!«

Azzal búcsút vett s vissza dőczögtette magát a zsalugáderes hintón Buda várába.

Dejszen nem hagyják magukat ezek az urak a bécsi bolondok házába becsukatni!

. . . . . .

. . . . . .

Már most ennél a lapnál tehát becsaphatnók a könyvet. A Ráby nem »Rab Ráby« többé. Otthon van Szentendrén. Szőlőt nyittat mihelyt kienged az idő. Visszaveszi a Böskét, s tehenet szerez mellé... Bírja békével.

Jaj, ne tessék hinni! Dehogy van otthon! Most is Rab Ráby az, s ott ül a tömlöczében még kurtábbra szoritott lánczokkal.

A mint Laskóy úr elmondta az uraknak a levél historiát, mind valamenynyien rohantak fel, hajdu és porkoláb assistentiával a Ráby tömlöczébe: a nyomorult embert megfogták, levetkőztették abban a kriminális hidegben puczérra; úgy vizitálták ki, hogy hol a toll, hol a tinta, hol a papiros nála? Szétszedték az ágyat apróra, még a szalmát is felkutatták, azután a

téglákat feszegették fel a tömlöcz padlatán s dühösek voltak, hogy sehol sem találtak semmit. A plafondot nem jutott eszükbe vizsgálni. Olyan kis lyuk volt azon, hogy nem lehetett észrevenni. De ha lehetett volna is, olyan vastag volt minden falor és a plafondon is a zúzmarás, hogy az az áruló lyukat betakarta eléggé. Végre abban állapodtak meg, hogy bizonyosan a kulcslyukon keresztül dugta be az irószereket valaki egy drót segélyével: s ez csak az őrt álló strázsa beleegyezésével történhetett meg. Annál fogva a ki csak azóta ott őrködött a Ráby ajtaja előtt, arra a hajdúra mind huszonötöt csapattak. Az ártatlanok pedig azt mind megérdemelték; mert mind részesek voltak abban az elszöktetési komédiában; tehát ha nem competált is nekik; de jól esett nekik.

Azzal aztán a Rab Rabyt még szorosabban odalánczoltatták a falhoz, s a bezárt vasajtón a kulcslyukat maga Laskóy úr pecsételte le saját gyürüjével s kegyetlen fogadást tett, hogy ha még most is ki tud ebbül a börtönbül egy levelet meneszteni a Rab Ráby, hát akkor saját magára vágat huszonötöt.

Azzal egy hétre való kenyérrel vizzel megint magára hagyták a jámbort.

.... De hát az a két levél, Ráby Mátyás saját kezeirásával: az elnök úrhoz, meg a császárhoz?

.... Hm! Hát Kalabusz uram mire való? Ő sem eszi hiába a vármegye kenyerét.

Ráby feje fölött ismét megjelent a vigasztalás angyala. Az ismert módon ismét nyújtott neki irószereket. Ezuttal Ráby nem használta fel az egész papirdarabot, hanem annak egy részét szorosan összegöngyölitve eldugta egy szál szalma belsejébe. Azt a szalmaszálat aztán megjegyezte a vérével. A láncztul folyvás vérzett.

Megtudta ezt odafenn az őriző angyal s még az nap küldött le neki a szalmaszállal vászondarabkákat, meg tűt, czérnát, hogy azokkal varrja be a vas békókat; ne sértsék annyira a lábait.

Ez volt Rab Rábynak a mindennapi mulatsága. Este, elalvás előtt bevarrni a vászondarabkákba a békóit, s reggel megint kibontani azokat, hogy ha vizsgálni jön a porkoláb, észre ne vegye.

A második levele már nagyon rövid volt a mit a császárhoz irt:

»Felséged mondá: »ha önt elfogják, magam megyek érte, és kihozom börtönéből kézen fogva.« Még most is itt vagyok.«

A hét nap még nem telt le; midőn jöttek a börtöne ajtaját megnyitni. Hoztak neki nagyon sok felaprózott kenyeret és két puttony vizet.

Mire való lesz már ez?

Azután levették a vasajtót a sarkábul s Rab Ráby ismét látta megjelenni a legényeivel együtt azt az embert, a kit egyszer hóhérnak nézett s a ki a vármegye kőmüves pallérja volt.

Ez most azért jött, hogy a börtönajtó küszöbét kivegye, aztán az egész ajtót befalazza.

Mint a rémmesékben olvassuk, hogy befalaztak eretnekeket, a kik nem akarták elismerni a transsubstantiatiot, trónkövetelőket, a kik nem akartak lemondani elsöbbszülőtti jogukról, templárius főnököket, kik elárulták a Baphomet titkát, aként befalazták Ráby Mátyást: — azért mert nem akarta megengedni, hogy a szentendrei számadásokban hadd legyen »kétszer kettő: nyolcz!«

Ez valóban mulatságos egy történet: magunk is kiváncsiak vagyunk rá, hogy mi lesz a vége?

Negyvenötödik fejezet.

(Kibenn nagion soc newetni waloo dolgoc levznec.)

Csaknem egyszerre, de egy napon érkezett meg Rab Rábynak mind a két levele a császárhoz: az is, a mit Kalabusz úr hamisitott, az is a mit ő saját maga irt. Az utóbbit ugyan egy nappal később küldték el, de extrapostán: mig az előbbi csak a delizsánczczal czammogot fel.

Nemsokára aztán hire futamodott, hogy jön a császár Pestbudára.

A tartalékhadsereg már összegyülekezik a

Rákosan, s a császár személyesen fog mustrát tartani felette s aztán ő maga vezeti azt le Belgrád alá, orvosainak minden tiltakozása ellenére.

Akkor bizonyosan meglátogatja a vármegyeházat is.

Erre az ünnepélyes alkalomra történt Rab Ráby befalaztatása. Hogy a császár, ha keresni fogja, rá ne találjon sehol. Ha odább megy, majd megint kibontják a falat, s helyre teszik a vasajtót; nem fog úgy járni Ráby, mint az az orosz archimandrita, a kit a Kievi toronyban csak háromszáz esztendő mulva találtak meg, mint csontvázat.

Hogy a friss falazat feltünő ne legyen, nyitva hagyták az ablakokat a folyoson: akkor aztán a sürű köd úgy bevonta zúzmarával az egész falat, hogy nem lehetett a régit az újtól megkülönböztetni. — De olyan volt ám Rab Rábynak a börtöne belülről is: bevonva vastagon ezüst filigrán munkával, a mit a zúzmaráz tapasztott oda! s egyúttal a haját s bozontos szakállát is bevonta a dér, a plafondja csillámlott az apró jégcsapoktul.

A legnagyobb baja az volt ebbül, hogy a meghüléstül ugy elrekedt, hogy nem tudott választ adni a felyülről lehangzó kérdésekre.

»Szegény Ráby!«

Csak a lánczai csörgésével tudott felelni, hogy még él. Rekedt susogása nem birt keresztül hatolni a plafondon.

Azon a napon, a melyen II. József meglátogatta a pesti megyeházat, elmaradt a vigasztaló hang. Természetesen, a császár látogatása előtt kikellett suroltatni azt a szobát ott fölötte is, meg rendbehozni az iratokat valami hánydelvesdel módon. Egész nap nehéz pat kós csizmák kopogtak ott az ő menynyországában.

A császár valósággal maga jött el, hogy megbizottját kihozza a börtönbül.

Délig megnézte a felállitott csapatokat: megvizsgálta az »új épület« emelkedő falait: délre hivatalos ebéd volt számára rendezve a megyeház nagy gyülés teremében.

Abban a hosszú, karzatos szálában, a hol a tekintetes Karok és Rendek tartották egykor zajos gyüléseiket és tisztujitásaikat, ott volt felteritve a monarcha számára.

Egyedül ebédelt. Senki sem volt hivatalos az asztalához Kinek is lett volna inye szerint az ő betegek számára is nagyon frugalis lakomáját megosztani? Csigabigát, sárgarépát, meg spenótot!

Dejsz ahhoz kötéllel sem lehetne asztaltársat fogni jó Magyarországon. Aztán a rövid ebédelés alatt is a folyó ügyeket végezte. Tábornokok, nyargonczok, szállitmányosok jöttek-mentek körülötte, a kikkel mind röviden végzett evés közben; az irószerek ott álltak a tányérja mellett. A karzatokon kiváncsi hölgyközönség csoportosult: eljöttek megnézni hogy ebédel egy császár?

Biz ez szomoru látványosság volt.

Egy vendég, a ki csak azért falatozik, hogy a teste tovább birja elhordani a lelkét: de nem azért, mintha valami jól esnék az inyének, egy fejedelem, aki tudja azt jól, hogy azok mind, a kik itt körüle járnak, hajlongnak, neki nem hivei: nincs egy sziv, a mely szeretné itten. Ezen az asztalon, a melyre most az ebédjét felhordják, irták meg tegnap azt a körlevelet, a melyben a többi megyéket felszólitják, hogy az ő rendeleteinek ellenne szegüljenek. Senki sem érez együtt vele. Ez az egész világ nem az ő világa: ő csak egy kisértő lélek ebben: — nem egy régen eltemetett, hanem egy nagyon korán született embernek a lelke: egy rém — a jövőből.

Csupán egy ember lehet ebben a házban, a ki őt megértette, a ki hive mind halálig: az is lánczra verve itten.

A széke mögött állnak a megye főtisztviselői, pompás nemzeti viseleteikben: nyusztprémes panyókákban, boglárosan, aranysujtásosan s szolgálnak neki, a ki kopott, foltos könyökü veres hajtókás zöld kabátjában valami vadászhoz hasonlit.

Laskóy úr csupa jobbágyi alázatosság a monarcha szine előtt.

Ő maga saját kezével siet felbontani a legjobb tokaji essentiás palaczkot, a mi a régiségtől már szivárványrozsdát kapott, s a mig ő felségének egy karcsu velenczei kristályt teletölt vele, elhistorizálja, hogy mikor született ez a bor, s hányféle virtus van abban?

A császár felemeli a poharat a világosság felé s keresztül néz rajta.

S még ekkor sem változik el az arcza.

Pedig a kiben emberi vér lángol, ha soha nem is, de már akkor csak szokott mosolyogni, mikor az átlátszó aranyon keresztül tekint.

»I s t e e s t v i n u s t o k a j i n u s?«

Szólt egykedvüen, s letette megint maga elé a poharat, anélkül, hogy az ajkát megnedvesitette volna a borával.

Az urak egymásra néztek.

Megsérteni a tokaji bort azzal, hogy »masculini generisnek« mondja, holott a barát mondása szerint »quale vinum, tale latinum«, (a milyen a bor, olyan a latinság.) De még aztán nem is inni belőle! Lehet-e ennél nagyobb kegyetlenség egy uralkodóban? Egy monarcha, a kivel még koczintani sem lehet! Egy vendég, a ki még lakoma után is szomorú!

Hogy nyerhetné meg ez a sziveket?

Hisz annak az első titka az, hogy »örüljünk együtt, búsuljunk együtt!« Már pedig azt a Krisztus sem próbálta viz mellett. Az Úr vacsoráján is bort rendelt.

Az ilyen mindig józan fejedelemnek azután még ilyenkor is eszébe jutnak a kellemetlen ügyek.

— Ön itt a megyefőnök? kérdé Laskóytól.

— Substitutus vicecomes, sacratissima majestas! felelé Laskóy.

— Feleljen ön, mi történt az én kiküldött biztosommal: nemes Ráby Mátyás úrral?

— Oh az már régen odahaza van Szt. Endrén, ahogy több rendbeli hálálkodó leveleiből értesültünk.

Én is kaptam ilyen levelet Szent-Endréről; de csakhamar utána egy másikat innen a Pestmegyei börtönbül, melyben ő maga tudósit, hogy még mindig fogva tartatik.

— No táblabiró! most mutasd meg, hogy mit tudsz?

Tudott az valamit!

Egész jovialis derültséggel felelt az meg a császárnak.

— Oh felséges uram: nagyon világos magyarázatja van annak. Nemes Ráby Mátyás úr ugyanis egy Kalabusz nevü nemessel volt egy börtönben deteneválva, (hogy az egyedül üléstől megkiméltessék.) Ez pedig egy hires hamisitó, a ki mindenkinek az irását tudja utánozni. Ez az ember cselekszi azt, hogy a mit Ráby úrtól sincerizálás közben meghallott, azt felhasználva s az ő kezevonásait utánozva, innen a börtönbül felségedhez felküldözi.

— S mi czélja lehetne azzal ennek az embernek?

— Igen könnyen megérthető az is. Tudva azt, hogy Ráby Mátyás mennyire fávorban álló embere volt felségednek, arra számitott a delinquens biztosan, hogy felséged majd személyesen fogja megtekinteni a Pest megyei börtönöket, s akkor ő felséged lábaihoz borulva, büntetése hátralevő részének elengedéséért folyamodhatik.

(Mintha csak nyomtatásból olvasta volna!)

— Igaz azért jöttem ide, hogy a börtönöket megtekintsem. Vezessenek önök oda.

S a rendkivüli ember nem utálta, mingyárt ebéd után, ezeket az undoritó, lélekszomoritó helyeket sorba járni.

Elvezetteté magát a legmélyebb föld alatti odúkba is, a hol az egymásra zsufolt embertömeg párája megmérgezi a levegőt. Kinyittatott minden zárt ajtót maga előtt, s minden zegzugnak megtudakolta a rendeltetését. Még a pinczéket, a fakamrákat is összevizsgálta, látszott, hogy gyanakodott, nem bizott vezetőiben. Egy üres börtönnek a megfeketült falai tele voltak karczolva nevekkel ott megállt, valamennyit elolvasta: ha nem találja e közöttük Ráby nevét?

Azután elvezetteté magát a felső börtönökbe, amik a nemes urak számára szolgálnak. Látta Karcsatáji szobájában, hogy vannak rabok, a kik nem igen panaszkodhatnak a jó tartás ellen. Ott találta Kalabuszt is. Az épen a »királyért való imádságot« recapitulálta.

— Ön az a hires hamisitó, a ki mindenkinek az irását tudja utánozni? — Kérdé a rabtól.

— Igenis, fölség.

— Ön irt hozzám, Ráby kézirását utánozva?

— Én irtam, fölség.

Nem is mondott valótlanságot.

A császár gondolt valamit.

— Mennyi ideje van önnek még hátra a fogságából?

Két esztendő, fölség.

— Én ezt önnek kegyelemből elengedem: azon föltételellel, hogy a börtönét rögtön elhagyja, s azonnal felmegy Bécsbe s ott az udvari levéltári hivatalnál jelentkezik. Mint kézirat másoló lesz ön alkalmazva rendes fizetéssel.

Kalabusz eldobta a kezéből a szentek hegedüjét. Lantolhatnak már! S odaveté magát a császár lábaihoz, hogy azokat megcsókolja.

Igaza volt a császárnak: az ilyen veszedelmes embert nem lehet tovább megtürni a börtönben: ennek kenyeret kell adni a kezébe, hogy ne ártson.

Laskóy úr ebben a szobában megmutatta a császárnak a fekhelyet, a mit Ráby foglalt el, a mig »idebenn« volt. Az uralkodó ott találta még az egykori rab ágy-fejénél Horácz odáit, s a mint belenyitott, megismerte a marginális jegyzeteken hivének irását. Tehát még is itt kellett neki lenni.

Aztán tovább ment. Karcsatájira rá sem nézett. Pedig az sem bánta volna, ha őtet is kidobatta volna a vármegye tömlöczéből.

A császár azt kérdezte, hol vannak még a többi nemesi börtönök. Azokat is megmutogatták neki: lakókkal és üresen. Minden »ajtót« felnyitottak előtte.

Még sem hitt. Látni akarta az egész vármegyeházának minden helyiségét; termeit, szobáit, archivumát, lakosztályait.

Háromszor elment Rab Ráby börtöne mellett s egyszer fölötte hangzott el sarkanytús lépteinek kemény dobbanása, s még sem talált reá. A befalazott ajtó úgy meg tudta csalni. Rab Rábynak nem súgta meg semmi ösztön, hogy most itt mellette, körülötte, fölötte, uralkodója, megszabaditója jár, hogy csörömpölő lánczaival megverte volna a falakat, hogy ha ő nem szólhat, azok mondták volna meg: »itt vagyunk!«

Sikerült a tréfa.

A császár még saját legmagasabb személye közbejöttével sem birta kiszabaditani Pest vármegye börtönéből a Rab Rábyt.

És az egész vármegyeházában nem akadt egy ember, a ki megütötte volna öklével a falat s azt mondta volna neki: »itt van, a kit keressz!«

Erre a napra Mariskát, Böske szolgálójával együtt elküldték Budán lakó nagynénjéhez. Ok volt rá elég. A császár idejöttével a kiséret egy részét a megyeházba is elhelyezték vendégül: a főjegyző szállása is kapott egy kapitányt. Az pedig hallatlan volt egy kálvinista háznál, hogy a felnőtt leánynak a szemeibe egy császári katonatiszt belenézzen!

A császár lement a táborba: Rab Ráby ott maradt.

Negyvenhatodik fejezet.

(Mellbenn elmondatic, hogian zeliditic megh a wad elefaanthot.

Minden természethistoriai kézi könyvben megtalálható az a módja az elefántszeliditésnek, hogy a mint azt vad állapotjában egy veremben megejtik, előbb több napon át ütik, verik, szurkálják, éheztetik; mikor aztán jól kidühöngte magát, akkor odajön hozzá egy derék ember, szétkergeti róla bántalmazóit, elkezd rajta sajnálkozni, ád neki rizskását, mézes pogácsát s kiszabaditja a veremből. A nagyfejü barom aztán ezt az utóbbi embert jó barátjának fogadja s ennek a szavára mindent megtesz.

Rábyval ugyanezt produkálták.

Harmadnapra, hogy a császár tovább ment, kibontatták a befalazott ajtaját, s a támadt rés előtt a feltápászkodó megdermedt rab nagy vociferatiót hallott.

Laskóy Bálint és Petray Péter spectabilisek verekedtek diákul.

— Hoc ego non tolero! Meum clientem non patior amplius taliter mortificari! (Ezt én nem türöm el. Az én védenczemet nem engedem tovább ekként kinoztatni.)

Szörnyen pattogott a derék úr; a másik úr egyre csititotta: »Sed rogo« tanem audiat!« de ez nem hagyta szóhoz jutni: »Omnipotens Deus! Quale spectaculum! Miserrimus Rábyus! Sed hoc jam ad coelum clamat!« (Mindenható Isten! Minő látvány! Szegény Ráby. De már ez égbekiáltó!) Alig is várhatta, hogy annyi rés legyen törve a falon, a mennyire egy ember befér, ő

maga jött elől, maga után vonszolva a porkolábot, azután meg a megye lakatosát.

»Rettenetes látvány!«

Biz az rettenetes volt. — Az elaszott, megdermedt fogoly félig el volt temetve a hótul, a mivel a nyitott ablakon át befujta fekhelyét a szél, s a bilincsei körül ez a hó piros volt a vértül.

— Rögtön le kell róla venni a lánczokat! parancsolá Petray úr, a mit a lakatrajáró lánczokkal rögtön foganasitotta is Janosics uram. — »És addig is hozzanak egy jó meleg pokróczot, a mibe betakaródzék!

Biz az a pokrócz is jól esett a Rábynak, mert az hosszú munka, a mig a lakatos leráspolyozza a lábáról a hidegen rávert vasakat. És kinos munka arra nézve, a kinek azt ki kell állani.

Még a lakatos sem állhatta meg szó nélkül, a kinek kezeit mind ellepte a fogoly vére, a mig békóit leráspolyozá.

»Istentelenség az, igy bánni egy derék, jó úrral!«

Ez az ember igazán jó szivü volt: ez nem ságó után játszott. Ez csak publikum volt, a kinek őszintén nem tetszett se a darab, se az előadás.

Mikor a vasaktól mind megszabaditották a Rábyt, akkor kisült, hogy nem tud a lábára felállni. Ugy kellett őt két hajdúnak felemelni s átvinni a másik szobába.

Ez a szoba is ismerős volt Ráby előtt. Ez volt a korábbi börtöne. — Ez még paradicsom az elhagyotthoz képest! Van benne kályha: még pedig befütött kályha, s ágy, meleg pokrócz takaróval.

— No csak pihenje ki magát a szegény rab; mondá Petray, elhelyeztetve őt uj fekhelyén. (Most már nem voltak lánczai: kinyujtózhatott.) Majd ha kinyugodta magát a szegény rab, akkor beszélhetünk az ügyéről.

Hiába is akart volna most vele beszélni, mert a rabnak egy csepp hangja sem volt, úgy be volt rekedve.

— Hozzanak neki meleg, tojásos borlevest. Parancsolá Petray úr, s a párolgó borleves rögtön ott termett, mintha már készen tartották volna. És a kiéhezett, megfagyott embernek olyan jól esett az a forró édes tápláló ital: az utolsó csepet is kiszürcsölé.

És a mellett olyan dühös volt önmagára! Erre a nyomorult testre! Miért esik neki olyan jól az, a mi édes és tápláló? Miért örül úgy annak a meleg pohárnak? Hogy nem tud oly törhetlen, oly hajthatatlan lenni, mint a lelke? Hogy nem tudja visszautasitani e kedvezést, ápolgatást — ez a »cadaver.«

A lelke csak arra gondolt, a mit abban a másik börtönben elvesztett.

Ez a szoba a másod alispán szállása alatt van: itt nem fogja ő hallani az ő angyalának vigasztaló szavait többé. Aztán azt a félig rodhadt szalmát is sajnálta nagyon, a mi a másik börtönben ott maradt: a között volt az a szalmaszál, a mibe ő azt a maradék papirlapot elrejtette, a mi rá nézve kincs volt. — S ennek a silány, didergő izomtömegnek mégis jobban tetszik a meleg pohár, meg a tojásos borleves! Mit tud az az angyalhangok balzsamáról, meg a boszuvágyó lélek kin szülte reményeiről? — Képes elaludni az új börtönben, a kába idegekkel csábitó álmokat hazudni a lélek elé; izzadásba jönni a pokrócz alatt, s visszanyerni a hangját, mire fölébred: — ez az ostoba test!

Ráby csakugyan azt látta, mikor fölébredt, hogy az állapotja nagyon megváltozott. Csak a gyolcscsal körültekergetett lábai tanusiták, hogy azokon valaha nehéz vas volt: most már csak be kell gyógyulni a rajtuk esett sebeknek.

Bántotta aztán az a gondolat, hogy ezért az enyhülésért épen Petraynak tartozzék hálával.

Hogy is jutott ő ehez a grácziához?

Mit locsogott az az ember »az én cliensem«-rül? Miféle »cliens?« Hogyan kell ezt a szót érteni?

Nem sokára meg lett ez a talány fejtve. Az ajtó megnyilt, bejött rajta Petray ur; egy hajdu kisérte, roppant nagy iratcsomaggal a hóna alatt.

Odajárult a derék úr nagy nyájasan Rábynak a fekhelyéhez, megkérdezte hogyan aludt? Kirekedt e már a torka? elég erősnek érzi e már magát?

Rábyt úgy undoritá ez az egész hizelkedés, hogy még csak anynyival sem bizonyitja be

hangja visszanyerését, hogy egy »köszönöm« szót ejtett volna ki a száján.

— Hát ezt a változást most nekem köszönheti Ráby úr, mivelhogy én vagyok az úrnak jelenleg a védő fiskálisa?

— Hogyan? hebegé Ráby, hüledezve. Micsodám nekem az úr?

— Hát tudja ön, hogy engem még tavaly a főfiscusi állásra neveztek ki, más lett helyembe szolgabiró. Most a particularis congregatión az úrnak az ügye előkerülvén; én rendeltettem ex offó az úr védő fiskálisául.

Ráby erre folugrott az ágyából s ledobta magárul a pokróczot.

— Micsoda? Önt akarják mint védő fiskálist rám tuszkolni, a ki maga legnagyobb mértékben érdekelve van az általam emelt vádpontokban? a kinek ott kellene ülni a vádlottak

padján? önre bizzák, hogy engemet képviseljen a törvényszék előtt, — a ki nekem legnagyobb ellenségem?

Petray csak mosolygott ezen a kifakadáson. Tudta, hogy Ráby le sem tud szállni az ágyárul. Könynyen elbánhatott vele.

— Lássa az úr, milyen igazságtalanná teszi a rosz indulat? Tudhatná az úr, hogy ezt kivánja a törvénykezés rendje, hogy a vádlott mellé hivatalbul védő fiskálist rendel a törvényszék, a hivatalos vádló fiskális ellenében. Ketten vagyunk: én, a főfiskális, aztán meg a vicefiskális; ugyan az, a ki az urat a statarium előtt fejvételre akarta elitéltetni. Már most hát, melyikünk tetszik jobban: az e, vagy én?

— Egyikük sem! Nekem nem kell fiskális! Magam is az vagyok. Különb, mint önök ketten együtt. Én tudom védelmezni magamat. Nekem nem kell az önök által substituált védelem. Tudom, hogy mit akarnak vele!

— Látod Mátyás, milyen igazságtalan vagy! szólt még szelidebbre fogva a szót Pétray s tegezve a rabot. Azt hiszed tán, hogy majd én úgy foglak védelmezni, hogy annak az alapján

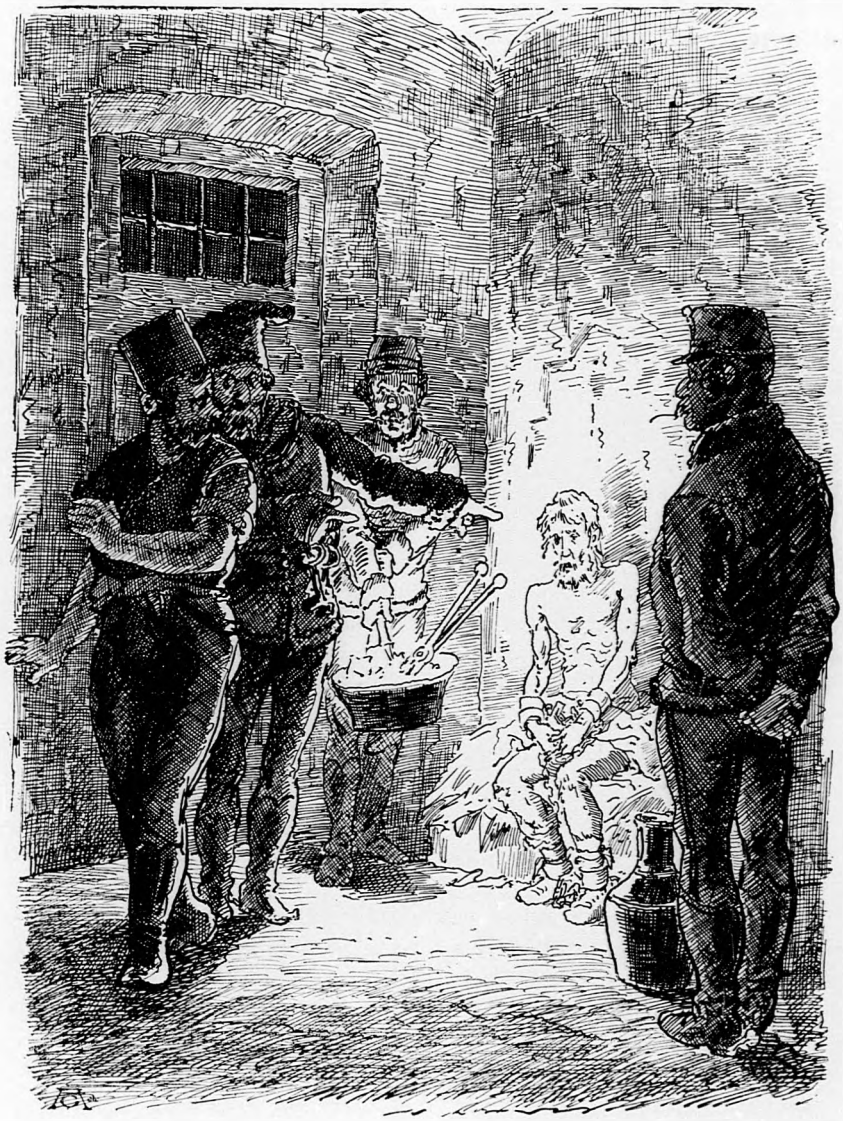

elitélhessenek? Pedig épen megforditva van. Te magad oly ügyetlenül és ferdén védelmezed magadat, hogy azzal csak a falnak rohansz, mig az én replicám oly finomul van concipiálva, hogy annak a nyomán nincs az az incarnatus táblabiró, a ki fel ne mentsen totaliter. — Hiszen nem

történik meg a te beleegyezésed nélkül. Elébb felolvasom előtted az egész védelmet. Hallgasd meg. Meglátod, a végén azt fogod rá mondani: »ez a Petray Péter derék nagylelkü ember volt, igazán.« No csak hallgasd meg!

Mit tehetett Ráby? El nem szaladhatott — harminczhárom oknál fogva, kénytelen volt végig hallgatni azt a szép védelmi replikát, a mit az ő nevében készitett a számára védőül kinevezett fiskalis. Az a nagy halmaz irás az ő processusa volt.

Igazán remekmű volt, a mit Petray felolvasott előtte: remeke a furfangos rabulisticának. Minden kéményseprő fehér volt abban, és minden molnár fekete; — a bünt kiforditották a bélésével kifelé s lett belőle erény; — egy megeshető, de meg nem történt dologra fölépitettek egy egész lehetetlen historiát: — összekeverték az igazat a nem igazzal olyan sürüen, hogy azon még a nap sem süthetett keresztül s végül az egész »eltagadhatatlan« néplázongást odavarrták a nyakába egy csoport apró cseprő jobbágy embernek, zsellérnek, kopott fertály telkes gazdának, meghagyatván az elkövetett bün oroszlán része a meghalt rácz pópának, a ki az egész gonosz merénylet titkos mozgatója volt, s a ki mellett Ráby Mátyás csak egy kegyelemreméltó elámitott áldozatul lőn feltüntetve.

Ennél már jobban csak nem lehet megvédeni a »clienst!«

Ráby csak hallgatta s forrt benne a méreg.

Mikor vége volt, s Petray nagy dicsőséggel tette le az irást, azt mondá neki.

— Hát azt hiszi az úr, hogy én mind ezt az alávalóságot elfogadom a magam védelmének? Hogy én azokat, a kik bünösök, ártatlanoknak fogom nyilvánitani, s a kik ártatlanok, azokat bűnösöknek? — Hiszen ha még annyira megtörne is a testi lelki szenvedés, hogy visszavonjak mindent, a mivel önöket, a nép mindenféle nyomorgatóit vádoltam; de olyan mélyen meg nem alázhat se Isten se ördög, hogy a magam gyalázatos megszabadulása végett egy csoport becsületes embert lázadónak rágalmazzak. S azt, a mit magam tettem, teljes öntudattal, ráfogjam szegény tudatlan parasztokra, s bemocskoljam az emlékét egy tiszta lelkü embernek, a ki már nem védheti magát; mert meghalt. . . .

Petray úr nagyot nevetett erre.

— Hejh édes Matyikám, csak idealista maradsz te, egész élted világában. Ugyan mit sopánkodol te a rácz pópán, a ki már meghalt? Nem érzi az már, akármit beszélnek felőle. A parasztokat se szánd olyan nagyon; hiszen nem húzzák őket karóba: azok brevi manu absolváltatnak, ki huszonöttel, ki harminczczal; csak olyan az a parasztnak, mint mikor civilizált ember fogat huzat: megkönnyebbül, ha átesett rajta. Soh se vedd te azt olyan igen a lelkedre. Jó védelem ez, hidd el. Csak te ird ezt alá szépen.

— Száradjon el a kezem örök lánczhordozásban, ha ezt a förtelmet aláirom! kiálta a rab! Kezét az égre emelve; pedig úgy is elég száraz volt már.

— Rab Ráby! Gondold meg, hogy mit beszélsz? Harsant rá a fiscus. Ha ezt elutasitod, én leveszem rólad a kezemet, s akkor visszatérsz oda, a honnan kihoztalak.

— Vitessetek vissza! Kínoztassatok tovább. Ölessetek meg! De a mig ez az én lelkem parancsol ezeknek az én csontjaimnak, addig semmi fájdalom és iszonyat rá nem vesz arra, hogy megtagadjam az én becsületemet, s szemébe köpjek az igazságnak!

S az indulat, az akaraterő oly energiát kölcsönzött ez összetört alaknak, hogy képes volt fekhelyéről felugrani, sebesült lábáival az asztalhoz rohanni, kiaszott kezeivel megragadni a Petray által olvasott replikát, a mit aztán Petray is megkapott, s az a kettőjük keze között szerencsésen ketté szakadt. A kezében maradt részt Ráby a lába alá taposta; minden sebe feltört, a meggázolt papiros csupa vér lett tőle.

Ez már aztán a végső dühbe hozta Petray urat. Elkezdett orditani hajdúk, porkoláb után. A pogány nagy lármára összeszaladt az egész ház. Laskóy úr volt az első, a ki a szobában megjelent.

— Ez egy dühös veszett ember! kiabált Petray Péter. Megátalkodott gonosztevő! — Rám rohant és meg akart fojtani. — Lánczra kell verni újra!

— A legnehezebb vasat kell a számára elő-

hozni! Secundált neki Laskóy úr. Hol vannak az ötven fontos vasak.

Csak azon mult, hogy az első alispán (derék humánus ember) a mult évben az ötvenfontos bilincseket mind öszszetörette. Nem hagyattak meg nehezebbek a harminczhárom fontosaknál.

— No hát hozzák neki ide azt a karminczhárom fontosat!

S újra lebontották a sebesült lábáról a kötelékeket, s hivatták a vármegye lakatosát, hogy kovácsolja fel rájuk a legnehezebb békókat.

De ez már sok volt ennek a derék embernek.

— Én ugyan rá nem verem! szólt a börköténye alá dugva a kezeit. Én ez órától fogva nem szolgálom tovább a vármegyét; verjék rá az urak maguk a vasat, ha akarják. Én nem nézhetem ezt az istentelenséget. Megyek haza.

S azzal otthagyta őket.

Felhajtották aztán az egész várost lakatos után. Egy sem állt kötélnek. Rab Rábyt nem akarta megkinozni senki. — Utoljára elhozatták Pilisről a czigánykovácsot: az megtette.

Mikor így visszavitték Rab Rábyt jeges börtönébe, visszakiálta biráinak:

»Non omnis moriar!«

(Nem halok meg egészen!)

Negyvenhetedik fejezet.

(Az utolsó levél és a tinta, melylyel megirodott wala.)

— No majd én megmutatom neked, hogy egészen meghalsz! dörmögé Janosics uram, mikor e szavak után odalánczolta megint Rab Rábyt a falhoz.

— Ezentúl pedig mindennap kétszer kell a rabot megvizitálni, hogy nem követ e el valami ördögi praktikát idebenn a tömlőczben! — Ezt parancsolá Laskóy úr a porkolábnak.

Mikor a porkoláb behozta a rab számára a kenyeret és vizet, s letette melléje, olyan furcsán vigyorgott rá.

Rábynak feltünt, hogy az a kenyér valami fehér porral van behintve. Sok panasza volt, hogy sótalan a kenyere. Tán azon segitettek? Nem volt éhes, nem nyúlt hozzá. Este is volt már.

A mint aztán besötétült, megjelent börtönében az, a mi ez odút a gyönyörök sanctuariumává tette: az az alakot öltő hang, mely ha megszólalt, magát a beszélőt látta benne.

»Szegény Rab Ráby!«

»Ébren vagyok.«

»Ne egyék ön a kenyérből, ne igyék a vizből, a mit hoztak; mert meg van mérgezve.

Ráby sejtette azt.

De hát mit csináljon? akkor éhen kell meghalnia.

»Vigyázzon ön a nádszálra, a mit lebocsátok.«

Mi férhet bele egy nádszálba? — óh az asszonyi leleményesség kitalál mindent. A nádszál meg volt töltve vékony csokoládé rudacskákkal. Tápszernek holnapig elélni elég az. Olyan kevés kell egy szegény rabnak.

Ds hát az ital?

Annak is kitalálták a módját.

»Öntse ki a korsóból a vizet, s vezesse a nádszál végét bele.«

Ezen a nádszálon keresztül töltötték a korsaját iható vizzel.

Miket ki nem talál a szerető sziv!

Másnap a porkoláb bámulva látta, hogy Rab Ráby még sem adta ki a lelkét; de csak nem is panaszkodik.

Vas ennek még a gyomra is! Persze: a kenyérből csak kevés volt elmorzsázva.

A mint a visitationak vége volt, ismét eljött hozzá a jó szellem.

Az az erős szellem, a ki egy galamb képében, egy gyönge leány képében megharczolt az erősek, a hatalmasok egész táborával s ha azok kimondták az ő szerettére: »el kell neki veszni!«; ő azt mondta rá: »Én nem engedem!« És nem engedte.

»A császár itt volt: beszélte a hang; — kereste önt; de nem találhatott rá: azt mondták neki, már kiszabadult ön: aztán odább ment.«

»Nyujtson nekem még egyszer iró szereket!« könyörgött fel véd angyalához a rab.

»Nem adok önnek több irószert; mert kimondták, hogy ha még egyszer megtudódik, hogy ön a börtönbül levelet küldött ki, rögtön

lefejezik önt. — Különben sem tudni, hová ment a császár? Azt mondják: Törökországba ment.«

Ez még csak élesebb sarkantyú volt Rab Ráby lelkének: ez a fenyegetés. Nem könyörgött védszelleméhez tovább: makacs volt! Ha elhagyja az őrangyala, ő nála nélkül is tud a maga utján menni.

Papirossa volt. Ott a szalmaszálban. Elég arra, hogy megirja a császárnak, hogy játszották ki?

Irótollat tudott csinálni egy másik szalmaszálbul; jó éles körmei voltak hozzá.

Hát a tinta, a mivel irjon? — Ott volt a saját vére.

Utolsó levelét a vérével irta a császárhoz.

A mint megszáradt az irás, ismét összegöngyölitette a papirt, hogy a szalmaszálba beférjen.

Aztán várt vele, mig egy reggel a szobájában meggyült havat, szemetet puttonynyal kihordani épen arra a hajdúra került a sor, a ki egy időben a kettős fenekü korsót hordta be hozzá. Ebben bizhatott. Azt sugta neki, mikor az ágya körül kotorászott: »ez a szalmaszál száz aranyat ér.«

A hajdu elértette a szót s azt a szalmaszálat is a szemét közé dobta.

Ez volt Rab Rábynak az utolsó kisérlete.

E naptul fogva a rémitések minden nemét megkisértették rajta, hogy rávegyék a Petray által készitett vallomás aláirására. Mindennap lehurczolták a törvényszék elé s addig vallatták, mig el nem alélt.

Egy éjjel nagy csörömpöléssel nyilt föl az ajtaja s Janosics negyed magával rohant be rajta. Egy ember hozza utána a parázszsal tölt serpenyőt, a másik a harapó fogókat, a negyedik volt a pesti hóhér: a kit látásbul ismert a rab.

— No majd én megpuhitom azt a keményembert, ha az urak nem tudják! szólt a porkoláb ittas fővel. Hóhér mester, tegye kend a kötelességét. Itt az izzó harapó fogó. Csipkedje meg vele, a mig ki nem vallja a vétkét. Vetkőztessétek le!

A két hajdú letépte a ruháit. Ráby megnémult a rémülettül.

A mint ezt az elnyomorodott alakot meglátta a bakó, megesett rajta a szive.

— Debizony, Janosics gazda, ezt a szegény embert én meg nem kinzom, ha azt az egész vármegyeházát nekem adja is kend.

S azzal felvette megint a ködmenét, s fogta a nagy kantát a Ráby ágya mellett, leöntötte vele a tüzes serpenyőt, hogy egyszerre sötét lett. A négy alak aztán úgy ránczigálta ki egymást az ajtón, kölcsönösen szitkozódva.

Másnap elpanaszolta ez esetet Ráby a törvényszék előtt. Kinevették vele. Azt mondták rá, hogy álmodta azt.

Negyvennyolczadik fejezet.

(Kibenn kevwetkezic az legeerzeekeniebb chapaass az rab feieere.)

A rabnak mindenre kiterjed a gondja: Ráby még azt is kifundálta magában, hogy mi lenne, ha egy nap, vagy több nap, az ő oltalmazó angyala nem jöhetne el, az ő táplálékát lenyujtani. Egy részét a csokoládé darabkáknak elrejtette. Hová? Abba a fekete kenyérbe lyukat fúrt az újjával s abba dugta bele. Épen olyan barna volt a kenyér is, mint a csokoládé. A viz italárul pedig úgy gondoskodott, hogy a tiszta vizen megfagyott jeget elrakta az ágya alá. Hosszu tél volt, megmaradt az ott elolvadatlan. Egy kis aszalt jég!

Ugy számitott, hogy neki meg kell érni még a legközelebbi napokat. Minden furfanggal igyekezett nyujtani az életét. Qui habet tempus, habet vitam! (A ki időt nyer. életet nyer.)

Egyszer aztán bekövetkezett az, a mitől előre rettegett.

Egy egész nap elmaradt az édes vigasztaló hang oda fönn.

Ezen a napon már a gyanús kenyérbe eldugott csokoládé maradékhoz kellett folyamodnia; s a félre tett jégdarabkákat szopogatnia szomj ellen.

Hanem a rab olyan bámulatos kevéssel beéri.

Másnap sem jött el az édes vigasztaló szózat; hanem hallott a helyett a feje fölött durva férfi lépéseket, s aztán egész éjjel valami kinos asszonyi nyögést, s az ilyen hang megöli az álmot. Ugy szoritá a szivét egy gondolat.!

De nem engedte a lelkének ezt a rémséges eszmét végig gondolni.

. . . Valaki haldoklik itt a feje fölött . . . . Egy nő . . . . Talán reggelt sem ér . . . . Nem engedte képzeletének, hogy a haldokló arczát lelke elé hozza, nem a nyelvének, hogy némán kimondja azt a nevet . . . .

Nem igaz, nem igaz, nem igaz! — Káprázat ez! — Álom volt: nem igaz!

Reggelre csakugyan végkép elcsendesült az a nehéz nyögés odafenn.

De a vigasztaló hang még sem jelent meg.

Rab Ráby már az utolsó darabka csokoládét kezdé fogyasztani. Holnapra már nem maradt több.

A délután aztán bizonyossá tette felőle, hogy nem álom volt a mult éjjeli rémség.

Sűrü sorakozó lépések hangzottak a felső szobában; mint mikor a kántor diákok karikába állnak. — A kántor válogatta a kezdő hangot: »dol — re mi — fa —.« Azután rázenditék egyszerre azt a jól ismert gyászdalt:

»Halld meg lélek;
Mert neked beszélek.«

Azután következett egy vontatott összhangon elmondott búcsúztató. Rab Ráby hallhatta, hogy pattognak a sorokra szedett verseknek a rímei.

Azután megint következett egyike azoknak a keserüségben telhetetlen kálvinista halotti énekeknek:

»Félelemnek királynéja!
Rettenetes halál!«

Óh milyen okos emberek azok a pápisták, hogy diákul éneklik el a halottaikat, a miből a hallgató nem ért egyebet, mint azt, hogy »czirkumdedérum« még a hozzávaló melodia is olyan becsületes allegrettóban van tartva; — de ezek a mi kálvinistáink úgy kikeresik a legelkeseritőbb gondolatokat, s kitalálják hozzá a melodiák legbúskomorabb, legmélább fajait, hogy az embernek marokra fogják vele a szivét, ugy facsarják ki!

Kit énekeltek el hát odafenn?

Azután azok a nehéz kalapácsütések, a mikor a szeget beverik — koporsóba!

Szerencse, hogy a hiveknek nem szabad még harangot tartaniok: különben bizonyosan harangoznának is.

Rab Ráby reszketett; de most már nem a hidegtől.

Este felé ismét bejött hozzá Janosics uram vizitálni.

Ráby rávette magát, hogy kínzóját megszólitsa.

— Kit temettek ma innen fölyülről?

A porkoláb ugy olvasott a rab arczvonásaiból, mint a nyitott könyvből. Az arcza elárulta az egyetlen sebhető részét Rab Rábynak.

A kinzó nem sajnálta odacsipni a tüzes harapófogóval az elevenjére.

Megtörülte a szemeit hypocrita elkeseredéssel s gysázoló hangon hörgécselé.

— Oh a mi áldott jó kisasszonyunkat, a főnotárius Mariskáját temették el ma szegénykét! Isten nyugosztalja meg az ártatlan teremtést!

A rab fölordított, mint a halálra sebesült, s aztán elkezdett zokogni.

Ez oda talált jól. A lelke közepébe. Ez keresztül hatolt azon a hármas pánczélon. Az ő angyala meghalt.

A porkoláb ugy nevetett a háta mögött nagy diadalmasan.

Túltett a hohéron!

»Most mondd már, hogy nem fáj!«

Rab Ráby oda fektette a fejét a két felhuzott térdére, s lánczbavert kezeit imára kulcsolva, csendes, szivből eredt könyörgést bocsáta föl az egek urához, a földi ködökbül felszálló lélek menynybeli üdvéért.

És azt bizonyára nagyon jól tette Rab Ráby, hogy azért a megholtért a végtelen irgalom urához felfohászkodott; — mert semmi énekszó és papi imádság nem tisztitja ugy fel az utját, az emberi bünökből sürüsödött felhőkön keresztül, mint a Rab Ráby könyörgése: és senki szájában nincs oly erős értelme e mondásnak: »bocsáss meg mi nékünk, mint mi is megbocsátunk az ellenünk vétetteknek!« mint a Rab Rábyéban; — mert az, a kit ma az ő feje fölött elénekeltek, az, a kit ma innen temetni vittek, nem Mariska volt, az ő védangyala, — hanem Fruzsinka, az ő hűtelen hitvestársa; a ki ott halt

meg a börtönben, maga is rab, miként férje, Rab Ráby.

. . . . . .

Hogy miként került Fruzsinka e helyre, s mi volt a catastrophája, azt majd elmondjuk később; hanem elébb egy nagyobb emberrel leszen dolgunk, a kinek szintén sietős az útja.

Ez a nagy ember gróf N . . . y úr ő excellentiája.

Hej ha azt megtudná Rab Ráby, hogy mi történt a nagyméltóságu urral? s hogy az a gyászdal odafenn nem Mariskának szólt, hogy verné össze a bokáin a lánczokat pokoli jó kedvében!

De ezt Janosics nem mondja meg neki, hanem engedi, hogy hadd sirjon, s hadd ütögesse a fejét a hideg falhoz. Ez jó neki!

Negyvenkilenczedik fejezet.

(Egi nagi ornac az ev tragoediaia elmondatic.)

Ráby most már kivánta, hogy hoznák bár azt a megmérgezett ételt és italt, hadd halna meg tőle! A megmaradtat minden este visszavitte a porkoláb: nehogy »indiciumok« maradjanak a rab kezében, ha netalán a birák közül valaki meglátogatná börtönében. Mert azt fel kell jegyeznünk az igazság kedvéért, hogy ez a megmérgezési szándék az ő bárdolatlan lelkének a szüleménye volt: az uraknak nem volt arról semmi tudomásuk. (Azért nem mondjuk, hogy nagyon bánták volna, ha megtörténik.)

Másnap reggel azonban üres kézzel jött a porkoláb.

— Hát ma nem kapok kenyeret és vizet? kérdezé a rab.

— Jaj úrfi! szólt nevetve Janosics. Mától fogva már uraság a dolgod. Nem kenyéren, vizen élsz már, hanem bort, pecsenyét kapsz, a menynyit csak megkivánsz. A vasat is leveszik kezedről, lábadról. Aztán más szobába visznek. Tiszta inget adnak rád. Találd ki, hogy mit jelent ez?

Ráby vállat vont; mit találgatna rajta?

— Ez azt jelenti, hallod-e? hogy ma hirdetik ki a fejedre a sententiát. Az pedig nem más, mint a keserves halál, Attul fogva aztán három napig úgy él a rab a siralomházban, mint a süket disznó a buzában. A mit csak megkíván a szeme szája, mind eleibe rakják az asztalra dosztig!

Ráby tapasztalá a következésből, hogy a porkoláb nem tréfált.

Csakugyan jött már a pilisi czigány leráspolyozni a lábairól a nehéz vasakat. A többi lánczait is levették, Azután jött a borbély s megborotválta az arczát; hanem egyúttal lenyírta a haját is kurtára.

Ez az »utolsó« toilette.

Nem sóramóráztak vele. Azonnal vitték a törvényszék elé. Vitték, mert a lábán nem tudott járni. A hol letették, ott vérnyom maradt utána.

A törvényszék előtt tudtára adták, hogy halálitélete a Helytartótanácstól, a hol apellálva volt, visszaérkezett. Ott is megerősitették azt.

Nem bánta már. Csak azt kérte, hogy végezzék hát ki hamar.

Innen nem is vitték már többé vissza a zúzmarázos börtönébe, hanem a másikba, a melyik be volt fűtve.

Az volt siralomháznak elkészitve.

Az asztalra fel volt rakva cseréptálakban mindenféle drága csemege, kocsonya, borkorcsolya, susinka, barátfüle, disznósajt, csája, Krisztuslába, Katakönyöke, szaladós, prósza, gömböcz, Pál-anyja, s ki tudná mind elszámlálni a sok nemzeti eledelt, a mi ezen a tájon terem?

Mert hát itt az a dicséretes szokás uralkodik, hogy amint kipublikálják, hogy egy elitélt rab került a siralomházba, nosza minden szomszédasszony siet sütni-főzni, a kamrájából kikeresni, a mi csak drága jó, s küldi fel a szegény nyomorultnak; hadd duskálkodjék addig a három napig, a mig a világa tart! — Természetesen, hogy a jó ráczürmös, méhser és az alamária sem marad el, Igyék a jámbor még egyszer nagyokat a maga halálára.

— No Ráby! Most jól lakhatol már kedved szerint! Senki sem kapja el előled! — Kinálgatá a rabot Janosics uram. — Fekügy' neki! s e szókkal odatolta a rakott asztalt az ágya mellé, hogy elérhessen mindent.

A rab azt felelte, hogy nincs már ő neki

vágya sem ételre sem italra; hanem inkább lelki vigasztalásra: küldjön hozzá egy lelkészt.

Mert a protestansok is megtartották még akkor azt a szokást, hogy haláluk közeledtét érezve, lelkészüket elhivatták s felvették az Úr vacsoráját.

Janosits komoly képpel igérte, hogy mindjárt hoz neki egy papot.

Alig került-fordult, már itt is volt vele a siralomházban. Hozott Rábynak — egy »veres barátot.«

Ez a veres barátok szerzete, még mielőtt József császár a tömérdek kolostort eltörölte, már olyan jó hírben állt, hogy maga a primás megtiltotta nekik két óra járásnál messzebbre eltávozni a kolostortól s rendeletet adott ki, hogy ha ezen a peripherián kivül megkapnak egyet, csak mindjárt vágják le a fejét. József császár a mikor felszabaditotta őket e tilalom alól, viszont megtiltotta a többi fennhagyott egyházi szerzeteknek, hogy őket befogadják. — Ugy dőzsöltek aztán mint korhely czimborák még korhelyebb földes uraknak a portáin: saját osztályukból kiakolbulítva, másoknak tréfa tárgyai.

Egy ilyent fogott Janosics Rab Ráby számára.

— Vigye innen azt a barátot: monda Ráby bosszúsan; hiszen tudja, hogy én protestans vagyok. Én református lelkészt ohajtok.

— Honnan a pokolbul vegyek én most kálomista papot? Majd én most mindjárt szaladok Dabasra prédikátorért! Pap csak pap! Bünösnek ez is jó, Ne válogasson az a papban, a ki úgy is pokolra megy már, — No bizony! Épen most volt a tisztelendő fráter Paphnutius a Karcsatáji Miska tens urat meggyóntatni. Ha annak jó volt, neked is jó lesz az, Ráby!

Ah, tehát ez az a fráter Paphnutius, a ki összeeskette a mén lovat a kanczával. Még ez volt hátra, a mit meg kellett ismerni Rábynak ezen a világon, hogy minden gyönyörüségből kivegye a részét.

A porkoláb becsukta hozzá a barátot a siralomházba: a ki mindjárt le is ült az asztal mellé, s bort töltvén a pohárba, megizlelé azt, s azt mondta rá, hogy »vere valet«, s le is nyomtatta valami borkorcsolyával. Azzal hozzá fogott a munkához: Rab Ráby lelkének a megtisztogatásához.

Rab Ráby nagyon szépen kérte, hogy hagyjon neki békét, ő nem tartozik a hivei közé; s nem fogad el lelki vigasztalást, csak protestans paptól.

— Jaj, fiam, hogy szabadíthatna téged az meg a pokoltól, mikor maga is odajutandó? Annak a szekere saraglyáájába hiába kérezkedel fel, mert az nem visz fel a menyországba. Ha már a testedet meg nem szabadíthatod is, legalább a lelkedet szabadítsd meg halálod óráján, hogy pokolra ne jusson.

Aztán elkezdte előtte leírni a poklokat, egész rettenetes pompájukban, az alvilágnak minden ördögeit és kénköves mocsárait a legválogatottabb ékesen szólással; közbe-közbe egy boszorkánypogácsát autodafézva le gyomrának tűzkemenczéjébe: Ráby hallgatta, a mig el nem állt benne a szusz.

Akkor azt kérdezte tőle:

— Lesznek-e a pokolban is veres barátok?

— Dehogy lesznek!

— No akkor én odamegyek.

Erre aztán még jobban felbuzdult a veres barát. Szemére hányta Rab Rábynak a maga és az ősei minden eredendő bünét: ezek miatt szenved most a delinquens ily méltó büntetést az egektől! Nem másért mérte rá a gondviselés ezt a mostani nyomoruságát, mint azért, hogy ő is segített a császárnak a kolostorokat kirabolni, harminczháromezer barátot, apáczát földönfutóvá tenni. Igy járnak mind az istentelenek, az Antikrisztus fogdmegei!

Azután előfogta gyóntatni Rab Rábyt. — Vallja meg, melyik zsidó vette meg a veres barátok kolostorának az arany és ezüst edényeit, mikor elkótyavetyélték? Neki csak tudni kell, a ki az Antikrisztus szolgálatában állt, s a zsidóknak zsinagógát segített épiteni. Ha megvallja, egy poklot a tizenháromból elenged neki.

Utóljára annyira dühbe hozta Rábyt, hogy az elkezdett az ökleivel dörömbölni az asztalon, hogy vigyék vissza a másik börtönébe: vegyék el róla ezt a barátot, s rakják rá vissza helyette inkább a harminczhárom fontos vasakat.

Janosics uram pedig csak azért sem nyitotta

ki az ajtót késő estig, a mi a veres barátnak nem is volt inye ellenére; meglevén az asztal rakva mindenféle jókkal, a miket hiba lett volna kárba hagyni veszni. Közbe-közbe meg exorcisálta a Rab Ráby t, kergetve ki belőle a hetvenhétféle ördögöket, a mi szintén igen jó mulatság.

Azzal a szalmaszállal, a mihez a vizbefuló kapkod.

Hát az bizony nagy utat tett meg. Elvitte azt magával Ábrahám zsidó császárt keresni Zimonyig. Ott megtudta, hogy a császár orvosai tanácsára visszatért Bécsbe nagy betegen. Oda

De ne leskelődjünk mi e titokban tartandó jelenet után, hanem inkább lássuk, hogy mi történt ez alatt ≈ külső világban, mert ok nélkül nem volt ez a nagy sietség a Rab Ráby dolgaival.

Mi történt a Szalmaszállal.

is utána sietett, ott megtalálta, átadta neki Rab Rábynak vérrel irott utólsó levelét.

Ezt követő harmadnap reggel korán beállít ő excellentiája a helytartósági elnökhöz, Lievenkopp ezredes, a pestbudai katonai térpa-

rancsnok; s a katonás üdvözlés után átad neki egy lepecsételt levelet a császártól.

— Köszönöm ezredes úr, csak tessék itt hagyni. Majd elolvasom. Ráérek.

— Nem ér rá excellentiád. Mert nekem utasitásom van, hogy ezt a levelet jelenlétemben

— Bihászman? De ha én most mással vagyok elfoglalva? s nincs kedvem levelet olvasni.

— Figyelmeztetem excellentiádat, hogy én nekem különös utasitásaim vannak. Azon esetben, ha a levelet rögtön el nem olvassa: hat betegápoló katona és a tábori felcser van odakünn,

olvastassam el excellentiáddal.

Ez a szó bántotta az elnököt.

Ő nagy dignitárius úr volt: Magyarország első hivatalnoka: kis király! Ez pedig csak olyan picziny kis óbester, a melyikből tizenkettő tesz egy tuczetet. S még neki parancsolgat!

a kik excellentiádra (furcsa biz ez, de el kell mondanom) rá fogják adni a kényszerzubbonyt, s úgy szállitják fel Bécsbe: tetszik már tudni, hogy »hová«?

Az elnök arcza rákveresre gyulladt.

— Én rám? A bihászman? Zwangsja-

két? Én rám? A-bihászman? A locumtenentiális praesidensre? Ezt mondta? Ezt irta? A—bihászman? A császár?

Azzal kitépte a levelet a boritékjából s az irást maga elé tartá.

A szemei is vérben úsztak.

A levélben ez volt irva:

»Ön a mai nappal el van bocsátva a hivatalából. Adja át a kulcsait a kerületi biztosnak.

JÓZSEF.«

— Ez a Rab Rábyért történt? hörgé a főúr.

— Gondolom, hogy azért. mondá Lievenkopp: mert egy nyilt parancsot ugyancsak én általam küldött a császár Pestvármegye hatóságának, melyben az felszólittatik, hogy nemes Ráby Mátyás kamarás urat azonnal bocsássa szabadon; mi ha holnap reggeli tíz óráig meg nem történnék, nekem határozott parancsom van egy egész ágyu üteggel s a megfelelő katonai fedezettel a vármegye háza előtt felállani; s ha felszólításomra a nevezett rab ki nem adatnék, erőhatalommal betörni és minden ellenállást leverni, úgy szabadítani ki Ráby urat a börtönből.

— Megostromolni a pesti vármegyeházat! hörgé magánkivül a főur, a markában összegyürt levelet homlokához ütögetve. — Odadobni az üszköt a puskapor közé. Felforgatni fenekestül az egész országot. Egy nyomorult ember miatt. Oh, oh! Még is az az ember ölt meg engem! — Megölt — engem — a Ráby.

A nagy ember tántorogni kezdett; a további szavai értelmetlen szakgatott igék voltak; kezeivel maga körül kapkodott s aztán lerogyott egy karszékbe. Az arcza egészen el volt kékülve. A levelet még is rángatózó jobbjában tartá, mig balkeze bénultan esett alá.

Lievenkopp kisietett az előszobába s azt mondta a titkárnak hogy jó lenne orvosért küldeni, mert ő excellentiájának aligha valami veszedelmes rohama nem készül.

Már nem készült: megesett rajta. Gutaütést kapott.

Jól mondta azt: »még is az az ember ölt meg engem.«

Mikor a titkár belépett hozzá, már eszméletén kivül volt.

Rögtön futottak orvosért, sebészért.

A sebész hamarább érkezett, mint a megyei főorvos.

Egyike a sors véletlen szeszélyeinek, hogy a sebész, a kit legelébb megkaptak, hogy a főúrhoz vigyék, ugyanaz volt, a ki egykor Ráby Mátyást gyógyította. mikor megmérgezték, s ki e miatt sok üldözésnek volt kitéve. Most ennek kellett odajönni, hogy megmentse annak az embernek az életét, a ki Ráby szenvedéseinek kiváló intézője volt.

A sebész keze reszketett: el is volt fogulva: talán a beteg maga is okozta a balsikert görcsös rángatózásaival. A műtétet oly szerencsétlenül hajtotta a sebész végre, hogy a beteget halálra sebesité.

Mikor erről meggyőződött, elfutott kétségbeesetten, ott hagyta a sebészi eszközeit s maga rohant az orvosért, elmondani, hogy minő szerencsétlenséget okozott.

A nagy vérveszteségre a gutaütött eszméletéhez tért; de csak azért, hogy megtudja az odaérkezett orvostól, hogy a legirtóztatóbb kinok várnak reá, a mik kőzött meg kell halnia.

Mikor a nemes úr megtudta, hogy menthetlenül el van veszve, azt kérdezte: hová lett az a sebész, a kinek az ügyetlensége ezt a balesetet okozá?

Mondák neki, hogy a Dunába akarta magát ölni. de elfogták

Erre azt mondta a titkárjának, hogy hozza elő a végrendeletét.

— Még egy pontot irjanak bele. Minthogy a sebész, a ki halálomat véletlenül, akaratlanul okozta, a miatt majd földönfutóvá lesz s minden keresetét elveszti, annálfogva adják át neki egész évi bennmaradt fizetésemet; van egy kis házam Budán: azt is neki hagyom; — legyen holtig hol laknia.

Ez az egy vonás egészen kidomboritja a jellemét ennek a rendkivüli alaknak, a ki eszményképe volt a magyar conservativ főnemesnek: törhetlen, hajthatlan fölfelé is, lefelé is egyaránt; vasból vert bajnoka a régi eszméknek, az új korszakkal nem alkudozó, nem kaczérkodó: erőszakos és keménykezű az ellen, a ki elveit megtámadja; de nagylelkü és jótékony

ahhoz, a ki csak őt magát sértette meg; — modorában, külsejében cynicus és barbár és a mellett minden csepp vérében nemes. — Arany, a mi rozsdás.

Ugy is halt meg. A mint egy karczolást ejtettek rajta, porrá omlott.

A mikor Rab Bába a siralomházban várta a halála napját, az a háromszor megcsendülő »szegény bűnösök lélekharangja« nem ő neki szólt, hanem a nagyméltóságú gróf N . . . y F. urnak, Magyarországon a király valóságos helyettesének, a régi épület legerősebb kidőlt oszlopának . . . . . *)

Ötvenedik fejezet.

(Mi tevrteent wala az titokteliess felsev zobaabann?)

Hogyan váltotta fel Fruzsinka asszony Mariska leányasszonyt abban a felső szobában, ott Rab Ráby tömlöcze fölött? — Hogy ezt kimagyarázzuk, nagy kerülőt kell tennünk.

Fruzsinka asszonyt akkor, mikor a férjét az üldözőitől megszabaditotta, s maga is a legnagyobb kelepczéből csak alig tudta kihúzni a lábát, ennek az esetnek a következtében megszállotta a szentlélek. Valami nagy dologra határozta el magát. — Ha megszabadult egyszer Ráby, szabaduljon meg kétszer is, szabaduljon meg egészen!

A czimboráitól azonnal búcsút vett, azokat utasította, hogy menjenek ki Magyarországból, csatlakozzanak Törökországban valamelyik harámbasához, ott a haramia mesterség még tisztességes hivatal, értenek hozzá: folytassák ott.**)

Maga pedig levetette a Villám Pista féle köntöst, felvette megint az asszony-gúnyát, átment Erdélybe, letelepedett a hires zsibói házhan, kitért kálvinistának s rögtön meginditotta a válópert »szökevény« férje ellen. Igen jó titulusa volt hozzá: »hütlen elhagyás«, »bebörtönöztetés.« A felől biztos lehetett, hogy Ráby Mátyás nem fog megjelenni az edictalis citatiora; s akkor in contumaciam elválasztja a consistorium a feleségétől hat hét alatt. Akkor aztán megszabadul Ráby Mátyás az utolsó, a legnehezebb lánczától is, senkinek sem lesz Rab Rábyja, még a Fruzsinkának sem. Vissza akarta adni Ráby Mátyást maga-magának. Jót akart tenni.

Már javában folyt a valóper, a mikor hirét vette, hogy a futóbolond Ráby megint csak beledugta a nyakát abba a kalodába, a honnan nagy keservesen tudta már egyszer kihúzni, s megint oda jutott Pest vármegye tömlöczébe.

Ekkor összekáromitotta az egész világot: hát a Herkópáter sem akarja, hogy abból, a mit ő elkezd, valami jó lehessen! Bújában, bosszújában megint felvette a férfi ruhát, övébe dugta a mordályokat, lóra kapott s ujra neki indult Villám Pista hirével felrémiteni a világot s most már kegyetlenkedett.

Vakmerő betöréseit a horvát határszéli lankásokból egész a solti határig kiterjeszté s nem csak a lovat lőtte ki már a pandur alól.

Egy éjjel azonban hirtelen rosszul kezdte magát érezni s kénytelen volt a czimboráitól egy halászkunyhóban elmaradni. A halász elárulta őt a panduroknak, rajta ütöttek, nem tudott se menekülni, se védekezni; elfogták, felhozták Pest vármegye börtönébe.

Mire ide értek vele, már alig állt a lábán. valami ragályos bajt hozott magával a török határszélről. Ott azt nagyon olcsón adták.

A mint Janosics uram megpillantá a behozott foglyot, egész gyönyörüséggel látott a beneventáláshoz. — Még most is sántitott a lövéstől, a mit kapott tőle.

— Bekerültél hát drágalátos szép madár! No majd mindjárt lekoppasszuk rólad ezeket a czifra tollaidait!

S hozzá kezdett a koppasztáshoz.

A Villám Pista nyakán volt egy szép fekete selyem kendő nagy tenyérnyi aranyrojttal, legelébb is azon kezdé a porkoláb, hogy azt leoldja onnan.

— Ne nyulj hozzám, porkoláb; mert bizony megbánod! nyögé a beteg rabló.

*) A fentebbi adatot gróf N . . . y haláláról és végrendeletéről két olyan férfiutól hallottam, a kiknek a szava szentirás: a jelen magyar országgyülés felső és alsó házának elnökeitől: gróf Cz...y J. és Sz...y J. ő nagyméltóságaiktól, kik ezt mint őseiktől szájrul-szájra hagyott traditiót tartogatták emlékezetben.

J. M.

**) A corpus jurisban van egy t. czikk »de erectione haramiarum« (a haramiák felállitásáról). Ez is valami olyan középosztály lehetett a rabló meg a pandur között.

— Dejszen jobb le-z ez az aranyrojtos nyakravaló nekem! szólt Janosics nevetve, s mindjárt fel is kötötte a saját nyakára.

— Attól fulladsz meg porkoláb, meglátod!

Mikor aztán a várnagy a többi ruháiból is le akarta vetkőztetni, a felébredt asszonyi szemérem iszonynyal lázadt fel ell-ne. Villám Pista — nem: Fruzsinka elkezdett kétségbeesetten tiltakozni.

A női jajszavakra egy tekintélyes úr jött be a hajduterembe, a hol a rablót vetköztették; Tárhalmy, a főjegyző.

Első tekintetre megismerte Fruzsinkát.

Rögtön megparancsolá, hogy hagyjanak neki békét; mert az a fogoly nem férfi, hanem nő. Ő ismeri a családját: ez egy nemes asszony, a kivel rangja szerint kell bánni.

Nem engedhette, hogy Ráby Mátyás feleségét igy meggyalázzák.

S minthogy a legritkább esetek közé tartozott, hogy magyar nemesi családból való hölgy a vármegye palloshordó keze alá kerüljön, annálfogva külön börtön sem volt a nők számára rendelve; hanem az ilyen rendkivüli esetnél becsukták a foglyot a legkevésbé használt szobába, a levéltárba. Ennek a kulcsa a főjegyzőnél állt, ki egyuttal archivárius is volt. (Azért tudott Mariska a levéltárból Rábyhoz leizengetni.) Most aztán ezt a szobát Fruzsinkának rendezték be tömlöczül.

Mikor Tárhalmy kiszabaditotta a fékezhetlen asszonyt a mortifikáló hajduk keze közül, az lihegve mondá neki:

— Ezt én még meghálálom az úrnak. . . .

— Mivel tehetné ön azt, szegény asszony?

— Azzal, hogy holnapra meghalok. . . .

A mint aztán Tárhalmy maga felvezette őt a börtönébe s asszony cselédet rendelt a szolgálatára, az összeroskadó nő azt suttogá neki:

— Uram. Önnek van egy szép fiatal leánya; jó gyermek, egyetlen. Küldje el azt innen a háztul azonnal: mert én olyan vészt hoztam magammal, a mi megrontja még a levegőt is.

Tárhalmy megmondta a dolgot a leányának. Azt is megmondta neki, hogy a behozott kalandornő — a Ráby Mátyásnak a felesége. Azért Mariskának el kell menni a háztul, Budára a nagynénjéhez.

Mariska megijedt; de nem a beteg nőtül' hanem attul, hogy ő nem közlekedhetik a fogolylyal többé, s az vagy éhen hal, vagy méreg által vesz el. Azon könyörgött az atyjának, hogy hadd maradjon ő itt: hadd ápolja ő maga azt a nőt.

Bizony csak még ez lett volna hátra; hogy a Ráby Mátyás Fruzsinkájának dögvészes ágya mellett virraszszon a Mariska! — De már ennél több esze volt Tárhalmynak, mint hogy a romanticismust enynyire engedje vinni.

Pedig majd rávette ez a leány: olyan szépen tudott könyörögni!

Ez alatt azonban megérkezett a megyei orvos s megvizsgálta a beteg rabnőt.

Az orvos hamis diagnosist csinált, félreismerte a bajt. Nem is csoda. Hetven év óta nem volt ez országban hire sem »annak« a nyavalyának. A Villám Pista a keleti pestist hozta el magával a török határszélről: annak a jelenségei pedig olyan könynyen összetéveszthetők egy másik bajjal, a minek az orvosok olyan czifra nevet adtak, hogy a laicusok meg ne értsék.

Mikor ezt az orvostul meghallotta Tárhalmy, akkor aztán határozottan megtiltotta Mariskának, hogy azon nő szobájába belépjen.

De Fruzsinka nem is engedett magához senkit közeliteni. A Franciscánust is kikergette, a ki a lelki vigaszt adni jött hozzá. Attul tudták meg, hogy protestánssá konvertált. Maga rendelte el, hogy ha meghal, a nagykörösi diákokat kell elhivatni, hogy elénekeljék.

De aztán egy még ennél is nehezebb körülmény jött közbe, mely Tárhalmyt arra birta, hogy leányát elküldje a vármegyeháztól Budára.

Megérkezett az alispánhoz Lievenkopp peremptorius felszólitása Ráby szabadon bocsátása iránt.

Nyomtatási hiba. *A »Rab Ráby« regény 211-ik lapján, a második hasáb 21-ik sorában e helyett »Cseri maru« ennek kellene lenni: »brevi manu«.*

A megye rendei azt mondták rá: »nem!« — El kell neki itéltetni a maga törvényszéke által.

Lievenkopp felszólításához sanctio is volt csatolva. A kérdést ágyuk és szuronyok fogják kisérni.

Tessék! A kérdésre bezárt kapu lesz a válasz. — S e bezárt kapun belül a kihirdetett itélet fog végrehajtatni a rabon, a ki ennek a vármegyének a rabja, s a fegyvernek fegyver fog ellenállani.

Tehát vagy végre lesz hajtva az itélet »in facie loci,« vagy ostrommal veszik be a vármegye házát.

Ez elül el kell távolitani azt a gyönge leányt. Ez nem annak való tapasztalás.

Igy lett Ráby Mátyás szük ege megfosztva az ő édes angyalától, s igy váltotta azt fel az ő életének, szerencsétlen sorsának elbukott angyala.

A mit igért az asszony, meg is tartotta: reggelre meghalt. Tanácsos volt őt még az nap átadni a nyugodalmas földnek.

Alugyék békével . . . . .

Ne vádolja s ne mentse őt senki . . . . .

Ötvenegyedik fejezet.

(Az halaal-iteeleth!)

Megvirradt a legszomorúbb nap: nem csak Rab Rábyra nézve az; de az egész vármegye házára is.

Az urak az egész éjet ébren töltötték és tanácskozásban.

Együtt voltak a jók a gonoszokkal, az igazak a hamisakkal és elválaszthatlanok.

Arrul volt szó, hogy az ősi alkotmány megvédessék az erőhatalom ellen; s itt nincs különbség jó és rosz ember között. Itt csak az a kérdés ki a hű, ki az áruló?

Mind hivek voltak.

Sokan sajnálták a szegény megtört rabot: szivükben igazat adtak neki; de ő egy eszmét testesitett meg magában, a minek össze kellett törnie:

Egy szó nem emelkedett a védelmére.

A helytartó tanács elnökének gyászos halálesete, a nehéz csapás, mely azt okozta, nem rémité meg őket. El fogják itélni.

Reggel kilencz órakor isteni tiszteletet tartottak a Ferenczrendiek templomában, azután bevonultak a vármegye házába, felkötötték a kardjaikat, s fegyverbe állitották a vármegye egész helyőrségét.

Azután oda hozatták a törvényterembe a rabot.

Az már nem tudott a lábain állani: a hová letették, ott összeroskadt.

Az ablakok mind nyitva voltak, télutói fagyos verőfény sütött be a terembe, a Rab Ráby kopaszszá nyirt fejére.

Bágyadt tekintete végig tévedezett birái arczán, nem talált rajtuk irgalmat. Tárhalmy ott ült az elnök mellett jobbrul, s arczát tenyerébe temette könyökére támasztva.

Az óra tizet ütött, a Ferenczieknek tornyában elkezdtek harangozni; erre mindenki felállt. De Tárhalmy még akkor is eltakarta kezével az arczát.

»A Szentháromság Istennek nevében!« hangzott az elnök szava.

Erre az aljegyző felvette a terjedelmes itéletet. (Anynyi emberség mégis volt a törvényszékben, hogy nem bizta a functiót a főjegyzőre.)

Elolvasta a képtelen vádpontokat, a mik Ráby ellen voltak emelve, aztán a rosz védelmet, a mivel azokra a hivatalos védő fiscalis megfelelt; melynek következtében Rab Ráby, mint erőszakos börtönfeltörő, rablókkal czimboráló, boszorkánymester és néplázitó a hazai törvények idézett czikkelyei szerint pallos általi halálra itéltetik. Mivelhogy azonban ő felsége a halálbüntetést mindenkorra eltörölte s azt életfogytiglan való hajókötél huzásra átváltoztatta, annál fogva Rab Ráby e mai napon a hajókötélhez fog lánczoltatni és büntetését legottan megkezdi.

Hajókötélhez lánczoltatni! Ezt a nyomorult, összetört alakot! Ez elől csakugyan jó volt a Mariskát eltávolitani, hogy ne lássa az ablakból, hogy lánczolják a vastag hajó-alattsághoz az ő Ráby Mátyását — a Pápis czigánynyal egy sorba!

Rab Rábyt az alatt, mig az itéletét felolvasták, két hajdúnak kellett karjainál fogva fenntartani, hogy állva hallgassa azt végig.

Halálsápadt arcza mosolygott fájdalmában.

E pillanatban trombita szó, dobpörgés hangzott az utczán, a szomszéd Károlykaszárnyából robogva jöttek elő a hadcsapatok, gyalogok és lovasok. Lehetett hallani a nehéz ágyuk gördülését s a lafféták csattanását a kövezeten, a mint azokat lecsatolták. Rab Ráby megismerte Lievenkopp vezénylő hangját, a mint »tölts!«-öt vezényelt, a mire száz meg száz vasvessző zörgése a puska csövekben volt a következés.

A sápadt arcz egyszerre kigyulladt. A lankadt izmokba galvanizáló erő szállt. Itt van a szabaditó! Ah most emezeken van az elsápadás sora! Az üldözők remegnek és ajkaikon megfagy a szó. A pallos nemcsak a rab feje fölé van emelve, hanem a birák fölé is! Valjon melyik dobja el azt hamarább a kezéből?

Nos uraim, a halálitéletet elébb ki is kell hirdetni a vármegyeház nyitott ablakából, ősi szokás szerint, hogy hallhassa minden ember! Kinek lesz bátorsága hozzá?

A fiatal aljegyző körül forogni kezd a világ: a sápadt ifju szédeleg s egy pohár vizet kér, a szája padlásához tapadozó nyelvvel: — ez nem fogja azt megtenni: Laskóy elnöknek a szája tátva-nyitva áll, de egy szó drága, anynyi se jönne ki rajta. Most válik el, hogy ki a férfi a gáton?

Ekkor Tárhalmy kikapja az aljegyző reszkető kezéből az itéletet.

— Majd kihirdetem én!

S azzal a várnagynak parancsot ád.

— Zárják be a kapukat! A hajdúk élesre töltsenek!

E szóknál Rab Ráby összeborzad. Végig fut a lelkén mind az az iszonyat, a mi erre az összeütközésre következni fog. Az első lövés, mely Pest vármegye házának kapuját bezúzza, lángba boritja az egész országot, felforgatja alapjaiból a belső békét, romlást pusztulást fog hozni a nemzetre és a dynastiára!...

S mindez miért? Azért, hogy az ő nyomorult teste megszabaduljon a szenvedéseitől! — Hát érdemes vagy erre, te silány cadaver?

Ráby eltaszitá maga mellől a kiserőit, s oda veté magát az ablak felé sietö Tárhalmy lábaihoz.

— Uraim! Elismerem, hogy itéletetek igazságos. — Nem daczolok veletek tovább. — Megsemmisülök. — Ölessetek meg. — De ne kinoztatok: ne gyalázzatok meg! — Ne legyen miattam harcz, vérengzés az országban. — Tapossatok el, temessetek el! — Egy jajszóm nem hallja többé senki!

Tárhalmy kirántotta az öltönye szárnyát Rab Ráby kezéből, a mit az görcsösen ragadt meg, s büszke, hideg tekintettel lépett oda az ablakhoz.

Odalenn az utczán »fegyvert a kézbe!« parancsolt a vezénylő.

Az égő tüzérkanóczok salétromfüstje beszürödött a terembe.

Tárhalmy az ablakban állva, meg nem rezdülő hangon olvasta fel Rab Ráby itéletét — elejétől végig.

A rab ájultan roskadt össze.

A tüzérkanóczok már füstölögtek; — a fegyverek már töltve voltak: — csak a parancsszónak kellett elhangzani: — akkor azonban lóhalálában vágtatott végig az utczán egy hirnök, végig trombitálva pofaszakadtából, hogy »elmaradt az ur a lórul!« mig a térparancsnok elé érkezett, egy nagy pecsétes levelet tartva fel a magasra s hangosan kiáltva: »a császár nevében!«

Lievenkopp átvette a levelet és feltöré. A mint elolvasta, nyugodtan a keblébe dugta azt.

Azután »vállra« parancsolta a fegyvert, a trombiták visszatérőt fúttak, az ágyukat talyigáikra kapcsolták; a fenyegető dandár visszatért a honnan előjött, a Károlykaszárnyába.

A veres frakkos futár pedig még ott maradt a vármegyeház előtt s ostora gombjával megütve a kaput, hangosan kiálta:

»A KIRALY nevében!«

Ötvenkettedik fejezet.

(Mellbenn weegre walahaara nagi nehezenn weege wettetic ezen siralmass historianac.)

És erre a szóra: »a Király nevében!« egyszerre megnyiltak a vármegye házának kapui.

Mert csodálatos természeti tünemény az, s valamintségesen az alföldi délibáb, ugy ez is épen csak itt Hunniában szemlélhető: — hogy van két szó, mely egymás mellé leirva alig különbözik egyik a másiktól, az egyik a »császár,« a másik a »király« s mégis milyen különböző hatása van mind a kettőnek!

Ha az elsőt kiáltják el, — azonnal hideg tél lesz: minden folyó befagy, minden zöld lomb lehull, a hó fehér szemfödéllel huzza be a földet, a nehéz köd elüli a láthatárt, megdermed az egész világ . . . . .

Ha meg a másodikat kiáltják el, — egyszerre virágos mező borítja a hegyet völgyet; engedelmes idő kicsalja a föld alul a vetést; permetező felhők öntözik végig a tavaszillatú tájékot . . . .

Ha az elsőt kiáltják el, — egyszerre sötét lesz; a láthatáron vész tüz, ágyuvillogás veti fel rémvilágát; barlangjaikbul kijönnek az oroszlánok és folyamaik fenekéről a behemótok s úgy ordítanak bele az éjszakába, s üvöltésük hangjára emberek hadai indulnak meg nagy robajjal; nehéz ágyúk kerekei dörögnek végig a rónákon; s ádáz csata zsivaj kiabálja túl a közelgő zivatart . . . a föld alatt tűzaknak furása dobog fel . . . .

Ha meg a másikat kimondják, egyszerre delelő nappal van; nem barlangok azok ottan, hanem szép fehér tanyák, tornyos városok; s nem oroszlánok és behemótok azok, hanem szép szelid bárányok, a miket úsztatnak és nyirnak; az emberhad nem egymást vágja, hanem érett arany kalászt, s azok a kerekek nem ágyukat szállitanak, hanem kévéket, meg gyapjut s az a kiáltás végig a hegyeken völgyeken nem harczi riadó, hanem hozsánna éneklés! . . . s nem tüzakna ásás a mi a föld alatt dübörög, hanem aranybánya-turzás . . . .

Pedig csak két szó az egész.

Eszlelték ezt mind azok a természettudósok, a kik több izben próbát tettek vele — ezen a Hunnia földén.

Erről sem tudtak semmit az európai tudósok, épen ugy, mint az erdélyi volcáni tünemények, a mik az orruk előtt vannak.

No de semmi! Elég, ha mi tudjuk.

A veresfrakkos kurir a nagy stafétával a kezében felvezetteté magát a még együtt ülő törvényszék elé:

»Staféta a királytól!«

A főjegyző hivatala volt, azt felvenni, felbontani és elolvasni.

Először magának olvasta el.

A nagy, komoly-férfiu szemeiben meggyűlt a könny, mire a végére jutott.

A hangja ugy ringott, mint a megütött harangé, mikor megszólalt, s annyira el volt fogódva, hogy e szókkal kezdé:

»Tekintetes Karok és Rendek!«

Pedig nem volt az generalis congregatio; hanem csak sedria; mégis »igy« szólitá meg. — »Ott« járt a lelke.

— »Király« ő felsége e mai kegyelmes leiratával visszavonja minden eddigi törvényellenes rendeleteit, kivéve a vallástürelmi edictumát s a jobbágyok felszabaditását. Megszünteti az idegen nyelv kényszerét, helyreállitja a vármegyéinket, ősi alkotmányunkat. Berekeszti üdvös békekötéssel a nemzet akarata elleni háborut. Felszólit bennünket, hogy hivjuk össze a generalis congregatiot s hirdessük ki a megyében a restauratiot. Elrendeli, hogy a magyar szent korona Bécsbül viszszaszállittassék Budára. Összehivja az országgyülést s megkoronáztatja magát.

A végső szavak már elenyésztek e felkiáltásban: »éljen a király!«

A férfiak felugráltak helyeikből, nevettek és zokogtak.

Ez a hir elmosta az előbbi jeleneteknek

minden kisértő emlékét. Más emberek ültek a zöld asztal körül, mint a kik elébb voltak jelen.

A hoszszutürő, jéghideg tekintetü férfi, a némán engedelmeskedő rabja a kötelességnek

De a ki legjobban átalakult, az Tárhalmy volt.

most egyszerre lángarczu, parancsoló, fenyegető alakká változott át.

— És most, uraim, következik a tisztujitás! A nagy törvényszék, a mely itélni fog igazak és

hamisak fölött. Most már felszabadult a szó! S kimondhatom Isten és ember előtt, hogy jaj azok-

nak, a kik Ráby Mátyással ez igazságtalanságot elkövették. Ott a maguk törvényes foruma előtt

a mi törvényszerinti nemesi areopagunk előtt fogom őket bevádolni én! és egynek a feje sem

fog megmaradni büntetetlen, a ki ez ártatlan igaz embernek üldözésében, a ki a szegény adózó nép nyomorgatásában vétkesnek találtatik. Itélni fog fölöttük a mi visszatért urunk: a nemzet!

»Ugy van! ugy van! Lakolni fognak! kiáltozák a zöld asztal minden oldalán, s kardjaikkal csörömpöltek az igazlelkü táblabirák.

De a ki leghangosabban kiabált a »feszitsd meg«-et s legjobban fente a fogát, az volt maga Petray Péter.

— Igazság! Ugy van! kiabált a derék ur. Gyalázat volt, a mit Rábyval elkövettek. Mindig mondtam a substitutus vicecomesnek, hogy az Isten ellen való vétek, a mit ő ez igaz ember vesztére complotizál.

— Micsoda? kiálta fel elszörnyedve Laskóy ur. Én complotizáltam? Hát nem az urnak a machinája volt az egész? Nem az ur csinálta az egész planumot? Én csak connivealtam. Én csak accidentaliter kerültem ebbe a dologba; én csak suppleáltam a vicecomest, a ki a fogas kérdések elől mindig evapórált. Az ur volt interessálva; az ur ült nyakig fülig ebben a csávában. Az ur impostúrája volt ez, a szolgabiróval együtt. Nem az én akaratom ellenére törték-e fel a szentendrei archivumot is, hogy a Ráby documentumait elsikkaszszák?

— Protestálok ez ellen! orditott bele most harmadiknak a szolgabiró. Én otthon sem voltam akkor, az urak ketten fogták körül az esküdtet, az tette az egészet. Én tudtam, csak nem mertem szólni.

— Hazugság! kiabálta tul mind a hármat az esküdt, én ugy jöttem bele, mint Pilatus a credóba; nekem ez az ur mondta. Én mit tehettem? Itt a vicefiscalis; ő tudja legjobban ....

— Én semmit sem tudok! Rágalom! A táblabiró urtól jött! Én csak a kész irást olvastam fel, a mit elejbém adtak ....

A derék urak fertelmesül összevesztek, s mind valamennyi a többit mocskolta és magát mosta, utoljára elhalmozták egymást olyan titulusokkal, a mik nem találhatók a góthai almanachban és kifejezésekkel, a miket Páriz Pápai a Lexiconjából kifelejtett.

S csak hogy kardra nem kaptak.

S mindez a hajduk jelenlétében történt.

Tárhalmy hóna alá csapta az irományait s azt mondta.

— Menjünk urak! A ki tiszta ember, ezekkel itt többé egy asztalnál nem ülhet! —

S azzal fele a törvényszéknek elhagyta a termet, ott hagyva a ludasokat a legocsmányabb veszekedés között.

. . . . . .

A hajduk mindezt látták és hallották.

A császári leiratnak az a szava, hogy »restauratio lesz« mint a futó tüz, terjedt el egy percz alatt az utolsó lakszobáig. Minden ember ujjongott rajta. Ez az idő, a mikor a hatalmasok lehányják a szarvaikat, mint a szarvas bika az agancsát tavaszszal. Ekkor nyilik fel a szegény nemes embernek a szeme, ekkor oldódik fel a nyelve egy kis időre! Ekkor ő az »uraknak ura!«

Jött azonban nagy rémülten az őrszobába Nagy uram (a pseudo Kurovics) ott találta a várnagyot.

— Hühüh! Várnagy uram; micsoda nagy patalia van odafenn! Az urak összevesztek egymás között, hogy ki benne a hibás, hogy a szegény Rab Rábyt ugy összszekinozták? Egyik sem akarja magára vállalni. Azt mondják ártatlan volt; s egyik a másikra keni a hibát. Kutya van a kertben! Ha restóráczió lesz, mind lecsapják őket s hátul kötik a sarkát valamennyinek.

— A ménkü! Hát Laskóy ur, meg Petray ur?

— Ugy szidják egymást, mint két debreczeni kásás kofa a nagy piaczon. A többi meg mind a kettőt. Ezóta tán kardra is kaptak.

— Bár csak mind megölnék egymást!

— De mástul félek én Janosics uram. Az urak nem ölik meg egymást; hanem utoljára is az lesz belőle, hogy a Rab Ráby dolgának nem akad gazdája s az egész czudarság a mi kettőnk nyakában marad.

— De mákucscse nem marad! Már arrul majd teszek én! Ha ők most azt mondják, hogy a Ráby Mátyás ártatlan volt, én nem hagyom ő kelmét a galléromhoz varratni. Majd segitek én egyszerre magunkon is, meg az urakon is. Jőjjön fel velem négy ember!

Azzal Janosics felsietett négy hajduval a Rab Ráby siralomházába.

Rab Ráby csak alig ocsúdott még fel aléltából. Azt hitte, viszik a hajókötélhez lánczolni.

— No Ráby! Áldjad a Jehova Istenedet! szólt Janosics, még az áldást is ökölrázással fejezve ki. Kegyelmet kaptál! Elmehetsz!

E szóra a legelső érzés az öröm volt, mely a rab arczán végig vonaglott. A mekínzott idegek kéjelegtek abban a gondolatban, hogy nem kell hát a vontatott hajóhoz kötve érezniök a fullajtár ostorcsapásait, hogy még tovább is szerelmeskedhetnek ezzel a szép földi világgal, s nem kell atomjaikra megoszlaniok a négy elementum között.

De csakhamar rajtuk ütött a kegyetlen zsarnok, a hajthatlan lélek, s visszakorbácsolta a gyáva örömök kutyakölykeit oduikba.

— Nem kell nekem senki kegyelme! rikácsolt, a hogy csak birt, kezével az ágya szélébe kapaszkodva. — Hajtsák végre az itéletüket rajtam! Nem fogadok el tőlük kegyelmet! — Nem megyek el innen! — Itt akarok meghalni! — Nem megyek el! —

— Dehogy nem mégy, szegény Ráby! majd megmutatom én, hogy milyen szépen elmégy, egybe! csipjétek fel, legények! Aztán »sertifurti« ki vele!

Azzal négyen kezénél lábánál fogva felkapták a jámbort s minden rángatózása daczára levitték a rabok lépcsőjén a hátulsó udvarra. Ott a fáskamrákon tul egy nagy tömör fal volt, a minek egy kis vaskapuja szolgált az »ujvilág-utczára«, ezt a kaput kinyitá Janosics uram, s arra a négy hajdu kivitte a (nem Rab — Rábyt többé) az utczára. Ott jó messze a vármegye házától letették a hideg kőre. Meg sem mozdult: a düh és tehetetlen erőfeszités miatt ujra elhagyta az eszmélete: ott maradt fekve, mint egy darab korhadt pudvás fa.

— A ki nekem még egyszer megpróbálja »beereszteni« Ráby Mátyást a vármegye házába, olyan száz pálczát kap, hogy még a deres is megjajdul alatta.

Ezt mondva, Janosics uram a négy hajduval diadalmasan tért vissza a kis ajtón. — Ez volt a Columbus tojása! Ez volt a gordi csomó.

Nem kell már az uraknak azon veszekedni, hogy kinek a lelkén veszszen a Rab Ráby? — Nincs már Rab Ráby sehol!

Janosics uram nagy fütyürészve tért meg a szobájába.

De egyszerre csak elhagyta a fütyülő kedve: a torkához kapott.

Meg akarta fojtani valami.

Az egész teste egyszerre megzsibbadt s öldöklő kínok nyilalltak egyik oldalából a másikba.

Kiáltani akart s hang helyett vér ömlött az ajkaiból.

Öszszeesett: a torkára mutatott. Meg akarja fojtani valami.

Igen, az az aranyrojtos selyemkendő: az fojtja meg.

Megmondta neki az az aszszony: »ne nyulj hozzám!«

Az orvos, a ki hozzá siet, megrémülve kiált fel:

»Ez a keleti pestis!« Most már kitalálta a jelenségeiből a rettenetes vészt.

S azzal erre a szóra szétfut minden ember a haldokló mellől s ott hagyják kinlódni a rázárt ajtó mögött, a még csak el nem csendesül. Az azt jelenti, hogy meghalt.

Akkor aztán két halálra itélt rabot érte küldenek s azok belehempergetik egy lóbőrbe, ugy hurczolják ki a temetőbe: minden énekszó nélkül.

A közönség csak azt tudakolja, hogy valyon elég sok oltatlan meszet töltöttek e a gödrébe, a hová elásták?

. . . . . .

A Ráby pedig ott feküdt félholtan az utcza szélén.

Egy olyan utcza szélén, a melyikben még akkor nem volt több fal, mint a rengeteg nagy Károlykaszárnya, az egyetem kórháza, aztán meg a nagy kőkerités a megyeház hátulsó udvarán.

Egyszer napjában rendesen mégis akadt valaki, a ki ezen az utczán is végig menjen.

Egy vén zsidó. Ábrahám. Ez volt a minden reggeli utja. A vörös köpönyeg el volt már a zsidónak engedve. Fekete talárban szabad volt járnia, prémes kaftánnal.

Másod magával jött. Az a vöröshaju siheder a legkisebb fia volt. Azt azért hozta magával, mert jó lábai voltak. Szaladva megjárta az utat Pestről Budára két óra alatt.

A gyereket ott szokta hagyni az utcza szegletén, csak ő maga jött el a kis vasajtóig.

Ott addig leskelődött a reggeli órában, mig a kulcslyukon keresztül meglátta a szövetséges hajdut közeliteni.

Akkor egy papirosba csavart aranyat bedugott a kapu alatt; mire onnan belülről valami más papirdarabot toltak ki a küszöbre.

Az volt a hiradás Rab Rábyról.

Ezt a czédulát aztán oda adá a szögleten settenkedő veres fiunak.

— Osztán szaladj!

Az már tudta, hogy hová? Mariskához vitte Budára.

Ezen a reggelen Ábrahám zsidó a czédula helyett magát a Rab Rábyt találta meg, az utczára kilökve.

Nem ütőtt lármát, nem kezdett jajveszékelni, leborult mellé, a szivére tette a kezét; — még dobogott.

Azután leveté a meleg rókaprémes kaftánját, beleburkolta a fagytól, kintól elaléltat, ölébe vette, ugy vitte a szegletig. Ott azután a fiával együtt ketten egy gyaloghintóig czepelték, abba befektették s elvitték magukkal.

Senkinek sem mondták, hová?

. . . . . .

Mint a seráphok éneklése, mint a sphaerák harmoniája, mint a hattyu haláldala, mint minden, a mi csak édes van földi és földön túli hangban, olyan szó ébreszté mély halálálmából az árnyak közé visszatérő lelket.

»Isten hozzon vissza, szegény Ráby Mátyás!«

A felébredő egy meleg, langyos illatoktól üditett, kis szobában találta magát, puha párnák között fekve, s a mi a szemébe mosolygott, az két menynyország volt; tele a paradicsomnak minden nevető angyalaival, a legkékebb, a legsugárittasabb égmenynyezet: — két szerető, hűséges szem . . .

. . . . . .

. . . . . .

* * *

A szentendreiek máig sem lelték meg a nagy kincses ládájukat: azt ugyan jól eltalálták tenni!

Vége.